Снежана Вукадиновић

ОРФЕЈ
ОРФИЧКЕ ХИМНЕ

Нови Сад, 2023.

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ НОВИ САД
21000 Нови Сад
Др Зорана Ђинђића 2
www.ff.uns.ac.rs

За издавача
Проф. др Ивана Живанчевић Секеруш

Снежана Вукадиновић

ОРФЕЈ
ОРФИЧКЕ ХИМНЕ

Рецензенти
проф. др Ратко Дуев,
проф. др Бошко Сувајџић
проф.др Давид Астори
проф др Ифигенија Радуловића,

Лектура
Наташа Белић
Саша Живић

Техничка припрема
Игор Лекић

ИСБН
978-86-6065-826-7

URL
https://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2023/978-86-6065-826-7

Забрањено прештампавање и фотокопирање. Сва права задржава издавач и аутор. Садржај и ставови изнети у овом делу јесу ставови аутора и не одражавају нужно ставове Издавача, стога Издавач не може сносити никакву одговорност према њима.

Онима који верују

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР 7

ОРФЕЈ − МИТСКА ИЛИ ИСТОРИЈСКА ЛИЧНОСТ 9

АСКЕТСКО-РЕЛИГИЈСКИ ПОКРЕТ, ОРФИКА И ОРФИЧАРИ 43

ОРФИЧКА ЛИТЕРАТУРА 69

ОРФИЧКЕ ХИМНЕ 72

ПОРЕКЛО И АУТОРСТВО ОРФИЧКИХ ХИМНИ 82

РУКОПИСНА ТРАДИЦИЈА *ОРФИЧКИХ ХИМНИ* 88

ОРФИЧКО СУНЦЕ 92

МИРИС ОРФИКЕ У ПОЕТИЦИ МИОДРАГА ПАВЛОВИЋА 101

О ПРЕВОДУ *ОРФИЧКИХ ХИМНИ* НА СРПСКИ ЈЕЗИК 106

ΟΡΦΙΚΟΙ ΥΜΝΟΙ ОРФИЧКЕ ХИМНЕ 108

ЗАКЉУЧАК 323

CONCLUSION 330

APPENDIX MYTHICAL POETICS AS A MEDICINE OR ORPHEUS AND ORPHIC RELIGION 337

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА 346

БИОГРАФИЈА 357

ПРЕДГОВОР

У потрази за последњом реченицом, последњим пасусом којим бих завршила причу о Орфеју, обрела сам се у ветровитом Азербејџану. Голема вода Каспијског мора, земља пуна црног злата и ватре, близина Кавкаског масива само су потврдили моју претпоставку да је Орфеј са Аргонаутима пловио овим делом света. Сигурно се поклонио богу Ахури Мазди у Гобустану и спавао у шпиљама неолитских домородаца који су своје доживљаје лова и пловидбе забележили на стенама. Да! Било је то *Велико Време*, великих имагинација, миграција, победа и страдања.

Након бомбардовања Србије 1999. године и очеве смрти исте године, почеле су моје несанице и жеђ за јеством. Меланхолија је била дуга болест, али је наговор професора Николе Страјнића (1945−2023) да лечим душу преводећи орфичке молитве и пишем стихове био посве исцељујући. Орфичке химне преводила сам у доколици и знатижељи да решим, попут ребуса, двосложни или пак тросложни епитет као атрибут одређеног божанства или појаве. Сваки вокатив био је чудесан позив на истрајност у рутину, у ритуал, у религију. Било је то потпуно замршено клупко које је захтевало време и стрпљење за одмотавање. У *Орфичким химнама* нема Орфеја, а све је Орфеј. *Орфичке химне* као збирка од 87 химни никада нису превођене на српски језик. Колоратура епитета у *Химнама* блиска је хришћанским молитвама. Књига пред вама, која носи наслов *Орфеј, Орфичке химне*, представља мој научни и експресивни сиже од Орфеја преко орфике, орфичке космогоније и теогоније, орфика до превода *Орфичких химни*. За оне који се баве античком религијом, митологијом и књижевношћу биће надасве користан приручник. Свака орфичка химна дата је и у оригиналу како би студенти класичних језика имали увид у оригинал и могућност да сами на свој начин преведу неке од химни.

Захвалност за стручну и духовну подршку дугујем: Николи Страјнићу, Ифигенији Радуловић, Љиљани Пешикан-Љуштановић, Ники Гардијаку, Снежани Божанић, Милици Шакић, Александри Смирнов Бркић, Драгану Орељу, Ђури Хардију, Синиши Бабовићу, Биљани Срдић, Саши Живићу, Слађани Милинковић и Огњену Тошовићу.

До Колхиде је можда остало још стотинак миља. Не знам. Овде ћу стати.

Снежана Вукадиновић., Баку 20. јун 2023. године

ОРФЕЈ – МИТСКА ИЛИ ИСТОРИЈСКА ЛИЧНОСТ

Од Орфеја нас дели понор од две и по хиљаде година, можда и више, а сви ти векови подсећају нас на неумитност времена, као и на тајне које су нам постале необјашњиве, баш због његовог природно турбулентног протока. Ко је заправо Орфеј? Ово питање захтева проширење. Да ли је Орфеј био стварни човек, историјска личност која је живела и умрла баш као и сви други смртници или је представљао маштовиту креацију грчког митолошког генија? Можда логичнија и рационалнија питања поставља Гатри (Guthrie): „Да ли су Грци веровали да је он то био? Да ли су Грци Орфеја сматрали човеком, богом, бого-човеком или полубогом? И шта је он за њих представљао у том, неком, облику?"[1] Наведена питања свакако утичу на квалитет и разумевање његове мистеријске религије, док његово историјско или митолошко постојање може само да буде плод консензуса историчара, а не резултат историјских чињеница.

Рана хеленска поезија, као и музика, има своје архегете који су прилично обавијени велом мита и мистерије. И поред тога, њихова имена попут Тамириса[2], Лина[3], Марсије[4] и вредности које им се приписују, указују

---

[1] W. K. C. Guthrie, *Orpheus and Greek religion*, Princent Universiti Press,1993, 3.

[2] Тамирис (Θάμυρις или Θαμύρας) − чувени трачки певач, који се у Дориону, крај Пила, такмичио са музама у певању. Хвалио се да ће их натпевати али су га оне натпевале, а затим и свирепо казниле одузевши му вид. Види*:* Hom. *Il*., II, 594−595; Apd. *Bibl*., I, 3, 3; Paus., IV, 33, 7; Plat., *Rep*., X, 620a, 829e.

[3] Лин (Λῖνος) је у аргисвском миту син Аполона и Псамате, ћерке краља Кротопа. Жалосна судбина мајке и сина оплакивана је у тужбалицама. Види: Paus., I, 43, 7; У тебанском миту Лин је син Амфимара и музе Уранније. Причало се да је у музици стекао већу славу од свих својих претходника. То га је подстакло да се такмичи са Аполоном, који га је победио и убио. После његове смрти певане су тужбалице које су се проширале по целој Грчкој, Феникији, а певане су и у Египту. За овог Лина Тебанци су тврдили да је изумео лиру са три жице (које су раније биле од лана). Његов изум био је у томе што је жице од лана заменио жицама од јагњећих цревача. Заједно са Амфионом и Орфејем, помиње се и као творац китародије. Тебанци помињу још једног Лина. Био је то Исменијин и Хераклов учитељ музике. Једног дана укорио је Херакла и овај га је убио. Види: Apd., *Bibl*., II, 4, 9; Paus., IX, 29; Plin., *Nat*., VII, 204.

да је било песника и музичара у дубокој прошлости. Хелени су дубоко веровали у постојање тих уметника и надахњивали се њиховим остварењима. Они су, захваљујући својим индивидуалним талентима на духовном пољу која им се приписују, иако митског карактера, творци хеленске цивилизације и као такви остављају неизбрисив траг. Ипак, за разлику од свих њих, Орфеј представља необичну митско-херојску фигуру. И то веома необичну по грчким стандардима! Заправо, као херој или полубожанство није имао своје место у мрежи генеалогије, којом су сви остали − за које се претпоставља да су живели херојско доба − били повезани у Хесиодовој и логографској традицији. Генеалогије су повезивале хеленски свет са напредним културама Медитерана: Египтом, Феникијом, Анадолијом, али знатно мање са Тракијом, Орфејевом земљом. Орфеј је Грцима био странац, али песници и филозофи архајског и класичног периода уздигли су га у такве висине да је надахнути певач и свирач ушао у културне хоризонте класичне Грчке. Проглашен је сином Аполона и Музе и претком Хомера и Хесиода. Грчки мит га представља, не као удаљеног Хомеровог претходника, већ као певача друге врсте − оног који своје моћи може да наметне свету природе и који може да парира самој смрти. Ушао је, без сумње, у грчку митологију, не преко микенске легенде, већ из каснијег периода, из Тракије или преко Тракије, а можда из удаљенијих северних крајева, у којима су постојали шамани[5] и шаманистички обреди (не тако блиски грчкој религији).

---

[4] Марсија (Μαρσύας) је у грчкој митологији фригијски силен, Еагров или Хијагнидов син. Он је централна фигура у две приче које укључују музику. У једној је узео дуплу свиралу (аулос) коју је Атина оставила, а он у њу засвирао; у другој, изазвао је Аполона на музичко такмичење и изгубио кожу и живот. У антици књижевни извори често пренаглашавају Марсијину охолост, праведност, исправност и правичност његове казне. У једном правцу модерне компаративне митографије испитује се чија је доминација већа; да ли бога Аполона или Марисијна? Прича о Марсији сматра се примером мита који рекапитулира наводну замену хтонских херојских предака и природних духова од стране олимпског пантеона раније „пелазгијске" религије. Заправо она је показатељ како и где завршавају људске, а како почињу божанске моћи. Марсија је био поклоник древне богиње Мајке Реје/Кибеле, а његове епизоде митографи су лоцирали у Келаини, у Фригији, на главном извору Меандра (река Мендерес у данашњој Турској). Види: Nonn., *Dio*n., X, 253; Hyg., *Fab*., 155, 165; Diod., Sic., III, 58 и даље, Ov., *Met.*, VI, 383.

[5] Реч „шаман" потиче из тунгуског језика, из централног Сибира, али је погодна за обележавање врсте „чаробњака" препознатљиве у централној и северној Азији,

Најранији сачувани помен Орфеја везује се за Ибика (Ἰβυκος), песника из јужне Италије, који је живео у 6. веку пре Христа. Ибик га назива ὀνομάκλυτον Ὄρφην[6] (Орфеј славног имена). И монодијски песник Алкеј (Αλκαίος) из 6. века пре Христа помиње Орфеја:

τὸ γὰρ ἐμμόρμενον Ὄρ[φευς ἐβιάσδετο].
[πάρφ]αις ἄνδρεσι τοῖς γεινο[μένοισιν θάνατον φύγην].[7]

Арктичком кругу, обе Америке, Индонезији, Аустралији и Океанији. Карактеристичне особине шамана су способност да се доведу у стање у којем му дух напушта тело и "путује" изван граница схватања обичних људи. Његов дух може да прелети непојмљиве раздаљине, посети центар света и одатле пређе кроз неколико небеских нивоа; може да измери дубине мора или да пређе у земљу мртвих. Зато је шаман у могућности да, у име заједнице, преговара са боговима и духовима (на њиховом светом језику) или да разговара са душама умрлих и пренесе њихове поруке живима. Може да излечи болесне тако што ће потражити њихове одбегле душе (ако је потребно, чак и у краљевству мртвих) и довести их натраг или тако што ће у борби поразити грозне демоне. Само је он у стању да види душе и духове, који често узимају неки животињски облик. Шаман, такође, може да управља птицама и животињама и разуме њихов језик. Он има приступ целокупној природи. Његове духовне авантуре су драматично представљене посматрачима кроз мимички плес, симболичке покрете, наступе, стање транса и гласног викања, али их може представити и кроз друге песме. Шаманизам се темељи на психофизичком дуализму, на схватању да душа може на извесно време да напусти тело, а да се то не одрази фатално на људску јединку. С друге стране, шаманизам подразумева расцеп у крилу светог, што значи, уз добре, појаву и злих духова, а тиме и потребу да се заједница заштити од њих. Шаман је особа која кроз врло сложену и тешку иницијацију стиче дар и вештину, довољно ефикасну, да заједницу којој припада штити од свих зала. Он није свештеник у правом смислу речи, као што ни шаманизам није посебан облик религије; да то јесте онда би овај где се среће (а среће се на свим континентима) носио са собом исту слику света, што није случај. Ово је, свакако, најкраћи могући опис свих многобројних и разноврсних феномена. За даље видети: Мирче Елијаде, *Шаманизам, архаичне технике и екстазе*, превео Зоран Стојановић, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад, 2004.

[6] *Anthologia lyrica sive lyricorum graecorum veterum praeter Pindarum reliquiae potiores,* Ibycus, frg. 8b.; Ἴβυκ., απ. 17 Diehl: «ὀνομάκλυτον Ὄρφην». Colli 1990, σ. 119: 4 [A 1]· Bernabé 2005, σ. 389: 864 T. Για τις πρώτες μαρτυρίες, Panyagua 1967, σ. 173-174. https://www.loebclassics.com/search Преузето 20.6.2022.

[7] *Anthologia lyrica sive lyricorum graecorum veterum praeter Pindarum reliquiae potiores*, Alcaeus, frg. 139.

Јер судби је Орфеј пркосио
указујући људима, рођеним, како да смрт избегну.

Песник Пиндар у *Питијској оди* назива га „оцем песме”:

ἐξ Ἀπόλλωνος δὲ φορμικτὰς ἀοιδᾶν πατὴρ
ἔμολεν, εὐαίνητος, Ὀρφεύς.
(Pyth. IV 176)
Од Аполона стиже отац песме и форминге,
многохваљени Орфеј.

Из наведеног следи да је Орфеј био надалеко познат као песнички ауторитет међу Грцима у 6. веку пре Христа, а ту гласовиту славу задржао је заувек. Ако кренемо у потрагу за јаснијим и детаљнијим информацијама о Орфеју, тада улазимо у свет људи којима је Орфеј представљао много више од обичног песника и китарода, који је користио моћ музике да потчини својој вољи све живо или неживо попут шамана. Орфејева музика очаравала је и опчињавала (θέλγειν) душе слушалаца. Стари Грци су, очито, добро разумели дубоку повезаност музике са људским умом − та веза је била више од тога. Зато су га сматрали оличењем иделаног песника. Изразити контраст који се јавља између недостатка конкретних доказа о постојању Орфеја и његовом утицају на класично грчко доба и несумњиве истине, које смо (у мањој или већој мери) сви свесни, да је карактеристични дух који је очарао грчку књижевност, филозофију, а пре свега грчку религију, био повезан са Орфејевим именом. Преко Грка, тај дух је утицао и на Римљане, а затим и на само хришћанство. Орфејев утицај је очигледан и на друге гране уметности.[8] Орфеј се јавља на црнофигуралним вазама где је приказан у подземном свету како свира лиру у друштву подземних божанстава. Можемо га наћи и на метопи ризнице Сикиоњана у Делфима из 6. века пре Христа где Орфеј стоји са својом лиром поред лађе Арго. Јавља се чак и на новцу неких градова у областима где се неговала традиција везана за Орфеја. Био је један од

[8] Детаљно о иконографији Орфеја у вазном сликарству види: Η ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΟΡΦΕΑ ΣΤΗΝ ΑΓΓΕΙΟΓΡΑΦΙΑ (6ΟΣ – 4ΟΣ ΑΙ Π.Χ) ΜΑΚΡΙΔΟΥ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ, ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ, 2016/17. https://ir.lib.uth.gr/xmlui/bitstream/handle/11615/48738/16428.pdf?sequence=1&isAllowed=y Преузето 2.7.2022.

омиљених мотива ранохришћанске уметности из катакомби. Пусанија (X 30, 6) нам описује чувену Полигнотову слику из 5. века пре Христа. На њој је представљен подземни свет, а Орфеј је на слици централна фигура. Нађени су такође и ксоанони у Македонији који претстављају Орфеја. Интересантно је да је на вазама Орфеј окружен људима који су обучени као Трачани, док је он одевен као Грк. Могли бисмо закључити да је Орфеј Грк у страној земљи или је странац кога су Грци желели да присвоје због његовог неоспорног музичког талента коме су се дивили. Његов утицај присутан је од 6. века пре Христа па све до првих векова модерног доба. Мало је истраживача спремно да негира постојање таквог специфичног утицаја, односно религијског покрета који га је пратио, а који је умногоме превазишао границе деловања Орфеја и његових следбеника.

Директно сведочење о историјском постојању Орфеја потиче из времена које је удаљено од појмова о којима сведочи. Са тим сведочењима морамо бити јако обазриви. Писци класичног периода се нису у већој мери бавили питањем Орфејеве историчности, али су били подељени око датума Орфејевог живота. На пример, Аристотел[9] одриче његово постојање, Платон[10] га смешта у период хиљаду година пре свог доба, док Диодор (7,1) каже да је Орфеј савременик Хераклa, тј. да су обојица живели сто година пре Тројанског рата. По Ото Керну (Kern, test. 7−9) поједини антички писци га чак сматрају директним Хомеровим претком, а Херодот (II, 53) мисли да су песници за које се каже да су живели пре Хомера заправо живели после

[9] Cic. *De nat. deor*. 1, 107 = O.F. 889 Bernabé. Orpheum poetam docet Aristoteles numquam fuisse, et hoc Orphicum carmen Pythagorei ferunt cuiusdam fuisse Cerconis; at Orpheus, id est imago eius ut vos vultis, in animum meum saepe incurrit. (Аристотел обавештава да Орфеј као песник није постојао, а да је ова орфичка песма, тврде Питагорејци, припадала неком Керкону; ипак Орфеј, то јест његова слика, назовите како хоћете, често ми пада на памет). Сви преводи у књизи су моји, осим ако није другачије назначено.

[10] Leg. 3, 677. D τοῦτο ὅτι μὲν μυριάκις μύρια ἔτη διελάνθανεν ἄρα τοὺς τότε, χίλια δὲ ἀφ᾽ οὗ γέγονεν ἢ δὶς τοσαῦτα ἔτη, τὰ μὲν Δαιδάλῳ καταφανῆ γέγονεν, τὰ δὲ Ὀρφεῖ, τὰ δὲ Παλαμήδει, τὰ δὲ περὶ μουσικὴν Μαρσύᾳ καὶ Ὀλύμπῳ, περὶ λύραν δὲ Ἀμφίονι, τὰ δὲ ἄλλα ἄλλοις πάμπολλα, ὡς ἔπος εἰπεῖν χθὲς καὶ πρῴην γεγονότα. (То је зато јер је прошло небројано много лета, и пре хиљаду или две хиљаде година су постојале неке од њих (делатности) биле су познате Дедалу, неке Орфеју, неке Паламеду, неке о музици Марсији и Олимпу, а неке о лирици Амфиону, опет неке друге осталим многобројним личностима, једном речју да кажем постојали су и јуче и прекјуче).

њега. *Судин лексикон* из 10. века бележи да је Орфеј рођен у једанаестом колену пре Тројанског рата (12. век пре Христа) и да је живео девет или десет, или како други кажу једанаест поколења.[11] Роберт Беме (Böhme) Орфеја, такође, позиционира у ранији, микенски период, што би се слагало са традиционалним датирањем аргонаутског похода у 13. веку пре Христа.[12] Ми и даље не знамо ко је писац литературе 5. и 4. века пре Христа коју је Платон[13] наводио као Орфејеве стихове. Не зна се да ли су то Ономакритови[14] стихови или стихови неког песника из позног Римског царства.[15] Нема одговора јер је то већ време касне орфике.[16] Осим расутих цитата код аутора класичног доба, какви су Есхил, Еурипид, Платон, Аристотел, Аристофан, антика не располаже сачуваним текстовима у континуитету који прате Орфејев живот, његову мистичну доктрину и литературу.[17] Многи аутори одлучили су да своје песме "припишу" Орфеју, митској личности, како би тиме стекли престиж славног имена, као и статус

[11] Суда, одељак «Ορφεύς».

[12] Легендарни поход Аргонаута заправо је догађај везан за најстарију грчку (архајску) колонизацију црноморских обала (од 16. do 11. века пре Христа); касније су се за основну причу везале бројне локалне легенде и успомене на млађу грчку колонизацију (од 7. до 6. века пре Христа). Тај мит се заснива на трагањима Грка за богатствима северних и западних обала Понта, првенствено за металима. Познато је да су Колхиђани испирали злато из река помоћу овчијих руна, па је тај поход Грка имао освајачки и пљачкашки карактер.

[13] Plat. *Crat*. 402b; *Prot*. 315a; *Ion* 533c; *Apol*. 41a.

[14] Javier Martinez, *Onomacritus, Hipparchus᾽ Scapegoat?*, Faces and forgers of classical literatur, Madrid Ediciones clasicas, 2011, 217−227.

[15] Taylor, Thomas, *The Mystical Hymns of Orpheus*, C. Whittingham College House, London, 1821, pp. xli–xlii.

[16] После 5. века пре Христа.

[17] Овде постоји главна дилема: како се одлучити шта ће бити убројано у изворе који су или орфички, или говоре о орфизму. Много је истраживача радило на овој теми. Примећујемо да постоји доста извора за које није сигурно да ли су их створили орфичари, док други извори могу говрити о нечему што је блиско орфизму (на пример бакхичко), али није потпуно јасно у каквој су вези са орфизмом. Орфичке изворе можемо поделити у две групе и они се тако могу анализирати: а) орфички извори које су створили орфичари и б) извори који говоре о орфизму, а аутори нису били орфичари. О свему више даље у тексту.

„откривених текстова", што су на крају и постигли.[18] Пошто су у питању аутори из разних периода, па чак и са различитим идејама, можемо претпоставити да доктрине откривене у различитим деловима орфичког корпуса не чине једну исту целину. Ипак, ова тенденција ка разноликости и идеолошкој разноврсности у равнотежи је са чињеницом да је име митског песника Орфеја повезано са одређеним темама: есхатологијом, пореклом и судбином душе и спасењем.

Орфејево историјско постојање Вест (West)[19] види у религијском покрету, тврдећи да је тај покрет морала створити и покренути реална особа, те упоређује наведено са чврстим доказима о историјском постојању оснивача хришћанства и закључује да би такав религијски покрет тешко могао настати без импулса који би дошао од историјске личности. Довољно је приметити да је тако нејасна чињеница допринела развијању различитих мишљења истраживача о овом питању и његовом проучавању током последња два века. Овде издвајамо Џејн Харисон (Jane Harrison)[20], једну од оних научница која је неумољиво била убеђена у Орфејево људско постојање, као и чињеницу да је религија која се са њим повезује представљала основу за све класичне референце о Орфеју и орфици. Питање вере Џ. Харисон било је њено најјаче оружје у одбрани свог става о Орфејевом историјском постојању. Тај чврст став је очито био заснован на њеном познавању античких религија. Када су у питању чињенице у расправи о Орфеју, Џејн Харисон се позива на античке писце из времена Римског царства − Конона, Страбона и Паусанију. Прва двојица су живела на почетку Римског царства, а трећи аутор два века касније. Са ове временске дистанце можда бисмо рекли да ови аргументи нису довољни, али, ипак, сви они су сведоци у вези са питањима везаним за човека за кога она сматра да је живео у „праскозорје историје". Ауторка тврди да неверовање у историјско постојање Орфеја потиче од неразумевања његове природе. Тако је немачки научник Готфрид Бернхарт (Gottfried Bernhardt) рекао да Орфеј „представља религијски симбол који се, још од времена пре Александра, не везује ни за

[18] A. Bernabé, '*Orfeo, de personaje del mito a autor literario'*, Ithaca 18, 2002, pp. 61−78.

[19] M. L.West, *The Orphic poems*, Clarendon press, Oxford, 1983, 14−16.

[20] Jane Ellen Harrison, *Prolegomena to the Study of Greek Religion*, second edition, Cambridge University Press, Cambridge, 1908, 24−26; Џејн Харисон, *Древна уметност и ритуали*, превела Наташа Караџић, Библос, Београд, 2008.

једног другог песника који је икада живео". Да је Орфеј историјска личност мисли и Гатри (Guthrie),[21] а познати српски хелениста Милош Н. Ђурић тврди да су Орфеја сматрали Аполоновим сином зато што је током времена постао чувени певач и китариста.[22]

Хомер и Хесиод нису чули за Орфеја. Његова дела, која се описују као „древна", новијег су датума у односу на поменуте ауторе. Разлог томе треба тражити у преузимању феничанског писма, у социјалним и религијским променама. Али да би култура сећања имала свој континуитет, грчка традиција Орфеја и његово трачко порекло стављају у херојско доба. Диодор са Сицилије[23] говори о „пелазгијским словима" (Πελασγικά Γράμματα) што би значило феничанско писмо, које су користили Орфеј, Лин и Пронапид, који се сматра Хомеровим учитељем. Ово сведочанство Орфеја датира у временски период после пада Микене.[24]

Легенда о Орфеју није јединствена, нити сажета у једну причу. Током класичног доба створене су четири одвојене приче о Орфеју које су нам и дан-данас познате. Све приче су некако везане и односе се на његове музичке таленте. 1) Био је то песник и певач који је својим нарочитим гласом и музиком очаравао сав живи и неживи свет и сви су долазили да га чују како свира и пева. Чак су и реке мењале своје токове, скретале из својих корита, а беживотно камење се од задовољства котрљало и дрвеће са планина померало.[25] 2) Јасон је позвао Орфеја да се придружи у експедицији Аргонаута. Он их је спасио од песме заводљивих сирена тако што их је натпевао.[26] 3) Орфеј је успео да надвлада силе подземног света у покушају да

[21] Guthrie,1993, 41−48.

[22] Милош Ђурић, *Културна историја и рани филозфски списи*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 1997, 22-34.

[23] Diood.Sic. III, 66, 67, 4−5.

[24] Види: Џон Чедвик, *Микенски свет*, превела Љиљана Црепајац, Рад, Београд, 1980, 261−269.

[25] Pind. *P*. IV, 178 и даље, http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0161%3Abook%3DP.%3Apoem%3D, Преузето 10.3.2022; Aeschyl., *Ag*., 1629−30; Eur., *Bachhae*, 561−4; Diod. Sic. IV, 25, 2; Kern, Otto, *Orphicorum Fragmenta*, Weidmann, Berlin, 1922, 47−55; у уметности види: Hermann Frankel, *Apollonius Rhodius* Argonautica, Oxford University Press, Oxford, 1986.

[26] Pind. *P*. IV, 176; Eur. *Hypp*.; Према Ферекиду као алтернативној верзији, можда старијој традицији, музичар Аргонаута је био Филамон, а не Орфеј (Pherec., 3 F 26);

ослободи жену Еуридику из Хада.[27] 4) Група трачких жена убија Орфеја. Оне су му у екстази раскомадале тело и откинуле главу, која је наставила да пева.[28] Многи су у Орфејевој легенди препознали повезаност са религијом, музичким генијем, језиком који има магична својства, трагичном смрћу као могућом основом уметничког израза. Заправо, кључни мотиви везани за Орфеја, као што су опчињавање песмом и свирком, силазак у доњи свет по душу умрле жене, откинута глава која пева, били су распрострањени и у склопу шаманистичких представа широм света, а посебно у великом појасу који се протеже од обала Црног мора преко средњеазијских степа и Сибира до Северне Америке. Напоменули смо у једној од претходних фуснота да шаманистички обреди нису били блиски грчком свету, али су се ипак појављивали усамљени полулегендарни шаманистички ликови, попут Аристеја са Проконоса[29], Епимениде Крићанина[30], Абарида[31], Дексикреона

Види: Smith, William, *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*, 1, Boston, 1867, 8. и даље. Најранији доказ је метопа о Сикионском благу у Делфима пре 550. године пре Христа, на коме су, очигледно, обојица исклесани као чланови посаде Арга. Види: L. D. Caskey, *The Metopes of the Sicyonian Treasury at Delphi*, American Journal of Archaeology, Vol. 29, No. 1 (Jan. − Mar., 1925), pp. 17−19; Александар Лома, *И на небу и на земљи*, Српска књижевна задруга, Београд, 2023, 45.

[27] Eur. *Alc*. 357−9; Pl. *Symp*. 179d; Diod. Sic., IV, 25; Hyg., *Fab*., 194; Paus., IX, 30, 3; Упореди: Isoc, *Busiris* 8; Ivan Mortimer Linforth, *The Arts of Orpheus*, Berkeley and Los Angeles, University of California Press,1941, 16−24.

[28] Ову тему срећемо на атичким вазама из 490. године пре Христа; Pl. *Rep*. 620a; Ar. *Ran.*, 1032; Ovid. *Metam*. XI, 1−55; Linforth, 1941, 11−14, 125−36; Варијанта приче у којој су жене биле Басариде представљена је у Есхиловој драми *Басариде* (Βασσαρίδες), која је припадала тетралогији Ликургија (Λυκούργεια). Сачувана је фрагментарно, нама позната из других античких извора. Више у другом поглављу.

[29] Аристеј (Ἀριστέας ὁ Προκοννήσιος), старогрчки епски песник са Проконеса у Пропонтиди. Његово постојање лежи између легенде и стварности, а његово име је повезано и са поетским стваралаштвом и са натприродним наративима у којима му се приписују посебне моћи, као и са посебним односом са Аполоном. *Речник Суда* наводи да му се отац звао Димохарис. Према Херодоту, његов отац се звао Кајстробије и припадао је високој аристократској породици. Историчар помиње и његова путовања у земље Кимераца, Аримаспа и Исидонаца. Види даље: Hdt., IV, 13.

[30] Епименид са Крита, види: E. R. Dods, *Grci i iracionalno,* превео Бранимир Глигорић, Службени гласник, Београд 2005, 106−107; E. Rode, *Psyche kult duše i vera u besmrtnost kod Grka*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, prevela D. Gojkovič i O. Kostrešević, Sremski Karlovci, Novi Sad, 1991, 246−254.

са Сама[32], Поликрата са Тасоса[33], Фромиона из Спарте[34], Емпедотиона из Сиракузе[35], Хермотима из Клазомене.[36] Обично се појава таквих личности везује за стране утицаје, и то пре свега утицаје са североистока, јер су шаманистичке представе посведочене у северноисточном суседству старе Грчке, код Трачана, као и код иранских Скита у данашњој Украјини и јужној Русији, са којима су Грци током 7. века пре Христа били у сталном додиру

[31] Абарид (Ἄβαρις, Abaridios) је, према древној грчкој традицији, био чаробњак, исцелитељ и Аполонов свештеник коме су се приписивали различити подвизи; заједно са Залмоксисом и Орфејем, Абарид је представник религиозно-мистичне секте која се у 6. веку пре Христа супротставила реалистичком тумачењу природе и света. Верује се да је пореклом био Хиперборејац, да је ослободио Атину од куге и да га је Аполон научио прорицању. Касније је Абарид, не узимајући храну, с Аполоновом стрелом обилазио свет и људима делио савете. Традиција каже да је у Спарти, уместо храма Афродите, подигнут храм Спаситељке Коре (Персефоне) и да је то дело Орфеја Трачанина и Абарида из Хипербореје. Види: Ιάμβλιχος, *Περί του Πυθαγορικού βίου*, 28.136.4; Hdt., IV, 36, 2; Paus., II, 8, III, 13.

[32] Plut. *Quaest. Graec*. 54.

[33] Clemens. *Strom.*, 1. 334 A.

[34] Paus. 3. 16. 2.

[35] Clemens. *Strom.*, 1. 334 A.

[36] Хермотим из Клазомене (Ἑρμότιμος) живео је око 6. века пре Христа. Био је филозоф који је први изложио – пре Анаксагоре (према Аристотелу *Metaph*. 984b20) – идеју да је ум фундаменталан у узроку промене. Он је сматрао да су физички ентитети статични, док разум изазива промену. Секст Емпирик га ставља уз Хесиода, Парменида и Емпедокла, као припадника класе филозофа који су држали дуалистичку теорију о материјалном и активном принципу који заједно представљају порекло универзума. Тертулијан преноси причу о Хермотиму (у коју изгледа не верује). Према овој причи, Хермотимова душа би напуштала његово тело током сна (као на путовању). Његова жена је обелоданила ту његову необичност и злонамерници су дошли и спалили му тело док је спавао, а душа му се вратила прекасно. Народ Клазомене је подигао храм Хермотиму и забранио приступ женама због издаје његове жене. Ову и друге приче о Хермотиму можемо наћи код Плинија Старијег, Лукијана, Аполонија и Плутарха. Диоген Лаерћанин бележи причу да се Питагора сећао својих ранијих живота. Један од њих био је и Хермотим који је потврдио своју тврдњу да се присећа ранијих живота, препознавши Менелајев штит у распадању у Аполоновом храму у Брахиди. Види: Sextus Empiricus, *adv. Math. IX, ad Phys.;* Tertullian. *De Anima*, cap. 44; Pliny, *Hist. Nat.* VII, 42; Lucian, *Encom. Musc.*

преко својих црноморских колонија.[37] Тракија се у античко доба простирала на централном и источном Балкану, све до Украјине и Немачке. Нија била део грчког света, осим колонија на приморју. Орфеј је говорио другим језиком и сматран је странцем и „варварином". Свакако, било је много мешања седелачког народа са Грцима – на пример, Темистокле је био син Трачанке по имену Абротона (Αβρότονον).[38]

Орфејево име није пореклом трачко већ грчко. Александар Лома претпоставља да се не ради о антропониму, већ о називу за класу људских или митолошких бића, па тако износи два тумачења Орфејевог имена. Једна етимологија везује име Ὀρφεὺς са ὀρφανός – сироче, лат. *orbus*, итал. *orfano*, даље можда слов. *раб*, *роб*. Орфеј би тако био назван као певач усамљеник, који је у дубинама шума певао зверињу и дрвећу, у супротности према другом славном трачком певачу Тамирију (Θάμιρις), чије име Лома тумачи као *онај који наступа на скуповима*, док Роберт Гревс (Robert Grews) његово име тумачи као *густо засађен*. Друго примамљивије тумачење старо преко сто година даје структуралиста лингвистике Фердинанд де Сосир (Ferdinand de Saussure). Свој етимолошки предлог изнео је у једној фусноти, у којој име Ὀρφευς везује са староиндијским ṛbhú-, називом за тројицу митолошких полубогова у ведској религији. То поређење у фонетском и морфолошком погледу остало је скрајнуто, јер се предност дала Хибрантовом поистовећењу Rbhua са германским Alfima, класи нижих божанстава или демона. Ово решење језички је проблематичније, али се бар на први поглед чини смисаоно прихватљивијим, пошто су Rbhui, као и Alfi, пре свега божански вештаци – тесари и ковачи. Притом се везе стинд. ṛbhú- са alf и са Ὀρφευς из фонетских разлога међусобно искључују. Александар Лома је, међутим, видео одређене сличности између грчког митског певача и индијских божанских занатлија, које су више дубинске него површинске, али утолико значајније за опредељење у овој дилеми. О томе сведочи терминологија, пре свега етимолошки подударан спој у значењу „тесати речи" у

[37] Loma Aleksandar, *Mitski koreni filozofije*, Lucida intervalla, 8–9 , Filozoski fakultet, Beograd, 1999, 5–7.

[38] Pluta. Parall.min. Θεμιστοκλής, 1: *νόθος δὲ πρὸς μητρός, ὡς λέγουσιν· Ἀβρότονον Θρήισσα γυνὴ γένος· ἀλλὰ τεκέσθαι τὸν μέγαν Ἕλλησίν φημί Θεμιστοκλέα. Φανίας μέντοι τὴν μητέρα τοῦ Θεμιστοκλέους οὐ Θρᾷτταν, ἀλλὰ Καρίνην, οὐδ' Ἀβρότονον ὄνομα, ἀλλ' Εὐτέρπην* (а по мајци је копиле, како кажу; Абротона, жена Трачанка, али Хеленима је родила, кажу, великог Темистокла. Фаније помиње да Темистоклова мајка није Трачанка него Каранка, није јој име Абротона него Еутерпа).

индоиранском и старогрчком, где се песник назива τέκτων ἐπέων „тесаром речи"; а затим и сама реч ἁρμονία „хармонија, склад", тако важна за питагорејску доктрину, била је првобитно коларски и бродоградитељски термин „спој, зглоб", као и глагол ἀραρίσκειν у значењу „склапати, уклапати" из кога је изведена. Тај исти глаголски корен је на другом крају индоевропског простора, у Индији и Ирану, дао кључни религијски и филозофски термин – ṛtá- „космички поредак, истина, правда". Тако, уметник Орфеј као „тесар речи" и састављач музичког склада врши у основи исту врсту делатности као вештаци Rbhui, описани и код ових других глаголом „тесати" (вед. *taks-).* Rbhui не тешу само материјалне предмете попут кола за богове (RV IV 36, 1–2), већ тешу и коње Индри, божанску краву Брхаспатију, а у химнама се призивају да – онима који приносе жртву – отешу богатство, младост, умешност, славу (śrávo). Последња наведена реч означава, по сведочанству реконструисаних поетских фигура, кључни предмет праиндоевропског песништва, јер глагол taks- већ у прајезику метафорично означава песничку уметност. С тим је у складу и следеће: што се на Rbhue примењује термин vāghátah, који означава свештенике-певаче химни богова. Као и Орфејева уметност, и њихова вештина је чудотворна. Александар Лома наводи још једно битно одређење Rbhua које их суштински прибижава Орфеју и орфизму. Они су првобитно били људи, које су богови удостојили бесмртности, а у знак захвалности за њихове мајсторске услуге, али и због њихових подвизања (AV III 30, 2: tápas-, термин који означава аскезу). Отуда је у складу примена термина vāghátah на Rbhue (термин, како смо већ истакли, који означава свештенике-певаче химни боговима).[39]

Орфејев отац био је Оиагар или Еагар (Οἴαγρος)[40], син Пијера и нимфе Метоне. Био је миљеник муза и краљ трачких Бистонаца[41]. Мит каже да је Еагар са музом Калиопом или Полихимнијом добио сина Орфеја. О томе нас обавештава Пиндар:

[39] Loma, 1999, 2–13.

[40] Еагар се помиње и као Линов и Марсијин отац.

[41] Постоје различите верзије о томе где се налазила Еагрова Бистонија. У једној верзији владао је Едонским краљевством у регији Мигдониа. Повезан је такође с Пиерием, западније, или у близини реке Хебар (данас Марица) на истоку, за коју се говорило да се зове „Еагриа", њему у част.

ἁ δ’ ‘Υμέναιον <ὃυ> ἐν γάμοισι χροϊζόμενον
<Μοῖρα> σὐμπρωτον λάβεν,
ἐσχάτοις ὕμνοισιν· ἁ δ’ ’Ιαλεμον ὠμοβοόρῳ
νοὔσω πεδαθἔντα σθἔνος·
υἱον Οἰάγρου < δ’> Ὀρφέα χρυσάορα

(Pind. *Frag.* 139)

И тада Хименеја у браку дотакну
Мојра и првог га узе,
У химнама тужним (опеван); и Јалемона она заустави,
У страшној болести снага неста;
А сина Еагровог, Орфеја (дотакну) златни мач

Платон у *Гозби* такође помиње да је Орфејев отац Еагар:

... Ὀρφέα δὲ τὸν Οἰάγρου ἀτελῆ ἀπέπεμψαν ἐξ Ἅιδου,...

(Plat. Symp. 179 d)

...А Орфеја, сина Еагровог, отпремили су из Хада с тим да није успео...

У Аполодоровим *Библиотекама* стоји да му је отац Еагар или Аполон.

Καλλιόπης μὲν οὖν καὶ Οἰάγρου, κατ᾽ ἐπίκλησιν δὲ Ἀπόλλωνος, Λίνος, ὃν Ἡ ρακλῆς
ἀπέκτεινε, καὶ Ὀρφεὺς ὁ ἀσκήσας κιθαρῳδίαν, ὃς ᾄδων ἐκίνει λίθους τε καὶ δ ένδρα.

(Apolld. *Bibl.* 1.2.3.)

Дакле, од Калиопе и Еагра или по имену Аполона рођен је син Лин кога је Херакле убио и други син Орфеј, вешти певач и свирач на китари, који је својим песмама померао камење и дрвеће.

Римски писац из 1. века Хигин (Hyginus) помиње Орфеја у причи *Argonavtae convocati* под бројем 14. Хигин набраја јунаке[42] који ће пловити на броду Арго. Међу њима се налази и Орфеј.

[42] Већина учесника тог похода су јунаци из Тесалије и Беотије: Арг, Фриксов син, и његова браћа Китисор, Мелан и Фронтид, затим Аскалаф, Јалмен, Ергин, Адмет,

...Orpheus Oeagri et Calliopes Musae filius...

(Hyg. *Fab*. 14. 1.1.)

...Орфеј, син Еагра и Музе Калиопе...

Антички мит каже да је Орфејева мајка била једна од муза – Калиопа, Полихимнија или Клио. Најчешће се спомиње муза Калиопа. О самом рођењу нема вести, сем у једној референци у *Аргонаутици* Аполонија Рођанина. Тамо се спомиње венчање Орфејеве мајке и Еагра које се одиграло у једној пећини (низији) близу Пимплејске висоравни у Тракији.

... Μοῦσαι δ᾽ ὑποφήτορες εἶεν ἀοιδῆς.
πρῶτά νυν Ὀρφῆος μνησώμεθα, τόν ῥά ποτ᾽ αὐτὴ
Καλλιόπη Θρήικι φατίζεται εὐνηθεῖσα
Οἰάγρῳ σκοπιῆς Πιμπληίδος ἄγχι τεκέσθαι
αὐτὰρ τόνγ᾽ ἐνέπουσιν ἀτειρέας οὔρεσι πέτρας
θέλξαι ἀοιδάων ἐνοπῇ ποταμῶν τε ῥέεθρα.

(Apoll. Rh., *Arg*., I, 22–27)

А Музе пророчице песме даље (говоре);
првог ће сада поменути Орфеја,
прича се да је њега она,
Калиопа у Тракији, што је спавала
~~са~~ Еагром близу Пимплејског виса, родила,
а за Орфеја причаше да је тврдо планинско стење,
и токове река певајући умилним гласом очарао.

Ификле, Аксат, Периклимен, Аластор, Нелеј, Кенеј, Корон, Пиритој, Фалер, Мопс, Теламон, Еуритион и Актор. Од Аргиваца, у походу су учествовали: Арг, Амфијарај, Талај, Еуријал и његов брат Ифит, затим Нуплије, Еуримедонт и пророк Идмон; Од Тегејаца, били су Анкај, Кефеј, Аталанта и Амфидамант; од Лаконаца, Кастор и Полидеукт, Ида и Линкеј, затим Елићанин Аугија и најславнији од свих Пелопонежана Хераклe. Касније су, под атичким утицајем у Аргонауте убрајани Тезеј и Бут, а под утицајем малоазијских Грка, Ергин из Милета и Анкај са Сама. Као учесници похода означени су и Борејини синови Калеј и Зет, затим Мелеагар, Хераклов брат Ификле, Орфеј и други.

Орфеј као човек посебних дарова у грчком свету је морао имати нарочито место, и то не као странац и варварин, већ као посебна особа која ће својим делима овековечити оно што је постало грчко. Тако, код Пиндара „носити Музу" значило би „певати песму". Орфеј је као чедо музе имао развијени дар памћења, речитости и слуха, а то је стекао образовањем и уз помоћ најбољих учитеља. Све три музе које му мит приписује као мајке јесу референтне одреднице Орфејевог живота и делатности. Ту је и бог Аполон као отац и учитељ који га поучава певању и свирању. Своју бистонску лиру[43] Орфеј замењује аполонском. То није сличајно, јер Аполон је *Apollon Mousagetes* (божанство које предводи музе). О томе нас обавештавају Ератостен[44], Диодор[45] и Хигин[46]. Орфеј се, као и други древни и талентовани људи и „теургисти", образовао у египатским школама – како наводи Диодор са Сицилије:

> …ἀπεδήμησε μὲν εἰς Αἴγυπτον, κακεῖ πολλὰ προσεπιμαθὼν μέγιστος ἐγένετο τῶν Ἑλλήνων ἐν τὲ ταῖς θεολογίαις καὶ ταῖς τελεταῖς καὶ ποιήμασι καὶ μελωδίαις…
>
> (Diod. Sic., IV, 25)
>
> ...боравио је у Египту, и касније је много научио, највише знања стекао је од Грка у теологији и церемонијама и песмама и мелодијама...

> πάντων δὲ τούτων σημεῖα δεικνύουσι τῶν μὲν εἰκόνας, τῶν δὲ τόπων ἢ κατασ κευασμάτων ὁμωνύμους προσηγορίας, ἔκ τε τῆς ἑκάστῳ ζηλωθείσης παιδεία ς ἀποδείξεις φέρουσι, συνιστάντες ἐξ Αἰγύπτου μετενηνέχθαι πάντα δι᾽ ὧν πα ρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἐθαυμάσθησαν.
> Ὀρφέα μὲν γὰρ τῶν μυστικῶν τελετῶν τὰ πλεῖστα καὶ τὰ περὶ τὴν ἑαυτοῦ πλά νην ὀργιαζόμενα καὶ τὴν τῶν ἐν ᾅδου μυθοποιίαν ἀπενέγκασθαι. τὴν μὲν γὰρ

[43] Ово можемо разумети као прекид са религијом предака и као једну врсту реформе. Стари инструмент замењен је новим и савршенијим. Бог Аполон у свом следбенику живи у пуном сјају.
[44] Erat.*Cat*, 24.
[45] Diod. Sic. III, 67, 2.
[46] Hyg. Fab.12.

Ὀσίριδος τελετὴν τῇ Διονύσου τὴν αὐτὴν εἶναι, τὴν δὲ τῆς Ἴσιδος τῇ τῆς Δήμ ητρος ὁμοιοτάτην ὑπάρχειν, τῶν ὀνομάτων μόνων ἐνηλλαγμένων...

(Diod. Sic., I, 96, 2–3)

А од свега тога показују праве потврде и по месту и по опремању храмова и зову их истим именом. У сваком случају образовање се угледало и прихватало и скоро да је све прешло из Египта, јер код Грка они (Египћани) су изазвли дивљење. И због већине тајних обреда и Орфеја су (опчинили), јер се као луталица окренуо митотворству и певању тако да је и он вршио тајну службу божију. Јер обред Озириса исти је Дионисов, а обред Изиде најсличнији је Деметрином обреду, будући да су само та имена била једна наспрам другог...

Орфеј се спремао да постане и краљ и свештник. Поштовање бога Аполона у Тракији било је по много чему другачије у односу на грчки свет. Постојало је необично обожавање сунца као оца свих ствари. Роберт Гревс мисли да је то веровање потекло из северне Егеје од одбеглих свештеника једнобожачког фараона Ехнатона из 14. века пре Христа. Они су својим мешањем свакако утицали на локалне култове.[47] Потврде да је ова синкретична вера постојала могу се наћи код Софокла (*Fragmenti* 523, 1077), где се сунце помиње као „најстарији пламен драг трачким коњаницима" и као „господар богова и отац свих ствари". Поменутом култу одупирали су се конзервативнији Трачани, сузбијајући га у корену у неким деловима Тракије. Каснији орфички свештеници који су носили египатску цермонијалну одежду су, према Гревсовом навођењу, звали полубога бика, чије су сирово месо јели – Дионис, а именом Аполона означавали су бесмртно сунце, разликујући тако Диониса – бога чула од Аполона – бога ума.

Диодор са Сицилије (Διόδωρος Σικελιώτης) у својој историји пише о установљењу култа Диониса у Тракији, мистичним обредима и иницијацији у које је био уведен Еагар, а потом и његов син Орфеј:

μετὰ δὲ ταῦτα τῷ μὲν Χάροπι χάριν ἀποδιδόντα τῆς εὐεργεσίας παραδοῦναι τ ὴν τῶν Θρᾳκῶν βασιλείαν καὶ διδάξαι τὰ κατὰ τὰς τελετὰς ὄργια: Χάροπος δ

[47] Robert Grevs, *Grčki mitovi*, prev. Gordana Mitrinović-Omčikus, Nolit, Beograd,1990, 103.

> ᾽ υἱὸν γενόμενον Οἴαγρον παραλαβεῖν τήν τε βασιλείαν καὶ τὰς ἐν τοῖς μυστη ρίοις παραδεδομένας τελετάς, ἃς ὕστερον Ὀρφέα τὸν Οἰάγρου μαθόντα παρὰ τοῦ πατρός, καὶ φύσει καὶ παιδείᾳ τῶν ἁπάντων διενεγκόντα, πολλὰ μεταθεῖν αι τῶν ἐν τοῖς ὀργίοις: διὸ καὶ τὰς ὑπὸ τοῦ Διονύσου γενομένας τελετὰς Ὀρφι κὰς προσαγορευθῆναι.
>
> (Diod. Sic. 3.65)

> После тога, из захвалности Харопсу за доброчинства, које му је пружио (Дионис), предао му је краљевство Трачана и упутио га у тајне обреда: а од Харопса, син Еагар преузима краљевство и обреде иницијације у мистерије, које је после научио Орфеј од оца Еагра. (Орфеј) по природи и образовању све људе је претекао, установио је многе (промене) у жртвеним обредима; и због тога тајне обреде створене од Диониса називамо орфичке обреде.

За разлику од Хомера, за Орфеја се никада није сматрало – бар у архајско и класично доба – да је био састављач неког великог епа. Верзија која описује пут лађе Арго, коју Офеј говори својим гласом, из угла учесника, написана је у римско царско доба (и самим тим удаљена од остатка Орфејеве поезије). Његова посебност, слична Хесиодовој, била је теогонијска поетика, попут текста који је интерпретиран у папирусу из Дервенија[48]. „Орфеју су

[48] Близу Дервенија, недалеко од Солуна у североисточној Грчкој, 1962. године вршена су археолошка ископавања. Пронађен је и откопан низ гробница, а у њима је пронађен угљенисани фрагмент свитка. Био је похрањен у гробници македонског аристократе око 330. године пре Христа. Данас се чува у Археолошком музеју у Солуну. Свитак садржи двадесет шест стубаца текста подељеног у две тематске целине: прву која описује ритуалне радње култне праксе која се бави загробним животом душе, и другу, која је, заправо, алегоријска егзегеза мистеријског учења, које је окарактерисано као орфичко (с разлогом, јер се аутор позива на Орфејево име). Откриће папируса међу остацима погребне ломаче у гробници обележеној словом А узбуркало је научну јавност. Текст са Папируса објављен је без дозволе и анонимно први пут 1982. године у 47. броју часописа *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, у додатку који је уследио након 300. стране, уз кратак увод на немачком језику. Већи помак ка рашчитавању начињен је много касније, када је уследио научни скуп на Универзитету Принстон, те зборник научних радова који су уредили Глен Мост и Андре Лакс (у којем су објављене две верзије превода текста). Целовити текст коначно је званично угледао светлост дана тек 2006. године, када је

приписиване и друге теогоније, које су сједињене у Теогонију од *24 Pancodije*[49] из које су неоплатоничари цитирали многе хексаметарске фрагменте. Аутор текста из Дервенија цитира Орфејеве химне које помињу Деметру, Реу и Кибелу. За Музеја, другог митског песника, сматрало се да је имао песничка дела слична Орфејевим.“[50] Очито су Грци 5. века пре Христа мислили да су рани песници били заокупљени питањима божанског деловања, теономијом и теодикејом. Нису били забављачи већ ауторитети када су биле у питању божанске ствари. Орфеј као савршен песника први је на листи од четири канонска грчка песника: Орфеј, Музеј, Хесиод и Хомер, а тај редослед забележен је и код Платона[51]. Песник Симонид (6–5. век пре Христа) описује и Орфејеву моћ и над природом:

Киријакос Цанцаноглу са сарадницима објавио прво критичко издање. О Папирусу и његовим читањима види: André Laks, Glenn W. Most, Studies on *The Derveni Papyrus,* Oxford University Press UK ,1996; R. Janko, *The Derveni Papyrus (Diagoras of Melos, Apopyrgizontes Logoi*?): A New Translation, The University of Chicago Press, 2001, 2; Gábor Betegh, *The Derveni Papyrus: Cosmology, Theology and Interpretation,* Cambridge University Press, 2004; T. Kouremenos, G. M. Parássoglou and K. Tsantsanoglou**,** *The Derveni Papyrus. Edited with Introduction and Commentary***,** The Journal of Hellenic studies, Florence: Ed. Leo S. Olschki, 2006.

[49] У антици је постојала епска песма позната као *Свете расправе у двадесет четири pancodije* (Ιεροι Λογοι εν ραψωιδιαις κδ΄). Очито да је широко призната као дефинитивна теогонија Орфеја, великог теолога орфичке религије. Рапсодија се може посматрати као подела у епској поезији, баш као и двадесет четири књиге Илијаде и Одисеје, али како је материјал подељен на делове није познато, јер цео наратив није у потпуности сачуван. Ипак, постоје многи фрагменти песме, као и друге орфичке песме и теогоније, које је професор Ото Керн пронашао као цитате у различитим текстовима, како хришћанским тако и паганским. Реконструисана теогонија изведена је скоро искључиво из ових фрагмената, уз неке изузетке. Оно што је Керн представио у свом делу *Orphicorum fragmenta* из 1922. године јесу једноставно цитати који се приписују Орфеју или орфичким текстовима. Изгледа да је аутор *Pancodije* конструисао песму састављајући приче из свих различитих доступних орфичких текстова. Ми ни до данас нисмо сазнали да ли су неоплатоничари, код којих су очувани фрагменти *Pancodиске теогоније*, користили исту верзију те теогоније коју је и Платон имао пред собом. Научници су изнели различита мишљења када је у питању њено време. Види: West, 1983, 227–259.

[50] Стоковић, 2018, 27-28.

[51] Plat. *Ap*. 41a.

τοῦ καὶ ἀπειρέσιοι πωτῶντ' ὄρνιθες ὑπὲρ κεφαλᾶς,
ἀνὰ δ' ἰχθύες ὀρθοὶ κυανέου
'ξ ὕδατος ἄλλοντο καλᾷ σὺν ἀοιδᾷ
(Sim., frg. 567 PMG)

Безброј птица му је летело изнад главе
И рибе су искакале из плавог мора
Кад би певао своју љупку песму.[52]

Познији писци помињу чак и да је имао моћ да покрене дрвеће и камење:

αὐτὰρ τόν γ᾽ ἐνέπουσιν ἀτειρέας οὔρεσι πέτρας
θέλξαι ἀοιδάων ἐνοπῇ ποταμῶν τε ῥέεθρα.
φηγοὶ δ᾽ ἀγριάδες, κείνης ἔτι σήματα μολπῆς,
ἀκτῆς Θρηικίης Ζώνης ἔπι τηλεθόωσαι
ἐξείης στιχόωσιν ἐπήτριμοι
(Apoll. Rhod. *Arg.*, 1, 26–30)

А за њега пак причају да је
певајући звонким гласом очарао
тврдо планинско стење и токове река.
А кроз дивље букве што густе цветају
још не престаје, ту на морској стрмини
у трачком појасу, знамење нестале песме.

О лепоти и снази Орфејеве музике, која природу плени, говоре и Овидијеви стихови:

Collis erat collemque super planissima campi
area, quam viridem faciebant graminis herbae.
Umbra loco deerat: qua postquam parte resedit
dis genitus vates et fila sonantia movit,
umbra loco venit. Non Chaonis afuit arbor.
non nemus Heliadum, non frondibus aesculus altis,
nec tiliae molles, nec fagus et innuba laurus,

[52] Превод Марко Стоковић.

et coryli fragiles et fraxinus utilis hastis
enodisque abies curvataque glandibus ilex
et platanus genialis acerque coloribus impar
amnicolaeque simul salices et aquatica lotos
perpetuoque virens buxum tenuesque myricae
et bicolor myrtus et bacis caerula tinus.
Vos quoque, flexipedes hederae, venistis et una
pampineae vites et amictae vitibus ulmi,
ornique et piceae pomoque onerata rubenti
arbutus et lentae, victoris praemia, palmae
et succincta comas hirsutaque vertice pinus,
grata deum matri; siquidem Cybeleius Attis
exuit hac hominem truncoque induruit illo.
(Ov. *Met.*, 10, 86–105)

Беше брдо, а над брдом сасвим равно
поље, што се травом и биљем зеленило.
Ово место немаше хлада, у том делу
седео је певач божанског рода и ударао о звонке жице.
И створи се хлад. Ту се дрво хаонско подиже
и тополе црне Хелијаде, дивљи кестен разгранат,
високих крошњи и мека липа, буква и ловорика девичанска
и крхки лешник се подиже и бели јасен за копља користан,
и јела глатка и цер од жирева повијен.
Нашао се ту и платан славни, јавор шарених боја
и поточаре врбе, водени лотос, шимшир вечито зелен
и чемпрес тананих грана и двобојна смрека се дигла
и калина црна модрих бобица.
И ти си, такође, вијоноги бршљане приспео,
а с тобом и винове лозе што посташе брестов плашт
и планински јасени и борови и планика родна
црвеним магињем се дигла и палма што се победи за дар носи
и оморика стегнутих коса, а чупава горе,
драга некад богињи мајци, јер Кибелин Атис
одложио је ово своје људско тело и стврднуо га у окресано дрво.

Carmine dum tali silvas animosque ferarum
Threicius vates et saxa sequentia ducit,...

(Ov.*Met*,11, 1–2)

Док таквом песмом и шуме и душе звериња
трачки певач и стење све покорне води...

Димитрис Скуртелис[53] у свом раду *Ορφέας: Θράκας, Φοίνικας ή Αιγύπτιος; Η Βαρβαρική προέλευση τού Ορφέα* (Орфеј: Трачанин, Феничан или Египћанин? Варварско порекло Орфеја) наводи неколико интересантних закључака. Религијске реформе које је спровео Орфеј, а које су назване орфичке, иако потичу углавном из Тракије и Фригије, имају египатско порекло. Поменуте религијске реформе имају и своје две стране као два читања. Историјску, коју Скуртелис сматра новијом, тј. она је била широко распрострањена у историјско доба, а не раније. И митолошку – која каже да је Орфеј, иницијатор „мистерија" и других церемонија, био творац древне грчке религије. Та митолошка страна се, међутим, не враћа превише у прошлост, пошто жели да Орфеј буде аргонаут, мало старији од Тројанског рата, савременик Пријамовог сина Теодаманта[54] (од кога је научио литомантију) и рођак трачког краља Реса[55], који је убијен у Троји. Према грчкој традицији њихове мајке су биле музе, односно Гркиње.

Иако Орфеј није био склон вештини ратовања, по Димезиловој трофункционалној хипотези[56] – у којој се тврди да су древна индоевропска друштва састављена од свештеника, ратника и обичних људи – Орфеј би, по тој подели, био први грчки свештеник који се упутио у авантуру са Аргонаутима. За Грке је Орфеј био и остао једини херој без мача у руци.

---

[53] https://www.oodegr.com/neopaganismos/ellinikotita/ksenos_orfeas_1.htm Преузето 10.9.2022. године.

[54] Литомантија је прорицање по положају камења. Његова литомантија, међутим, укључује и учење Пријамовог сина Хелена, које преноси Теодамат. Дакле, тројанско порекло орфичке литомантије је неоспорно. Види: Κάκτου, ορφικά, τομ. Β σελ. 232. και σελ. 41 κ. έ.

[55] Eur., *Rh*., 951 и даље.

[56] У Димезиловом трофункционалном моделу свештеници су били одговорни за „одржавање космичког и правног суверенитета", док су ратници имали задатак да „вежбају физичку снагу", а обични људи били су одговорни за „промовисање физичког благостања, плодности и богатства". Види: Жан Одри, *Индоевропљани*, превела Љубинка Јовановић, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад, 1990, 75–80.

Пиндар први помиње Орфеја као учесника у походу Аргонаута, а покушао је чак да пренесе и целовиту причу о Аргонаутима. Позније епска дела доносе више података, као, на пример, *Аргонаутика* Аполонија Рођанина из 3. века пре Христа. Како се Орфеј нашао међу Аргонаутима? Орфејев таленат, како мит каже, препознао је Хирон, кентаур из Пелиона, син Крона и Филире, који је васпитавао целу плејаду хероја предхомерске аристократије у ратним вештинама, лечењу и музичкој уметности. Хирон је Аргонаутима прорекао да ће само уз помоћ странца Орфеја успети да се одбране од сирена. Пророчанство кентаура Хирона[57] навело је Јасона да позове Орфеја на брод Арго. У Орфејевој природи нема агонистике, али има чудесног музичког дара. Орфичка *Аргонаутика* (O.A. 245 ff.) такође говори како је лађа Арго тек уз помоћ Орфејеве лире, а након безуспешних покушаја Аргонаута, напокон поринута у море. Орфеј је пред полазак обавио ритуалне жртве, а саме Аргонауте убедио да буду иницирани у мистерије на Самотраки[58]. Од Диодора са Сицилије сазнајемо да је Орфеј био иницран у мистерије Диоскура (Diod. Sic. IV 43, 1). Стога не чуди што се током једне олује Орфеј помолио Диоскурима, који су, између осталог, били и заштитници морепловаца. Наводи се и да је при доласку у Колхиду Орфеј зачарао змаја који је чувао златно руно. У овом случају Орфеј је имао троструку функцију, био је ритуални свештеник, келеут који је давао ритам веслачима и познавалац пута ка Колхиди који је тадашњим Грцима био непознат.

Полигнотова слика, коју је Паусанија (X 30, 6) детаљно описао, јесте најраније сведочанство о Орфејевом присуству у подземљу. Али на тој слици нема Еуридике. Ни Еурипид, ни Платон не помињу име жене због које Орфеј силази у Хад. Али Атенај из Наукрата (Ἀθήναιος Ναυκρατίτης, 2–3. век) назива је Агриопом.

> οἵην μὲν φίλος υἱὸς ἀνήγαγεν Οἰάγροιο Ἀγριόπην Θρῇσσαν στειλάμενος κιθάρην Ἀιδόθεν...
> (Aten. *Deipnosophistae, XIII, 71)*
>
> За такву је, дакле, драги Еагров син био спреман са китаром у Хад да доведе Агриопу Трачанку...

[57] Apoll.Rh., *Arg*., I, 33; Theocr., XIII, 74; Pind., *P.*, IV, 172 и даље.
[58] Miloš Đurić, *Istorija helenske etike*, BIGZ, Beograd, 1976, 40.

Агриопа је могла бити трачка нимфа или дријада којом се Орфеј вероватно и оженио. На основу сопственог искуства и мистичности Доњег света, Орфеј је казивао и прорицао својим следбеницима судбину њихових душа, али их и упућивао како треба да се понашају ради доброг исхода. Тек у књижевности у 1. веку пре Христа помиње се Еуридика. Са римским песницима Вергилијем и Овидијем развија се личност Еуридике и њено нарочито место у Орфејевој легенди. Према Овидију[59], Орфејева жена је умрла од уједа змије, док је, према Вергилију[60], бежала од Аполоновог сина Аристаја, који је хтео да је силује. После тога, Орфеј се спушта код Тенара у Хад. Тамо је својом музиком очарао Еумениде, Кербера и сенке подземља, а чак се и Иксионов[61] точак зауставио. Према једној верзији, Орфеј је "успео" да изведе жену из Хада. Тај помен налазимо у Еурипидовој *Алкестиди*:

εἰ δ᾽ Ὀρφέως μοι γλῶσσα καὶ μέλος παρῆν,
ὥστ᾽ ἢ κόρην Δήμητρος ἢ κείνης πόσιν
ὕμνοισι κηλήσαντά σ᾽ ἐξ Ἅιδου λαβεῖν,
κατῆλθον ἄν, καί μ᾽ οὔθ᾽ ὁ Πλούτωνος κύων
οὔθ᾽ οὐπὶ κώπῃ ψυχοπομπὸς ἂν Χάρων
ἔσχον, πρὶν ἐς φῶς σὸν καταστῆσαι βίον.
ἀλλ᾽ οὖν ἐκεῖσε προσδόκα μ᾽, ὅταν θάνω,
καὶ δῶμ᾽ ἑτοίμαζ᾽, ὡς συνοικήσουσά μοι.
ἐν ταῖσιν αὐταῖς γάρ μ᾽ ἐπισκήψω κέδροις
σοὶ τούσδε θεῖναι πλευρά τ᾽ ἐκτεῖναι πέλας
πλευροῖσι τοῖς σοῖς: μηδὲ γὰρ θανών ποτε
σοῦ χωρὶς εἴην τῆς μόνης πιστῆς ἐμοί.

(Eur. *Alc*. 357–368)

Да сам имао глас и музику Орфеја
да бих песмом очарао Деметрину кћер
или њеног мужа и донео те из Хада, сишао бих у Подземље,
ни Плутонов пас, ни Харон, скелеџија душа не би стајали,

[59] Ov., *Met.*, X, 1 и даље.
[60] Verg., *Georg*., IV, 453 и даље.
[61] То је први човек који је пролио рођачку крв и први покајник. Види: Драгослав Срејевић, Александрина Цермановић-Кузмановић, *Речник грчке и римске митологије*, СКЗ, Београд, 1979, 167.

ни веслом ме не би спречио да те живу вратим на светлост.
Али сада сачекај да стигнем тамо када умрем
и припреми дом где ћеш живети са мном.
Јер ћу овде заповедити да ме сахране у исти ковчег
са тобом и да ме положе поред тебе. Ни у смрти не би се
растао од тебе, ти која си ми била једина верна.

Ми смо прихватили верзију коју Платон наводи у *Гозби*. Орфеј се вратио без своје жене и то зато што није имао храбрости да јој се придружи на прави начин, тј. није имао храбрости да умре.

Ὀρφέα δὲ τὸν Οἰάγρου ἀτελῆ ἀπέπεμψαν ἐξ Ἅιδου, φάσμα δείξαντες τῆς γυναικὸς ἐφ᾽ ἣν ἦκεν, αὐτὴν δὲ οὐ δόντες, ὅτι μαλθακίζεσθαι ἐδόκει, ἅτε ὢν κιθαρῳδός, καὶ οὐ τολμᾶν ἕνεκα τοῦ ἔρωτος ἀποθνήσκειν ὥσπερ Ἄλκηστις, ἀλλὰ διαμηχανᾶσθαι ζῶν εἰσιέναι εἰς Ἅιδου.

(Pl, *Symp*. 179d)

А Орфеја, сина Еагровог, послали су назад из Хада са неуспехом, показујући му само сенку жене по коју је дошао; а нису му дали њу саму зато што се он, китарод показао слаб и није имао срца да за љубав умре као Алкестида, него је смислио како да жив дође у Хад.[62]

Детаљ о гледању уназад, чиме је Орфеј заувек изгубио своју жену, могао би бити уметак из познијег, хеленистичког, односно римског периода. После неуспелог подухвата и потпуно скрхан, Орфеј се окренуо аскетском животу, удаљен и отуђен од друштва жена.

Постоји више верзија о томе шта се заправо десило уочи Орфејеве смрти и начину његове смрти. Паусанија наводи да је Орфеј извршио самоубиство због смрти жене, у шта он лично не верује:

ἄλλοις δὲ εἰρημένον ἐστὶν ὡς προαποθανούσης οἱ τῆς γυναικὸς ἐπ
ὶ τὸ Ἄορνον

[62] Прев. Милош Ђурић.

διʼ αὐτὴν τὸ ἐν τῇ Θεσπρωτίδι ἀφίκετο: εἶναι γὰρ πάλαι νεκυομαν
τεῖον αὐτόθι:
νομίζοντα δέ οἱ ἔπεσθαι τῆς Εὐρυδίκης τὴν ψυχὴν καὶ ἁμαρτόντα
ὡς ἐπεστράφη, αὐτόχειρα αὐτὸν ὑπὸ λύπης αὐτοῦ γενέσθαι. λέγου
σι δὲ οἱ Θρᾷκες, ὅσαι τῶν
ἀηδόνων ἔχουσι νεοσσιὰς ἐπὶ τῷ τάφῳ τοῦ Ὀρφέως, ταύτας ἥδιον
καὶ μεῖζόν τι
ᾄδειν.

(Paus. IX 30, 6)

Други су рекли да му је жена умрла пре њега и да је због ње дошао у Аорнум у Теспротиди, где је од давнина постојало пророчиште мртвих. Мислио је, кажу, да га прати душа Еуридика, али је, окренувши се, изгубио и од туге извршио самоубиство. Трачани кажу да славуји који се гнезде на Орфејевом гробу певају слађе и гласније од других.[63]

Другу причу преносе и Паусанија, и Орфејев епитаф у Диону у Македонији. Све побуне против олимпског пантеона имају своју последицу. Тако Орфеја убија Зевсова муња. Због свој намере да научи људе кроз мистерије многим стварима које су им пре биле непознате, Орфеј постаје жртва.

.

εἰσὶ δὲ οἵ φασι κεραυνωθέντι ὑπὸ τοῦ θεοῦ συμβῆναι τὴν τελευτὴν Ὀρφεῖ:
κεραυνωθῆναιδὲ αὐτὸν τῶν λόγων ἕνεκα ὧν ἐδίδασκεν ἐν τοῖς μυστηρίοι
ς οὐ πρότερον ἀκηκοότας
ἀνθρώπους.

(Paus. IX 30, 5)

Неки кажу да је Орфеј дошао до свог краја тако што га је ударио гром, који је на њега бацио бог јер је открио изреке у мистеријама људима који раније нису чули.[64]

[63] Прев. Зора Ђорђевић, Љиљана Вулићевић.
[64] Исто.

Страбон извештава да су се против Орфеја заверили људи који нису прихватили његова учења.

> ὅτι ὑπὸ τῷ Ὀλύμπῳ πόλις Δῖον. ἔχει δὲ κώμην πλησίον Πίμπλειαν: ἐνταῦθ
> α τὸν Ὀρφέα
> διατρῖψαί φησι τὸν Κίκονα, ἄνδρα γόητα, ἀπὸ μουσικῆς ἅμα καὶ μαντικῆς
> καὶ τῶν περὶ
> τὰς τελετὰς ὀργιασμῶν ἀγρυτεύοντα τὸ πρῶτον, εἶτ᾽ ἤδη καὶ μειζόνων ἀξι
> οῦντα ἑαυτὸν
> καὶ ὄχλον καὶ δύναμιν κατασκευαζόμενον: τοὺς μὲν οὖν ἑκουσίως ἀποδέχ
> εσθαι, τινὰς
> δ᾽ ὑπιδομένους ἐπιβουλὴν καὶ βίαν ἐπισυστάντας διαφθεῖραι αὐτόν.
>
> (Strabon, VII 330, frg. 18)

> У подножју Олимпа налази се град Дион и у близини село Пимплеја. Овде је живео Орфеј, Киконац, каже се – чаробњак који је у почетку прикупљао новац од своје музике, заједно са својим гатањима и својим прослављањем оргија повезаних са мистичним иницијацијским обредима, али је убрзо потом сматрао да је достојан још већих ствари и прибавио себи гомилу следбеника и моћи. Неки су га, наравно, радо прихватили, али други, пошто су сумњали, сковали су заверу и насиље, удружили се против њега и убили га.

Најраспрострањенија верзија каже да су Орфеја убиле трачке жене. Есхил преноси да се Орфеј, као поштовалац Аполона, бога Сунца, сваког јутра пео на Пангајску гору како би поздравио излазак сунца. Тим чином занемарио је бога Диониса, који је тада био доминантно божанство у Тракији. Због тога је Дионис у свом гневу послао на њега своје пратиље Басариде[65] које су га растргле. Ова прича представљена је у несачуваној трагедији *Басариде* поменутог трагичара. Ту верзију прихватио је и Вергилије, али уз неке измене. Он сматра да је бес менада Орфеј изазвао зато

[65] Басариде су трачке или фригијске или лидијске бахаткиње које су носиле капе од лисичје коже и дугачке везене огртаче. Реч βασσάρα значи „лисица" и грчког је порекла, иако Џејна Харисон мисли да је трачког порекла.

што је презрео цео женски род након женине.[66] И песник Овидије је предложио узнемирујући разлог за његову смрт због одбацивања жена. По Овидијевом мишљењу тај бес је изазван зато што жене нису једнако третиране за иницирање у мистерије. Уз то, Орфеј је мушкарцима давао и одређена упутства како да избегну полно општење са својим женама што је, можда, изазвало велику љубомору. То се заправо нигде експлицитно не види, али се може претпоставити. Да ли је Орфеј пронашао сексуално задовољство са младићима, врло је дискутабилно, а данас је та тема свакако веома актуелна.[67] Овидију је било познато да су у старој Грчкој сексуални односи између старијих и млађих мушкараца били уобичајени и познати као „педерастија". Тиме је Овидије окитио мит незаобилазним аристократским моделом понашања из грчког света. Постоји један цртеж немачког сликара Албрехта Дирера из 1494. године назван *Смрт Орфеја*. Цртеж у првом плану приказује дете, тачније бебу која је проходала, и која тако невино и голишаво бежи, док Орфеја на смрт туку две жене штаповима или свежњем осушених и добро умотаних грана. Иза беспомоћног Орфеја налазе се дрво и трака која се вијори у крошњи изнад њих. На траци пише: „Orfeus der erst puseran"[68]. На шта је тачно Дирер мислио остаје отворено али, ипак, реаговања је било код оних који су хтели да боље разјасне хомосексуалност и педофилију. Због тога би се ова реченица у хришћанском кључу могла протумачити и као „ Орфеј први покајник".

Али на вазама из 5. века пре Христа Орфеј није приказан растргнутог тела и удова, њему је само откинута глава. Жене су приказане како га

---

[66] Guthrie, 1993, 47–49.

[67] Снежана Вукадиновић, *Нешто о Ероту угодном божанству*, приказ књиге: Плутарх, *Дијалог о љубави*, *Култура полиса*, год. 16, бр. 40, 2019, 537–540.

[68] Реч *puseran*, која одговара италијанском *buggerone* у датом контексту се обично преводи као „оскрнавитељ дечака". *Buggerare* значи и „бавити се содомијом", али исто тако и „заварати, преварити, покварити". Тако, *buggerone* може да значи „содомит", али и „варалица, преварант, обмањивач". На венецијанском *buzzeron* значи „лупеж, неваљалац" што значи да уопште није сигурно да се код Дирера примарно радило о Орфеју као „оскрнавитељу дечака". Код речи *puseran* могло се мислити чак на игру речи, уз укључивање италијанског *busse* „ударци, батине", нарочито зато што та реч подсећа на немачку *Buße* (кајање, казна). Види: Horst H. Figge, *Dürers sogenannter "Tod des Orpheus", ein hilfloser Mann zwischen zvei Frauen*, Преузето 1.10.2023. https://freidok.uni-freiburg.de/dnb/download/13957

нападају разноврсним оружјем, некада само једна, а некада више њих. Оно што се може закључити јесте да је Орфеј био жртва бакхичке оргије менада. Орфеј страда као свети песник, Дионисов и Аполонов свештеник и трачки краљ. Отуда важност Орфејеве одсечене главе која пева и прориче. Глава светог краља, свештеника и певача имала је нарочиту моћ. Филострат Атињанин (2–3. век) преноси легенду како је Орфејева глава прорицањем стекла велику славу. Филостарт са друге стране каже да је Аполон лично забранио прорицање, јер је то била искључиво његова привилегија.

> παρῆλθε καὶ ἐς τὸ τοῦ Ὀρφέως ἄδυτον προσορμισάμενος τῇ Λέσβῳ. φασὶ δὲ ἐνταῦθά
> ποτε τὸν Ὀρφέα μαντικῇ χαίρειν, ἔστε τὸν Ἀπόλλω ἐπιμεμελῆσθαι αὐτόν. ἐπειδὴ γὰρ
> μήτε ἐς Γρύνειον ἐφοίτων ἔτι ὑπὲρ χρησμῶν ἄνθρωποι μήτε ἐς Κλάρον μή τ᾽ ἔνθα ὁ
> τρίπους ὁ Ἀπολλώνειος, Ὀρφεὺς δὲ ἔχραμόνος ἄρτι ἐκ Θρᾴκης ἡ κεφαλὴ ἥκουσα,
> ἐφίσταταί οἱ χρησμῳδοῦντι ὁ θεὸς καὶ ‘πέπαυσο’ ἔφη ‘τῶν ἐμῶν, καὶ γὰρ δὴ ΄καὶ
> ᾄδοντά σε ἱκανῶς ἤνεγκα’.
>
> (Philostr. VA 4.14)

> И стигла је у Орфејев храм на Лезбу и ту се усидрила и кажу да су се од тада поштовала Орфејева пророчанства, а пошто се људи у Грунију нису окупљали око пророчишта, нити у Клару, а од тад ни око Аполоновог троножног светог котла. И чувши да се управо Орфејева глава служила прорицањем, Аполонови поштоваоци објавили су да је бог рекао „нека престане да прориче, јер није ми по вољи да ти преузмеш прорицање јер твоја глава је тек сада пристигла, а ја сам дошао одавно”.

Становници острва Лезба тврдили су да поседују главне Орфејеве остатке, те су му подигли светилиште. Легенда каже да су Орфејева глава и лира бачени у реку Хебар (Марицу) одакле су дошли до Лезба. Лукијан из Самосате (2. и 3. век) у свом делу *Πρὸς τὸν ἀπαίδευτον καὶ πολλὰ βιβλία ὠνούμενον* (Adversus Indoctum) наводи да је храм посвећен Бакху на Лезбу подигнут изнад места где је наводно сахрањена Орфејева глава. Лира је, према традицији, била похрањена у Аполоновом храму.

οὐκ ἄκαιρον δ᾽ ἄν γένοιτο καὶ Λέσβιον μῦθόν τινα διηγήσασθαί σοι πάλαι γενόμενον.
ὅτε τὸν Ὀρφέα διεσπάσαντο αἱ Θρᾷτται, φασὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ σὺν τῇ λύρᾳ εἰς τὸν
Ἕβρον ἐμπεσοῦσαν ἐκβληθῆναι εἰς τὸν μέλανα κόλπον, καὶ ἐπιπλεῖν γε τὴν κεφαλὴν
τῇ λύρᾳ, τὴν μὲν ᾄδουσαν θρῆνόν τινα ἐπὶ τῷ Ὀρφεῖ, ὡς λόγος, τὴν λύραν δὲ αὐτὴν
ὑπηχεῖν τῶν ἀνέμων ἐμπιπτόντων ταῖς χορδαῖς, καὶ οὕτω μετ᾽ ᾠδῆς προσενεχθῆναι τῇ
Λέσβῳ, κἀκείνους ἀνελομένους τὴν μὲν κεφαλὴν καταθάψαι ἵναπερ νῦν τὸ Βακχεῖον
αὐτοῖς ἐστι, τὴν λύραν δὲ ἀναθεῖναι εἰς τοῦ Ἀπόλλωνος τὸ ἱερόν, καὶ ἐπὶ πολύ γε
σώζεσθαι.

(Luc. *Adv Inoct*. 11)

...и прикладно би било да се роди нека легенда на Лезбосу и да су ваши преци живели у време стварања те легенде; кад су Трачанке растргле Орфеја, причају да су његову главу са лиром пустили низ Хебар и тако да се прогна у црни залив и причају да је тако глава са лиром певала неку тужаљку у спомен на Орфеја, а беше таква приповест да је лира притиснута звиждуцима ветрова померала жице и онда после јадиковке да су приспели на Лезб међу сиромашније становнике и кажу да је глава закопана под Бакховим храмом, а да је лира похрањена у Аполоновом храму и до данас је у великој мери сачувана.

Мотив одсечене Орфејеве главе, која пева и прориче, појављује се и у српској епској традицији. Везује се са одсеченом главом српског кнеза Лазара у епској песми *Обретеније главе кнеза Лазара*.[69] Основни мотив овог

[69] Песму је записао ђакон Стефан 1816. године од слепице из Гргуреваца у Срему, у манастиру Шишатовац, по наговору Лукијана Мушицког, и послата је Вуку Караџићу. Штампана је 1823. године. Види: В. С. Караџић, *Српске народне пјесме*,

епског наратива јесте враћање главе особи којој је глава одсечена. Тај мотив је био веома редак. Слепа песникиња из Гргуреваца своју визију косовске драме у песми *Обретеније главе кнеза Лазара* започиње реалистично. Лазареву главу могао је сачувати само онај ко се налазио у турском табору и песникиња ту улогу додељује младом Турчину, чија је мајка Српкиња. Он посечену главу ставља у кладенац на Косову. Четрдесет година касније, главу проналазе кирицији, ваде је из воде, и она, лебдећи преко поља, одлази да пронађе своје тело и састави се са њим. Овде је реч о култу жртве и страдању; одсечена је глава и тело је сахрањено без ње. Глава тражи пут до тела, поновно сједињење главе и тела и смиривање у манастиру Раваница.

Неће светац задужбини туђој,
Већ он 'оће својој задужбини,
А у своју красну Раваницу
Под високом под Кучај планином.
(*Обретеније главе кнеза Лазара*, 79–82)

Сједињавање Лазаревог тела његовом главом буди наду у васкрсење и саставни је део светачког култа и култа мртвих. Ова песма има свој хагиографски слој и у њој нема подвига у епско-витешком смислу. Лазар је у овој епској песми јунак, мученик, хришћански светитељ и κεφαλόφος (онај који приноси главу)[70]. Вук Караџић је песму *Обретеније главе кнеза Лазара* уврстио у јуначке песме како би имао потпуну биографију епског јунака која се завршила смрћу.

Орфеја су сахраниле музе или у Тракији, где је убијен, или близу Олимпа. Његови остаци су случајно били откривени што је за последицу имало казну становника Либетра. Паусанија каже да се његов гроб налазио близу града Либетра код Олимпа:

II, Сабрана дела Вука Стефановића Караџића, Просвета, Београд, 1988. (песма бр. 52); Вукадиновић, Тошовић, *Феномен смрти у епским песмама Косовског циклуса – један оквир културе сећања*, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, Год. 48, бр. 1-2, 2023, 123-140.

[70] Упореди: Веселин Чајкановић, *Студије из српске религије и фолклора 1910–1924*, СЗР, Београд, 1994, 219.

ἤκουσα δὲ καὶ ἄλλον ἐν Λαρίσῃ λόγον, ὡς ἐν τῷ Ὀλύμπῳ. πόλις οἰκοῖτο Λίβηθρα, ᾗ ἐπὶ Μακεδονίας τέτραπται τὸ ὄρος, καὶ εἶναι οὐ πόρρω τῆς πόλεως τὸ τοῦ Ὀρφέως μνῆμα:
ἀφικέσθαι δὲ τοῖς Λιβηθρίοις παρὰ τοῦ Διονύσου μάντευμα ἐκ Θρᾴκης, ἐπειδὰν ἴδῃ τὰ
ὀστᾶ τοῦ Ὀρφέως ἥλιος, τηνικαῦτα ὑπὸ συὸς ἀπολεῖσθαι Λιβηθρίοις τὴν πόλιν. οἱ μὲν
δι᾽ οὐ πολλῆς φροντίδος ἐποιοῦντο τὸν χρησμόν, οὐδὲ ἄλλο τι θηρίον οὕτω μέγα καὶ
ἄλκιμον ἔσεσθαι νομίζοντες ὡς ἐλεῖν σφισι τὴνπόλιν, συὶ δὲ θρασύτητος μετεῖναι
μᾶλλον ἢ ἰσχύος.
ἐπεὶ δὲ ἐδόκει τῷ θεῷ, συνέβαινέ σφισι τοιάδε. ποιμὴν περὶ μεσοῦσαν μάλιστα τὴν
ἡμέραν ἐπικλίνων αὐτὸν πρὸς τοῦ Ὀρφέως τὸν τάφον, ὁ μὲν ἐκάθευδεν ὁ ποιμήν, ἐπῄει
δέ οἱ καὶ καθεύδοντι ἔπη τε ᾄδειν τῶν Ὀρφέως καὶ μέγα καὶ ἡδὺ φωνεῖν. οἱ οὖν ἐγγύτατα νέμοντες ἢ καὶ ἀροῦντες ἕκαστοι τὰ ἔργα ἀπολείποντες ἠθροίζοντο ἐπὶ τοῦ ποιμένος τὴν ἐν τῷ ὕπνῳ ᾠδήν: καί ποτε ὠθοῦντες ἀλλήλους καὶ ἐρίζοντες ὅστις ἐγγύτατα ἔσται τῷ
ποιμένι ἀνατρέπουσι τὸν κίονα, καὶ κατεάγη τε ἀπ᾽ αὐτοῦ πεσοῦσα ἡ θήκη καὶ εἶδεν
ἥλιος ὅ τι ἦν τῶν ὀστῶν τοῦ Ὀρφέως λοιπόν.
αὐτίκα δὲ ἐν τῇ ἐπερχομένῃ νυκτὶ ὅ τε θεὸς κατέχει πολὺ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τὸ ὕδωρ καὶ
ὁ ποταμὸς ὁ Σῦς—τῶν δὲ περὶ τὸν Ὄλυμπον χειμάρρων καὶ ὁ Σῦς ἐστι—, τότε οὖν οὗτος ὁ ποταμὸς κατέβαλε μὲν τὰ τείχη Λιβηθρίοις, θεῶν δὲ ἱερὰ καὶ οἴκους
ἀνέτρεψεν ἀνθρώπων, ἀπέπνιξε δὲ τούς τε ἀνθρώπους καὶ τὰ ἐν τῇ πόλει ζῷα ὁμοίως
τὰ πάντα. ἀπολλυμένων δὲ ἤδη Λιβηθρίων, οὕτως οἱ ἐν Δίῳ Μακεδόνες κατά γε τὸν
λόγον τοῦ Λαρισαίου ξένου ἐς τὴν ἑαυτῶν τὰ ὀστᾶ κομίζουσι τοῦ Ὀρφέως.

(Paus., IX 30, 9–12)

> У Лариси сам чуо још једну причу, како је на Олимпу град Либетра, где је планина окренута према Македонији, недалеко од ког града је Орфејев гроб. Либетријани су, прича се, добили из Тракије једно пророчиште од Диониса, у коме се наводи да ће, када сунце угледа Орфејеве кости, град Либетра бити уништен од вепра. Грађани су мало обраћали пажњу на пророчиште, мислећи да ниједна друга звер није довољно велика или моћна да заузме њихов град, док је вепар био пре храбар него моћан. Али када се богу учинило добрим, грађане су задесили следећи догађаји. Око поднева заспао је пастир наслоњен на Орфејев гроб, и док је спавао, почео је да пева Орфејеву поезију гласним и слатким гласом. Они који су напасали стоку или обрађивали земљу најближу њему, оставили су своје послове и окупили се да чују пастира како пева у сну. И гурајући једни друге и борећи се ко би могао да се приближи пастиру, преврнули су стуб, урна је пала са њега и разбила се, а сунце је видело шта је остало од Орфејевих костију. Одмах када је дошла ноћ, бог је послао јаку кишу, а река Сис (Вепар), једна од бујица око Олимпа, овом приликом је срушила зидове Либетре, преврнувши светилишта богова и куће људи, и потопивши становнике и све животиње у граду. Када је Либетра сада била град рушевина, Македонци у Дијуму, према мом пријатељу Лариси, однели су Орфејеве кости у своју земљу.[71]

По Нортропу Фрају Орфеј[72] није сматран богом већ херојем у смислу некога ко је блиско повезан са боговима (ко потиче од њих својим рођењем), па је у складу с тим имао одређене моћи, вештине и таленте, али је морао да живи живот смртника. Сачуване приче о њему су фундирани мит[73] који припада неписаној историји. Исто тако, Орфеј је типичан херој легенди и неких облика писане књижевности, јер легенда о Орфеју није јединствена, нити сажета у једну причу. У Орфејевој легенди препознаје се веза са магичним својствима музике, песме, језика и религије. Његова узвишена реч, обојена музиком, заправо јесте магијско-мистична делатност која је у правом

[71] Прев.Зора Ђорђевић и Љиљана Вулићевић

[72] Northrop Frye, *Anatomija kritike*, prevod Giga Gračan, Naprijed, Zagreb, 1979, 203–210.

[73] Jan Asman, *Kultura pamćenja*, preveo Nikola Cvetković, Prosveta, Beograd, 2007, 76–79.

смислу речи један облик религије. Орфејев гроб постао је панхеленски метоним и свето место. Тако се у том медитеранском простору развио и култ хероја. Ако су после Орфеја остали свети списи, онда са разлогом можемо рећи да је у питању био свети или одабрани човек.

Посебност Орфејеве личности јесте неспорна чињеница, а на то нас наводе и антички извори који приказују комплексност његове природе. Због својих дела и музичких талената постао је легенда, али и Аполонов миљеник. Био је пророк и следбеник одређене религије мистерија, која је представљала модификацију Дионисових мистерија. У појединим моментима Орфеј се изједначава са Аполоном, богом који такође свира лиру; у другим се приликама, на пример, по начину смрти изједначава са трачким Дионисом. Бог орфичке религије био је Дионис. Који је то Дионис у питању? Дионис је поштован под разним именима и епитетима. Само на основу епитета можемо распознати аспект у ком је Дионис имао утицаја или пак утврдити које је старо божанство заменио. Иако је Орфеј био оснивач религијског покрета, који јесте један вид бакхичке религије, он није имао разуздану бакхичку природу. Оног момента када је Орфеј спровео реформе Дионисове религије, његов однос према богу Дионису се променио. Управо су Дионисове менаде биле те које су Орфеја убиле по неком божанском налогу. Стари бог Дионис страда, али рађа се нови Дионис. И ту увиђамо сличност између Орфејеве и Дионисове смрти. Према орфичком миту, Диониса су растргли Титани. Орфејева природа ипак наликује Аполону, а не Дионису. Разлог Орфејевог страдања, како кажу неки извори, била је љубомора Диониса на Орфејево исказивање поштовање Аполону на Пангају[74]. Према једној од традиција, сам Аполон је био његов отац, а Орфејева мртва глава пева и прориче. Ове чињенице у митолошким наративима упућују на блиску везу између карактера Орфеја и Аполона. У прехомерско доба Трачанима је представио своја религијска учења која се баве феноменом бесмртности и божанском природом људске душе. Као пророк и песник, кроз ритуал, истицао је моралну чистоту као сотериолошку функцију свог учења. Пошто су га Грци адоптирали и сврстали међу своје хероје, морамо бити врло опрезни приликом датирања Орфејевог живота. Ипак, сложићемо се да је Орфеј био

[74] Орфејев ритуални чин да се свако јутро пење на врх Пангаја и поздравља Сунце је древни симбол са Истока. Види: Мирче Елијаде, *Слике и симболи, огледи о магијско-религијској симболици*, превео Душан Јанић, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад, 1999,76–84.

човек *Великог Времена*[75] и „изгубљеног" писма, али и човек који је оставио трајни печат у грчкој традицији.

[75] Елијаде, 1999, 64–67.

АСКЕТСКО-РЕЛИГИЈСКИ ПОКРЕТ, ОРФИКА И ОРФИЧАРИ

У грчкој религији уочљива је подела на олимпска и хтонска божанства, односно на религију култова чистог ваздуха на врху свете планине са њиховим карактеристикама које се тичу здравог разума, светлости, веселог расположења, отворености и религију култова земље и предела испод ње, често обавијену безвидном тамом, неком величанственошћу и тајанственом чежњом савеза између човека и бога. Ово је важна одредница за боље разумевање контекста орфичког феномена као мистичне религије или секте или теозофске школе. Од хеленских мистеријских култова најпознатији су елеусински[76], самотрачки[77] и орфички.[78] Заједнички именитељ ових мистичних ритуала јесте давнина

[76] Miloš Đurić, *Istorija xelenske etike*, BIGZ, Beograd, 1976, 4–20; Ifigenija Radulović-Draganić, Snežana Vukadinović, *Demeter and Persephone, the Story of Abduction in the the Greco-Roman world and Its Reminiscences in the Balkans*, Études Balkaniques. Institut d'études balkaniques et Centre de Thracologie. Académies des sciences de Bulgarie, pp. 167–192; N. Jan Bremmer, *Initiation into the Mysteries of the Ancient World*, Münchner Vorlesungen zu Antiken Welten, University of Groningen, De Gruyter, 2014, 142, 156–164; M. L. Keller, *The Eleusinian Mysteries of Demeter and Persephone: Fertility, Sexuality, and Rebirth*. Journal of Feminist Studies in Religion, 1988, 38–40; Bowden Hugh, *Mystery Cults of the Ancient World*. Princeton University Press. 2010; Александра Смирнов Бркић, Снежана Вукадиновић, Ифигенија Радуловић, *Елеусинске мистерије*: *митски наратив у аграрној култури*, Зборник Матице српске за језик и књижевност, књ.71, св. 2, Нови Сад, 2023, 385–402.

[77] Đurić, 1976, 40–41; Leonard Benjamin, *Secret Rites of Samothrace*, Archaeological Institute of America, 2021, 74–75; Beck Roger, *The Religion of the Mithras Cult in the Roman Empire: Mysteries of the Unconquered Sun*. Oxford University Press, 2006, 6; Jaime Alvar, *Romanising Oriental Gods: Myth, Salvation, and Ethics in the Cults of Cybele, Isis, and Mithras*, Richard Gordon Brill, 2008, 386–392.

[78] Guthrie, 1993, 83–127, 205; Friedrich Hölderlin, *Hymns and Fragments*, Princeton University Press,1983; Károly Kerényi, *Die Mythologie der Griechen, Volumen 4*, Magda Kerényi (ed.). Five volumes. Klett-Cotta, Stuttgart,1994–1998; Gruppe Otto, *Die griechischen Culte und Mythen in ihren Beziehungen zu den orientalischen Religionen* I, Teubner, Leipzig, 1887; Jáuregui, Miguel H. de, San Cristóbal, Ana I. J., Santamaria, Marco Antonio et al. *Tracing Orpheus*: *Studies of Orphic Fragments*, De Gruyter, Berlin,

њиховог постанка и тајно вршење култова. Поменуте религије постојале су на Медитерану, хеленском тлу у време пре него што су освајачи са севера продрли са својим новим боговима и створили тзв. Хомерску религију – религију господара, која је ширила уранско-патријархалне и адаптирала хтонско-матријархалне култове, прастару веру затеченог становништва.[79] Религије староседелаца покушале су да игноришу освајаче дошљаке. Успеле су у томе делимично, јер религије покореног становништва, иако потискиване, опстају на маргинама друштвеног збивања, заклоњене од света и дневне светлости, вршећи своје култне радње ноћу, без заштите, без крова и олтара. Ноћне религијске церемоније постају пракса, чак и онда када су се у хеленском свету афирмисале као Елеусинске мистерије које су уживале државну заштиту, или фестивали комедије и трагедије у којима је сачувана есенција Дионисових мистерија, екстатичног бога увезеног из Тракије.[80] У мистеријским религијама и њиховим мистичним култовима долазиле су до израза најчистије особине човековог бића. Мистеријски верник налазио је у њима своје присно сједињавање са божанством и тиме подизао своје постојање, али и повећавао своје осећање живота.[81] Заправо, њихов основни циљ је био јачање и оспособљавање човека за свакодневно испуњавање тешких дужности и спремање за живот после смрти. Тајна живота, смрти и ускрснућа постала је заједничка тајна свих мистеријских религија. У Елеусинским мистеријама те тајне, као тајне семена, клице и класа који сазрева, везане су за култ богиње Деметре и њене ћерке Персефоне. У самотрачким мистеријама оне су везане за поштовање бога Кабира и велике богиње Мајке, док Орфичке мистерије стоје у вези са Орфејевим тајнама, које су засноване на поштовању хтонског Диониса Загреја.

Орфеј се, какво год да је његово порекло, у историји помиње као песник, певач, пророк и учитељ, а његово учење обједињено је као колекција разних молитвених записа. Орфеј није понудио неку нову и потпуно различиту врсту религијских уверења, него је на неки посебан начин, по личном нахођењу и искуству, реформисао постојећу религију трачког екстатичног бога Диониса. Они који су то сматрали прикладним, прихватили

Boston, 2011; Kern Otto, *Orpheus. Eine religionsgeschichtliche Untersuchung*, Weidmann, Berlin,1920; *Orphicorum Fragmenta*, Weidmann, Berlin, 1922.

[79] Đurić, 1976, 3; Смирнов Бркић, Вукадиновић, Радуловић, 2023, 389.

[80] Види: Diod.V, 77, 3; O. Kern, *Religion der Griechen*, Bn. I, 135–136.

[81] Đurić, 1976, 4–5.

су га за свог пророка, живели живот на орфички начин и себе називали орфичарима. Њихови ритуали су постали орфика, па је тако, у њихов религијски дух, удахнут нови орфички живот (βίος ὀρφικός). Притом, од њих нико није тражио да обожавају неког новог бога или да то чине драстично другачије. Одатле и потиче проблем разврставања овог или оног уверења или ритуала – да је орфички или не.[82]

Појмови орфика и орфизам данас су скоро изједначени у употреби. Други термин је научна кованица, вероватно из 20. века, настала аналогијом попут речи марксизам, капитализам, фашизам, либерализам и сл. Термин је скован да би се њиме описао један временски, просторни, али и идеолошки покрет који своје историјске зачетке има око 6. века пре Христа, а сведочанства о њему налазимо све до касне антике. Одреднице *орфизам* или *орфички* везују се за име легендарног Орфеја, митског певача, о коме се мит дâ фрагментарно реконструисати. Сведочанства о орфизму, односно орфичком веровању, своде се на реинтерпретиране идеје код филозофа (Платона, Аристотела у раном периоду или неоплатоничара у хеленизму), на делимично сачувана сведочанства о књижевности којој смо приденули опис орфичка, помене код писаца трагедија (Еурипид) или комедија (Аристофан), на описе који су нам оставили историографи Херодот, Страбон, Паусанија и други. Орфика не представља јединствену доктрину, али свакако постоје неке важне карактеристике које је одређују:

– има своју теогонију и космогонију,

– идеал чистог духа и тела,

– иницијацију кроз мистерије, тј. свете тајне,

– присутан индивидуализам,

– шири се преко нарочите литературе и преносе је путујући свештеници.

Право место орфике у оквиру хеленског система веровања и култа одредио је Нилсон (Nilsson)[83], који јој је посветио велику пажњу како у свом делу *Историја грчке религије* тако и у посебним монографијама које се специјално баве изучавањем мистичко-екстатичним и есхатолошким

[82] Упореди: Guthrie,1993, 33 и даље.

[83] Martin P. Nilsson**,** *Geschichte der griechischen Religion*, München, 1967; *Early Orphism and Kindred Religious Movements*, Harvard Theological Review 28, 1935, 180–230.

елементима у популарној, народној религији.[84] Средином прошлог века нов методолошки покушај даје Томсон (G. Thomson) .[85] Он је покушао да нађе економску и друштвену позадину орфизма. Појаву орфизма везује за појаву сељака без земље крајем архајског доба и са њиховом бедом, карактеришући тако покрет као квијетизам који произлази из саме социјалне класе коју заступа. Ово прихватљиво тумачење орфичке струје истиче и хелениста Милош Ђурић[86]. Исто тако, могуће је прихватити и Томсонову хипотезу у којој заступа идеју да су трачки рудари били преносиоци орфичких учења и утицаја. Мање су документоване његове спекулације о односу између неких елемената орфичке доктрине и робовског рада у рудницима. Значајан прилог тумачењу орфизма дао је и Додс (E. R. Dods) у својој студији *Грци и ирационално* (*The Greeks and the Irrational*), у којој покушава да одреди место орфизма у ширем оквиру мистичних струјања архајског доба. Примењујући шири антрополошки метод изучавања и користећи резултате америчке социологије са антрополошких позиција, Додс даје неколико врло значајних формулација о покретима и променама психолошке структуре друштва архајског периода. Нарочито је подвукао епохални преокрет из *shame-culture* (култура срама) у *guilt-culture* (култура кривице).[87] Као социјални феномен, орфизам је – као што су истакли Нилсон и Додс – само једна грана мистичне струје која се нагло снажила при крају архајског доба са уласком нижих слојева друштва у јавни живот. Олимпска религија била је религија виших класа. Њени богови су штитили племе (φυλή) и породицу (οίκος), а култове су одржавали стари аристократски родови (γένος). Са кризом родовске државе, разорном сеобом народа настаје нагло ширење мистичко-екстатичних струја – по први пут се обраћају појединцу, представљају пропратну појаву пораста индивидуализма и развијају се упоредо са распадом родовског друштва. Најновији правци у истраживању орфизма показују да се у науци тежиште проучавања све више помера од чисто религијског аспекта на социјалну природу овог покрета, као и на његову

[84] Упореди: Аница Савић Ребац, *Дух хеленства*, Службени гласник, Београд, 2015, 282–300.

[85] George Derwent Thomson, *Marxism and Poetry*, Lawrence & Wishart, University of Michigan,1975 (1945), 23–27.

[86] Đurić, 1976, 27–40.

[87] Е. Р. Додс, *Грци и ирационално*, превео Бранимир Глигорић, Службени гласник, Београд, 2005, 30–74.

конкретну историјску позадину.[88] Опште је прихваћено да је у 6. веку пре Христа постојала изузетно жива активност у сфери орфике – било као „рађајуће" или препорођене религије – као и у областима њој сличних религијских уверења, али се као докази за то наводе изјаве аутора који су живели 800 до 1800 година касније, или закључци који су донети на основу њихових дела. Због овог временског јаза морамо бити врло опрезни у расуђивању и доношењу коначних закључака. То првенствено важи и за богату орфичку литературу која је стално флуктуирала и током времена попримала разне елементе: митолошке спекулације, принципе других религијских струја (посебно елементе хтонских веровања), утицаје појединих филозофских школа (Платон, питагорејци, стоици, неоплатоничари) и тако се са свим свим позајмљеним елементима коначно утопила у хришћански синкретизам.

На основу изворног материјала орфичари су развили сопствену митологију. Она има еклектични карактер – садржала је традиционалне грчке митове (Хомер, Хесиод), примесе са Истока и сопствене иновације. Орфичка митологија послужила је као основ за главна орфичка учења – порекло човечанства, учење о души, орфички начин живота, ритуале и друго.

Орфичке изворе можемо поделити у две групе: 1) примарне орфичке изворе, тј. изворе које су створили сами орфичари и 2) секундарне орфичке изворе, тј. изворе који говоре о орфизму, али аутори нису били орфичари.[89] У прву групу спадају извори за које са сигурношћу можемо претпоставити да су их створили орфичари, људи који су били поштоваоци орфичке религије (ὀρφικοί). Ови извори као примарни непосредно су сведочанство орфизму, премда многи од њих варирају у хронолошком и просторном аспекту. Неки од њих су настали у класичном периоду, док су други, опет, настали у хеленизму и периоду Римског царства, а врло често су настајали и у различитим поднебљима (Мала Азија, јужна Италија, Крит, северна Африка). У примарне орфичке изворе убрајамо: Орфичке химне, Орфичке

[88] Упореди: Burkert Walter, *Ancient Mystery Cults*, Cambridge, Massachusetts, 1987, 76–102; Giovanni Casadio Patricia A. Johnston, *Mystic Cults in Magna Graecia*, Austin, University of Texas Press, 2009, 23–40.

[89] Marko Stoković, *Orfizam*, master rad, Filozofski fakultet u Beogradu, Beograd, 2018, 7. Preuzeto 2.2.2020. godine. http://147.91.75.9/manage/shares/ZRAD/IS1410190653.pdf

теогоније[90], Златне таблице[91] и Олбијске коштане таблице[92]. Све друго су секундарни орфички извори који говоре о орфизму, а то су: папирус из

[90] Тешко је утврдити коначан број теогонија и идентификовати их, али може се издвојити неколико њих за које знамо да су их користили и цитирали наведени писци: 1) Теогонија коју цитира перипатетичар Еудем (настала у 5. веку пре нове ере); 2) Теогонија очувана код Хијеронма или Хеланика; 3) Такозвана *Рапсодиска теогонија* (хеленистички период); 4) Теогонија у поеми Аполонија Рођанина (12. 5.); 5) Теогија коју цитира Александар из Афродисија; 6) Теогонија у Аристофановим *Птицама* (675–704); 7) „Πρωτόγονο теогонија" коју цитира анонимни аутор папируса из Дервенија (око 5. века пре нове ере); Дамаскије наводи три теогоније (прве три са ове листе): (а) ἡ δὲ παρὰ τῶι περιπατητικῶι Εὐδήμωι ἀναγεγραμμένη ὡς τοῦ Ὀρφέως οὖσα θεολογία (De princ. 124); (2) ἡ δὲ κατὰ τὸν Ἱερώνυμον φερομένη καὶ Ἑλλάνικον (sc. Ὀρφικὴ θεολογία) . . . (O.F. 54 = De princ. 123 bis); (3) ἐν μὲν τοίνυν ταῖς φερομέναις ταύταις ῥαψωιδίαις Ὀρφικαῖς ἡ θεολογία (*Ibid.*, 123)14. Suda (Kern, test. 223) у листи дела приписаних Орфеју даје сакрални дискурс у 24 рапсодије (ἱεροὶ λόγοι ἐν ῥαψῳδίαις κδ'). Рапсодичка теогонија је научни термин и односи се на теогонију коју Дамаскије и Суда помињу. Ми до данас не знамо да ли су неоплатоничари, код којих су очувани фрагменти *Рапсодичке теогоније*, користили исту верзију те теогоније коју је и Платон имао пред собом. Научници су изнели различита мишљења у вези са њеним датирањем.

[91] Пронађено је 39 златних таблица датираних у периоду 400. године пре Христа до 260. године на простору од Рима до Мале Азије, од Македоније до Крита. То су натписи на танком слоју злата, веома малих димензија, похрањени у гробнице. Злато је одабрано као материјал вероватно како би показао узвишени сталеж умрлог или можда узвишеност тематике, или сјај преласка умрлог у други свет. Таблице су нађене отворене или пресавијене, биле су положене у шаку преминулог или су налажене на грудима или устима покојника. Више: Edmonds III, Radcliffe G. *Myths of the Underworld Journey*: *Plato, Aristophanes and the "Orphic"Gold Tablets*, Cambridge University Press, New York, 2004; *The "Orphic"Gold Tablets and Greek Religion*: *Further Along the Path*, Cambridge University Press, New York, 2011.

[92] Нађене су три такве таблице малих димензија у Олбији 1951. године. Записане речи сугеришу присуство дионисијског култа од 6. века пре Христа, који је у следећем веку попримио орфичку црту. Текст на њима је веома кратак. На пример, на првој таблици при врху у горњем левом углу пише: βίος θάνατος (живот, смрт) βίος ἀλήθεια (живот истина) доњи део: Διό(νυσος) Ὀρφικοί (Дионис, Орфици). Види: Dubois, Laurent, *Inscriptions grecques dialectales d'Olbia du Pont*, Librairie Droz S.A. Geneva, 1996.

Дервенија, папирус из Гуроба[93], едикт Птоломеја IV Филопатора[94], антички писци и сама иконографија.

Из списа који су приписивани Орфеју, као и из орфичке литературе у којој се религија везује са полуфилозофским спекулацијама, закључује се да је орфичко учење имало своју теологију, и по томе се разликовало не само од признате религије Олимпа, него и од осталих верских заједница, чији свештеници и привржениц нису били везани ни за какве догме. Ни *Веда*, ни *Авеста*, ни *Трипитака*, ни *Стари и Нови завет*, ни *Куран* немају никаквих себи сличних списа у Хелена.[95] Само Орфеј говори својим следбеницима кроз свете списе (ἱερός λόγος) – следбеници су се морали придржавати одређених ритуалних правила.

Тамо где има светих списа има и светих камених плоча. Наиме, назнаке овог религијског веровања из 5. века пре Христа говоре да су у планинама Тракије постојале одређене плоче (σανίδες) које су носиле Орфејеве записе и подсећају на причу о Јеврејима чији су свети закони били уклесани на каменим плочама са Синаја. О овоме нас обавештава Еурипид у трагедији *Алкестида*. Хор се жали на чињеницу да нису пронашли никакве лекове за опоравак од ударца судбине. Ништа им помоћи не може.

---

[93] Један литургијски текст очуван је на папирусу из Гуроба у Фајуму из 3. века пре Христа. Сачуван је делић целог текста. Папирус је прилично оштећен, али делић који може да се растумачи говори о ритуалима грчке културне заједнице у птоломејском Египту. Папирус чине инвокације, молитве и инструкције за ритуал базиран на чину смрти и поновног рођења малог Диониса. Молитве су у хексаметру. Прозни делови вероватно садрже инструкције за ритуалну праксу, али и прозне исказе које иницирани треба да изговори. Види: H. S. Smith, H. M. Stewart, *The Gurob Shrine Papyrus,* The Journal of Egyptian Archaeology, vol. 70, 1984, 54–64.

[94] Не зна се датума овог едикта, а не сазнајемо ни ко га је издао, али се претпоставља да би то могао бити Птолемеј IV Филопатор. Едикт је могао издати и Птолемеј III Еуергет, али је вероватно издат у доба претходног, за кога је познато да је био велики присталица дионисијске религије. Као такав, вероватно му је била намера да сакупи што више могућих информација о активностима дионисијских култова на простору краљевства. Извор има општу намену и налаже да се јаве сви они који обављају дионисијске ритуале иницијације. Уз то, потребно је и да наведу од којих особа су примили свете обреде иницијације и предмете за три генерације уназад и да предају примерак једног ἱερὸς λόγος-а. Документ посредно сведочи о постојању извесне традиције дионисијских култова у птоломејском Египту. Fritz Graf, Sarah Johnston, *Ritual Texts for the Afterlife*, Routledge, United Kingdom, 2013, 33–42.

[95] Милош Ђурић, *Историја хеленске етике*, Завод за уџбенике, Београд, 1976, 27–29.

Χορός

ἐγὼ καὶ διὰ μούσας
καὶ μετάρσιος ᾒξα, καὶ
πλείστων ἀψάμενος λόγων
κρεῖσσον οὐδὲν Ἀνάγκας
ηὗρον οὐδέ τι φάρμακον
Θρήσσαις ἐν σανίσιν, τὰς
Ὀρφεία κατέγραψεν
γῆρυς, οὐδ᾽ ὅσα Φοῖβος
Ἀ-σκληπιάδαις ἔδωκε
φάρμακα πολυπόνοις
ἀντιτεμὼν βροτοῖσιν.

(Eur. *Alc*. 962–972)

И ја сам кроз песме
уздигнут у висине доведен
и чврсто везан најсветијим речима
и ништа јаче од Невоље
не нађох, нити лека за то има.
Нема га ни у трачким плочама
које је Орфеј исписао,
нити је какав говор Фебов
подучио Асклепијеве синове
да створе некакав лек
несретним смртницима.

Тако је непознати схоластик цитирао филозофа Хераклида са Понта (Платоновог савременика) који наводи да, према неким извештајима (не знамо којим), на планини Хем постоје одређене плоче са Орфејевим записима.[96]

[96] Otto Kern, *Die Herkunft des orphischen Hymnen Buchs, in Genethliakon für K. Robert*, Halle, 1910, 80–101.

Најстарије писано сведочанство о орфичкој традицији је оно које потиче од Херодота из 5. века пре Христа.

> ἐνδεδύκασι δὲ κιθῶνας λινέους περὶ τὰ σκέλεα θυσανωτούς, τοὺς καλέουσι καλασίρις:
> ἐπὶ τούτοισι δὲ εἰρίνεα εἵματα λευκὰ ἐπαναβληδὸν φορέουσι. οὐ μέντοι ἔς γε τὰ ἱρὰ
> ἐσφέρεται εἰρίνεα οὐδὲ συγκαταθάπτεταί σφι: οὐ γὰρ ὅσιον. ὁμολογέουσι δὲ ταῦτα
> τοῖσι Ὀρφικοῖσι καλεομένοισι καὶ Βακχικοῖσι, ἐοῦσι δὲ Αἰγυπτίοισι καὶ Πυθαγορείοισι:
> οὐδὲ γὰρ τούτων τῶν ὀργίων μετέχοντα ὅσιον ἐστὶ ἐν εἰρινέοισι εἵμασι θαφθῆναι. ἔστι
> δὲ περὶ αὐτῶν ἱρὸς λόγος λεγόμενος
>
> (Hdt., 2. 81)

Носе ланене кошуље, украшене око колена ресама, које они зову „каласирис”, а преко њих бели вунени огртач. Али се у вуненој одећи не иде у храм, нити се ико у њој сахрањује, јер се то сматра за грех. Слажу се у томе с Орфејевим и Бакховим мистеријама, које су, у ствари, египатске и Питагорине. Наиме, ко је посвећен у дотичне мистерије не сме никако бити сахрањен у вуненој одећи. И о томе постоји једна побожна прича.[97]

Реч је о примедби која се односи на предрасуду о забрани уношења предмета од вуне у храмове или о сахрањивању у одећи од вуне. Херодот у египатском обичају види сличност са оним обичајима који се називају орфичким или Бакховим, а заправо су египатски и питагорејски. Ово је доста нејасно, иако поштоваоци Диониса тврде да је њихове ритуале основао Орфеј. Херодот се изгледа пређутно слаже ~~са~~ исказом његовог савременика Иона са Хиоса, који је *преписао неке од Орфејевих текстова Питагори*.[98] И

[97] Прев. Милан Арсенић.
[98] Ion, frg. 36 B 2 DK. ; Clem. Al. *Strom*. I 21; 131, 3.

Диодор са Сицилије, такође, потврђује повезаност Орфеја са бакхичким ритуалима.[99]

Будући да је вуна животињског порекла, на то би се могли надовезати одређени прописи, односно забране, на пример једења животињског меса или пак ношење вуне у храмовима. Учење о апстиненцији од меса је за орфика потпуно оправдана. У Платоновим *Законима* о томе воде дијалог Атенеј и Кленија:

> Ἀθηναῖος
> τὸ δὲ μὴν θύειν ἀνθρώπους ἀλλήλους ἔτι καὶ νῦν παραμένον ὁρῶμεν πολλοῖς: καὶ τοὐναντίον ἀκούομεν ἐν ἄλλοις, ὅτε οὐδὲ βοὸς ἐτόλμων μὲν γέυεσθαι, θύματά τε οὐκ ἦν τοῖς θεοῖσι ζῷα, πέλανοι δὲ καὶ μέλιτι καρποὶ δεδευμένοι καὶ τοιαῦτα ἄλλα ἁγνὰ θύματα, σαρκῶν δ' ἀπείχοντο ὡς οὐχ ὅσιον ὂν ἐσθίειν οὐδὲ τοὺς τῶν θεῶν βωμοὺς, αἵματι μιαίνειν, ἀλλὰ Ὀρφικοί τινες λεγόμενοι βίοι ἐγίγνοντο ἡμῶν τοῖς τότε, ἀψύχων μὲν ἐχόμενοι πάντων, ἐμψύχων δὲ τοὐναντίον πάντων ἀπεχόμενοι.
>
> (Pl., *Leg*, 6, 782c)

> Дакле тај обичај да људи жртвују једни друге је, у ствари, онај који опстаје чак и сада међу многим народима; док између осталих чујемо како је постојао супротан обичај, када им је било забрањено толико да једу вола, а њихове понуде боговима нису се састојале од животиња, већ од колача од брашна и жита натопљеног медом и других сличних бескрвних жртава, а од меса су се уздржавали као да је несвето јести га или крвљу упрљати олтаре богова; уместо тога, ми људи који смо тада постојали живели смо оним што се назива „орфичким животом", држећи се у потпуности неживе хране и, напротив, потпуно се уздржавајући од живих ствари.

О истој забрани пише и Еурипид[100] у трагедији *Хиполит*:

[99] Diod. Sic.,III 65, 6.

...
ἤδη νυν αὔχει καὶ δι᾽ ἀψύχου βορᾶς
σίτοις καπήλευ᾽ Ὀρφέα τ᾽ ἄνακτ᾽ ἔχων
βάκχευε πολλῶν γραμμάτων τιμῶν καπνούς:
ἐπεί γ᾽ ἐλήφθης. τοὺς δὲ τοιούτους ἐγὼ
φεύγειν προφωνῶ πᾶσι: θηρεύουσι γὰρ
σεμνοῖς λόγοισιν, αἰσχρὰ μηχανώμενοι.
(Eur., *Hipp*., 951–956)

...
већ сада се хвали да тргује са зеленом храном
тим оброцима држи се Орфеја господара,
одушевљен многим књигама,
постаде омамљен од дима многих списа
а пошто је откривен, ево ја проричем
да избегавате такве који смишљају недостојна дела
јер лове (невине) својим узвишеним речима.

Према речима које Есхил изговара у Аристофановим *Жабама*, Орфеј је био чувен због две ствари: открио је иницијације људима и научио је људе да се суздрже од убијања.

Αἰσχύλος

θυμοῦμαι μὲν τῇ ξυντυχίᾳ, καὶ μου τὰ σπλάγχν᾽ ἀγανακτεῖ,
εἰ πρὸς τοῦτον δεῖ μ᾽ ἀντιλέγειν: ἵνα μὴ φάσκῃ δ᾽ ἀπορεῖν με,
ἀπόκριναί μοι, τίνος οὕνεκα χρὴ θαυμάζειν ἄνδρα ποιητήν;

Εὐριπίδης

[100] Упореди: Alberto Bernabe Pejares, *Two Orphic Images in Euripides*, TC, 2016, 183–204. https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/tc-2016-0011/pdf Преузето 22.5.2022. године.

δεξιότητος καὶ νουθεσίας, ὅτι βελτίους τε ποιοῦμεν
τοὺς ἀνθρώπους ἐν ταῖς πόλεσιν.

Αἰσχύλος
τοῦτ᾽ οὖν εἰ μὴ πεποίηκας,
ἀλλ᾽ ἐκ χρηστῶν καὶ γενναίων μοχθηροτάτους ἀπέδειξας,
τί παθεῖν φήσεις ἄξιος εἶναι;

Διόνυσος
τεθνάναι: μὴ τοῦτον ἐρώτα.

(Aristoph. *Ranae*, 1005)

Есхил
Бесан сам због овог сусрета и грчеве у стомаку имам.
Ех, морам да се расправљам са овим момком – само да не каже да сам беспомоћан, – Молим те, одговори ми, сада, зашто се треба дивити песнику?
Еурипид
За памет, и давање добрих савета, јер градимо боље људе по градовима.
.
Есхил
А, ако ово ниси урадио,
већ их је неко од добрих и пристојних типова претворио у зликовце,
шта ћеш рећи, шта си онда заслужио?

Дионис
Смрт: Не питај га.[101]

Изгледа да је људима тога доба најинтригантнија била карактеристика орфичког начина живота. А филозоф Емпедокле[102] запомаже:

[101] Прев. Радмила Шалабалић.
[102] Empedocles, *Testimonia*, Part 2: Doctrine (D)Early Greek Philosophy, Volume V, 2022 President and Fellows of Harvard College. Преузето 10.11.2022. године. https://www.loebclassics.com/view/LCL528/2016/pb_LCL528.11.xml

οὐ παύσεσθε φόνοιο δυσηχέος; οὐκ ἐσορᾶτε ἀλλήλους δάπτοντες ἀκηδείῃσι νόοιο;

(D28 (B136) Sext. Emp. *Adv. Math*. 9.129)

> Нећете ли већ једном престати да убијате? Зар не видите да једни друге прождирете у свом безумљу?

Емпедокле на овај начин покушава да успостави јасну везу између апстиненције од меса до метемпсихозе. Попут Платона, Емпедокле алудира на једно невино доба у коме је једење меса било људима страно и то срећемо и у орфичкој литератури. Идеја Златног доба[103], које је трајало пре доласка Зевса на власт и у ком су људи живели у срећи и изобиљу под владавином Крона, било је донекле познато Грцима преко Хесиодове *Теогоније*. Управо је то Златно доба Хесиод учинио бесмртним. Постоји предање о орфичком прихватању и прилагођавању мита о поколењима. То прошло доба на које Платон мисли када говори о уздржавању од меса и жртвовања истог боговима требало би да, према орфичком схватању, одговара предтитанском периоду.

Прокле, неоплатоничар из 5. века, каже да постоје три доба:

> ὁ μὲν θεολόγος Ὸ. τρία γένη παραδέδωκεν ἀνθρώπων· πρώτιστον τὸ χρυσοῦν, ὅπερ ὑποστῆσαι τὸν Φάνητά φησιν· δεύτερον τὸ ἀργυροῦν, οὗ φησιν ἄρξαι τὸν μέγιστον Κρόνον· τρίτον τὸ Τιτανικὸν, ὅ φησιν ἐκ τῶν Τιτανικῶν μελῶν τὸν Δία συστήσασθαι. . . .
>
> (Proclus, *in R.* 2, 74, 26 Kroll = O.F. 140)

> Заправо, религијски песник (θεόλογος) Орфеј нам даје три људска поколења: прво, Златно доба, за које каже да је основао Фан, друго је било Сребрно, за које каже да је моћни

[103] Златно доба или рајско доба поклапа се с индијским космичим циклусом yuga (доба). Krta yuga је савршено доба, златно доба блаженства у коме владају правда, срећа и обиље. Види: Елијаде, 1999, 71–72.

> Крон био владар, а треће је било титанско, за које каже да га је Зевс сачинио од удова Титана...

Код Порфирија из Тира, неоплатоничара из 2. и 3. века у делу *О жртвовању живих* (Περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων) *или О уздржавању једења животиња* (De Abstinentia ab Esu Animalium) постоји један кратки фрагмент из непознате Еурипидове трагедије који говори о Дионису Загреју и мистично-бахантском култу, а завршава се референцом о орфичким забранама:

> πάλλευκα δ' ἔχων εἵματα φεύγω
> γένεσίν τε βροτῶν καὶ νεκροθήκης
> οὐ χριμπτόμενος τήν τ' ἐμψύχων
> βρῶσιν ἐδεστῶν πεφύλαγμαι.
> (Por., *Abst*. IV, 19)

> Имао сам потпуно белу одећу, одбацио сам
> рођење смртника и не дотичем (рукама) мртве
> и опрезан сам у једењу хране која има душу.

Овај фрагмент алудира на орфизам, али не говори само о њему. Бела боја одеће је свакако симбол чистоте. Бити присутан током рађања или смрти се често исказује као узрок нечистоте и то је можда приписивано питагорејцима. Наведени елементи јесу орфички, али код Еурипида се срећу помешани са другим, не искључиво орфичким, елементима.[104] Може се претпоставити да Еурипид говори о карактеристици култа критског Диониса из предорфичког доба. Реч је о једењу живог меса (ὠμοφαγία) постављене жртве што је био део култног процеса. Управо су ту страну дионисијске религије орфичари тежили да уклоне.[105] Не само да је било забрањено јести

[104] За Еурипида не можемо тврдити да је био орфичар, али му је орфичка литература била веома блиска и позната. Био је фасциниран оностраном људском природом, што се у много чему поклапало са религијом Диониса и његовом природом у неком дивљем и недирнутом облику.

[105] У орфичкој химни посвећеној Дионису (30, 5) говори се о томе како Дионис прима на жртву живо месо: ὠμάδιον, τριετῆ, βοτρυοτρόφον, ἐρνεσίπεπλον (сирово

месо, већ није било дозвољено ни приносити га на жртву боговима. Орфичари су вероватно тежили томе да људи стекну нове навике и ритуале без крви. Тако се обожавање Диониса поштовало бескрвним жртвама, без чина жртвовања и једења меса.

Орфички идеал чистоте духа и тела био је посебан. Та морална страна орфике захтева једно питање: Какав то живот треба да се води за спас људске душе? По мишљењу орфичара две ствари доносе спасење – иницијација и живот у складу са орфичким правилима о чистоти. Циљ особе која улази у иницијацију јесте спасење сопствене душе и ништа више од тога. Пут до спаса је испуњавање низа орфичких ритуалних правила. Душа се путем ритуала уводила у одређени ред и дисциплину. Душа се ставља изнад тела. Наиме, орфички начин живота водио је прочишћењу људске, дионисијске природе са циљем задобијања блаженог посмртног живота међу боговима или поред њих. То је у основи био аскетски начин живота. Тело се схватало као извор зала и незаситих апетита жудње. Уверење које стоји иза тога је да је физичко тело заправо казна душе за претходни грех – јер душа је везана за физичко тело. Тако се тело може схватити као тамница или гроб душе. О томе говори Платон и експлицитно наведено уверење приписује орфичарима. У *Кратилу* (Κρατύλος) расправља о етимологији речи σῶμα – тело и о могућој вези са речју σῆμα, која може да означава знак или гроб као знак за одређено место.

> καὶ γὰρ σῆμά τινές φασιν αὐτὸ εἶναι τῆς ψυχῆς, ὡς τεθαμμένης ἐν τῷ νῦν παρόντι: καὶ διότι αὖ τούτῳ σημαίνει ἃ ἂν σημαίνῃ ἡ ψυχή, καὶ ταύτῃ ‘σῆμά ὀρθῶς καλεῖσθαι. δοκοῦσι μέντοι μοι μάλιστα θέσθαι οἱ ἀμφὶ Ὀρφέα τοῦτο τὸ ὄνομα, ὡς δίκην διδούσης τῆς ψυχῆς ὧν δὴ ἕνεκα δίδωσιν, τοῦτον δὲ περίβολον ἔχειν, ἵνα σῴζηται, δεσμωτηρίου εἰκόνα: εἶναι οὖν τῆς ψυχῆς τοῦτο, ὥσπερ αὐτὸ ὀνομάζεται, ἕως ἂν ἐκτείσῃ τὰ ὀφειλόμενα, τὸ ‘σῶμα,' καὶ οὐδὲν δεῖν παράγειν οὐδ᾽ ἓν γράμμα.
>
> (Plat., *Crat*., 400c)

> Неки кажу да је тело гроб душе, као да је она сахрањена у тренутној егзистенцији; такође јер преко тела

(месо), трогодишњака у лозу умотаног што грожђе носи). Овим стиховима орфичари су чували причу о дивљим обичајима, тј. о дивљем Дионису.

> душа даје знаке било чега што жели да искаже, и због тога они такође тврде да је правилно названо од речи σῆμα. Моје мишљење је да су следбеници Орфеја ти који су већински одговорни за давање имена, јер сматрају да на тај начин душа трпи казну због једног разлога или другог, и стога има љуштуру око себе, као затвор, која је спречава да побегне.[106]

Душа је божанска, јер потиче од Диониса, а тело је од Титана настало – земљано, непостојано и нечисто. Дакле, у овој морфологији душа је закључана у телу, као затвору или гробници (σῆμα), из ког мора побећи и спасити се. И *у Горгији* Платон каже следеће: *У садашњости, ми смо мртви, а тело је наша гробница*.[107] Ова доктрина рођена је у митеми о патњи и страдању Зевсовог и Семелиног сина Диониса Загреја. Душа је уједињена са телом, као резултат претходно извршеног убиства, тежак злочин против божанства – Зевсовог сина. Тај грех обележен је стигмом божанске смрти. Душа се може спасити кроз (τελετή) ритуал у коме – након неколико „прочишћујућих обреда – она поново „доживљава" страст и божију смрт. На тај начин настала је доктрина спасења која прво захтева процес катарзе, чишћење од „грешних ствари", а пре свега иницијацију у Дионисове мистерије; знање које је стекла жива особа. То знање користи се и као лозинка и „мапа"[108] у Хаду.

Платон је показао нарочито интересовање за орфичко учење о телу. Читав *Федон* испреплетан је орфичким тумачењем и схватањем дуализма тела и душе, уз обилато коришћење терминологије коју је позајмио од орфичара. По свему судећи орфика је у извесној мери извршила утицај на Платонов поглед на свет, његову филозофију и на учење о разлици између доњег, чулног света, и горњег, узвишеног, света идеја.

Орфичари дају јасну предност души у односу на тело, док Платон покушава да их доведе у равнотежу. Према схватању орфичара, овоземаљски живот био је једна врста тортуре за душу. То је уједно био и период

---

[106] Прев. Владимир Филиповић.

[107] Pl. *Grg*.493[a].

[108] Yidy Páez Casadiegos, *Orpheus or the Soteriological Reform of the Dionysian Misteries*, American Journal of Sociological Research, 2012, 2 (3), 43. https://www.researchgate.net/publication/314831365_Orpheus_or_the_Soteriological_Reform_of_the_Dionysian_Mysteries1 Преузето 28.8.2023. године.

искушења, јер је постојала могућност достизања прочишћења и вођења живота на *прави начин* (аскеза). У зависности од онога што људи чине на земљи, судбина у Хаду могла је бити или казна, или блаженост. У *Држави* Платон каже следеће:

> Μουσαῖος δὲ τούτων νεανικώτερα τἀγαθὰ καὶ ὁ ὑὸς αὐτοῦ παρὰ θεῶν διδόασιν τοῖς δικαίοις: εἰς Ἅιδου γὰρ ἀγαγόντες τῷ λόγῳ καὶ κατακλίναντες καὶ συμπόσιον τῶν ὁσίων κατασκευάσαντες ἐστεφανωμένους ποιοῦσιν τὸν ἅπαντα χρόνον ἤδη διάγειν μεθύοντας, ἡγησάμενοι κάλλιστον ἀρετῆς μισθὸν μέθην αἰώνιον. οἱ δ᾽ ἔτι τούτων μακροτέρους ἀποτείνουσιν μισθοὺς παρὰ θεῶν: παῖδας γὰρ παίδων φασὶ καὶ γένος κατόπισθεν λείπεσθαι τοῦ ὁσίου καὶ εὐόρκου. ταῦτα δὴ καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἐγκωμιάζουσιν δικαιοσύνην: τοὺς δὲ ἀνοσίους αὖ καὶ ἀδίκους εἰς πηλόν τινα κατορύττουσιν ἐν Ἅιδου καὶ κοσκίνῳ ὕδωρ ἀναγκάζουσι φέρειν. . .
>
> (Plato., *Resp*., II, 363c-d)

> Музеј и његов син обећавају још лепша добра него богови. Они праведне људе речима одводе у Хад, посађују их за сто, спремају им гозбу и остављају их ту да украшени венцима заувек пију и мисле како је најлепша награда за врлину вечито пијанство. Други, опет, говоре о још већим наградама богова: кажу да потомство и род праведнога и честитог човека остају и не изумиру. Овако и слично узноси се правичност. Неправедне и непоштене људе, међутим, закопавају у некакво блато доле у подземљу и приморавају их да носе воду у ситу.[109]

Закључак који можемо донети је да ће неправедни и непоштени испаштати. Из овог Платоновог става не разазнајемо да ли ће иницирани имати блаженство у оностраном свету чак иако су чинили нека неправедна дела током живота? Очито иницијација не поништава зла дела из овоземаљског живота.

[109] Прев. Албин Вилхар и Бранко Павловић.

Орфика постаје изразито индивидуалистичка религија оног момента када Атина и други грчки полиси губе компас своје социјалне, економске и политичке моћи. Јавља се као револт колективном духу, слави града-државе и званичној религији полиса.

Касадиегос закључује, на основу анализе класичних тектова, да основну карактеристику орфичке реформе Дионисовог мита и ритуала представља његов сотериолошки контекст. Орфизам види као писану реформу мита о Дионису и његових ритуалних манифестација, највероватније започету под утицајем Ономакрита који се понашао као добар тумач и уредник орфизма. Све се дешава у контексту и под утицајем Атинског синојкизма[110], који се тумачи не само као процес административне унификације, митски инспирисане Тезејевим ликом и делима, већ и као политичка воља да се одржи лојалност сеоског (δημοι) према урбаном (οικος) делу, са свим изазовима и перипетијама живота и сукоба на маргинама друштва, током тираније, демократије и распада аутономије полиса и конфликта у вези са односима између центра и периферије током хеленистичког периода. Он је на један врло оригиналан начин разјаснио везе између орфичких ритуала и политичких и "уредничких" активности Пизистрата и Ономакрита.[111] Орфика је историјски оживела у времену декаденције полиса, нарочито од 4. века пре Христа. Страбон[112], пет векова касније, каже да је Музеј из Елеусине пренео Орфејево учење из Пиерије у средњу Хеладу, нарочито у Атину, где је показиван његов гроб на брегу Муза. По Аристотеловом сведочанству, Орфејеве догме у песничком облику приказао је Ономакрит[113] из Атине, дворски теолог тиранина Писистрата. Ономакрит је у Атини основао орфичку секту у 6. веку пре Христа. Ова значајна особа први пут се спомиње код Херодота, где сазнајемо да је фалсификовао стихове и уметао своје; због ове врсте плагијаризма је био ухваћен и протеран у Персију. То га, међутим, није спречило да обнови везе за Писистратима у време једне значајне Ксерксове одлуке:

[110] Планирано или договорено здруживање неколико села у град.

[111] Casadiegos, 2012, 46–47.

[112] Strabon, frg. 18, *Fragmente der griechischen Historiker*, I–III, F. Jacoby, Brill, Leiden, 1997.

[113] Guthrie,1993, 126, 132, 217.

τοῦτο μὲν ἀπὸ τῆς Θεσσαλίης παρὰ τῶν Ἀλευαδέων ἀπιγμένοι ἄγ
γελοι ἐπεκαλέοντο βασιλέα πᾶσαν προθυμίην παρεχόμενοι ἐπὶ τὴ
ν Ἑλλάδα: οἱ δὲ Ἀλευάδαι οὗτοι ἦσαν Θεσσαλίης βασιλέες. τοῦτο
δὲ Πεισιστρατιδέων οἱ ἀναβεβηκότες ἐς Σοῦσα, τῶν τε αὐτῶν λόγ
ων ἐχόμενοι τῶν καὶ οἱ Ἀλευάδαι, καὶ δή τι πρὸς τούτοισι ἔτι
πλέον προσωρέγοντό οἱ:
ἔχοντες Ὀνομάκριτον ἄνδρα Ἀθηναῖον, χρησμολόγον
τε καὶ διαθέτην χρησμῶν τῶν Μουσαίου, ἀναβεβήκεσαν, τὴν ἔχθρ
ην προκαταλυσάμενοι. ἐξηλάσθη γὰρ ὑπὸ Ἱππάρχου τοῦ Πεισιστρ
άτου ὁ Ὀνομάκριτος ἐξ Ἀθηνέων, ἐπ᾽ αὐτοφώρῳ ἁλοὺς ὑπὸ Λάσο
υ τοῦ Ἑρμιονέος ἐμποιέων ἐς τὰ Μουσαίου
χρησμόν, ὡς αἱ ἐπὶ Λήμνῳ ἐπικείμεναι νῆσοι ἀφανιζοίατο κατὰ τῆ
ς θαλάσσης.
διὸ ἐξήλασέ μιν ὁ Ἵππαρχος, πρότερον χρεώμενος τὰ μάλιστα. τό
τε δὲ συναναβὰς ὅκως ἀπίκοιτο ἐς ὄψιν τὴν βασιλέος, λεγόντων τ
ῶν Πεισιστρατιδέων περὶ αὐτοῦ
σεμνοὺς λόγους, κατέλεγε τῶν χρησμῶν: εἰ μέν τι ἐνέοι σφάλμα φ
έρον τῷ βαρβάρῳ, τῶν μὲν ἔλεγε οὐδέν, ὁ δὲ τὰ εὐτυχέστατα ἐκλε
γόμενος ἔλεγε τόν τε Ἑλλήσποντον ὡς ζευχθῆναι χρεὸν εἴη ὑπ᾽ ἀν
δρὸς Πέρσεω, τήν τε ἔλασιν ἐξηγεόμενος.
οὗτός τε δὴ χρησμῳδέων προσεφέρετο καὶ οἵ τε Πεισιστρατίδαι κ
αὶ οἱ Ἀλευάδαι γνώμας ἀποδεικνύμενοι

(Hdt., 2, 7. 6)

Прво су, наиме, дошли изасланици Алеуада из Тесалије, који су га наговорили да то учини, па су му свесрдно понудили помоћ против Хеладе (исти ови Алеуади били су краљеви у Тесалији), а затим су дошли у Сусу Писистратиди који не само да су му предлагали оно што и Алеуади, него су га још и више салетали молбама и обећањима. Они су са собом довели Атињанина Ономакрита, оног пророка који је био сакупио сва Музејева пророчанства, а са којим су се претходно били помирили. Ономакрита је, наиме, из Атине био протерао Писистратов син Хипарх, јер га је Лас из Хермионе био ухватио на делу да је подметнуо Музеју једно пророчанство о томе да острва у околини Лезба имају да потону у море. Зато га је Хипарх и протерао, иако је раније био у највећем пријатељству са њим. А тада, када је са Писистратом стигао у

> Сусу и изашао пред краља, Писистратиди су га пред њим ковали у звезде, па је прорицао и самом краљу. Ако би у пророчанствима било нечег неповољног за самог краља, то му он није саопштавао, него му је сам бирао најповољнија пророчанства и саопштавао му их. Тако му је саопштио да је суђено да један Персијанац направи мост преко Хелеспонта, да би га навео да поведе поход на Хеладу...[114]

Орфеј, као оснивач мистеријске религије, био је човек који људима први открио значај ритуала иницијације. Реч τελετή[115] означава орфичку иницијацију која у исто време означава и религијски акт, и религијски спис. Паусанија[116] тврди да *ко год је видео чин инџијације у Елеусини, или да је читао орфичке списе, зна о чему говори.* И Платон говори о томе да је постојао запис који је одређивао правила тог ритуала:

> βίβλων δὲ ὅμαδον παρέχονται Μουσαίου καὶ Ὀρφέως, Σελήνης τε καὶ
> Μουσῶν ἐκγόνων, ὥς φασι, καθ᾽ ἃς θυηπολοῦσιν, πείθοντες οὐ μόνον ἰδιώτας
> ἀλλὰ καὶ πόλεις, ὡς ἄρα λύσεις τε καὶ καθαρμοὶ ἀδικημάτων διὰ θυσιῶν καὶ

[114] Прев. Милан Арсенић.

[115] Ова реч има и друга значења Etymologicum Magnum:
θυσία μυστηριώδης. . . . Χρύσιππος δέ φησι, τοὺς περὶ τῶν θείων λόγους εἰκότως καλεῖσθαι τελετάς. . . . μέγα γὰρ εἶναι τὸ ἆθλον ὑπὲρ θεῶν ἀκοῦσαί τε ὀρθά, καὶ ἐγκρατεῖς γενέσθαι αὐτῶν. (Телетή, жртва мистичке природе, а Хрисип каже да је правилно дати назив телеταί, који се баве божанским стварима..., јер велика је награда чути истину о боговима и бити у стању задржати је за себе. Види: Јелена Фемић Касапис, *Етимологија речи μυστήριον и њених еквивалената у неким индоевропским језицима*, Српска теологија данас, књ. 2. Зборник радова Другог годишњег симпосиона (ПБФ Београд, 28–29. мај 2010), ур. Б. Шијаковић, Институт за теолошка истраживања, Београд, 2011, 577–582; *Основне црте мистеријских култова*, Теолингвистика, ур. А. К. Гадомски, К. Кончаревић, Институт за теолошка истраживања ПБФ, Београд, 2012, 342–348.

[116] Paus. (1, 37, 4): .. ὅστις δὲ ἤδη τελετὴν Ἐλευσῖνι εἶδεν ἢ τὰ καλούμενα Ὀρφικὰ ἐπελέξατο, οἶδεν ὅ λέγω.

παιδιᾶς ἡδονῶν εἰσι μὲν ἔτι ζῶσιν, εἰσὶ δὲ καὶ τελευτήσασιν, ἃς δὴ τελετὰς
καλοῦσιν, αἳ τῶν ἐκεῖκακῶν ἀπολύουσιν ἡμᾶς, μὴ θύσαντας δὲ δεινὰ περιμένει.

(Pl., Resp., 364e–365a)

А појавило се мноштво књига Музеја и Орфеја и потомака Селене и Муза, тако причају, према томе жртвују се они који верују, не само појединци него и градови и тако се клетва разрешава и врши се очишћење од недела кроз жртвени обред и уз милост младости док смо још живи, а кад се заврши церемонија коју зову мистеријском службом, чека нас ослобођење од сваког зла на оном свету, а они који не желе да учествују у чину жртвовања чека их страшна казна.[117]

Аристофан у *Жабата* преко Есхила јасно ставља до знања важност, место и дело песника Орфеја и његових светих ритуала. Важно је истаћи да је ова комедија изведена у време Ленејског Диониса 405. године пре Христа. Атина је при крају Пелопонеског рата, између победе код Аргинуских острва 405. године пре Христа и коначног слома годину дана касније код Егоспотама. Сама идеја садржана у комедији односи се на напоре песника да укаже Атињанима на могући излаз, спас од потпуне пропасти у рату са Спартом. Аристофан излаже идеју да за Атињане спас није више ни у миру, ни у рату већ у повратку и делима прошлости, идеалима из времена победа на Маратону и Саламини које на литерарном плану симболизују Есхилови трагични јунаци. Спас је, дакле, у пропуштеном; да су се сви држали начела мере и правичности не би ни дошло до атинског империјализма и бескрајног рата.

Αἰσχύλος

ταῦτα γὰρ ἄνδρας χρὴ ποιητὰς ἀσκεῖν. σκέψαι γὰρ ἀπ᾽ ἀρχῆς
ὡς ὠφέλιμοι τῶν ποιητῶν οἱ γενναῖοι γεγένηνται.
Ὀρφεὺς μὲν γὰρ τελετάς θ᾽ ἡμῖν κατέδειξε φόνων τ᾽ ἀπέχεσθαι,

[117] Прев. Албин Вилхар и Бранко Павловић.

Μουσαῖος δ᾽ ἐξακέσεις τε νόσων καὶ χρησμούς, Ἡσίοδος δὲ
γῆς ἐργασίας, καρπῶν ὥρας, ἀρότους: ὁ δὲ θεῖος Ὅμηρος
ἀπὸ τοῦ τιμὴν καὶ κλέος ἔσχεν πλὴν τοῦδ᾽ ὅτι χρήστ᾽ ἐδίδαξεν,
τάξεις ἀρετὰς ὁπλίσεις ἀνδρῶν;

(Aristoph. *Ranae*,1030–36)

Есхил

Јест, тако ти треба да пјесници раде. Од првог почетка де, гледај
од колике користи племенити су пјесници људима били!
У тајне нас свете упути Орфеј и на пут убијања стаде,
А љекове од болести и пророштво Музеј показа,
Хесиод нас научи тежити земљи, па вријеме жетве и сјетве.
А отуда глас и слава Хомеру божанскоме, него одатле,
што редове бојне, јунаштво, оружање научи?[118]

Међу путујућим свештеницима (ὀρφεοτελεσταί), који су у Орфејево име убеђивали људе да је само иницијација – без вођења орфичког начина живота – била довољна за спасење душе, било је много и оних који су мајсторски варали и зарађивали на људској лаковерности и наивности.

ἀγύρται δὲ καὶ μάντεις ἐπὶ πλουσίων θύρας ἰόντες πείθουσιν ὡς ἔστι παρὰ σφίσι δύναμις ἐκ θεῶν ποριζομένη θυσίαις τε καὶ ἐπῳδαῖς, εἴτε τι ἀδίκημά του γέγονεν αὐτοῦ ἢ προγόνων, ἀκεῖσθαι μεθ᾽ ἡδονῶν τε καὶ ἑορτῶν, ἐάν τέ τινα ἐχθρὸν πημῆναι ἐθέλῃ, μετὰ σμικρῶν δαπανῶν ὁμοίως δίκαιον ἀδίκῳ βλάψει ἐπαγωγαῖς τισιν καὶ καταδέσμοις, τοὺς θεούς, ὥς φασιν, πείθοντές σφισιν ὑπηρετεῖν...

βίβλων δὲ ὅμαδον παρέχονται Μουσαίου καὶ Ὀρφέως, Σελήνης τε καὶ Μουσῶν ἐκγόνων, ὥς φασι, καθ᾽ ἃς θυηπολοῦσιν,

[118] Прев. Коломан Рац.

> πείθοντες οὐ μόνον ἰδιώτας ἀλλὰ καὶ πόλεις, ὡς ἄρα λύσεις τε καὶ καθαρμοὶ ἀδικημάτων διὰ θυσιῶν καὶ παιδιᾶς ἡδονῶν εἰσι μὲν ἔτι ζῶσιν, εἰσὶ δὲ καὶ τελευτήσασιν, ἃς δὴ τελετὰς καλοῦσιν, αἳ τῶν ἐκεῖ κακῶν ἀπολύουσιν ἡμᾶς, μὴ θύσαντας δὲ δεινὰ περιμένει.
>
> (Pl., *Resp*., 2. 364–366)

> Свештеници пророци долазе на врата богаташа, куцају и убеђују их како су жртвама и молитвама добили божанску моћ да гозбама и свечаним поворкама окају злочинства која су учинили они или њихови преци; како за мало новца могу наудити своме непријатељу било да је он правичан или неправичан човек и да ће им у томе помоћи богови, које они некаквим чаробњаштвом и магијским вештинама придобијају да им помажу...
>
> Имају гомилу књига од Музеја и Орфеја, за које тврде да су потомци Селене и Муса и којима подносе жртве, а убеђују не само појединце, него и читаве државе да се жртвама и детињастим светковинама могу и за живота, као и после смрти, ослободити и очистити од грехова. То су такозване τελεταί (мистерије)[119] које нас на оном свету ослобађају свих казни. А онога ко не жртвује, очекују страшне казне.[120]

Платон пише о томе, али податак о називу тих свештеника срећемо тек нешто касније у 4. веку пре Христа, код Теофраста у његовом делу *Карактери* (Ἠθικοὶ χαρακτῆρες)[121], где врло духовито описује сујеверну особу. У таквом човековом карактеру првенствено препознаје особу слабе природе, поводљиву, збуњену, неупућену и уплашену чија је вера утемељена у мистичним радњама одређених религијских секти, познатих у тадашњем

[119] Иницијације или посвећења у мистерије.

[120] Прев. Албин Вилхар и Бранко Павловић.

[121] Књига садржи тридесет кратких обриса моралних типова. Они су први забележени покушај систематског описа одређеног типа човека. Види: Теофраст, *Карактери*, предговор, превод и коментари Гордан Маричић, Моно и Мањана, Београд, 2003.

грчком свету. Теофраст помиње и трачко-фригијско божанство Сабасија и Хекату, хтонско божанство. Приликом осликавања карактера сујеверног човека, Теофраст каже *да иде сваког дана код 'Орфеотелέσται ради иницијације*. Дакле, они су ти који стоје над главама сујеверних људи.

> ...καὶ ἐὰν ἴδῃ ὄφιν ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἐὰν παρείαν, Σαβάδιον καλεῖν,
> ἐὰν δὲ ἱερόν, ἐνταῦθα ἡρῷον εὐθὺς ἱδρύσασθαι....καὶ πυκνὰ δὲ τὴ
> ν οἰκίαν
> καθᾶραι δεινὸς Ἑκάτης φάσκων ἐπαγωγὴν
> γεγονέναι:...καὶ οὔτε ἐπιβῆναι μνήματι οὔτ᾽ ἐπὶ νεκρὸν οὔτ᾽ ἐπὶ λε
> χὼ ἐλθεῖν
> ἐθελῆσαι, ἀλλὰ τὸ μὴ μιαίνεσθαι συμφέρον αὐτῷ
> φῆσαι εἶναι. καὶ ταῖς τετράσι δὲ καὶ ταῖς ἑβδομάσι προστάξας οἶνο
> ν ἕψειν τοῖς
> ἔνδον, ἐξελθὼν ἀγοράσαι μυρρίνας, λιβανωτόν, πόπανα καὶ εἰσελ
> θὼν
> εἴσω στεφανῶν τοὺς
> Ἑρμαφροδίτους ὅλην τὴν ἡμέραν. καὶ ὅταν ἐνύπνιον ἴδῃ, πορεύεσ
> θαι πρὸς τοὺς
> ὀνειροκρίτας, πρὸς τοὺς μάντεις, πρὸς τοὺς ὀρνιθοσκόπους, ἐρωτ
> ήσων,
> τίνι θεῶν ἢ θεᾷ εὔχεσθαι
> δεῖ. καὶ τελεσθησόμενος πρὸς τοὺς Ὀρφεοτελεστὰς κατὰ μῆνα πο
> ρεύεσθαι μετὰ
> τῆς γυναικὸς (ἐὰν δὲ μὴ σχολάζῃ η γυνή, μετὰ τῆς τίτθης)...

(Theophr. *Char*. 16)

> ...Када у кући види змију, позива Сабазија ако је мрке боје, а ако је света, одмах јој ту подиже олтар... Често чисти кућу тврдећи да ју је Хеката зачарала... не иде на гробље, не приближава се ни мртвацима, ни породиљи. Каже: „Важно ми је да се не укаљам" сваког четвртка и седмог у месецу[122]

[122] Четврти дан је Хермесов, а седми можда Аполонов. Кувано вино служило је као средство либације или за окајавање.

> Наређује укућанима да кувају вино, а он одлази да купи миртине гранчице, тамјан и жртвене колаче. Кад се врати кући цео дан овенчава своје статуе Хермафродита... Сваког месеца иде код Орфејевих свештеника да се посвети и са собом води жену (а ако она не може, дојкињу и децу).[123]

Овако је окарактерисан морални тип човека, присутан у свакодневици током друге половине 4. века пре Христа, када је Теофраст писао. Присуство лажних пророка, учитеља и свештеника, са друге стране, одлика је скоро сваког доба. Они су за живота причали разне живописне приче, о наградама и казнама загробног живота, уз новчану надокнаду изводили сопствене ритуале. Таквих свештеника апостата имала је свака религија, па и секта. У псеудо Плутарховом делу *Изреке* (*Apophthegmata*) писац говори о сусрету једног од таквих свештеника са спартанским краљем Леотихидом, који је владао у првој четвртини 5. века пре Христа:

> ...πρὸς Φίλιππον τὸν ὀρφεοτελεστὴν παντελῶς πτωχὸν ὄντα, λέγο
> ντα δ᾽ ὅτι οἱ
> παρ᾽ αὐτῷ μυηθέντες μετὰ τὴν τοῦ βίου τελευτὴν εὐδαιμονοῦσι,
> ‘τί οὖν, ὦ ἀνόητε’ εἶπεν ‘οὐ τὴν ταχίστην ἀποθνήσκεις,
> (Plut., *Apopf.*, 224f)

> ...Филипу, свештенику орфичких мистерија, који је био у страшном сиромаштву, који је говорио оним инициираним под његовим обредима да ће бити срећни након завршетка овог живота; њему (Леотихида) рече: „Безумниче! Зашто не умрете што пре (да тиме престанете да оплакујете своју несрећу и сиромаштво)?”

Да је лутајући свештеник заиста био орфичар можда би лако одговорио на Леотихидино питање. Али карактер који су Платон и Теофраст

[123] Прев. Гордан Маричић.

описали говори нам да је оваквих, лажних, свештеника у њихово време било много.

ОРФИЧКА ЛИТЕРАТУРА

Орфизам је тежио да пренесе искуство мистерија кроз поетску синтаксу и морфологију на један екдотски уређивачки акт који се чита, памти и понавља. Из такве поетике произлази одређена гаранција за стицање знања, истине „откровења" о смрти, о наслеђеној заразној клици од архетипског зверства (страдање бога Диониса) и прочишћујуће „милости" која уклања стигму насталу учињеним предачким злом. Најважнији део орфичке књижевности чине теогонијски спевови. До данас су у целости сачувани: *Орфичка Аргонаутика*[124] од 1376 хексаметара, *Орфичка Литика*[125] од 774 хексаметра и *Збирка 87 орфичких химни*. Природа поменутих текстова није орфичка[126], али су сви они приписани Орфејевом имену. У старо доба било је јасно да се под *орфичким* не подразумева Орфејево ауторство, већ покровитељство.[127] Многобројни фрагменти упућују на постојање *орфичке књижевности* и старих списа те се у том смислу може говорити о орфичкој књижевности као о хомерској. Космогонијске представе као једна од сигурних нити које увезују све оно што називамо орфичком књижевношћу могуће је пратити од раног 5. века пре Христа.[128] Платон помиње орфичке стихове и каже да су изговарани пред судијама и представљани пред

[124] Спев *Аргонаутика* Суда приписује Орфеју из Кротона, а занимљиво је да га у старини нико не наводи. Процењено је да потиче из друге половине 4. века, могуће и из првих деценија 5. века. н. е. и у њему Орфеј приповеда Музеју о походу Аргонаута на Колхиду. Садржај спева ослања се на приповест Аполонија Рођанина, али не у свим деловима. У орфичкој *Аргонаутици* Орфеј фигурира спорадично. Сам спев не говори о орфичком учењу, али унеколико даје опис орфичке теогоније све до постанка људског рода. Види даље: Konrat Ziegler, *Orphische Dichtung*, in *Paulys Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft*, neue Bearbeitung begonnen von Georg Wissowa unter Mitwirkung zahlreicher Fachgenossen herausgegeben von Wilhelm Kroll und Karl Mittelhaus, Stuttgart, 1942, 1333.

[125] Илићева тврди да *Орфичка Литика* нема никакве везе са Орфејем, па у имену спева (*Орфичка*) *Литика* придев *орфичка* с намером ставља међу заграде. То није Цецесова грешка. Види белешку 60.

[126] Под орфичким означавамо фрагментарно сачувана разнородна писана сведочанства која су датирана у опсегу од десет векова.

[127] Илић,2018,14.

[128] Graf, 2012, 1050.

боговима. Наведено нам указује на чињеницу да се још у 4. веку пре Христа орфичко учење везивало за старину. Откривање папируса из Дервенија донекле може да потврди ову претпоставку, као и многобројни помени списа приписаних Орфеју код песника из познијег периода који су указивали на, очигледно, већ постојећу орфичку књижевну традицију. Нарочиту тежину имала су сведочанства песничких ауторитета као што је, рецимо, Пиндар[129]. Она упућују на раширену употребу мита о комадању Диониса и његовом поновном рођењу у бакхичким мистеријама, посебно на његову есхатолошку црту која је била суштинска у орфичким круговима.

Орфичка књижевност је посебно била популарна код неоплатоничара. Они су били упознати са спевом од 24 певања који Суда наводи као ἱεροὶ λόγοι ἐν ῥαψῳδίαις κδ΄ под одредницом Ὀρφεύς, а данас се у науци зове *Рапсодијска теогонија.* Располагали су и другим спевовима орфичког садржаја одакле потичу многобројни орфички фрагменти који су дошли до нас. Према запису Дамаскија, последњег управника школе неоплатоничара у Атини[130], и спева који је имао у рукама, постојале су три орфичке теогоније[131]: према Хеланику, према Хијерониму и Еудему. Ова последња теогонија се унеколико ствари разликовала од претходних .[132]

У византијском периоду преписивачи античке оставштине често су неким списима додавали Орфејево име. Ти текстови су углавном имали неку теолошку или астролошку, мантичку или какву другу сличну садржину. Орфејево име се везивало такође и за поетске списе коју су за предмет поетске обраде имали отмицу Персефоне.[133] Постоји и један ранији пример

---

[129] Мисли се на Пиндаров фрагмент (Pind. fr. 133) где се објашњава „нечисто – титанско порекло људске врсте", што је послужило орфичкој интерпретацији метемпсихозе. Види: Graf, 1993, 97. и Graf, 2012, 1050.

[130] Види белешку 137; затворене 529. године.

[131] Орфичких теогонија је било знатно више. Види фусноту 88; Код Дамаскија су само ове три признате.

[132] Еудем је био ученик Аристотелове перипатетичке школе. Није сигурно пак да је теогонија била приписивана Орфеју или орфичарима, али је извесно да је припадала области орфичког учења. Види: Ziegel 1942, 1347.

[133] Вукадиновић, *Антички мит као историјска метафора у поетици Клаудија Клаудијана*, докторска дисертација, Београд 2013, 132–171. Централни део дисертације је анализа митолошког епа *О отмици Прозерпине* (*De raptu Proserpinae*); *Орфеј – митска или историјска личност*, Језици и културе у врремену

за ову појаву – прозни текст на папирусу који се данас чува у Берлину (Papyrus Berolinensis 13044), датиран између 2. и 1. века пре Христа. Овај текст наводи једну песму која је приписана Орфеју. Поетски наратив на папирусу у много чему личи на хомерску химну Деметри јер се неки од стихова поклапају.[134] Орфејево име давало је посебну мистичност списима, а о томе сведочи и спев о коме знамо преко Псеудо-Јустина, такозвани Ὀρφεύς Διαθῆκαι (*Орфејево завештање*). Спис који су често спомињали многи хришћански писци, који није имао хришћански садржај, али је очигледно био на толиком гласу да је постојао и један јудејски фалсификат у коме је Орфеј, наводно преко учења Мојсијевих из многобоштва, прихватио једног бога Диониса.

Под називом Ἀστρολογικά познати су краћи спевови који су вероватно тематски сабрани у један корпус, те тако и издати. Збирка чини низ спевова о астрологији и метеорологији. Неке од њих спомиње Јован Цецес (12. век) и то су: Δωδεκαετηρίς и Ἐφημερίδες, оба астролошког садржаја. Поред наведених, постоји још преко 40 наслова који су приписани Орфеју, и то разноликог садржаја који се, по правилу, везује за магију или астрологију, уз то и прагматичних по намени, као што је случај с онима који нуде савете о повољним данима за обављање пољских радова, као што је и Хесиодов спев *Послови и дани*.[135]

и простору, X/3. Тематски зборник, Универзитет у Новом Саду – Филозофски факултет у Новом Саду, Нови Сад, 2022, 46–59.

[134] Садржај папируса предмет је неколико научних радова који узимају хомерску химну Деметри као релевантан текст за реконструкцију. Види: Ana Isabel Jiménez San Cristóbal, *The Rape of Persephone in Berlin Papyrus*, Les étudesclassiques 83, 2015, 239–262.

[135] Илић, 2018,15. и даље.

ОРФИЧКЕ ХИМНЕ

Од великог броја списа сачуваних под Орфејевим именом у потпуности су очуване *Орфичке химне.* Њихово ауторство приписано је Орфеју, иако увод почиње посветом Музеју.[136] О овој чињеници ћемо говорити касније. Текст химни једини је сачувани текст који је имао обредну функцију у служби култа једне верске заједнице. То га чини посебним и издваја га од свих других орфичких текстова. Орфејево име је само фиктивно. Бог Дионис је у центру орфичке религије, као и његов култ. Дионису је посвећен највећи број химни – прецизније средишњи део збирке који обухвата десет химни посвећен је овом богу. Све је добро смишљено па не треба занемарити ни редослед химни који највероватније није насумичан.

Ако обратимо пажњу на структуру *Орфичких химни*, приметићемо да она има неки свој неписани ред. На самом почетку, пре химни налази се молитва за Музеја или уводна реч, предговор испеван у 44 хексаметра. Ово уводно певање посвећено Музеју јесте и место научне полемике у вези са ауторством *Химни* о чему ће речи бити касније. Овај проемиј Музеју је заправо апстракт и помен свих богова и богиња, јунака, етичких појмова и природних појава, свих и свега који директно и индиректно утичу на човека и део су његовог природног окружења. Ми не знамо ко је заправо Музеј, коме је упућена ова молитва. Ако стихове читамо у епском метру имаћемо доживљај молитвене набрајалице или ритмичког низања имена богова,

[136] Уводно певање посвећено Музеју јесте, како смо већ навели, и место научне полемике у вези са ауторством *Химни*. Поборници идеје, коју прихватају и издавачи последња два издања *Орфичких химни*, да се ради о два различита аутора, аргументе за то налазе, поред саме посвете, и у структури проемија, који одудара од остатка збирке не само обликом, већ и по томе што помиње неке од богова чије химне збирка не садржи.

појава и одређених епитета. Сличан доживљај можемо наћи и у песми *Коло коло наоколо*[137] српског песника Бранка Радичевића (1824–1853), где песник надахнуто набраја све присутне народе у Србији и са одређеним епитетима. На самом почетку стоји химна Хекати, важном божанству које је припадало титанској генерацији пре Зевса. И Сретен Петровић[138] богињу Хекату ставља на прво место, јер у компаративној анализи појма *раскршћа*, као једно од изузетно важних култних и обредних места у митолошко-магијским системима бројних индоевропских народа, Хеката игра важну улогу и јавља се као божанство раскршћа и нових одлука. Ријарделијева је своју претпоставку поткрепила идејом да химна Хекати заправо припада проемију.[139] То можда симболизује раскршће са старом дионисијском религијон и рађањем нове.

Орфичке химне писане су у химничном жанру којим се исказивала узвишена захвалност, молитва одређеном божанству или хероју. Али реч ὕμνος[140] још је у старини била вишезначна. Од узвишене песме упућене богу, хероју, цару, значајној заједници, данас се стигло до званичне свечане песме у част држави у нарочитим приликама.[141] Реч ὕμνος је још увек неразјашњена. У старини се претпостављало да стоји у вези са глаголом ὑφαίνω, у значењу *ткати*, али и *вешто творити*. Данас је у том смислу повезују са именицом ὑμήν у њеном примарном значењу „нит, трака".[142]

---

[137] Бранко Радичевић, *Песме*, III, Темишвар, 1862, 60–63,

[138] Хеката, богиња ноћи, подземног света и магије поседује хтонски карактер. Она се, као и споменици њој посвећени, налазе на гробљима и раскршћима где јој се и жртве приносе и ту господари тим демонима. Стога се и звала *Триодишис*, код Римљана *Тривиа.* Хекату прате пси који завијају и лају. Сретен Петровић, *Српска митологија – митологија раскршћа*, књига 4, Просвета, Ниш, 2000, 8–17.

[139] Gabriela Ricciardelli, *Inni orfici a cura di Gabriella Ricciardelli*, Milano, 2000, XLI, sq.

[140] Ιωανισ Σταματακου, *ΛΕΞΙΚΟΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ*, Αθηνα, 1972, 1026.

[141] Иван Клајн, Милан Шипка, *Велики речник страних речи*, Прометеј, Нови Сад, 2007, 1402; Zdenko Škreb i grupa autora, *Rečnik književnih termina*, Institut za književnost i umetnost u Beogradu, Nolit, Beograd, 1986, 242–244.

[142] Beeks, *Etymological Dictionary of Greek*, ed. Robert S. P. Beekes, Leiden, 2010, s.v. ὕμνος. Реч ὑμήν сматра се сродном са стинд. syūman- „трака, ремен – нашим глаголом шити". У *Одисеји* се помињу „нити песме" за слушање: ... δαιτί τε τέρπεται καὶ ἀοιδῆς ὕμνον ἀκούων (Od. 8.429).

Други повезују именицу ὕμνος са стинд. sāman- „молитва, похвална песма”, али будући да ниједно етимолошко објашњење нема чврсту аргументацију, допушта се чак и да је предгрчког порекла.[143] Али традиционална етимологија од глагола ὑφαίνω послужила је згодно за поетична објашњења појма ὕμνος (sc. λόγος), који је у сваком случају подразумевао некакво слагање језика са ритмом, те стварања поезије[144], јер већ само усклађивање језика у ритам и стварање мелодије лепих речи чини поезију.[145] Још у хомерско време о јуначким подвизима певају се химне. О томе говори слика из *Одисеје* (Od. 8.499), ипак оно што је сачувано до данас, а потиче из архајског периода су *Хомерске химне*[146], спеване у хексаметру. Овај

[143] Илић, 2018, 17.

[144] Код Анакреонта и Аристофана ὕμνος има значење тужбалице, код Есхила у *Еуменидама* означава непријатну «песму Еринија» (Aes. Eum. 340–341), док је код Софокла у *Антигони* (Soph. Ant. 815) ὕμνος «свадбена песма».

[145] Robert Wünsch, *Hymnos* у: *Paulys Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft*, neue Bearbeitung begonnen von Georg Wissowa herausgegeben von Wilhelm Kroll, Stuttgart, 1916, 141.

[146] *Хомерске химне* чине 34 песме у хексаметру, подељене у две групе, на краће и на дуже. Посвећене су различитим олимпским боговима, те је скоро читав пантеон заступљен. Претпоставља се да су састављене за рецитовање на агонима или о свечаностима у славу одређеног бога. *Editio princeps* потиче из 1488. године, кад их је први издао Деметрије Халкондилас, те су касније често издаване уз Хомерове спевове *Илијаду* и *Одисеју*. Химне до 4. века п. н. е. настојници храмова нису бележили, тако да је наше знање о њима оскудно. Њихово ауторство је стога често приписивано легендарним личностима за које немамо доказе да су постојале, као што су Орфеј, Музеј, Памфо и Олен из Ликије, како нас обавештава Паусанија (Paus. 9.72.2), јер су традиционално биле преношене са генерације на генерацију или састављане само за одређену прилику и потом заборављане. Види даље: Furley, 1995: 29. Сазнање о химнама претхеленистичког периода отежава нам разноврсност термина којима су у старини описиване: под ὕμνος убрајани су проемији, дитирамби, пеани, прозодије. Још у старини је Алкајева песма Аполону (PLG III frg. 3-4.) називана различито − ὕμνος, παιάν, προοίμιον. Захваљујући споменима код Паусаније познато нам је још неколико песника хексаметарских песама у славу бога: тако знамо за Еумела, који би био савременик Хомера, из 8. века пре Христа, од кога нам Паусанија преноси два хексаметра у којима се спомињу музе, или Терпандра из 7. века пре Христа. Химне су певане и у елегијском дистиху, али највише сачуваних делова химничне поезије припада хорској лирици која је сва сачувана фрагментарно (од којих су Пиндарови фрагменти најбоље очувани). Познати су фрагменти две

метрички ритам можда је жанровски у почетку одређивао химне, али временом химничне песме метрички постају потпуно разуђене. Извесно је да су песме посвећене боговима касније добиле енкомијски карактер, да су биле певане као похвалне песме, те као и све што се тиче богова, биле укорењене у религији.[147] Извесно је да се химнама приписивала некаква магијска моћ, тј. да се изговарањем (или певањем) химне могла зазвати милост и доброчинство бога коме се упућивала.[148]

Химна у хорској лирици може се наслутити на основу хорских делова посвећеним боговима у сачуваним делима трагичких песника, као и код комедиографа, будући да ју је преузела атичка драма.[149]

У хеленизму појам химне губи свој изворни смисао. Тада почињу да се певају химне не само боговима и херојима већ и савременицима,

Алкманове химне, Зевсу Ликијском и Диоскурима, Стесихорове пеане помиње Атенеј (Athen. VI 250B), оне Тиниха Халкиђанина Платон у Иону (Plat. Ion 534 D), а знамо да је Лас из Хермионе спевао химну Деметри од које нам је сачуван почетак. Види: Wünsch, 1914, 154–160.

147 Wünsch, 1914, 142.

148 Илић Марија, 2018, 17.

149 Код Есхила имамо молитву градским боговима у треагедији *Седморица против Тебе* (Aes. Theb. 106), у трагедији *Агамемнон* зазива се Пеан (Aes. Ag. 149), док је фрагментарно (frag. 355) очуван један дитирамб посвећен Дионису. Код Софокла у драми *Ајант* налазимо пример колективне молитве где се зазивају Пан, Зевс и Аполон (Soph. Aj. 694. sqq.), у *Антигони* Софокле испевава похвалу Еросу (Soph. Antig. 781), а нешто даље и Бакху (*Ibid.*, 1115). У трагедији *Едип на Колону* налази се пример у којем се спаја похвала светом месту (тзв. ἐγκομιών τόπου) са похвалом богу, јер песник хвали Колон и Посејдона истовремено (Soph. *Oed. Col* 668). Еурипидови хорови певају Аполону у трагедији *Ифигенија на Тауриди* (Eur. *Iph. Taur*. 1234), али и у *Алкестиди* (Eur. *Alc.* 569 sqq.). Поред тога, код Еурипида су химне посвећене Дионису и песник каже Διόνισον ὑμνήσω (Eur. *Bacch.* 71). Химну пева и Хераклу (Eur. *Heracl*. 348 sqq.), као и мајци богова (Eur. *Hel*. 1301 sqq.). И код Аристофана се могу уочити химне у парабазама: тако се пева Зевсу (Aristoph. *Nub.* 562, *Thesmoph*. 312), Аполону (Aristoph. *Sp*. 868), музама (Aristoph. *Thesmoph*. 107, *Batrac*h. 875), Деметри (*Batrach.* 384). Да је химничких делова било код других песника старе комедије сведочи нам очувани фрагмент код Кратина (frag. 321) у коме се поздравља Пан. Види даље: Wünsch, 1914, 162–163.

заслужним дијадосима и војсковођама.[150] Из тог времена познати су писци химни (ὑμνογράφοι) и нађена су многа епиграфска сведочанства о химнама, уклесана на камену.[151] Клеант (330–230. пре Христа), филозоф, пише химну Зевсу, која врховног бога слави у стоичком духу.[152] Ова химна је важна јер писац набраја епитете богова сличном техником као у *Орфичким химнама*. Арат из Сола свој спев *Φαινόμενα* почиње обраћањем Зевсу *ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα* (*Зевсу се покоравамо*), а наставља обраћањем музама *Χαιροίτε δὲ Μοῦσαι μειλίχιαι* (*Радујте се музе умиљате...*) [153]. Арат је имао и спев посвећен Пану Аркадијском (Εἰς Πᾶνα τὸν Ἀρκαδικόν). Можда најзначајнија збирка химни из овог периода јесте збирка шест химни Калимаха из Кирене. Химне су посвећене Зевсу, Аполону, Артемиди, Делосу, Атени и Деметри. Калимах је за узор имао хомерске химне, али је превазишао жанровске границе, те тако химне пише у различитом метру и на разним дијалектима. Као *poeta doctus*, показује знање антиквара, те мит о рођењу Зевса обрађује у химнама Зевсу, Артемиди и Делосу. Био је нарочито поштован код писаца позног Римског царства.[154]

У раздобљу Римског царства постојале су чак и заједнице химнода (ὑμνῳδοί), о чему сведоче многобројни епиграфски налази химни уклесаних у камену.[155] Јављају се и химне у прози.[156] И поред ове стилске шароликости, химне се још увек пишу у хексаметру.[157] Прокло из Ликије, неоплатоничар

---

[150] Познати пеани – помиње Путарх – певани су Лисандру о Лисандрејама, свечаностима у Лисандрову част, као и песме у част Деметрија Полиоркета које спомиње Атенеј.

[151] Ziegler, 1967, 1270.

[152] Wünsch, 1914, 165; Holiday, Ryan; Hanselman, Stephen, "Cleanthes the Apostle". *Lives of the Stoics*. Portfolio/Penguin, New York, 2020, pp. 12–25.

[153] Arat. *Phaen*. 1,15.

[154] Wünsch, 1914, 165; Parsons, *Callimachus (3), The Oxford Classical Dictionary*, Oxford, 2012, 266.

[155] Robert Parker, *Hymns (Greek)*, The Oxford Classical Dictionary, Oxford, 2012, 715.

[156] Најбољи пример такве праксе су такозвани похвални говори (ἱεροὶ λόγοι) боговима Елија Аристида (117–око 189). Продукција похвалне поетике била је велика и код римског песника, грчког порекла Клаудија Клаудијана. Види: Вукадиновић, 2013, 40. и даље.

[157] Wünsch, 1914, 172–174.

из 5. века пре Христа, представник је хексаметарске химничне поезије.[158] *Орфичке химне* по свом метру нису изузетак, испеване су у хексаметру, али оно што их раздваја од осталих наведених химни јесте њихов литургијски карактер. Ове химне имале су утицаја на химне стваране у неоплатоничарском духу, нарочито на Проклове химне[159], што се огледа у начину употребе језика, као и у структури његових химни.[160]

Орфичке химне су од 19. века предмет живог истраживачког интереса. То интересовање подстакнуто је и објављивањем орфичких фрагмената које је приредио Готфрид Херман у Лајпцигу 1805. године, а у коме су, уз *Орфичке химне*, објављене још *Орфичка Аргонаутика* и *Орфичка Литика*.[161] Нешто касније је Лобек у својој обимној студији о мистеријама у грчкој религији покушао да докаже да су *Орфичке химне* чисто литерарно дело створено *animi causa*, без икакве употребне функције.[162] Бихсеншиц 1851. године је написао у Берлину докторску дисертацију о *Орфичким химнама*, позабавивши се у њој епитетима богова.[163] Бихсеншиц је први уочио да епитети у *Орфичким химнама* нису само украсни већ имају функцију и да нису последица насумичног избора песника, већ су одабрани на основу моћи која се приписује одређеном богу.[164]

---

[158] Сачувано је седам његових химни: *εἰς Ἥλιον, εἰς Ἀφροδίτην, εἰς Μοῦσαι, εἰς θεοίς, εἰς Λικιίν Ἀφροδίτην, ὕμνος κοινὸς Ἑκάτην καὶ Ιανοῦ εἰς Ἀθηνᾶν πολύμητιν.* Проклове химне одишу неком побожном мистиком у духу неоплатонизма где су божанства метафоре одређених филозофских апстракција. Аутор химни, који с једне стране означава истовремено и крај паганске химнике, с друге почетак хришћанске химнодије, био је епископ Синесије (5. век) који је у својим химнама комбиновао хришћанске мисли и неоплатоничарске спекулације. Види: Wünsch, 1914, 175; Berg, R. M., J.; Runia, D.T; Van Winden, J. C. M. (eds.). *Proclus' Hymns*. Philosophia Antiqua, Vol. 90. Translated by Berg, R. M., Leiden, Boston, Köln, 2001.

[159] Wünsch, 1914, 175–176.

[160] Исто.

[161] *Orphica cum notis H. Stephani*, A. Chr. Eschenbachii, I. M. Gesneri, Th. Thyrvvhitti, recensuit Godofredus Hermannus, Lipsiae 1805.

[162] *Aglaophamus sive de theologiae mysticae Graecorum causis libri tres scripsit Chr.* Augustus Lobeck, Regimontii Prussorum, 1829; GUTHRIE 1930, 217.

[163] Bernhard Büchsenschütz, *De hymnis orphicis dissertatio*, Berolini, 1851.

[164] Илић, 2018, 23.

Кристијану Петерсену 1868. године у часопису *Philologus* објављен је рад *О пореклу химни које су сачуване под Орфејевим именом*.[165] Фокус је на испитивању порекла и старости *Орфичких химни*. Орфички и магијски текстови постају све занимљивији научној јавности и о томе сведочи и Абелово издање *Orphica* из 1885. године, у коме су поред *Орфичких химни*, објављене *Орфичка Аргонаутика*, *Литика*, краћи орфички фрагментарни текстови, а као апендикс на крају издања *Проклове и магијске химне*. Ото Керн објављује чланак о *Орфичким химнама* у часопису *Hermes* тек неколико година касније, тачније 1889. године.[166]

Рад Албрехта Дитериха *De hymnis orphicis capitula quinque*, који је објавио 1891. године, бави се питањем ауторства, порекла и структуре збирке *Орфичких химни*. Дитерих је оспорио Лобекову претпоставку, показавши да су *Химне* коришћене у култној пракси. Крајем 19. века Ернст Мас објавио је истраживања о грчкој, римској и старохришћанској поезији о загробном животу и религији, симболично насловљена *Орфеј*. Једно поглавље његове студије посвећено је *Орфичким химнама*.[167]

У 20. веку интересовање за *Орфичке химне* не јењава, тако је у Бреслау (Вроцлаву) објављен рад Максимилијана Хаука 1911. године под насловом *De hymnorum orphicorum aetate*, а у фокусу су истраживања о датирању збирке *Химни*.[168] У часопису *The Classical Review* 1930. године објављен је Гатријев чланак о епитетима *Орфичких химни*.[169] Гатри је указао на значај проучавања епитета *Химни* за откривање места њиховог настанка, али и за дубље истраживање њихових веза са орфизмом. Тих година, Улрих Виламовиц[170] је у својој обимној студији о грчкој религији изнео тврдњу да се ради о једном аутору химни и то аргументовао стилом, језиком и творбом речи. После тога, Гатри је 1934. године објавио студију о орфизму у односу

---

[165] Christian Petersen, *Ueber den ursprung der unter Orpheus namen vorhandenen hymnen*, Philologus (vol. 27), Berlin, 1868, 385–431.

[166] Otto Kern, *Zu den Orphischen Hymnen*, Hermes, 28. Bd, H. 4, 1889, 498–508.

[167] Илић, 2018, 22.

[168] Хаук датира *Орфичке химне* тек на крај петог столећа: quamobrem persuasum habeo hymnos orphicos non multo post hymnos Procli, i.e. sub finem saeculi quinti p. Chr. n. ortos esse. Види: Maximilianus Hauck, *De hymnorum orphicorum aetate*, Breslau, 1911, 41.

[169] Guthrie, 1930, 216–221.

[170] Први том Виламовицове студије *Der Glaube der Hellenen* објављен је у Берлину 1931, а други 1932. године.

на грчку религију, у којој је једно поглавље посветио *Орфичким химнама*. Тада је изнео свој став да је мала орфичка заједница, за чије потребе службе су *Химне* настале, сигурно поштовала неку врсту учења, иако то учење није јасно приказано у *Химнама* које, уосталом, томе нису ни биле намењене. [171]

Други светски рат успорио је научну дистрибуцију немачке школе, па је тако поновљено издање *Орфичких химни* у Берлину 1955. године. То је било друго, допуњено издање Вилхелма Кванта[172], будући да је прво издато ратних година. Квантово издање донело је добар критички апарат и отворило врата новим истраживањима. На Универзитету Принстон 1973. године Хансекер је одбранио докторску тезу под насловом *A Select Commentary on Orphic Hymns*. На примеру проемија и шест химни покушао је да прикаже модел историјско-религијског коментара збирке *Орфичких химни*.[173] Вестова студија о орфизму објављена је 1983. године. Он је тежио проучавању магијских и теогонијских текстова који се везују за Орфејево име, с посебним освртом на коментар орфичке песме са папируса из Дервенија.[174] Алберто Бернабе[175], уз сарадњу многих истраживача, 1988. године приредио је *Orphei Hymnorum Concordantia* (*Конкорданца Орфичких химни*). У Амстердаму 1989. године Хедер Вајт[176] је изнела нову критику текстуалних и интерпретативних проблема у *Орфичким химнама*, осврћући се на Вестов чланак из 1968. После скоро педесет година, ново издање *Орфичких химни* приредила је 2000. године Габријела Ријхардели. Уз исцрпан критички апарат, ово издање је донело детаљне коментаре, као и превод химни на италијански језик. Годину дана касније објављене су *Студије о Орфичким химнама* Ан-Франс Моран, настале из идеје створене на семинарима које је

---

[171] Guthrie, 1952, 258.

[172] Квант у предговору издању из 1955. говори о судбини свог првог издања. Види: Wilhelm Quandt, Orphei Hymni iteratis curis edidit Guilelmus Quandt, Published by Berolini, apud Weidmannos (Berlin: Weidmann), 1955, *Praef.*

[173] R. L. Hunsucker, *A Select Commentary on the Orphic Hymns*, a dissertation presented to the Faculty of Princeton University in candidacy for the degree of Doctor of Philosophy recommended for acceptance by the Department of Classics, 1973, III.

[174] M. L. West, *The Orphic Poems*, Oxford, 1983.

[175] *Orphei Hymnorum Concordantia*, instruxit Albertus Bernabé adiuvantibus M. J. Alvaro, J. A. Barreto, A. Benito, A. Gil Modrego, B. Gómez González, R. González Galicia, C. Isart, A. M. Lucas, C. Molina, A. Pinillas, J. M. Rodríguez Jiménez, A. Urbán, Hildesheim/Zürich/New York, 1988.

[176] Heather White, *New studies in Greek Poetry*, Amsterdam, 1989.

држао Жан Ридар у Женеви, током 1991. и 1992. године. Моранова у уводу свог рада наводи да је њен истраживачки циљ да представи богатство текста и да кроз њега открије више о култној групи која је химне користила.[177]

Алберто Бернабе издао је поново орфичке фрагменте 2004. и 2005. године у оквиру великог издања фрагмената грчког песничког стваралаштва[178], а Фриц Граф и Сара Ајлс-Џонстон објавили су 2007. своју студију о односу поезије везане за Орфејево име и златних орфичких плочица. Уследио је чланак Графа у Kernosu 2009. године, у коме је покушао да докаже да структура химни одговара структури једног ноћног ритуала.[179]

Новије издање *Орфичких химни* објављено је 2014. године, у редакцији Мари-Кристин Фајан, у Паризу.[180] Текст је објављен са критичким апаратом, детаљно коментарисан и преведен на француски језик. Кроз призму лексичких елемената Марта Отлевска-Јунг у свом прилогу из 2014. године покушала је да нађе везу између Ноновог спева *Песма о Дионису* и *Орфичких химни*, као и утицај *Орфичких химни* на овог песника.[181] Након тога, Ан-Франс Моран је 2015. године своја истраживања о *Орфичким химнама* објавила у прилогу који се бави наративним техникама песника, кроз анализу *Химне Протогону*.[182] О живом интересовању за ову тему сведоче и два завршна рада, одбрањена на Филозофском факултету у Београду исте 2018. године. Први је дипломски рад *Орфизам* Марка Стоковића, који сам и ја користила у свом истраживању. Рад, на основу

---

[177] Anne-France Morand, *Études sur les Hymnes orphique*, Leiden, 2001, 34.

[178] Издавање овог опуса започето је још осамдесетих година 20. века под насловом *Poetarum epicorum Graecorum testimonia et fragmenta*, Pars 2, fasc. 1–2: *Orphicorum et Orphicis similium testimonia et fragmenta*, у чијем су другом делу свеске 1. и 2. посвећене орфичким фрагментима.

[179] Fritz Graf, *Serious Singing: The Orphic Hymns as Religious Texts*, Kernos 22, 169–182.

[180] Marie-Christine Fayant, *La création lexicale dans les Hymnes orphiques. Réflexion sur le nombres et la fonction des hapax*, у: *Le voyage des légendes, Hommages à Pierre Chuvin*, textes réunis et présentés par Delphine Lauritzen et Michael Tardieu, Paris, 2013, 269–282.

[181] Marta Otlewska-Jung, *Orpheus and Orphic Hymns in Dionysiaca*, у: Spanoudakis, Konstantinos (ed.), *Nonnus of Panopolis in Context. Poetry and Cultural Milieu in Late Antiquity*, Berlin/Boston 2014, 77–96.

[182] Anne-France Morand, *The Narrative Techniques of The Orphic Hymns*у: *Hymnic Narrative and the Narratology of Greek Hymns*, ed. by Andrew Faulkner, Leiden, 2015.

релевантних класичних историјских извора, даје прегледну слику орфичког покрета и његовог зачетника. Други је докторска теза *Епитети у Орфичким химнама: стилистичка истраживања* Марије Илић. Ауторка указује на важну улогу епитета у *Орфичким химнама*. Кроз поређења са ранијом химничком традицијом, у језичко-стилском оквиру процењује меру иновативности и инвентивности писца/аца *Орфичких химни*. Њена теза ми је такође била од велике користи када је у питању етимологија одређених епитета. У тематском зборнику *Језици и културе у времену и простору* из 2022. године објављен је и мој рад *Орфеј – митска или историјска личност*.[183] Пратећи истраживања Џејн Харисон и изворе на основу којих она тврди да је Орфеј био човек дубоке старине, рад потврђује Харисонову тезу новим античким изворима који употпуњују лик Орфеја, као песника, пророка и оснивача одређене религијске заједнице (поседовала је нарочите доктрине које су се транспоновале у јудео-хришћански религијски код).

[183] Вукадиновић, 2022: 47-59.

ПОРЕКЛО И АУТОРСТВО ОРФИЧКИХ ХИМНИ

Питање порекла и ауторства химни које традиција назива орфичким изазвало је живу научну полемику, дискусију и теорије. Имајући иза себе вековне расправе о ауторству и пореклу хомерских спевова, развило се, по мом мишљењу, као хомерско питање и *орфичко питање*. Слично хомерском питању, имамо дискусију у вези са јединством дела и ауторима *Орфичких химни*. Тиме се поставило и питање да ли су *Орфичке химне* дело једног састављача или више њих. Са Лобековим[184] ставом да се ради о једном састављачу него ли о више њих сложио се Виламовиц[185], који је био сигуран да су *Орфичке химне* дело једног аутора. Овом ставу крајем прошлог века супротставио се Ридар. Он је закључио да језик *Орфичких химни* показује да их није саставио један аутор већ да их је морало бити неколико.[186] Место спотицања везано за ово питање враћа нас на почетак овог разматрања – да ли пролог претходи химнама или и он чини 88. химну. У проемију се зазивају божанства којима су иза тога посвећене појединачне химне, али се наводе и имена богова који немају засебне химне у збирци, попут химне Дионису (Orph. H. P. 19) или Атису (Orph. H. P. 40). Редослед имена богова у прологу не одражава редослед химни које следе. Сви богови бивају зазивани својим именом, изузев Афродите и Хада, којима се аутор обраћа описно: οὐρανίαν τε θεάν (и небеску богињу) Афродити (Orph. H. P. 41) и καὶ σύ, καταθονίων βασιλεῦ (и тебе краља подземља) Хаду (Orph. H. P. 12). Пролог се разликује од остатка збирке не само по дужини, већ и по садржају. Поједини истраживачи су, с обзиром на наведена одступања, претпоставили евентуалну аутономију проемија.

Неки издавачи[187] су предговор насловили са Ὀρφεὺο πρὸς Μουσαῖον (*Орфеј за Музеја*), а наслов је постао главна препрека када се ради о

[184] Christian August Lobeck, *Aglaophamus*, Königsberg, репринт: Wissenschaftl. Buchgesellschaft, Darmstadt 1961, 405.

[185] Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff, *Der Glaube der Hellenen*, 2. Band, Berlin, 1932, 514.

[186] Jean Rudhardt, *Opera inedita. Essai sur la religion grecque & Recherches sur les Hymnes orphiques*, Liege, 2008, 174.

[187] Wilhelm Quandt, *Bemerkungen zu den orphischen hymnen*, Hermes Bd. 81, 1.H, 1953, 123–125.

идентификацији аутора *Орфичких химни*. Керн[188] нас извештава да је Еуген Абел најпре додао наслов Εὐχὴ πρὸς Μουσαῖον (*Молитва за Музеја*), иако се тај наслов не налази на свим рукописима који су до данас сачувани. Од 37 рукописа, данас доступних, само два не садрже пролог. На осталима рукописима се наслов јавља у неколико варијанти, које је Фајанова разврстала у две категорије, према томе да ли се он односи само на пролог или можда на целокупну збирку, закључујући на основу варијаната у којима се помињу речи ὕμνοι и τελεταί.[189]

Из овога се може закључити да се ауторство према традицији приписује Орфеју, фиктивној, легендарној личности. Сам садржај *Химни* не садржи мит о Орфеју, исто тако врло мало упућује на оно што знамо о орфичком учењу и култним праксама. Орфејево име се не спомиње нигде осим у наслову. Приписивање ауторства Орфеју или било којој другој угледној личности, давало је кредибилитет списима, како је тврдио Вест[190], а посебно овде где се радило о сакралним списима затворене култне заједнице. То се може упоредити и са важном улогом коју су имали аутори псалама у хришћанству.

Орфеј химне предаје Музеју, што нам говори први стих Μάνθανε δή, Μουσαῖε, θυηπολίην περισέμνην εὐχήν[191] (Почуј Музеју, ову жртвену надасве узвишену молитву), те даље у поднаслову из посвете Εὐτυχῶος χρῶ, ἑταῖρε (Срећно ти желим, пријатељу), која се вероватно односи на тог истог Музеја. Ми не знамо ко је заправо Музеј коме Орфеј оставља напев? Име му се везује за музе и према легенди Музеј је потомак Еумолпа (или према другима његов отац), оснивача лозе Еумолпида која је давала елеусинског хијерофанта. Музеј је пореклом био Атињанин, у директној вези са Елеусином, али му се ту и тамо приписивала Тракија за отаџбину, не би ли се некако довео у, макар географску, везу са Орфејем.[192] Моранова је протумачила да сам се "чин" предаје текста *Химни* описује глаголом μανθάνω (μάνθανε δή, Μουσαῖε) – Orph. H. P. 1, што по њеном мишљењу указује на

[188] Otto Kern, *Orphicorum fragmenta*, collegit Otto Kern, Berlin. 1963, 21. Преузето 20.12.2022. године.
https://archive.org/details/orphicorumfragme00orphuoft/page/x/mode/2up?view=theater
[189] Fayant, 2014, LXIII.
[190] West, 1983, 27.
[191] Према Весту περὶ σέμνην. West, 1968, 289.
[192] Graf 1974, 17–20, 96–98.

чињеницу да је текст предат Музеју као *учење које овај има да преда даље читаоцима као крајњим 'корисницима'*[193]. Постоје разне претпоставке о томе ко је Музеј из првог стиха пролога. Оно што је сигурно, из ове перспективе, могуће је да се ради о песничкој посвети преписивача или дародавца рукописа.[194]

Помен Орфејевих песама у грчкој књижевности срећемо још од 5. века пре нове ере. Орфеју је ауторство приписивано врло често, јер је са собом носило углед и чувење, али и извесну дозу мистике (његови стихови су били доступни само одређеном кругу људи, односно онима који су *изабрани* да их чују). Имајући ово на уму, као и све оно што ми данас сматрамо орфизмом, овај религијски покрет има скуп учења које се позива на неког фиктивног, легендарног учитеља, који проповеда »свето« учење и припада само онима који су посвећени одређеном тијасу.

Тешко је поуздано утврдити кад и где су *Орфичке химне* настале. Паусанија бележи причу о томе како се Орфеј на такмичењу у Делфима, где су се учесници надметали у испевавању химни Аполону, више никад није појавио у надметању, након победа првог учесника, Хризотема са Крита, за њим и Филамона и Тамириса.[195] Име Орфеја се већ тада традиционално доводило у везу са химничком поезијом. Оправдано је претпоставити да синтагма Орфејеве химне[196] не означава неку одређену колекцију попут оне коју данас поседујемо, већ орфичку поезију узету у целини која је приписана Орфеју.

Слава Орфејевог имена засигурно је утицала на то да *Орфичке химне* буду преписиване и да стигну до 9. или 10. века пре Христа, када их први пут спомиње Јован Ђакон Гален[197], у три схолије уз Хесиодову Теогонију.[198] Можемо захвалити само пукој случајности што су баш *Орфичке химне,* поред свег мноштва литературе написане под Орфејевим именом, преписане и очуване.

---

[193] Morand, 2001, 92.

[194] Упореди: Ricciadelli, 2000,13; Fayant, 2014, LXIV.

[195] Paus. 10.7.2.

[196] Platon, *Leg*. 829d-e; Paus., 9, 30, 12.

[197] Датирање живота самог Јована Галена није сигурно. Види: фусноту у West,1983, 262; Његов идентитет је под знаком сумње, Крумбахер га ставља у 11. век. Види: Krumacher,1897, 557.

[198] Галенове цитате са рукописа Marciano 464, преписаног између 1316. и 1320. године, наводи Квант. Види: QUANDT 1955, 3.

Датирање химни је врло незахвалан задатак како због одударања пролога од преосталих химни тако и због незабележеног ауторства, што нам нимало не олакшава посао.[199] Еурипидов спомен «химни Орфеја» у *Алкестиди* (Eur. Alc. 357) недовољан је аргумент за тезу да су *Химне* раног датума. С друге стране, Папирус из Дервенија не даје истраживачима сигурне закључке и опет некима даје разлоге да *Химне* датирају знатно раније. Насупрот томе, Ридар с правом тврди да *Орфичке химне* не могу бити тако раног датума, узевши у обзир то да у њима нема никакве алузије на један тако стар текст или уопште на било који други текст, те да су морале настати доста касније.[200] Ни други истраживачи нису склони да их датирају пре 2. века нове ере; они своје закључке заснивају на анализи речи и стила којима су химне писане. Хаук је у својој студији поставио *Проклове химне* као terminus post quem наше збирке, објаснивши то анализом речника: *Iam omnia quae investigavimus breviter colligamus: poeta Orphicus non solum Homerum, Hesiodum, Callimachum, sed etiam Maximum et Manethonem, Argonauticorum auctorem et Nonnum, Synesium et Proclum compilavit*. [201] Хаук их смешта на крај 5. века. Новије студије се слажу око познијег датирања *Орфичких химни* и процењују да збирка није настала пре 1. века нове ере, али ни касније од 4. или 5. века. Треба додати и мишљење Ријарделијеве која каже да је култ Диониса био веома популаран у 2. и почетком 3. века нове ере на простору Мале Азије, као и чињеницу да су у то доба настајали култови римских царева. У вези с тим, приметно је одсуство помена царског култа или било каквог поређења са истим у *Орфичким химнама*[202]. Наведено иде у прилог тези да се овде заиста ради о култу мале, затворене и одабране, тајне групе људи.

Збирка коју данас познајемо даје нам разлога да верујемо да је настала на простору Мале Азије, и то вероватно у близини Пергама. Историја истраживања текста бележи различите покушаје одређивања места настанка *Орфичких химни*. Дитерих[203] је претпоставио да су настале у

[199]Илић, 2018, 21–22.

[200] Rudhardt, 2008, 166.

[201] *Хајде да укратко сумирамо све што смо истражили: орфички песник није само састављао ни Хомера, Хесиода, Калимаха, ~~ни~~ Максима и Манетона, аутора Аргонаутике а, ~~ни~~ Нона, Синесију ~~ни~~ Прокла*. Hauck 1911, 35, 47.

[202] Ricciardelli, 2000, XXXI.

[203] Dieterich, 1911, 87

приобаљу Мале Азије или у Египту, близу Александрије, аргументујући свој став везом између химни Нереидама и интензивног неговања морских култова у наведеним областима. На идеју о Египту као месту порекла навео је спомен Изиде у химни Мизи, као и Аполонов епитет Μεμφίτης[204] (Orph. H. 34.2, 42.9). Виламовиц[205] је довео у везу прославе Дионисовог тијаса у Филаделфији са боговима којима су *Орфичке химне* посвећене, те је само закључио да се сигурно ради о Малој Азији.

Морамо имати на уму да је распадом царства Александра Великог припремљен терен за нове односе моћи у Малој Азији. Међу династијама које су дошле на власт у 3. веку били су и Аталиди који су – захваљујући политици експанзије и склапања савеза са Римљанима – учинили да Пергам[206] постане центар политичке и културне моћи Мале Азије. Заправо, желели су да створе нову Атину. Теза о Пергаму као исходишту *Орфичких химни* није доказана. Ипак, Моранова покушава да аргументује ову тезу, судећи по неким местима у самом тексту где се спомињу богови који су имали своје култове на малоазијском простору. Миз(а), Мелиноја, Хипта су божанства чија су имена посведочена на више епиграфских споменика у близини Пергама, кроз археолошка открића и ископавања са почетка 20. века.[207] Без обзира на њене аргументе и епиграфска тумачења бронзаних плочица пронађених у близини Пергама, то не доказује да су *Орфичке химне* потекле са истог места. Овде се ради о малом артефакту који је лако могао бити пренесен из неког другог места – закључује Илићева.[208]

Нека друга епиграфска сведочанства релативизују тезу о Пергаму и наводе на друге евентуалне локације. Један од примера је епитет ὠμάδιος (онај што живо месо једе), који се јавља уз Диониса у *Химнама* (Orph. H. 30.5, 52.7), а посведочен је на острвима Хију и Тенеду.[209] С друге стране, придеви уз Дионисово име Φλεὺς (од рогоза, од трске) и Ἀκταῖος (актајски, атички) са натписа нађених на Хију, као и Ἀντρωπορραίστες (човекоубица) са

[204] Μέμφις, - ιδος – стара египатска престоница; Аполон се овим епитетом гледа као становник града Мемфиса.
[205] Wilamowitz,1932, 514.
[206] Кристине Амаду, *Шта је антика*, превела Јелена Лома, Карпос, Лозница, 2019, 11–23.
[207] Morand, 2001, 174–178, 185–186.
[208] Илић, 2018, 47.
[209] Ricciardelli, 2000, XXIX.

Тенеда не срећу се у *Орфичким химнама*. Квант је предност дао Ефесу као могућем месту настанка химни. [210]

Питања места и времена до данас су остала отворена, као и важно питање ауторства. Можда ће неке будуће студије и будући истраживачи одговорити на нерешена питања. Оно што корпус *Орфичких химни* нуди данас истраживачу и преводиоцу јесте богати рудник епитета којима је исказана лепота и љубав према паганским божанствима и свему оном што чини један медитерански дух. Сложићемо се да су *Орфичке химне* поетско-религијски драгуљ североисточног Егеја и западне малоазијске регије.

[210] Quandt 1911, 172, 136, 262.

РУКОПИСНА ТРАДИЦИЈА *ОРФИЧКИХ ХИМНИ*

Ђовани Ауриспа Пичиунерио (1376–1459), италијански историчар и научник из 15. века[211] донео је на папирусу из Константинопоља у Венецију, пре 1423. године, први рукопис који је почињао спевом *Орфичка Аргонаутика*, иза тога садржао *Орфичке химне*, поред Калимахових, а завршавао се *Прокловим химнама*. По Квантовом мишљењу[212], рукопис је датиран око 12. века. То је архетип Ψ, од кога потичу сви даљи апографи, од којих су нам неки и данас преостали. Текст *Орфичких химни* донет је у Италију убрзо на другом рукопису нешто касније, 1427. године, од стране Франциска Филаделфа.[213] Архетип, нажалост, није сачуван, али се претпоставља да је имао 18 листова са по 35 редова. Преписи, који сви потичу из периода између 1450. и 1550. године, данас достижу број 36 (25 на папирусу и 11 на пергаменту). За још шест знамо да су постојали, иако нису сачувани. Проучавањем грешака сви сачувани рукописи могу се довести у везу са два хипархетипа – A и B, док хипархетипи означени са φ и θ нису дошли до нас, али се сумња да су са њих преписани неки од рукописа које данас имамо. За рукопис Harleianus 1752 (h) не зна се поуздано одакле потиче – могуће је да је преписан директно са архетипа Ψ. Од изгубљеног хипархетипа θ потиче рукопис l (Leidensis Vossianus 59) и апограф π, од кога су потекли рукопис e (Parisinus 2763) и 13 других рукописа међу којима је рукопис Јунт (codex Iuntina), на основу којег је приређена прва штампана верзија (*editio princeps*) *Орфичких химни* (објављена у Фиренци 1500. године).[214] У првом издању, поред *Орфичких химни*, објављене су *Орфичка*

[211] Ауриспа је 1418. године посетио Цариград, где је остао неколико година, усавршавајући своје знање грчког и трагајући за рукописима. Ауриспа је свет задужио сачувавши већи део нашег знања о грчким класицима. Види: Longman, Brown, Green, and Longmans, *The Biographical Dictionary of the Society for the Diffusion of useful Knowledge*, Vol. 4. London, 1844, 211.

[212] Quandt, 1955, 33.

[213] Apostolos N. Athanassakis, *The Orphic hymns, (ed.) Apostolos N. Athanassakis*, Missoula Mont, 1988, IX.

[214] О детаљној историји рукописа види: Quandt, *Orphei hymni, iteratis curis edidit Guilelmus Quandt. Editio nova lucis ope expressa, apud Weidmannos*, Berolini, 1962.

Аргонаутика и *Проклове химне*. Издање је насловљено *Orphei Argonautica, Orphei et Proclii hymni, Anno 1500 impressum Florentiae impensa Philippi Iuntae*. Наредна издања вредна помена су издање из 1517. године, објављено у Венецији, на коме су, уз *Орфичке химне, Орфичка Литика, Орфичка Аргонаутика*, *Проклове химне*, као и краћи спев *Хероја и Леандер – приписан Музеју* (*Musaei Hero et Leander, Orphei Argonautica, Orphei et Procli hymni, Orphei Lithica. Venetiis in aedibus Aldi et Andreae soceri 1517*). Уследила су издања Анрија Етијена (Henri Estienne, Henricus Stephanus) из 1566. године (*Poetae Graeci principes heroici carminis*. Excudebat Henricus Stephanus, illustris viri Huldrichi Fuggeri typographus, Parisiis 1566), као и издање са преводом на латински и значајним поправкама текста које је дао Јозеф Скалигер нешто касније.[215] Уз неколико издања у наредним вековима, свакако је важно поменути и издање Готфрида Хермана из 1764. (*Orphica* cum notis H. Stephani A. Chr. Eschenbachii I. M. Gesneri Th. Tyrwhitti recensuit Godofredus Hermannus. Lipsiae sumtibus Caspari Fritsch 1764). Еуген Абел је у свом издању из 1885. приредио *Орфичке химне* заједно са другим химничким текстовима, уз *Магијске* и *Проклове химне*.[216]

У 20. веку *Орфичке химне* на италијански језик преводи Ђузепе Фађин[217], али најзначајније је оно издање које је приредио Вилхелм Квант 1955. године[218]. Габријела Ричардели објављује *Орфичке химне* 2000. године, уз детаљне коментаре и превод на италијански језик. У међувремену је настало неколико превода *Химни*, међу њима Пападицаса и Елене Ладзе (Δημήτρης Παπαδίκας, Ελένη Λάτζα) на савремени грчки језик, а 1983. године излази и Атанасакисов превод химни на енглески 1988. Превод химни на француски Пјера Шарвеа штампан је 1995. године. Уз детаљне коментаре,

---

Јасан преглед рукописне традиције дала је и Мари-Кристин Фајан у предговору свог издања које је објављено 2014. године.

[215] Овај превод чува се у рукопису у Универзитетској библиотеци у Лајдену. Објављен је у Паризу 1610. године, уз предговор Исака Казобона. Види: Quandt 1955, 34. sqq.

[216] Eugenius Abel, *Orphica*, Leipzig Hildesheim Gerstenberg, 1885.

[217] Објавио је текст *Орфичких химни* и превод на италијански 1949. године, који је доживео више издања (1986, 1991).

[218] Прво издање приредио још 1941, али је онда одлучио да га понови, уз додатке и исправке, после рата, тек 1955. године, *decem annis post calamitatem qua graviorem patria nunquam accepit* (десет година након несреће коју земља никада теже није примила) — Quandt 1955, 1.

критички апарат и нови превод на француски језик 2014. године објављено је критичко издање Мари-Кристин Фајан. У Никозији наредне године излази превод на савремени грчки Акиса Хадзихабиса (Ἀκης Χατζηχαμπής). [219]

Питање да ли су *Орфичке химне* настале у одређене култне сврхе или су пука књижевна творевина, једна је од недоумица које прате овај древни поетски текст. Алберт Дитерих изнео је тврдњу да су Орфичке химне срочене у корист чланова бакхичког тијаса.[220] Каснија истраживања ишла су у правцу подробније лингвистичке анализе епитета из богатог речника збирке. Све скупа био је то одличан корак ка бољем разумевању наратива и одговору чему су *Орфичке химне* служиле. Анализом речника, како је то видела Моранова[221], издвојен је скуп речи који јасно указује на употребу *Орфичких химни* у култној пракси једне посебне заједнице – тијаса. Ауторка се тиме надовезала на Хансекерову тезу да се одређена лексика устаљено јавља кроз читав текст, па и у химнама које немају директне везе са Дионисом. Сви истраживачи до данас прихватили су наведену претпоставку и мишљења су да се ради о тексту који је имао обредну употребу. Кад је у питању обред и култ божанства, Моранова је издвојила групе термина који се односе на жртве приношене боговима и оних који алудирају на тајни култ. У прву групу спадају: ἱερά (понуде), θυσία (жртва), θυηπολίη (жртва), λοιβή/ἐπιλοιβή (ливеница), σπονδή (ливеница). Речи које упућују на култ и његове праксе су τελετή (чин иницијације, посвећења у мистеријски култ), μυστήριον (мистерије), ὄργιον (мистички предмет, мистеријска церемонија, мистерија), ἄρρητος (неизрецив, тајни, који се не сме открити). Овом низу Илићева додаје термин βουκόλος. То је титула коју су носили предводници мисти, посвећеници у Дионисов култ. Име се доводи у везу са представом Диониса као бика. Буколос се јавља на многим натписима – од Египта, преко Ефеса, све до Рима – и знамо да је имао улогу у култу Диониса Категемона, у Пергаму.[222]

На основу ове изразито литургијске терминологије закључујемо да су *Орфичке химне* служиле у обредне сврхе једном малом верском култу који је

[219] Библиографске јединице после 2000. године нису биле пресудне за наш део истраживачког и преводилачког рада. Преузете су из докторске дисертације Марије Илић која је дала добре смернице и општу слику издања *Орфичих химни*.

[220] Dieterich, 1911, 86.

[221] Morand, 2001, 137 sqq.

[222] Види даље: Quandt, 1911, 251 sqq.

поштовао Дионисa, вероватно тајном, склоњеном од јавности, сасвим приватном у оквиру, можда, неколико породица које су се повремено састајале. Дакле, ако је тај тијас представљао једну малу, приватну заједницу која слави Дионисa, збирка *Орфичких химни* јесте нека врста обредне књиге, као што је то псалтир у јудео-хришћанству, заправо приручник за богослужење. Структура *Орфичких химни* указује да је то једна врста паганског молитвеног репертоара химни. Уосталом, исти химнични садржаји налазе се и у хришћанској литургијској пракси у којој се певају химне Богородици и светитељима (химнични епитети су веома блиски орфичким епитетима).

Орфичке химне делују необрађено и сирово, једноставне су и на први поглед просте. Али то је увид који нам пружа први поглед. Иза тога се крије жив и загонетан језик пун ритма. Креативна слобода, пуна симболике, спонтано настала за потребе богослужбе, створила је плодно тле за абундацију језичких украса којима се аутор *Химни* служио не би ли призвао божанску милост и увео нас у причу о некој природној сили или богу. Да би створио тај страствени живи језик, песник је користио смену алитерација, асонанци, врло често анафоре, као и етимолошке фигуре којима се постиже извесна хармонија. Каткад се јавља и полиптотон у функцији постизања боље ритмичности, односно разбијања монотоног следа у низању епитета, које је карактерисало химничку поезију још од *Хомерских химни*. Епитети представљају саму срж *Орфичких химни*, њихов значењски, функционални, стилистички и симболични потенцијал даје свакој химни поетски оквир и моћ. Изложени у парадигматском низу – техником која је прирођена жанру химни и чије се клице замећу још у *Хомерским химнама* – тако густо концентрисани, имају за циљ да зазову не само бога кога описују, већ и да евоцирају његову природу, а уз то и његове моћи и утицај који он може имати на оне који му се моле. Овако висока концентрација епитета у једном стиху или у низу од неколико узастопних стихова доноси често хапаксе насупрот традиционалним песничким епитетима.[223]

[223] Упореди: Marianne Hopman-Govers, *Le jeu des épithèthes dans les Hymnes orphiques*, Kernos (14), 35–49.

ОРФИЧКО СУНЦЕ

Време глобалног недостатка Сунца, тачније крађе Сунца у име „Врлог новог света" како га назива Олдус Хаксли (1894–1963) навело је истраживаче на дубља промишљања о далекој и врелој звезди. Сунце се препознаје и одређује као космички симбол астралне религије чији култ доминира у старим великим цивилизацијама са ликовима дивовских богова јунака, као утеловљење творачке снаге и животног извориштa светлости (Атум, Озирис, Баал, Митра, Хелиос, Аполон). Народима ~~са~~ астралном митологијом Сунце је симбол оца, односно мушког принципа, али у исто време и слободе. Код Вука Караџића сачувана је једна српска народна митолошка песма из Црне Горе – *Цар Дуклијан и Крститељ Јован*. У песми се помиње Јован крститељ и цар Дуклијан (вероватно римски цар Диоклецијан) како играју неку игру бацања предмета (јабуке) у даљину. После неког времена Јован украде цару Дуклијану његову златну круну (коруна – corona – Сунце) и носи је на небеса Богу.[224] У роману *Клара и сунце* (*Klara and the Sun*) Казуа Ишигуре[225] постоји једна лековита и света синтагма: *Сунце увек нађе начин да допре до нас*. Ово је изговарила Клара, Ишигурова јунакиња романа. Постављамо питање какве везе има јунакиња Клара са орфичком химном Сунцу? И ко је та Клара? Она је оно што се у новом, постхуманистичком или трансхуманизму Ишигуровог романа назива ВП (вештачки пријатељ) – андроид који родитељи купују својим тинејџерима како би им обезбедили друштво и подршку. Клара је за једног андроида изузетно проницљива и интелигентна, она се храни (напаја) само топлотом сунчевих зрака, а стварност – за разлику од људи – визуализује кроз основне геометријске облике попут правоугаоника или круга. Ишигуро у улози андроида Кларе у једном наслојеном, симболичном, негде шкртом, можда и монотоном дијалогу, Клара – људи, заправо пише прозни наратив о Сунцу, звезди без које се не може.

---

[224] Вук Караџић, *Српске народне пјесме, скупио их их и на свијет издао Вук Стефановић Караџић, књига друга у којој су пјесме јуначке најстарије*, Беч, 1823, 82–84.

[225] Казуо Ишигуро*, Клара и Сунце*, превео Милош Митић, Дерета, Београд, 2021.

Медитеранске културе[226] и цела антика одишу митопоетским наративима о сину Титана Хипериона и Титанке Теје, односно Басилеја. У грчкој космогонији Титан и бог Хелије игра веома важну улогу у времену смене божанског поретка. Хелија спомиње Хомер у *Илијади* и *Одисеји*[227], Хесиод у *Теогонији*[228], сачувана је и Хомерска химна Сунцу.[229] Налазимо га и у Статијевој *Тебаиди*[230] и код Нона из Панопоља.[231] О њему певају и пишу Пиндар[232], Мимнермо[233] и Овидије[234], Хигин[235] и Паусаније.[236] И код Херодота има записа о Хелију. Есхил га помиње у *Хоефорама*[237], а Софокле у *Едипу на Колону*.[238]

Орфичка химна Хелију испевана је у двадесет хексаметара. Ови стихови чине један пантеистички и синкретички минијатурни хеленски портрет бога, његових атрибута и делатности. Молитвену инвокацију божанства прати кађење тамјановом смолом (θυμίαμα, λιβανομάνναν). Тамјан као најстарији познати мирис на свету, изузетно јак и необично пријатан, добија се од дрвећа из рода *Boswellia* које расте широм Азије и Африке. Тамјаном се од давнина трговало на Арабијском полуострву и у северној Африци где је био вредан попут злата, а због својих својстава у Египту нарочито је коришћен у неговању култа мртвих. О томе нас обавештава Херодот.[239] Хелије се призива уз кађење тамјаном:

---

[226] Упореди једну од верзија химни Сунцу из времена египатског фараона и реформатора Акенатона. Види: Mirče Elijade, *Istorija verovanja i religijskih ideja* 1, Prosveta, Beograd, 1991, 81–85; Lichtheim Miriam, *Ancient Egyptian Literature*: Volume II: The New Kingdom. University of California Press, 2006, 90. http://templeofaten.org/hymns-to-aten.html Преузето 22.1.2022. године.

[227] Hom., *Il*, III, 277; VII, 422; VIII, 485; *Od*., X, 139; XII, 129. и даље; XXIV, 12.

[228] Hes., *Th*., 371. и даље; 957.

[229] *Hom. H. Sol*., 4. и даље.

[230] Stat., *Theb*., III, 407 и даље.

[231] Nonn., *Dion*., XII, 1. и даље.

[232] Pind., O.,VII, 7. и даље.

[233] Mimnerm., fr.10. и 12.

[234] Ov., *Met*., II, 1. и даље; 106. и даље.

[235] Hyg., *Fab*., 27; 244–247.

[236] Paus., II., 1, 6.

[237] Aeschyl., *Choeph*., 983. и даље.

[238] Soph., *Oed. C*., 868. и даље.

[239] Јужна Арабија је остварила уже везе с Египтом онда када је он успоставио трговинске везе са Пунтом и Нубијом. Херодот говори о Сесостриду или Сенусрету

Κλῦθι μάκαρ, πανδερκὲς ἔχων αἰώνιον ὄμμα,

Почуј блажени, свевидећи што бесмртно око имаш,

Епитетом *πανδερκὲς* као nomina honorifica наглашава најважнију функцију која сублимира једну суштинску особину Хелија – он је неко коме ништа не промиче, а затим се ова функција проширује речима ἔχων αἰώνιον ὄμμα**.** Ево, Сунца као око вечног дана, бог који све види, осећа и чује. Концепт времена није присутан и важан за његову природу. Хелије је очевидац свих догађаја на земљи, представља савест човечанства и сведок је истине. Хелију не промиче ништа. Деметри открива ко јој је отео кћер[240], а Хефеста води да се увери у супругино неверство.[241] У дугом стиху видимо да је Хелије титански пород што је преузето из Хесиодове *Теогоније*.

Τιτὰν χρυσαυγής, ὑπερίων, οὐράνιον φῶς·

(Призивам) Титана, злаћаног сина висине и небеске светлости

Код Хомера ὑπερίων стоји уз Хелија као сунце које се рађа, али се код Хесиода (Hes. *Th.* 374), као и у Хомеровој химни Хелију (h. Sol. 4) спомиње да је Хиперион Хелијев отац. Код питагорејаца Хиперион (od ὑπερ + ίων) јесте назив за број 9.[242] У трећем стиху Хелије је представљен сложеним епитетом *αὐτοφυής*, 2 – самоникли, самостворен. Овај епитет као composita attributiva настао је од детерминативне заменице αὐτος 3 и глагола φὺω. Атрибут се у овом значењу први пут јавља код Платона у *Критији* (Critias 19.1 D). Потом следи епитет ἀκάμας, ὁ – неуморан, безуморан у латинском

I (1980–1935. године пре Христа) из Дванаесте династије као освајачу народа Арабљанског залива, вероватно афричке стране Црвеног мора. Осамнаеста династија држала је флоту у Црвеном мору. За време пете династије налазимо Сахура (2553–2541. године пре Христа) како води прву поморску експедицију морским путем до земље која производи тамјан, вероватно до Сомалије на афричкој обали. Види: Breasted James Henry (2008). *A History of the Ancient Egyptians* (repr. ed.). Kessinger Publishing, 2008, 273.

[240] Вукадиновић, 2010,131–137; 2013, 135, 146. и даље.

[241] *Il*. IX.

[242] Chevalier Gheerbrant, 1983, 117–119; Илић, 2018, 131.

infantigabilis или indefessus. Овде је именица у служби придева, код Хомера уз Хелија указује на везу сунца са вечним трајањем.

αὐτοφυής, ἀκάμας, ζώων ἡδεῖα πρόσοψι·

О самоникли, неуморни, угодног живог лика

Интересантно је ове епитете којима се описује Хелија довести у везу са једним митолошким наративом код Диодора са Сицилије. Наиме, писац помиње Басилију, Уранову и Тетијину кћи, која после нестанка Тетије брине о својој браћи и сестрама, због чега је добила назив Magna Mater. У жељи да добије пород ступа у инцестуозни брак са Титаном Хиперионом. Из тог срећног односа рађају су Хелије и Селена. Ова лепа и паметна деца изазвала су завист Титана и бојазан да ће Хиперион приграбити сву власт у своје руке. Они убијају Хипериона, а Хелија даве у реци Еридан. Због несреће и туге за братом Селена себи одузима живот, а Басилеја, луда од бола, лута обалама Еридана у нади да ће пронаћи синовљево тело. Очајна од бола, пада у транс од исцрпљености. Тада јој се причињава да чује глас сина како јој говори да ће Титани бити кажњени, а да ће Хелије (Сунце) и Селена (Месец) убудуће бити поштовани као богови Хелије и Селена. Након визије, Басилеја распојасана и разуздана, уз звуке тимпана креће у свет. Нестаје у једној олуји, уз бљесак муња и грмљавина. У њену част подизани су олтари, поштована је као божанство и установљен је оргијастички култ.[243] На Зевсовом жртвенку у Пергаму представљена је као персонификација краљевства. Од пострадалог и невиног Хелија имамо узнесеног на небо, потом самониклог и неуморног рођеног од Велике Мајке (Magna Mater). Из тога следи обожени мушки принцип Хелија, концентрација вечне ватре, тј. Соларно божанство[244] медитеранске земље.

Песник орфичке химне са много употребљених епитета тумачи Хелијеву делатност која је овде овострана и видна човеку:

δεξιὲ μὲν γενέτωρ ἠοῦς, εὐώνυμε νυκτός·
κρᾶσιν ἔχων ὡρῶν, τετραβάμοσι ποσσὶ χορεύων.

[243] Diod.Sic., III, 57.

[244] Соларно божанство настало је жртвовањем (ватра се гаси у води), а потом ускрснућем.

εὔδρομε, ῥοιζήτωρ, πυρόεις, φαιδρωπέ, διφρευτά,
ῥόμβου ἀπειρεσίου δινεύμασιν οἶμον ἐλαύνων·

Твоја десна рука, потомче, извор је источног јутра, а левица ноћи
Боравиш у годишњим добима и топлим и хладним
Ти, возару, доброг трка, о ватрени, радујеш нас и ваздухом звиждиш
Славан међ᾽ четвороножнима, тераш небеском стазом
У ковитлацима назаустављиви точак

Песник Хелију приписује две руке.[245] Бесмртно сунце се сваког јутра диже из океана у златним кочијама са упрегнута четири коња. Овде реч τετραβάμοσι замењује читав један мито-поетски наратив који налазимо код Хомера и у Статијевој *Тебаиди*. Број четири[246] у овом примеру такође има врло важну функцију. Код питагорејаца број четири је први квадрат и ознака за декаду. Тетрактис је настао сабирањем прва четири броја (1+2+3+4 даје10 = једна декада).

Хелије је уранска епифанија и као такав је бесмртан. Он људе води на уранак и починак, води душе кроз подземље и сутра их опет изводи на светлост. Сунце, дакле, има двоструку функцију – смртоносног психопомпа и иницијастичког хијерофанта.[247] Зато су његова делатност и брига за људе и све живо потпуно оправдани и у сагласју са врховним богом[248], јер има своје време које је увек nunc. За оне који следе ред у природи и поштују законитости заједница којој припадају Сунце је оправдано и Добро. Према орфичарима и неоплатонским филозофима Сунце је исто у осећајном, као Аполон у интелектуалном, а Добро у разумном свету. Зато Прокле (6. век) у *Theolo. Plat*. P, 289 (Στοιχειωσις θεολογικη) из тајног јединства које постоји између Добра, Аполона и Сунца, назива Сунце βασιλεὺς τοῦ παντός (краљем

[245] Прокло у својој VI књизи *Theolo. Plat.* P, 380, каже да они који су упућени у особине божанства приписују две руке Сунцу.

[246] У индијској традицији број четири симболизује целовитост, потпуност и савршеност. Види: Елијаде, 1999, 71; Chevalier, Ghreerbrant, 1983, 87.

[247] Mirče Elijade, *Istorija verovanja i religijskih ideja* 2, Prosveta, Beograd, 1991, 123. и даље.

[248] То је Вишнуа, а не Индра или Зевс. Зевс је краљ богова као Индра. Они су умирући богови.

свега – краљем Универзума). Према орфичарима, Зевс је демијург света. Стога Сунце, у складу ~~са~~ овом теологијом, називамо и *бесмртним Зевсом*. Све то орфички песник наглашава:

εὐσεβέσιν καθοδηγὲ καλῶν, ζαμενὴς ἀσεβοῦσιν.

Ти си побожнима водич, над њима лепо бдиш,
а над грешницима гневан си, бесан...

Страдају горди, безверни, неупућени, непослушни, неразумни. Тако је страдао млади Икар, Дедалов син. Хелије носи епитете који одражавају део његових функција, а исто тако ти епитети могу бити метафоре за одређене природне појаве и људске делатности. Прокло (lib. V. *in Tiaeum*, 214) нас информише о Орфејевим речима *ὅτι ἥλιον μὲν ἐπέστησε τοῖς ὅλιος, ὁ δημιυργος, και φύλακα ἀυτὸν ἔτευξε, κέλευσε τε πασιν ἀναάσσειν* (да је демијург поставио Сунце у Универзум и учинио га највећим чуварем, наређујући му да влада свим стварима) Хелије је χρησολύρη – онај са златном лиром;[249] κοσμοκράτωρ – владар света[250], φωσφόρος – светлоносан, лучоноша, који даје/носи светло[251], κάρπιμε Παιάν – плодни Пајане[252], ἀϊθαλής – који вазда цвета[253], ἀθάνατε Ζεῦ – бесмртни Зевсе[254], ὄμμα δικαιοσύνης – око праведности. Поменуте епитете[255] носе и Зевс и Аполон, а од смртника само је Орфеј носио златну лиру.[256] Та част му је била указана само из једног разлога – његова уметност, дар и таленат стварале су реч која је имала дух и покрет (ритам и музику). Његова људска природа није била саздана од агонистике за разлику од свих других талентованих песника и певача који су

[249] Илић, 2018,133.
[250] Исто, стр. 75.
[251] Исто, стр. 131.
[252] Исто, стр. 93.
[253] Исто, стр. 37.
[254] Исто, стр. 37.
[255] W. K. C. Guthrie, *Epitets in thr Orphic Hymns*, The Clsiical Review, Vol. 44, No. 6, Cambridge Univrsity Press, 216– 221.
[256] Diog. Laert. *Vitae* 1.5.10

имали потребу да се такмиче (надмећу) чак и са божанствима, што се на крају увек кобно завршавало.

χρησολύρη, κόσμου τὸν ἐναρμόνιον δρόμον ἕλκων·
ἔργων σημάντωρ ἀγαθῶν, ὡροτρόφε κοῦρε.
κοσμοκράτωρ, συρικτά, πυρίδρομε, κυκλοέλικτε
φωσφόρος, αἰολόδεικτα, φερέσβιε, κάρπιμε Παιάν·
ἀϊθαλής, ἀμίαντε, χρόνου πάτερ, ἀθάνατε Ζεῦ,
εὔδιε, πασιφαής, κόσμου τὸ περίδρομον ὄμμα,
σβεννύμενον λάμπων τε καλαῖς ἀκτῖσι φαειναῖς·
δεῖκτα δικαιοσύνης, φιλονάματε, δέσποτα κόσμου·
ἀθάνατε Ζεῦ, αἰεὶ πανυπέρτατε, πᾶσιν ἀρωγέ·
ὄμμα δικαιοσύνης, ζωῆς φῶς· ὦ ἐλάσιππε,
μάστιγι λιγυρῇ τετράορον ἅρμα διώκων,
κλῦθι λόγων, ἡδὺν δὲ βίον μύστῃσι πρόφαινε.

Златном лиром повуци складан пут реда
Почуј, владаоче доброг света, ватреног кружног пута,
Окретни зубљоношо што живот доносиш у свему плодан.
Ти часни, оче времена, бесмртни Зевсе,
Поклањаш здравље, по оку природе ти си знан.
Завек дужан да бдиш над вечним пламеном што се рађа и сја.
Ти законима нас учиш, о драго име,
Деспоте света, чувару сигурности,
Увек најузвишенији, користан свима.
Ти си око правде, животне светлости
Што звиждуцима бича у кочијама гониш.
Призивам те речима, а ти нама посвећенима живот подари.

Један поетски цилус, српски песник Васко Попа (1922–1992) поклања Сунцу.[257] Његово Сунце потиче из орфичке космогоније која се донекле сачувала у богумилској космогонијској легенди.[258]

ПОНОЋНО СУНЦЕ

Из големог црног јајета
Излегло нам се неко сунце
Сијало нам је на ребрима
Отворило је небо широм
У грудима нашим сиротим
Заходило није уопште
Али ни исходило није
Позлатило је у нама све
Озеленило није ништа
Око нас око тога злата
У надгробни нам се камен
На живом срцу претворило

Свет се, са становишта симболиста, како мисли Зинаида Минц[259], појављује као хијерархија светих текстова на чијем је врху свеобухватни Текст – текст вишег нивоа, који одражава митску природу света. Баш тој жељи да васпостави старо митолошко схватање света, на пример, Ишигуро доказује да је старо еволуирало у ново, Попа авангардним духом овом тексту даје истовремено и значење глобалног „мита о свету" и саме „мистичне стварности", објективне суштине света. Попа у исто време тумачи знакове и симболе у природи и васпоставља песнички и дубоко религиозни орфички ред, јер то је за песника као „тесара речи" света дужност а, за читаоца – примаоца, ἱερός λόγος -свети спис. Химна Хелију нема у себи негативни аспект сунца као принцип суше. Сунце је извор хране и здравља, али пре

[257] Драган Хамовић, *Васко Попа*, Десет векова српске књижевности, књ.73, Матица српска, Нови Сад, 2015, 95–98.
[258] Драгољуб Драгојловић, *Богумилство и орфичка традиција*, Зборник Филозфског факултета, књ. X/1, Београд, 1968, 193–210.
[259] Зинаида Г. Минц, *Појам текста и симболистичка естетика*, Трећи програм, бр. 42 (лето), Београд, 1979, 539.

тога нужно је разумети дистопично време као пролазну илузију природе, као могући природни дисбаланс. Ако је Сунце разум света – како су веровали орфичари – онда ће Сунце заиста увек наћи начин да допре до нас.

МИРИС ОРФИКЕ У ПОЕТИЦИ МИОДРАГА ПАВЛОВИЋА*

На Филозофском факултету у Новом Саду 2000. године професор Славко Гордић, читав један семестар магистарских студија посветио је српском песнику Миодрагу Павловићу. Било је то неко необично откровење. Знаменитом збирком песама која носи назив *87 песама* Миодраг Павловић ударио је нове темеље српској поетици 20. века. Поменута збирка песама је у потпуности определила даљи Павловићев животни пут. Ово је прилика да се помене непоменуто, негде по страни случајно остављено и лишено светлости. Прилика је такође да се види и препозна још један Павловићев орфички печат који прокламује неонадреалистички протест у коме се преплићу митске и историјске слике балканске традиције. Миодраг Павловић (1928–2014), српски песник, приповедач, есејиста, драмски писац, преводилац и антологичар, иза себе је оставио богату и разуђену поетску и прозну грађу. [260] Овде ћемо се осврнути само на његову прву збирку поезије под насловом *87 песама*, која је објављена 1952. године.[261] Већ је те исте

* Овај рад био је изложен на Међународном научном скупу *Језици и културе у времену и простору*, одржаном на Филозофском факултету у Новом Саду, 18. и 19. новембра 2023. године.

[260] Песме: *87 песама* (1952), *Стуб сећања* (1953), *Октаве* (1957), *Млеко искони* (1963), *Велика Скитија* (1970), *Хододарје* (1971), *Светли и тамни празници* (1971), *Заветине* (1976), *Карике* (1977), *Певање на виру* (1977), *Бекства по Србији* (1979), *Видовница* (1979), *Златна завада* (1982), *Дивно чудо* (1982), *Следство* (1985), *Светогорски дани и ноћи* (1987); Проза: *Мост без обала* (1956); Драме: *Пут у извесност* (1963), *Кораци у другој соби* (1963), *Игре безимених* (1963); Есеји: *Рокови поезије* (1959), *Осам песника* (1964), *Дневник пене* (1972), *Поезија и култура* (1974), *Поетика модерног* (1978), *Ништитељи свадбари* (1979), *Есеји о српским песницима* (1981), *Природни облик и лик* (1984), *Обредно и говорно дело* (1986), *Поетика жртвеног обреда* (1987), *Говор о ничему* (1987); Антологије: *Antologija srpskog pesništva (XIII–XX vek)* (1964), *Антологија савремене енглеске поезије* – са С. Бркићем (1957), Песништво европског романтизма (1969), Antologija lirske narodne poezije (1982).

[261] Миодраг Павловић, *87 песама*, Ново поколење, Београд, 1952.

године у НИН-у Борислав Михајловић Михиз приказом *87 песама*[262] наговестио да се радило о једном врло необичном песнику чије песме по форми и стилу умногоме одударају од тадашњег соцреалистичког и колективног израза. Песник се игра и пева, плаче и смеје се, све у исто време, и као еклектичар спаја неспојиво: *Векови разговарају телефоном / једино лаж/ полаже право на повратак/*. Михиз га чак назива *готовим* и *изграђеним песником* и *песником заокрета.* Збирка *87 песама* је Павловићево младлаштво и одрастње у бурним почецима 20.века. Та ратна бура која је стигла и обавила балканско небо јасно се препознаје у песничком наративу тј. у форми, стилу, језику и композицији која у потпуности одудара од тадашњег лирског исказа. Збирка *87 песама* сматра се прекретницом у новијој српској поезији и она је у потпуности определила даљи песнички израз Миодрага Павловића.[263] Зашто баш *87 песама*, зашто не 85 или 90 – питала сам професора Страјнића. Као одговор на ово тако једноставно питање професор Никола Страјнић ме је упутио на Хердерлинову поетику[264] и *Орфичке химне*. Подстакао ме је да их преведем са старогрчког на српски језик. Када сам открила оригинални текст *Орфичких химни* све је било много јасније. Павловићева ὀρφικά кренула је од мистичног броја 87, тог истог броја и *Орфичких химни*.

У збирци *87 песама*, ако мало боље погледамо садржај, није реч о 87 песама. Изгледа да је технички уредник Б. Пејовић, не размишљајући, одредио да збирка има 80 песама. А где је оних 7? Да ли је ово, уствари, ново читање Миодрага Павловића? Енигма је решена. Песма *Поздрав комуни*, где се Павловић дистанцира од новог система власти у Југославији као идеолошко-политичке јереси, у себи садржи још две песме. Прва би носила назив Ко је?, а друга *Блато на гробљу*. У прозном стиховању попут грчког песника Константина Кавафиса (1863–1933), наћићете песму под насловом *Из шуме*, њен други део може да добије назив *Низбрдо*. Тако и прозна песма *Повратак* чини један триптих, али тај триптих можемо разложити, и другу песму насловити са *Шта тражи овај странац*, а трећу насловом *Преко потока*. Унутар слободних стихова постоји један циклус који је назван

[262] Борислав Михајловић, *87 песама*, НИН, бр. 62 (19. март), Београд, 1952.

[263] Света Лукић, *Од Бранка до Миодрага*, Поља: месечник за уметност и културу, год. 5, бр. 42 (окт. 1959), 14–15.

[264] Фридрих Хелдерлин, *Одабране песме*, превео Иван В. Лалић, Мали врт, Београд, 2010.

Љубави. Ту су песме кратког метра. Унутар песме *Ако зажелиш* стихови на следећој страни (45) јесу заправо нова песма *Ти плачеш.* У циклусу *Призори* такође имамо једну песму за коју се сматрало да је део песме *Свитање*. Реч је о песми *Рушевине ноћи.*

Овако конципран садржај сада ће у потпуности одговарати имену збирке *87 песама* и неће се више правити пометње, које су помало личиле и на конфузију из 18. века када се утврђивао број орфичких химни. Дакле, збирка *87 песама* Миодрага Павловића и данас је извориште форме, стила и садржине поетске речи.[265] Композиција књиге дочарава нам посебан тренутак иницијације у коме је настала, пишчеву поетску ситуацију и преокупацију, доминантне садржине и нарочит гномичан мисаони акцент. Збирка се сматра манифестом модерне српске поезије.[266] Павловић је унео доживљај човека, чија је младост преживела страхоте рата, а последица тога је страх, исконска стрепња од многих катаклизми које су и данас присутне.[267] Ови стихови су ванвремески, безобални, живи и увек актуелни, као и *Орфичке химне*. Као што је речено у предходном поглављу, 87 *Орфичких химни* није Орфејево дело, већ његових, нама непознатих, следбеника (једног или више њих). Химне су посвећене нарочитим божанствима, херојима, природним појавама. Оне су изговаране, највероватније и певане од једног миста. Збирка 8*7 песама* је божанска датост и доживљај једног савременог песника. Павловићеви стихови су донели нова расположења и ново сагледавање стварности где су страх, очајање и усамљност константна атмосфера са којом се живи. Да ли и ми живимо ову димензију времена? Без обзира на тиху апатију, читалац збирке *87 песама* осетиће да у свакој песми доминира неко древно античко божанство. Заправо, божанства су замењена доминантним мотивима рата (ратови никада не престају), ратног страдања

[265] Ранко Поповић, *Обредни говор у поезији Миодрага Павловића*, Зборник радова, Песништво и књижевна мисао Миодрага Павловића, Институт за књижевност и уметност, Учитељски факултет, Београд, 2010, 245–260.

[266] Јанез Коцијанчић, *Васпостављање мита*, Поља: месечник за уметност и културу, год. 17, бр. 153 (окт. 1971), 24.

[267] Светлана Шеатовић Димитријевић, *Принцип циклизације у песничкој књизи 87 песама*, Зборник радова, Песништво и књижевна мисао Миодрага Павловића, Институт за књижевност и уметност, Учитељски факултет, Београд, 2010, 299–324.

чији смо и данас сведоци, бомбардовања, тамница, миграција, бекства, пролазности и смрти.

Оно што је препознатљиво и што краси оба поетска наратива, иако потпуно различитог казивања, јесу нарочита стилска узвишеност, снажне асоцијације, метричке слике, елиптичан језик и гномични изрази. Уз то се може препознати и херметичка синтакса која је сасвим једноставна. Можда треба поставити питање: да ли је Миодраг Павловић као млади студент медицине имао или чуо, или ишта читао, о орфичким химнама? Његову нарочиту мисаоност коју поседује poeta *doctus* (учени песник), тако слободно можемо назвати Миодрага Павловића, јесу ерудиција и филозофска рефлексија које га све време прате. Стихови Миодрага Павловића и поред тешких натуралистичких слика и суморне атмосфере деструкције људских вредности, указују да се песник сам, као Орфеј, одупире злу и хаосу. Песник све време тражи, најбољу реч, стих, риму да се обрати Богу-човеку, тј. да у неком адхортативном виду дозове оно најлепше и најплеменитије у човековој природи. Зато песник овако каже:

Будите задовољни својим лицем

Не због лепоте

Будите задовољни својим рукама

И својим ногама

Задовољни ноктима

И уснама

И коленима

И пршљеновима

Не због снаге

Ни због предности

Ни због наде и самоуверења

Будите задовољни због тајне

Која се није открила

И чије би обелодањење

Било непрекидан разлог очају.

То је тај препознатљив мирис орфике о коме често векови ћуте, а појединци, попут Миодрага Павловића, проговоре. Том култном књигом песников λογος у стваралаштву раскида са наметнутим догмама како естетским тако и идеолошким и прокламује једну врсту неонадреалистичког симболизма. Попут орфичког синкретизама, Павловић је у свом стваралаштву однеговао ритам балканске традиције са митским и историјским гласом човека и бога. Тиме је установљен нови правац српског песништва.

О ПРЕВОДУ *ОРФИЧКИХ ХИМНИ* НА СРПСКИ ЈЕЗИК

Ово истраживање кренуло је на основу издања Еугена Абела[268]. Нешто касније нађен је Атанасакисов превод на енглески језик, Квантово издање, и тумачења Габријеле Ријардели. Свакако, докторска дисертација Марије Илић и њен корпус епитета био је од изузетне користи за боље разумевање и тачно преношење значења сложених епитета на српски језик (епитети имају централну функцију и садржај ове молитвене поетике).

У почетку нису постојале нарочите амбиције. Монографија је требала да има два аутора. Наиме, први договор између професора Николе Страјнића и мене био је да професор уради монографски део, а да ја преведем химне са старогрчког на српски језик и урадим коментаре. Затим су настале перипетије око штампања *Орфичких химни*. Нажалост, нисмо могли да нађемо заједнички језик са издавачком кућом Орфеј, па се наш договор око штампања *Орфичких химни* негде сасвим загубио. Време епидемије короне ме је дефинитивно вратило на незавршене послове, на првом месту биле су *Орфичке химне*. Са дужим и краћим прекидима превођење *Орфичких химни* трајало је више од једне деценије. Нису се пратили грчки хексаметар и ритам, јер се губила мисаона суштина у српском језику. Све је водило ка отвореном стиху и разуђеном ритму који су градили потпуно нову стилску тоналност. У мислима ми је био ритам молитве. Абундација епитета као главно рухо сваке химне је у потпности преведено. Сваки епитет нашао је своје право место, иако сам негде вршила инверзију стихова због јасноће. Негде су додате упоредне свезе, а негде изостављене, на неким местима су сажимане дуге релативне реченице, а партиципи по потреби претварани у супстантив.

Све то је чињено како би се избегла нескладност звука у српском језику. Свака химна сада се чита у даху као једна молитвена поетска целина.

[268] Eugenius Abel, *Orphica*, Leipzig Hildesheim Gerstenberg, 1885.

ΟΡΦΙΚΟΙ ΥΜΝΟΙ

ОРФИЧКЕ ХИМНЕ

ΕΥΧΗ ΠΡΟΣ ΜΟΥΣΑΙΟΝ

Μάνθανε δὴ, Μουσαῖε, θυηπολίην περισέμνην,
εὐχήν, ἣ δή τοι προφερεστέρη ἐστὶν ἁπασέων.
Ζεῦ βασιλεῦ, καὶ Γαῖα, καὶ οὐράνιαι φλόγες ἁγναὶ
Ἠελίου, Μήνης θ' ἱερὸν σέλας, Ἄστρα τε πάντα·
καὶ σύ, Ποσείδαον γαιήοχε κυανοχαῖτα,
Φερσεφόνη θ' ἁγνὴ, Δημήτηρ τ' ἀγλαόκαρπε,
Ἄρτεμί τ' ἰοχέαιρα, κόρη, καὶ ἧϊε Φοῖβε,
ὃς Δελφῶν ναίεις ἱερὸν πέδον· ὅς τε μεγίστας
τιμὰς ἐν μακάρεσσιν ἔχεις, Διόνυσε χορευτά·
Ἄρές τ' ὀμβριμόθυμε, καὶ Ἡφαίστου μένος ἁγνὸν,
ἀφρογενής τε θεά, μεγαλώνυμα δῶρα λαχοῦσα·
καὶ σύ, καταχθονίων βασιλεῦ, μέγ' ὑπείροχε δαῖμον·
Ἥβη τ', Εἰλείθυια, καὶ Ἡρακλέος μένος ἠΰ·
καὶ τὸ Δικαιοσύνης τε καὶ Εὐσεβίης μέγ' ὄνειαρ
κικλήσκω, Νύμφας τε κλυτὰς, καὶ Πᾶνα μέγιστον,
Ἥρην τ', αἰγιόχοιο Διὸς θαλερὴν παράκοιτιν·
Μνημοσύνην τ' ἐρατὴν, Μούσας τ' ἐπικέκλομαι ἁγνὰς
ἐννέα καὶ Χάριτάς τε, καὶ Ὥρας, ἠδ' Ἐνιαυτὸν,
Λητώ τ' εὐπλόκαμον θείην σεμνήν τε Διώνην,
Κουρῆτάς τ' ἐνόπλους Κορύβαντάς τ', ἠδὲ Καβείρους,
καὶ μεγάλους Σωτῆρας ὁμοῦ, Διὸς ἄφθιτα τέκνα·
Ἰδαίους τε θεοὺς, ἠδ' ἄγγελον Οὐρανιώνων,
Ἑρμείαν κήρυκα, Θέμιν θ', ἱεροσκόπον ἀνδρῶν,
Νύκτα τε πρεσβίστην καλέω, καὶ φωσφόρον Ἦμαρ,
Πίστιν τ', ἠδὲ Δίκην, καὶ ἀμύμονα Θεσμοδότειραν·
Ῥείαν τ', ἠδὲ Κρόνον, καὶ Τηθὺν κυανόπεπλον,
Ὠκεανόν τε μέγαν, σύν τ' Ὠκεανοῖο θύγατρας
Ἄτλαντός τε καὶ Αἰῶνος μέγ' ὑπείροχον ἰσχύν·
καὶ Χρόνον ἀέναον, καὶ τὸ Στυγὸς ἀγλαὸν ὕδωρ,
Μειλιχίους τε θεούς· ἀγαθήν τ' ἐπὶ τοῖσι Πρόνοιαν·
Δαίμονά τ' ἠγάθεον, καὶ Δαίμονα πήμονα θνητῶν·
Δαίμονας οὐρανίους τε καὶ εἰναλίους καὶ ἐνύδρους,
καὶ χθονίους καὶ ὑποχθονίους, ἠδ' ἠεριφοίτους·,
καὶ Σεμέλην, Βάκχου τε συνευαστῆρας ἅπαντας,
Ἰνὼ Λευκοθέην τε, Παλαίμονά τ' ὀλβιοδώτην.
[Νίκην θ' ἡδυέπειαν, ἰδ' Ἀδρήστειαν ἄνασσαν·
καὶ βασιλῆα μέγαν Ἀσκληπιὸν ἠπιοδώτην.]

Παλλάδα τ’ ἐγρεμάχην κούρην, Ἀνέμους τε πρόπαντας,
καὶ Βροντὰς, Κόσμου τε μέρη τετρακίονος αὐδῶ·
Μητέρα τ’ ἀθανάτων, Ἄττιν καὶ Μῆνα κικλήσκω,
Οὐρανίην τε θεάν, σύν δ’ ἄμβροτον ἁγνὸν Ἄδωνιν,
Ἀρχήν τ’ ἠδὲ Πέρας· (τὸ γὰρ ἔπλετο πᾶσι μέγιστον)
ἐλθεῖν εὐμενέας, κεχαρημένον ἦτορ ἔχοντας,
τήνδε θυηπολίην ἱερὴν, σπονδήν τ’ ἐπὶ σεμνήν.

МОЛИТВА ЗА МУЗЕЈА[269]

Почуј Музеју, ову жртвену молитву свету
што се посвуда чује и од свега је боља.
Почуј Зевсе, краљу и Земљо, и ви небески
чисти зраци Сунца, и ти Месече, и све звезде жарке.
Почуј ме ти, Посејдону црнокоси, чувару земље
и ти света Персефоно и ти Деметро лепих плодова.
И тебе Артемидо зазивам дево, сипачице стрела
и Феба[270] стрелца, ти што на светом пољу Делфа живиш
у почастима вишњим. У блаженству позивам те,
Дионисе, плесачу, и тебе Аресе свемоћног
и Хефеста смерног и богињу из пене рођену
што судбине многославне као дарове пружа.
О почуј ме Хебо, Ејлејтијо и силни Хераклe
и ти Правдо! Велику Наду ја побожну зазивам
и славне Нимфе и Пана највећег и Херу крепку
жену Зевса егидоноше и љупку Мнемосину
и девет светих Муза позивам и богиње Харите,
дакако и сва годишња прекрасна доба
и Лету плетеница лепих и Зевсово божанско семе.
Почујте ме Курети, наоружани Корибанти и Кабири
и велике Спаситеље зовем и бесмртна чеда Зевса
и Идајска божанства. А сад и гласника небеса
Хермеса позивам и Темиду свету пазитељицу људи,
и Ноћ што влада. Ја зовем и Дан што светлост носи
и Веру и Правду и оног што непорочно законе даје,
и богињу Реју сад и Крона и Тетиду модрог плашта
и великог Океана са његовим кћерима призивам.

---

[269] Музај, Музеј, Мусај или Мусеј (Μουσαῖος) митски певач са којим отпочиње поетско стваралаштво надахнуто музама. Живео је десет генерација пре Хомера. Говорило се да је његова мајка била Селена, а отац Орфеј, Антифем или Еумолп. Види: Plat. *Rep*., 364; Serv., *Aen*, VI, 667; Diod. Sic., IV, 25; Pausa., X, 5, 6.; Strab., X, 3, 17; Paus., I, 25, 8.; Hdt. VII, 6.

[270] Друго име за Аполона

И оног што велики терет Атласа и Судбине носи
и вечно Време и свету воду Стига призивам,
и сва умилна божанства у којима Разборитост бди.
Призивам и Демона пресветлог и невољног Демона људи,
небеске Демоне и оне из бујице воде и надземне и подземне
и Семелу драгу и све светлости Бакха
и Ино[271] и Леукотеју[272] и Палајмона што радост пружа
и Нику што срећу дели и Адраста господара
и великог краља Асклепија што здравље даје,
и ратоборну девицу Паладу и Ветрове свеколике
и Бронта, што са четири стране света дува.
Зазивам Мајку бесмртних, Атиса и Месец,
Небеску богињу са божанским и светим Адонисом.
Почуј ме Власти и Земљо, ти што си свима испуњена највише!
Приђи ми милостива и охрабри ми срце радошћу
јер ову свету жртву на светом месту изливам.

[271] Пре него што је стекла бесмртност, Леукотеја, богиња мора и заштитница бродоломника, звала се Инона. Као смртница Инона је била кћер тебанског краља Кадма, Семелина, Агавина и Аутонојина сестра. Види: *Od*, V, 324. и даље; Pind., *P*., XI, 2. и даље; Nonn., *Dion*., X, 76. и даље; У овој збирци химни нема ниједна која је њој посвећена.

[272] Леукотеја, Λευκοθέα, у значењу „бела богиња" је у грчкој митологији била богиња мора. Као смртница звала се Инона и била је кћерка тебанског краља Кадма. Удала се за Атаманта, који је имао децу из првог брака. Показала се као лоша маћеха, али је након смрти своје сестре Семеле, наговорила супруга да одгаје малог Диониса. То је изазвало Херин гнев, па је супружнике казнила лудилом. Атамант је у наступу лудила убио свог старијег сина Леарха, а Леукотеја је са млађим, Меликертом, скочила у море. Међутим, Посејдон је претворио Леукотеју, односно Инону у Нереиду која влада тим морем. Према другим предањима, море је избацило њено тело у Мегару, где су сахраниле Клесонове кћерке или је делфин донео њено и Меликертово тело у Коринту где их је сачувао краљ Сизиф. Леукотеји се приписује спасење Одисеја када му је Посејдон уништио брод.

1. Ὕμνος εις Ἑκάτην.

Εἰνοδίην Ἑκάτην κλῄιζω, τριοδῖτιν, ἐραννήν,
οὐρανίην, χθονίαν τε, καὶ εἰναλίην κροκόπεπλον,
τυμβιδίην, ψυχαῖς νεκύων μέτα βακχεύουσαν,
Πέρσειαν, φιλέρημον, ἀγαλλομένην ἐλάφοισιν,
νυκτερίην, σκυλακῖτιν, ἀμαιμάκετον βασίλειαν,
ταυροπόλον, παντὸς κόσμου κληιδοῦχον ἄνασσαν,
ἡγεμόνην, νύμφην, κουροτρόφον, οὐρεσιφοῖτιν,
λισσόμενοις κούρην τελεταῖς ὁσίαισι παρεῖναι
βουκόλῳ εὐμενέουσαν ἀεὶ κεχαρηότι θυμῷ.

ХИМНА ХЕКАТИ[273]

Призивам богињу путева Хекату љупку,
Ону што походи раскршћа, ону небеску,
Земаљску, морску у шафрановом плашту,
онострану, занесену, праћену душама мртвих,
ону Персијску, тамну што јеленима се дичи.

[273] Хеката (*Ἑκάτη)* најчешће је приказана са бакљама, или како држи бакље, кључеве и змије. Хеката је богиња магије и ноћи. Симболи везани за њу су: млад месец, раскршћа, пси, пролази и врата, подземље, светлост . Ови симболи указују на њену хтонско порекло. Она чини и тројно хронско божанства заједно с Кором и Деметром. Она је Стара Мајка, тј. пожњевено класје који је у елеусинским мистеријама преиначено у тројство Деметра-Персефона -Хад. У ранијим фазама култа ту је још била и *Стара Мајка*, што указује на тројно божанство где је Персефона тј. Кора (кћер) младо семе, Деметра- Жена, зрело семе, а Хеката Стара Мајка, пожњевено класије. Види: Ифигенија Радуловић, Снежана Вукадиновић, *Demeter and Persephone, the Story of Abduction in the the Greco-Roman world and Its Reminiscences in the Balkans, É*tudes Balkaniques. Institut d'études balkaniques et Centre de Thracologie. Académies des sciences de Bulgarie No.3-4 2013, pp. 167-192.; Хеката се у старој Грчкој поштовала као богиња која помаже залуталим путницима, и напуштенима, женама у току порођаја, деци, као богиња магије, океана и подземља, она која људе учи о лековитом и отровном биљу. Хеката има многе епитете као ретко које божанство из тог периода. Ово пре свега говори о томе колико је била поштована и какве су јој моћи приписиване. Била је кћи Титана Перса и Титанке Астерије. У почетку је представљана са једним телом. Најранији извор је мала статуа из 6. века, на којој она нема никакве симболе који су повезани са њом. Касније она добија свој нови облик у коме има три тела и три главе - лављу, псећу и кобиљу. У ноћима без месечине лута по путевима и може се призвати на раскршћима. Верује се да је Хеката помогла Зевсу да ослободи Деметрину ћерку Персефону из Хадовог заробљеништва. Сам Зевс толико поштује Хекату да јој никада није оспорио нека ранија права - могла је да дарива смртнике и да од њих узима шта је хтела. Постоји много епитета везаних за Хекату. Ево неких: Ἀποτρόπαιά - она која одбија лоше/штити; Χθωνία- од земље/подземља; Ἐννοδία - од пута; Κλειδοῦχη- која држи кључеве; Κουροτρόφος - хранитељица деце; Κροκόπεπλος - обучена у одоре боје шафрана; Φωσφόρος, Λαμπαδηφόρος -она која доноси светлост – неко у овоме видитеквивалент, луцифера али то је у овом случају потпуно погрешно; Πρόπολη - она која служи; Προπύλαια, Προθυραία - она пред капијама; Σωτηρία – спаситељица;Τρίμορφε, - са 3 лица;Τριοδία - Τριοδίτης, - она која походи раскршћа.

Призивам богињу ноћну, узгајатељицу паса,
Краљицу страшну, ловкињу бикова, чуварицу
кључева читавог света, водиљу, нимфу,
заштитницу нејачи, ону што по брдима лута.
Прићи онима који ти свете дарове приносе
и увек милостива унеси радост у пастирску душу.

2. Προθυραίας, θυμίαμα, στύρακα.

Κλῦθί μοι, ὦ πολύσεμνε θεά, πολυώνυμε δαῖμον,
ὠδίνων ἐπαρωγέ, λεχῶν ἡδεῖα πρόσοψι·
θηλειῶν σώτειρα, μόνη φιλόπαις, ἀγανόφρον,
ὠκυλόχεια, ἐπαρώγ' ἀνίαις θνητῶν, Προθυραία.
κλειδοῦχ', εὐάντητε, φιλότροφε, πᾶσι προσηνής,
ἣ κατέχεις οἴκους πάντων, θαλίαις τε γέγηθας,
λυσίζων', ἀφανής, ἔργοισι δὲ φαίνῃ ἅπασιν,
συμπάσχεις ὠδῖσι καὶ εὐτοκίῃσι γέγηθας,
Εἰλείθυια, λύουσα πόνους δειναῖς ἐν ἀνάγκαις.
μούνην γάρ σὲ καλοῦσι λεχοί, ψυχῆς ἀνάπαυμα.
ἐν γάρ σοὶ τοκετῶν λαθιπήμονές εἰσιν ἀνίαι.
Ἄρτεμις Εἰλείθυια, καὶ εὐσέμνη Προθυραία.
κλῦθι, μάκαιρα· δίδου δὲ γονάς, ἐπαρωγὸς ἐοῦσα
καὶ σῶζ', ὥσπερ ἔφυς αἰεὶ σώτειρα προπάντων.

2. ХИМНА БОГИЊИ ПРЕД ВРАТИМА[274]

(кађење сиријским тамјаном)

Почуј ме, пречасна богињо, многоимена госпо,
помоћнице трудова болних, ти што погледом лечиш,
спаситељко жена, ти једина, ти блага што дечицу љубиш.
Дозивам тебе милу да младима у помоћи будеш
у мукама смртника спаситељица. О богињо пред вратима,
о кључарице, молим ти се драга, дојиљо наша.
Ти, која домове чуваш свима и обиљу се радујеш.
Недодирљива и невидљива у свим делима постојиш
и подносиш муке рођења, радосна са потомством добрим.
О Ејлејтијо, у невољама мучним ти си та што болове разгониш,
само тебе постеље зову, одмор си душе,
јер у теби болови нестају, заборављају се муке поколења.
О Артемидо, Ејлејтијо, богињо пред вратима!
Послушај ме, о блажена, порода дај, доброчинитељко присутна,
и спаси ме као што си увек чинила спас за цео живи род.

[274] Овај епитет је свакако Хекатин, али има истраживача који мисле да је то и Артемидин епитет. Можда су то закључили по инвокацији Артемиде и Ејлејтије, богиње порођајних мука, али ми се не можемо сложити са овим. Хеката је богиња која нас подржава кроз читаву егзистенцију и ова химна је оправдано проширена друга химна овој богињи.

3. Νυκτός, θυμίαμα, δαλούς.

Νύκτα θεῶν γενέτειραν ἀείσομαι ἠδὲ καὶ ἀνδρῶν.
[Νὺξ γένεσις πάντων, ἣν καὶ Κύπριν καλέσωμεν]
κλῦθι, μάκαιρα θεά, κυαναυγής, ἀστεροφεγγής·
ἡσυχίῃ χαίρουσα καὶ ἠρεμίῃ πολυύπνῳ·
εὐφροσύνη, τερπνή, φιλοπάννυχε, μῆτερ ὀνείρων·
ληθομέριμν', ἀγαθήν τε πόνων ἀνάπαυσιν ἔχουσα·
ὑπνοδότειρα, φίλη πάντων, ἐλάσιππε, νυχαυγής·
ἡμιτελής, χθονίη, ἠδ' οὐρανίη πάλιν αὐτή·
ἐγκυκλίη, παίκτειρα διώγμασιν ἠεροφοίτοις·
ἣ φάος ἐκπέμπεις ὑπὸ νέρτερα, καὶ πάλι φεύγεις
εἰς Ἀΐδην. δεινὴ γὰρ ἀνάγκη πάντα κρατύνει.
νῦν δὲ, μάκαιρ' ὦ Νὺξ πολυόλβιε, πᾶσι ποθεινή,
εὐάντητε, κλύουσα λόγων ἱκετηρίδα φωνὴν,
ἔλθοις εὐμενέουσα, φόβους δ' ἀπόπεμπε νυχαυγεῖς.

3. ХИМНА НОЋИ[275]
(кађење угарцима тамјана)

Певаћу о Ноћи, родитељки не богова већ и људи.
[(јер) Извор свега је Ноћ коју и Кипранком зову.[276]]
Молим ти се блажена богињо, мрачна и блистава
од звездане светлости, спокојна у миру и дубоком сну;
о угодна радости, свемила ноћи, мајко сновиђења,
Ти што бриге кријеш и чиниш да од мука одахну људи,
носећи им добро, о ти попустљива и вољена од свих
који те у поворци следе твојим сумрачним трагом.
Дводомна госпо час подземна, час небеска супротна њој.
О ти што путању круга пратиш, дете погребних игри
са зверима што у тмини мрачној бдију.
Ти светлост изгониш из доњег света и опет изнова
у Хад бежиш, јер страшна судбина свуда влада.
А сада, о блажена Ноћи, врло моћна, у свима жељена;
Добро дошла! Услиши ову молитву речи оних што клечећи моле,
Приђи, милостива и страхове одагнај, ти ноћна тамо.

[275] Ноћ (Νυξ) је један од примордијалних богова (протогенои) који су се појавили као зора стварања. По орфичкој космогонији била је дете бога Фана,а по Хесиодовој теогонији она је била дете Хаоса (Ваздуха), а у пару са Еребосом (Тама) створен је Етар (Светлост) и Дан. Бесполно је изнедрила легло мрачних духова укључујући три суђаје, сан, смрт, свађу и бол. Ноћ је дакако, било древно божанство које се обично замишљало као нека супстанца ноћи - вео тамне магле навучен преко неба да би заклонио светлост Етера, блиставог плаветнила неба. У античкој уметности Ноћ је била приказана или као крилата богиња или као кочијаш, понекад крунисана ореолом тамне магле.
[276]Друго име за богињу Афродиту. Афродита и Ноћ су у сагласију.

4. Οὐρανοῦ, θυμίαμα, λίβανον.

Οὐρανὲ παγγενέτωρ, κόσμου μέρος αἰὲν ἀτειρές,
πρεσβυγένεθλ’, ἀρχὴ πάντων, πάντων τε τελευτή,
κοσμοκράτωρ, σφαιρηδὸν ἑλισσόμενος περὶ γαῖαν,
οἶκε θεῶν μακάρων, ῥόμβου δίνῃσιν ὁδεύων,
οὐράνιος χθόνιός τε φύλαξ πάντων περιβληθείς·
ἐν στέρνοισιν ἔχων φύσεως ἄπλητον ἀνάγκην,
κυανόχρως, ἀδάμαστε, παναίολος, αἰολόμορφε,
πανδερκές, Κρονότεκνε, μάκαρ, πανυπέρτατε δαῖμον,
κλῦθ’ ἐπάγων ζωὴν ὁσίην μύστῃ νεοφάντῃ.

4. ХИМНА НЕБУ[277]

(кађење тамјановим дрветом)

О свето Небо, сведоче свих, ти парче космоса[278]
увек трајно и прворођено; ти си почетак и крај свега.
О господару поретка, ти се вртиш око лоптасте земље[279].
О доме блажених богова, у вртлогу котача
путујеш небеским и земаљским светом.
Ти си чувар висина и дубина који гледа све,
а на грудима држиш неизмерну силу природе.
Ти си неукрођено лутање[280] тамно што се за трен у светлост претвори.
О свевидеће Кроново чедо, блажено, најузвишеније божанство!
Почуј ме, ти који у помоћ призиваш побожни живот
мени мисту створеном.

---

[277] У грчкој митологији, Уран (Οὐρανός), небо, један је од грчких примордијалних божанстава. Према орфичкој и Хесиодовој теогонији, Уран је био син и муж Геје (Земље), са којом је родио прву генерацију Титана. Међутим, ниједан култ упућен директно Урану није преживео у класично доба. Уран се не појављује међу уобичајеним темама грчке осликане грнчарије. Елементарна Земља, Небо и Стикс би се, међутим, могли спојити у свечаном призивању у Хомеровом епу. Уран је повезан са римским богом Caelus. Већина лингвиста прати етимологију имена Οὐρανός до прото-грчког облика *Worsanós (Fορσανός),увећаног од *u̯orsó- (такође се налази у грчком οὐρέω (ouréō) у санс.. varṣá -киша , у хетит. u̯arša - магла). Основни индоевропски корен је *u̯érs - кишити, навлажити. Мање вероватна етимологија је дериват који значи 'онај који стоји на висини' од пре. инд.евр. *u̯érso- (упореди санск. várṣman – висина врх, литв. viršùs горње, највише место, рус. verh – висина, српс. врх). пре индо.евр. *уерсо- (уп. санскритски варсман 'висина, врх', литвански виршус 'горње, највише седиште', руски верх 'висина, врх'). Од извесног значаја у компаративном проучавању индоевропске митологије је мишљење Жоржа Димезила који је поистоветио Уран са ведским божанством Варуном (Mitanni *Aruna*), богом неба и вода, али се етимолошка једнакост сада сматра неодрживом. Види: Manfred Mayrhofer, *Etymologisches Wörterbuch des Altindoarischen*, vol. 2, s.v. "Váruṇa" (Heidelberg: Carl Winter, 1996), 515–6.

[278] Једна од истина, Уран је *парче космоса*, дакле има и других светова у том неизрецивом још неосвојеном космосу.

[279] Химна Урану је важан космогониски доказ о облику земље

[280] Флуид светла и таме, неухватљив, а свагда присутан.

5. Αἰθέρος, θυμίαμα, κρόκον.

Ὦ Διὸς ὑψιμέλαθρον ἔχων κράτος αἰὲν ἀτειρές,
ἄστρων ἠελίου τε σεληναίης τε μέρισμα,
πανδαμάτωρ, πυρίπνους, πᾶσιν ζωοῖσιν ἔναυσμα,
ὑψιφανὴς Αἰθήρ, κόσμου στοιχεῖον ἄριστον ·
ἀγλαὸν ὦ βλάστημα, σελασφόρον, ἀστεροφεγγές,
κικλήσκων λίτομαί σε, κεκραμένον εὔδιον εἶναι.

5. ХИМНА ЕТРУ[281]
(кађење шафраном)[282]

Ти што имаш најузвишенији дом божанског Дива,
Увек вечан међ' звездама, сунцем и месечином.
О свесилни, што ватре сипаш у све живе где искра постоји.
О најсветији Етре, најбољи почетку реда
роде светли, доносиоче жара и звезданог сјаја.
Тај сам који те дозива;
молим ти се да постанем испуњен и ведар.

6. Πρωτογόνου, θυμίαμα, σμύρναν.

Πρωτογόνον καλέω διφυῆ, μέγαν, αἰθερόπλαγκτον,
ὠογενῆ, χρυσέησιν ἀγαλλόμενον πτερύγεσσιν,
ταυρωπόν, γένεσιν μακάρων θνητῶν τ' ἀνθρώπων·
σπέρμα πολύμνηστον, πολυόργιον, Ἠρικεπαῖον,
ἄρρητον, κρύφιον. ῥοιζήτορα, παμφαὲς ἔρνος·
ὅσσων ὃς σκοτόεσσαν ἀπημαύρωσας ὁμίχλην,
πάντῃ δινηθεὶς πτερύγων ῥιπαῖς κατὰ κόσμον·
λαμπρὸν ἄγων φάος ἁγνόν, ἀφ' οὗ σε Φάνητα κικλήσκω,
ἠδὲ Πρίηπον ἄνακτα, καὶ Ἀνταύγην ἐλίκωπον.
ἀλλά, μάκαρ, πολύμητι, πολύσπορε, βαῖνε γεγηθὼς
ἐς τελετὴν ἁγίην πολυποίκιλον ὀργιοφάνταις.

[281] Горњи или чистији ваздух за разлику од еребоса (Ἔρεβος), доњег или прљавијег ваздуха, заправо то је ведро небо изнад облака

[282] Реч *шафран* потиче од персијске речи *.zarparân* дословно значи *златни листови*. Стручни назив (*Crocus sativus*; ~ *vernus*), заправо то је вишегодишња биљка, луковица из породице *Iridaceae*. Шафран садржи више од 150 испарљивих и ароматичних састојака, као и бројне неиспарљиве активне састојке. Веома је лековит. Има своју дубоку историју у медицини у свим великим цивилизацијама. Кађење шафраном је био нарочит угођај за све мисте.

6. ХИМНА ПРВОРОЂЕНОМ[283]
(кађење смирном)

Дозивам Прворођеног, великог, дволиког,
високог неба из јајета зачетог, златнокрилог.
Дозивам тебе што ричеш као бик и поколења
блажених богова и људи, твоје семе жељено.
Дозивам тебе у многе тајне посвећеног,
тебе као пространу земљу широку,
тебе неречитог и тајновитог, прекрасног дечака
што фијуче кроз ваздух. Сјај из твојих очију
разбија облаке тамне на све стране кружи,
тумара, лети рушећи мрак по свету.
Ти ширuш светлост чисту од тад' те зовем Зубљоношом.
И Прijпа господара зазивам и оштрооког Антауга[284]
А сада блажени мудри, свемоћни и много плодни,
приступи радосно, у свету мистерију свешаролику,
нама што почињемо ову тајну службу.

---

[283] Мисли се на Фана као прворођеног. Од глагола φαίνω (чинити, делати, стварати, производити) изведено је Фаново име. Из химне Протогону – Фану сазнајемо порекло његовог имена. Фан се појавио у сјају, величанствен и моћан. Најранији помен његовог имена срећемо код Диодора када цитира Орфеја који каже да је египатски бог Озирис називан и Фаном и Дионисом. Уз Фаново име се понекад јавља и епитет „Прворођени“ . За тај епитет видећемо у Орфичким химнама да стоји и уз Гају и Кору-Персефону, оба божанства земље. Име Протогенеја носиле су Пандорина сестра и ћерка Ерехтеја који је такође био божанство хтонског карактера. Уз Фана јавља се још једно име – Метида (Савет, Мудрост). Код Хесиода Метида је била Зевсова вољена жена која је доживела исту судбину као Фан, Зевс их је прогутао. Фан је носио и име Ерикепаја, не грчко име чија етимологија још није растумачена. Претпоставља се да мит о Фану вуче порекло са Блиског истока (можда Вавилон) или из Мале Азије, где би могао бити у некаквој вези са митовима о Атису, Адонису и Кибели. На то указује његова изразито оријентална атрибуција

[284] Ἀνταυγής име настало од ἀντὶ + αὐγή, рефлексија светлости, онај који је стално уз светлост

7. Ἄστρων, θυμίαμα, ἀρώματα.

Ἄστρων οὐρανίων ἱερὸν σέλας ἐκπροκαλοῦμαι,
εὐιέραις φωνῇσι κικλήσκων δαίμονας ἁγνούς.
Ἀστέρες οὐράνιοι, Νυκτὸς φίλα τέκνα μελαίνης,
ἐγκυκλίοις δίνῃσι περιθρόνιοι κυκλέοντες.
ἀνταυγεῖς, πυρόεντες, ἀεὶ γενετῆρες ἁπάντων·
μοιρίδιοι, πάσης μοίρης σημάντορες ὄντες·
θνητῶν ἀνθρώπων θείην διέποντες ἀταρπόν·
ἐπταφαεῖς ζώνας ἐφορώμενοι, ἠερόπλαγκτοι·
οὐράνιοι χθόνιοί τε, πυρίδρομοι, αἰὲν ἀτειρεῖς
αὐγάξοντες ἀεὶ νυκτὸς ζοφοειδέα πέπλον,
μαρμαρυγαῖς στίλβοντες, ἐΰφρονες ἐννύχιοί τε·
ἔλθετ’ ἐπ’ εὐιέρου τελετῆς πολυΐστορας ἄθλους,
ἐσθλοὶ ἐπ’ εὐδόξοις ἔργοις δρόμον ἐκτελέοντες.

7. ХИМНА ЗВЕЗДАМА
(кађење ароматичним биљем)

Призивам речима узвишеним свети блесак
Небеских звезда, дозивам духове божанске.
Те звезде небеске, драгу децу мрачне ноћи,
Што се око престола у кружним вртлозима крећу.
Ви огњени родитељи свега вазда светлост сипате
суђени, ви сте господари смртних људи,
што владате као божанска стража.
У седам светлосних појаса царујете[285]
и по ваздуху лутате и небо и земља вечно је ваша
огњена стаза и увек мотрите својим блистајућим сјајем
кроз прозирни плашт ноћи, веселе, ноћне.
Прићите, прићите овој светој служби, ученим трудом врлим,
Јер ми ваљани у част славних дела ваших то испуњавамо.

[285] Астрономско знање предсократоваца

8. Ἡλίου, θυμίαμα, λιβανομάνναν.

Κλῦθι μάκαρ, πανδερκὲς ἔχων αἰώνιον ὄμμα,
Τιτὰν χρυσαυγής, ὑπερίων, οὐράνιον φῶς·
αὐτοφυής, ἀκάμας, ζώων ἡδεῖα πρόσοψι·
δεξιὲ μὲν γενέτωρ ἠοῦς, εὐώνυμε νυκτός·
κρᾶσιν ἔχων ὡρῶν, τετραβάμοσι ποσσὶ χορεύων.
εὔδρομε, ῥοιζήτωρ, πυρόεις, φαιδρωπέ, διφρευτά,
ῥόμβου ἀπειρεσίου δινεύμασιν οἶμον ἐλαύνων·
εὐσεβέσιν καθοδηγὲ καλῶν, ζαμενὴς ἀσεβοῦσιν.
χρησολύρη, κόσμου τὸν ἐναρμόνιον δρόμον ἕλκων·
ἔργων σημάντωρ ἀγαθῶν, ὡροτρόφε κοῦρε.
κοσμοκράτωρ, συρικτά, πυρίδρομε, κυκλοέλικτε,
φωσφόρος, αἰολόδεικτα, φερέσβιε, κάρπιμε Παιάν·
ἀϊθαλής, ἀμίαντε, χρόνου πάτερ, ἀθάνατε Ζεῦ,
εὔδιε, πασιφαής, κόσμου τὸ περίδρομον ὄμμα,
σβεννύμενον λάμπων τε καλαῖς ἀκτῖσι φαειναῖς·
δεῖκτα δικαιοσύνης, φιλονάματε, δέσποτα κόσμου·
πιστοφύλαξ, αἰεὶ πανυπέρτατε, πᾶσιν ἀρωγέ·
ὄμμα δικαιοσύνης, ζωῆς φῶς· ὦ ἐλάσιππε,
μάστιγι λιγυρῇ τετράορον ἅρμα διώκων,
κλῦθι λόγων, ἡδὺν δὲ βίον μύστῃσι πρόφαινε.

8. ХИМНА СУНЦУ[286]
(кађење тамјановом смолом)

Почуј блажени, свевидећи што бесмртно око имаш,
Титану злаћани сав од небеске светлости сјајан.
О саморођени, неуморни, угодног живог лика,
почуј, ти потомку истока и годишњих доба.
Твоја десница извор је јутарњег светла,
а левица твоја отац је ноћи.
Ти који си возар ватрених кочија,
што препреке прескачеш и зраке из даљине шаљеш,
ватрено и сав у сјају широм небеса кружиш.
Ти си безбожнима непријатељ, а добрима водич
и њихове стопе водиш и бдиш над њима.
Моја је брига да златном лиром и песмом
испуним свет о твојим божанским делима.
Почуј, владаоче доброг света, водичу, ватрене кружне путање,
окретни зубљоношо што живот доносиш у свему плодан.
Ти часни, оче времена, бесмртни Зевсе,
Поклањаш здравље, ти си и по оку природе знан.
Занавек задужен да бдиш над вечним пламеном
што се рађа и сја.
Ти законитостима нас учиш, о драго име,
деспоте света, чувару сигурности,
увек најузвишенији, користан свима.
Ти си око правде и животне светлости,
што звиждуцима бича у кочијама гониш.
Призивам те речима, а ти нама посвећенима трајање подари.

[286] Хелије**, (** Ἥλιος), је бог Сунца. Био је Тејин и Хиперионов син и Селенин и Ејин брат. Пандам у римској митологији је бог Сол (Sol). Хелијево грчко име сродно је са осталим речима изведеним из корена *seh$_2$wol- (лат.. sol, solis, литв.. saulė, стар.сл.. sъlnьce, срп. сунце). У Египту је поистовећен са богом Ра. Данас се једано насеље Атине назива Хелиополис зато што има највећи број сунчаних дана у години у односу на остале делове града.

9. Σελήνης, θυμίαμα, ἀρώματα.

Κλῦθι, θεὰ βασίλεια, φαεσφόρε, δῖα Σελήνη·
ταυρόκερως Μήνη, νυκτιδρόμος, ἠεροφοῖτι,
ἐννυχίη, δᾳδοῦχε, κόρη, εὐάστερε, Μήνη·
αὐξομένη καὶ λειπομένη, θῆλύς τε καὶ ἄρσην·
αὐγήτειρα, φίλιππε, χρόνου μῆτερ, φερέκαρπε·
ἠλεκτρίς, βαρύθυμε, καταυγάστειρα, λοχείη·
πανδερκής, φιλάγρυπνε, καλοῖς ἄστροισι βρύουσα·
ἡσυχίῃ χαίρουσα καὶ εὐφρόνῃ ὀλβιομοίρῳ·
λαμπετίη, χαριδῶτι, τελεσφόρε, νυκτὸς ἄγαλμα·
ἀστράρχη, τανύπεπλ’, ἑλικοδρόμε, πάνσοφε κούρη,
ἐλθέ, μάκαιρ’, εὔφρων, εὐάστερε, φέγγεϊ τῷ σῷ
λαμπομένη, σώζουσα νέους ἱκέτας σέο κούρη.

9. ХИМНА СЕЛЕНИ[287]

(кађење мирисним биљем)

Почуј ме богињо, краљице Селено,
и ти рогати бику, Месече, што у ноћној тмини луташ,

---

[287] Име Селена је изведено од грчке именице (σέλας), што значи сјај, жар, бљесак, огањ. У дорском и еолском дијалекту, њено име је било написано Σελάνα и Σελάννα. Селена се звала и Мене. Грчка реч мене је означавала месечеве појаве (цео, пола, четвртина месеца на небу). Мушки облик men био је и назив фригијског бога месеца Men. И Mene Men потичу од протохеленског *méns (месец), а сам од прото-индоевропског *mehₗns (месец, лунарни месец), што вероватно потиче од корена *mehₗ- (мерити) и сродно је са српском речима месец/мера/мет-ар. Грчки стоички филозоф Хризип је тумачио Селену као женски и мушки аспект истог бога. Иако на микенском грчком још није откривена јасна потврда за саму Селену (или било ког њеног двојника), реч за месец пронађена је у линеару Б написана као *me-ne од облика генитива μηνός. Као што је Хелиос, из његове идентификације са Аполоном, назван Φοίβος (Phoebus) - светло, sjaj, Селена, из њене идентификације са Артемидом, такође се назива Κυνθία (Cynthia) што значи „она са планине Синт“ (Артемидино родно место). Селена и Артемида су такође биле повезане са Хекатом и све три су сматране месечевим и лунарним богињама, али се само Селена сматрала персонификацијом самог Месеца. Њен римски еквивалент је Luna. Селенину месечеву кочију вукла је преко ноћног неба пар бело-сребрних коња или понекад пар волова. Имала је сјај који расте и нестаје са различитим фазама месеца.У Орфичкој химни Селени она има рогове (месечеве мене). У Хомерској химни Селени, она је описана као љубазна и лепа крилата богиња која је овенчана златом и вози своја кола по ноћном небу као знак људима. Блиста на небу
а из њене бесмртне главе,
сјај окружује земљу
и од њене сјајне светлости
долази велика лепота.
Ваздух пре беше мрачан
сад сија њеном златном круном
а снопови зрака су јој светли као дан.
(Hom.Himn. 32.4-7)
Бројне друге богиње су такође биле повезане са месецом, међутим, само су Селену представљали стари грчки песници као инкарнирани месец. Друге грчке богиње месеца укључивале су Пасифају, Леукипиде, Еилеитију, Хекату, Артемида, Бендис (старо трачко божанство) и Херу.

путевима без светлости.
Почуј ме, ноћна бакљо, добра звездо, Персефоно, Мено;
ти која множиш и остављаш слабе и силне.
Ти мајко векова што плодове носиш блиставих сазвежђа,
ти љубитељко коња, што поспано делиш блистави сјај
као свевидећи ћилибар, будна, ти која ничеш са звездама лепим
и радујеш се у светој тишини благонаклоне ноћи.
Почуј ме ти весела ноћна лампо, украсу мрака,
звездо водиљо у дугој хаљини што кружи небом.
Свемудра дево, прићи блажена милогласна,
добростива звездо.
Твојом светлошћу што с'ја чуваш нас и придошле нове,
јер теби дево сада се понизно молимо.

10. Φύσεως, θυμίαμα, ἀρώματα.

Ὦ Φύσι, παμμήτειρα θεά, πολυμήχανε μῆτερ,
οὐρανίη, πρέσβειρα, πολύκτιτε δαῖμον, ἄνασσα·
πανδαμάτωρ, ἀδάμαστε, κυβερνήτειρα, παναυγής,
παντοκράτειρα, τιτιμέν’ ἀεί, πανυπέρτατε δαῖμον·
ἄφθιτε, πρωτογένεια, παλαίφατε, κυδιάνειρα·
ἐννυχίη, πολύπειρε, σελασφόρε, δεινοκάθεκτε,
ἄψοφον ἀστραγάλοισι ποδῶν ἴχνος εἰλίσσουσα·
ἁγνή, κοσμήτειρα θεῶν, ἀτελής τε τελευτή,
κοινὴ μὲν πάντεσσιν, ἀκοινώνητε δὲ μούνη·
αὐτοπάτωρ, ἀπάτωρ, ἄρσην, πολύμητι, μεγίστη·
εὐανθής, πλοκίη, φιλίη, πολύμικτε, δαῆμον·
ἡγεμόνη, κράντειρα, φερέσβιε, παντρόφε κούρη,
αὐτάρκεια, Δίκη· Χαρίτων πολυώνυμε πειθώ·
αἰθερίη, χθονίη τε, καὶ εἰναλίη μεδέουσα·
πικρὴ μέν φαύλοισι, γλυκεῖα δὲ πειθομένοισιν·
πάνσοφε, πανδώτειρα, κομίστρια, παμβασίλεια·
αὐξιτρόφος, πίειρα, πεπαινομένων τε λύτειρα·
πάντων μὲν σὺ πατήρ, μήτηρ, τροφὸς ἠδὲ τιθηνός·
ὠκυλόχεια, μάκαιρα, πολύσπορος, ὡριάς, ὁρμή,
παντοτεχνές, πλάστειρα, πολύκτιτε, πότνιε δαῖμον,
ἀϊδίη, κινησιφόρος, πολύπειρε, περίφρων·
ἀενάῳ στροφάλιγγι θοὸν ῥύμα δινεύουσα·
πάνρυτε, κυκλοτερής, ἀλλοτριομορφοδίαιτε·
εὔθρονε, τιμήεσσα, μόνη τὸ κριθὲν τελέουσα,
σκηπτούχοῦς’ ἐφύπερθε, βαρυβρεμέτειρα, κρατίστη·
ἄτρομε, πανδαμάτειρα, πεπρωμένη, αἶσα, πυρίπνους
ἀΐδιος ζωή, ἠδ’ ἀθανάτη τε πρόνοια.
πάντα σὺ ἔσσὶ· τα πάντα σὺ γὰρ μούνη τάδε τεύχεις.
ἀλλά, θεά, λίτομαί σε, σὺν εὐόλβοισιν ἐν ὥραις
εἰρήνην ὑγίειαν ἄγειν, αὔξησιν ἁπάντων.

10. ХИМНА ПРИРОДИ[288]
(кађење мирисним биљем)

О Природо , богињо, сверодитељко, мудра матеро,
небеска, прво послата, божанска свестрана, господарице.
О ти свесилна, неукротива, кормиларко, вечна светлости,
свемоћна, увек поштована, божанство најузвишеније;
О ти непролазна, прворођена, прастара, што јунаке славиш;
О ти ноћна, искуства пуна, жестино жарка што у зло досежеш,
без буке обрћеш траг стопала као у игри са коцкицама;
О ти чиста, украсу богова родних, коначног и бесконачног света,
заправо свима заједничка, а опет једина ван света.
Ти си себи сама и отац и сироче, снажна, разборита врло
у том плетиву где љубав лепо цвета, богиња са свима помешана.
О ти господарице, владарко, животоносна, свехранитељко, дево,
самодовољна, Правдо; чујем те у именима Харита разних.
О свему бринеш као да си и небеско и поземно и земаљско божанство.
Да, ти си горка неверним, а слађана верним;
О свемудра, сведарежљива, неговатељице, царице;
О ти плодна божице спаситељице, у време зрења обилато храну множиш,
јер ти си и мајка и отац свих и она што трајно пати;
О ти брзородна, блажена, многоплодна сва од зрелости годишњих доба.

---

[288] Природа није захвалан превод за грчко божанство Φύσις. Име потиче од глагола φῡ́ω и суфикса -σῐ́ς . Глагол има многа занчења: родити, производити, постајати, расти, од природе (можда земље) ту сворен; У латинском имену богиње Natura видимо глагол nascor – родити се, настати, створити. Тиме је сужено поимање овог божанства али у основи испуњава активности овог божанства и доводи се у везу са богињом Геом. Она носи име Мајка Природа међу многим другим именима. Постоји много различитих школа мишљења о томе да ли је Геа богиња природе или је само оличење Земље. Да бисмо лакше разумели ваља замислити Геу као колевку природе. Она је отелотворење Земље у којој се налази сва природа и свет људи. Геа обећава мудро богатство и здравље за свакога ко је љубазан према природи и људском роду. Увек је имала мајчинске инстинкте који су је чинили једном од најважнијих богиња свих времена у митологији. У Природи човек види слику себе, свог раста и коначности. У сваком бићу богиња Природа је присутна.

Ти си уметница вештина многих, свестрана градитељко доба, богињо часна.
Ти си вечна јер покрећеш имања добра, божанство искуства и великог ума;
у вртлогу вечном ти си та што поставља бране,
увек у покрету, вечитом кругу, живог лика и у туђе добро загледана.
На престолу лепом седиш, поштована, оно што дајеш добро бираш.
Одозго просуђујеш, о громовнице, најсилнија.
Ти си неустрашива, свесилна, судбино досуђена, што пламен удишеш.
Увек вечно жива, бесмртнице божијег провиђења.
Ти облачиш све јер ти једина све ово и градиш.
Ево сад богињо, молим ти се свим блаженствима да донесеш мир и здравље
Годишњим добима да се од свега увећају.

11. Πανός, θυμίαμα, ποικίλα.

Πᾶνα καλῶ κρατερόν, νόμιον, κόσμοιο τὸ σύμπαν,
οὐρανὸν ἠδὲ θάλασσαν, ἰδὲ χθόνα παμβασίλειαν,
καὶ πῦρ ἀθάνατον· τάδε γὰρ μέλη ἐστὶ τὰ Πανός.
ἐλθέ, μάκαρ, σκιρτητά, περίδρομε, σύνθρονος ὥραις·
αἰγομελές, βακχευτά, φιλένθεος, ἀστροδίαιτε·
ἁρμονίην κόσμοιο κρέκων φιλοπαίγμονι μολπῇ,
φαντασιῶν ἐπαρωγέ, φόβων ἔκπαγλε βροτείων·
αἰγονόμοις χαίρων ἀνὰ πίδακας ἠδέ τε βούταις,
εὔσκοπε, θηρητήρ, Ἠχοῦς φίλε, σύγχορε νυμφῶν·
παντοφυής, γενέτωρ πάντων, πολυώνυμε δαῖμον·
κοσμοκράτωρ, αὐξητά, φαεσφόρε, κάρπιμε Παιάν·
ἀντροχαρές, βαρύμηνις, ἀληθὴς Ζεὺς ὁ κεράστης.
σοὶ γὰρ ἀπειρέσιον γαίης πέδον ἐστήρικται,
εἴκει δ’ ἀκαμάτου πόντου τὸ βαθύῤῥοον ὕδωρ,
Ὠκεανός τε πέριξ ἐν ὕδασι γαῖαν ἑλίσσων·
ἀέριόν τε μέρισμα τροφῆς, ζωοῖσιν ἔναυσμα,
καὶ κορυφῆς ἐφύπερθεν ἐλαφροτάτου πυρὸς ὄμμα.
βαίνει γὰρ τάδε θεῖα πολύκριτα σῇσιν ἐφετμαῖς·
ἀλλάσσεις δὲ φύσεις πάντων ταῖς σῇσι προνοίαις,
βόσκων ἀνθρώπων γενεὴν κατ’ ἀπείρονα κόσμον.
ἀλλά, μάκαρ, βακχευτά, φιλένθεε, βαῖν’ ἐπὶ λοιβαῖς
εὐιέροις· ἀγαθὴν δ’ ὄπασον βιότοιο τελευτὴν,
Πανικὸν ἐκπέμπων οἶστρον ἐπὶ τέρματα γαίης.

11. ХИМНА ПАНУ[289]

[289] Пан (Πάν) је у грчкој митологији бог шума, ловаца и пастира. Син је Хермеса и нимфе Дриопе, или син Зевса и нимфе Ениде. Са козијим ногама, рогат и брадат, пола-човек, а пола-јарац изазвао је страх и гнушање мајке која га је одбацила, а богови на Олимпу су га због његовог изгледа исмејали. Напушта Олимп и живи у дивљим Аркадијским шумама пастирским животом у друштву горских нимфи.Од богова Пан је највише ценио Аполона, кога је научио вештини гатања, али и ту је био обазрив како не би изгубио добар глас у властитом прорчишту у Аркадији. Савремени научници сматрају да Пан потиче од реконструисаног протоиндоевропског бога, за кога верују да је био важно пастирско божанство. *Péh₂usōn можемо довести у везу са латинском речи pecus (стока, благо) или српском пастир. Верује се да је бог из Ригведе Пушан (*Ph₂usōn) сродан са Паном. Везу између Пана и Пушана, од којих су оба повезана са козама, први пут је идентификовао немачки научник Херман Колит 1924. године. Познати облик имена Пан је скраћен од ранијег Πάων, изведеног од корена *peh₂- (чувар, пехарник, пехар). Према Едвину Л. Брауну, име Пан је вероватно сродно грчкој речи ὀπάων (пратилац, друг, штитоноша,сапутник). За пастирског бога Пана најраније чујемо у Пиндаревој *Питијској оди III 78*. Пан је повезан са богињом мајком, Реом или Кибелом. Волео је музику и игру. Пан је био пун љубави према лепим нимфама, али та љубав није била узвраћена на прави начин. Често је приказиван са фалусом као изразом његове сексуалне моћи. Постојала је легенда да је Пан завео богињу месеца Селену, превари вши је овчијим руном.Често је његово појављивање изазивало страх код људи па се тај страх назвао по њему паника. Грчки историчар Плутарху у делу (De defectu oraculorum, 5,17) каже да је Пан једини грчки бог који заиста умро. За време владавине римског цара Тиберија (14–37 н.е.), вест о Пановој смрти стигла је до једног Тамуса, морнара на путу за Италију преко грчког острва Паксоса. Божански глас га је поздравио из мора: "Тамусе, јеси ли ту? Када стигнеш до Палода, побрини се да објавиш да је велики бог Пан мртав." Тамус је тако и урадио, а вест је са обале дочекана уз стењање и јадиковање. Хришћански апологети, укључујући Еусебија из Цезареје, дуго су користили ову Плутархову причу о Пановој смрти. Пошто је реч „сви“ на грчком придев πᾶς , πᾶςα πᾶν (сав, цео) и такође се изговара *пан* , направљена је игра речи да су *сви демони* нестали. Ова алегориска крилатица побудила је многе западне мислиоце и уметнике да протумаче на свој начин смрт једног паганског бога. Али у много чему Пан је на западу погрешно схваћен те је имао и негативне конотације, упоређујући га са Сатаном. Његов полуљудски изглед као и изглед кентаура (полачовек полакоњ) Хирона треба посматрати као транстемпорално биће када је дошло до смене (смрти) великих богова.

(кађење разним биљем)

Призивам силног и праведног Пана свеприсутног у свету,
и небеског и морског, па и земаљског краља свега;
Ватро бесмртна јер ови твоји удови су светлост.
Прићи, блажени, поскакујући, лутајући кроз време око твог престола.
Прићи тим козијим удовима, бакховског духа, миљениче вишњих,
ти што под звездама живиш, и веселом песмом прдавца стваращ склад света.
Помагачу лудорија, ти чудесни отклањаш све страхове смртника.
Веселиш се козијим стазама и пастирима на изворима.
Ти оштрооки ловче, оне драге Ехо[290], коловођо нимфи,
зачетниче свега, родитељу свих, божанство многих имена,
владару света, умножитељу, лучоношо песме захвалнице.
Ти што у пећинама живиш знаш умирити рогатог Зевса од силног беса.
Јер под тобом неизмерна земља и поље стоји
Као и неисцрпно море и свака понорница,
и Океан те штује што земљу опасује водом
и ваздух држиш што храну дели живима,
ти најсјајнију ватру у оку носиш што са висине гледа,
јер кад се појавиш теби се покоравају сва силна природна испарења.
Цела природа се мења твојом промисли,
хранећи тако људски род и бескрајни свет.
Сада блажени бакханте, од бога вољен,
Прићи за жртву леваницу нама верним посвећеницима,
Учини да крај живота буде ваљан
и отерај страх и лудило у најдаљи крај земље.

[290] Постоји неколико верзија мита о горској нимфи. Ехо (Ἠχώ). Једна верзија говори о срећној љубави бога Пана и Ехо из које су се изродиле кћери Јамба и Јинкс.

12. Ἡρακλέος, θυμίαμα, λίβανον.

Ἥρακλες ὀμβριμόθυμε, μεγασθενές, ἄλκιμε Τιτάν,
καρτερόχειρ, ἀδάμαστε, βρύων ἄθλοισι κραταιοῖς,
αἰολόμορφε, χρόνου πάτερ, ἀΐδιος τε εὔφρων,
ἄῤῥητ’, ἀγριόθυμε, πολύλλιτε, παντοδυνάστα·
παγκρατὲς ἦτορ ἔχων, κάρτος μέγα, τοξότα, μάντι·
παμφάγε, παγγενέτωρ, πανυπέρτατε, πᾶσιν ἀρωγέ·
ὃς θνητοῖς κατέπαυσας ἀνήμερα φῦλα διώξας,
εἰρήνην ποθέων κουροτρόφον, ἀγλαότιμον·
αὐτοφυής, ἀκάμας, γαίης βλάστημα φέριστον·
πρωτογόνοις στράψας βολίσιν, μεγαλώνυμε δαῖμον,
ὃς περὶ κρατὶ φορεῖς ἠῶ καὶ νύκτα μέλαιναν,
δώδεκ’ ἀπ’ ἀντολιῶν ἄχρι δυσμῶν ἆθλα διέρπων·
ἀθάνατοις, πολύπειρος, ἀπείριτος, ἀστυφέλικτος·
ἐλθέ, μάκαρ, νούσων θελκτήρια πάντα κομίζων.
ἐξέλασον δὲ κακὰς ἄτας, κλάδον ἐν χερὶ πάλλων·
πτηνοῖς τ’ ἰοβόλοις κῆρας χαλεπὰς ἀπόπεμπε.

12. ХИМНА ХЕРАКЛУ[291]
(кађење тамјаном)

О Хераклe, силног духа, велике снаге, снажни Титане,
јаких руку, неукроћени, ти напорним моћима чиниш да нешто крене.
О сјајни, трајни, оче времена; О неспутана душо, многопоштовани,
сведржитељу, свевладару, што срце имаш велике снаге, надахнути стрелче.
Алапљивче, родоначелниче, највиши заштитниче свима.
Ти који жудиш за миром што је хранила тебе јунаком за почасти часне
Јер смртницима уништаваш и гониш та дивља племена[292]
О ти природни, неуморни, потомку честите земље[293],
Ти си сјај људима који за тобом жуде, божанство имена многих.
У глави носиш сва свануђа и мркле ноћи,
Боговима ти си бескрајно и чисто искуство[294],
Прићи блажени, донеси сва знамења што болести лече.
Одагнај грозне муке шкропећи гранчицом у руци
И одапетим брзим стрелама судбину тешку свладај.

[291] У овој химни песник не описује дванаест Хераклових задатака, али зато наводи његово смртно и титанско порекло. Епитети који уздижу Хераклa до божанства су јединствени.Он је богочовек.

[292] Ако се бори са дивљим племенима јунак има задатак да успоствња ред и један вид цивилизује из које долази.

[293] Он је Кронов потомак

[294] Хераклово искуство је испуњавање божанских намера. Борба, труд, одрицање, патња су херојски чин, дакако и искуство сваког смртника.

13. Κρόνου, θυμίαμα, στύρακα.

Ἀϊθαλής, μακάρων τε θεῶν πάτερ ἠδὲ καὶ ἀνδρῶν,
ποικιλόβουλ’, ἀμίαντε, μεγασθενές, ἄλκιμε Τιτάν·
ὃς δαπανᾷς μὲν ἅπαντα καὶ αὖξεις ἔμπαλιν αὐτός·
δεσμοὺς ἀῤῥήκτους ὃς ἔχεις κατ’ ἀπείρονα κόσμον·
αἰῶνος Κρόνε παγγενέτωρ, Κρόνε ποικιλόμυθε·
Γαίης τε βλάστημα καὶ Οὐρανοῦ ἀστερόεντος·
γέννα, φυής, μείωσι, Ῥέας πόσι, σεμνὲ Προμηθεῦ,
ὃς ναίεις κατὰ πάντα μέρη κόσμοιο, γενάρχα,
ἀγκυλομῆτα, φέριστε· κλύων ἱκετηρίδα φωνήν,
πέμποις εὐόλβου βιότου τέλος αἰὲν ἄμεμπτον.

13. ХИМНА КРОНУ[295]
(кађење мирисном смолом)

Вечни цвету, оче блажених богова и људи,
Наума разних, о часни, Титане силни;
Ти посвуда расипаш све и опет умножаваш сам;
Ти нераскидиве окове имаш под бескрајним светом.
Кроне, вечни оче времена, Кроне разних прича,
потомче земље и звезданог неба,
породу раста, господару Рјее и часног Прометеја.

[295] Крон, Кронос (Κρόνος), најмлађи син Геје и Урана, вођа прве генерације Титана и на кратко владар свих богова и људи. Успешно је водио побуну против свог оца али је убрзо наставио да влада тирански баш као и он, заробљавајући Киклопе и Хекатонхире и гутајући своју децу осим последњег. То дете, које је био Зевс, ће га свргнути и заробити у Тартар. Имао је петоро браће (Океан, Хиперион, Кеј, Крије и Јапет) као и шест сестара (Теја, Реа, Мнемосина, Феба, Темида и Тетија), Крон је на крају оженио своју сестру Реу са којом је имао шесторо деце: Хестију, Деметру, Херу, Хада, Посејдона и Зевса. Према старој причи Крон је такође био отац кентаура Хирона ког је родио када се претворио у кобилу да би збунио љубоморну Реу и тајно се спарио са Филиром, ћерком титана Океана. Према једној верзији мита, доброћуднији Крон је збацио с власти злу змију Титана Офиона, и на тај начин ослободио свет окова и владао њиме праведно. Након што је поразио Урана, Крон је опет заробио Хекатонхире, Гиганте и Киклопе и поставио змаја Кампу да стражари. Он и његова сестра Реа су постали владари света. Период Кронове власти назива се „Златни век“, јер тада људима нису били потребни закони или правила; сви су чинили исправне ствари, а неморала није било. Ово доба можемо упоредити са krta yugom, златним добом у индиском космичком циклусу. Кроново име у најстаријим грчким текстовима је Κρόνος, под тим именом се помиње и у Хесиодовој *Теогонији*. У класично доба, а и код каснијих коментатора Кроново име се повезује са грчким изразом за "време" (χρόνος), И у орфичкој химни Крону он је отац времена αἰῶνος Κρόνε παγγενέτωρ, Κρόνε ποικιλόμυθε (Кроне, вечни оче времена, Кроне разних прича). Код орфика Крон је заувек заробљен у пећини богиње Ноћи ,а песник Пиндар говори да га је Зевс ослободио из Тартара и поставио за краља Јелисејских поља. Златно доба може се посматрати као време раја на земљи. Свако свргавање бога тј. његовог времена завршава се одсецањем владаревих полних оргна. Тиме се жели обележити крај једној раси и почетак новој.

Ти боравиш по свим местима света,
довитљиви и најспасоноснији; ја сам тај што клечећи моли твоју реч[296]
Подари увек благословен крај онима којима шаљеш

[296] Молити Кронову реч је чувати успомену на Златно доба, тежити благостању.

14. Ῥέας, θυμίαμα, ἀρώματα.

Πότνα Ῥέα, θύγατερ πολυμόρφου Πρωτογόνοιο,
ᾗ λῖς ταυροφόνος ἱερότροχον ἅρμα τιταίνει·
τυμπανόδουπε, φιλοιστρομανές, χαλκόκροτε κούρη,
μῆτερ Ζηνὸς ἄνακτος, Ὀλυμπίου, αἰγιόχοιο·
πάντιμ', ἀγλαόμορφε, Κρόνου σύλλεκτρε μάκαιρα·
οὔρεσιν ἢ χαίρεις, θνητῶν τ' ὀλολύγμασι φρικτοῖς·
παμβασίλεια Ῥέα, πολεμόκλονος, ὀμβριμόθυμε·
ψευδομένη σώτειρα, λυτηριάς, ἀρχιγένεθλε·
μήτηρ μέν τε θεῶν ἠδὲ θνητῶν ἀνθρώπων.
ἐκ σοῦ γὰρ καὶ γαῖα καὶ οὐρανὸς εὐρὺς ὕπερθεν,
καὶ πόντος, πνοαί τε. φιλόδρομος, ἀερόμορφε,
ἐλθέ, μάκαιρα θεά, σωτήριος εὔφρονι βουλῇ,
εἰρήνην κατάγουσα σὺν εὐόλβοις κτεάτεσσιν,
λύματα καὶ κῆρας πέμπουσ' ἐπὶ τέρματα γαίης.

14. ХИМНА РЕИ[297]
(кађење мирисним травама)

Поштована Реа, кћери многоликог Ероса,
Ти што покрећеш бојна кола и свете точкове
упрегнутим лавом што ропће као заклани бик.
Ти окружена јеком бубњева и драгима што стрепе.
О жено, дево са оклопом што звечи,
матеро Зевса господара, егидоноше Олимпа,
свепоштована, слављеног лика, блажена жено у Кроновој постељи;
Ти која се по врлетима радујеш и гласно зазиваш таласима страх смртника.
Реа, краљице свега, снажног духа и пуна ратног вихора.
О мајко богова, али и смртних људи
Јер из тебе дише и земља и пространо изнад небо и море.
Ти си биће миле путање од ваздуха саткана.
Прићи, блажена богињо, спасоносна, ваљаних мисли,
Ти си та што уноси мир у стицању богатства
И одагнај нама и беду и јад на сам крај света.

[297] Реа (Ῥέα, *Rhea*) је у грчкој митологији кћерка титана Урана и Гее, богиња плодности и мајчинства. У миту, Реа је била жена Титана Крона и краљице неба. Када је Крон чуо пророчанство да ће га неко од његове деце свргнути, гутао је свако од њих чим се роди. Реа рађа свог најмлађег сина, Зевса, у тајности и сакрива га у пећини на острву Крит коју су чували Курети. Уместо сина, Крону је дала камен умотан у пелене који је он одмах прогутао. Богиња Реа је блиско идентификована са анатолском богињом Кибелом. Обе су биле приказане као жене, које су обично носиле круну са куполом, а уз њих је био и лав. Као мајка богова, Реа је била и богиња женске плодности, мајчинства и генерације богова. Њено име везано је за грчки глагол ῥέω што значи тећи, струјати, цурети, капати, растапати се, расути се, нестајати, ишчезнути, протећи, пројурити. Она је у савршеном складу са својим мужем. Крон и Реа јесу време које тече тј. представљају вечни ток времена генерација. Као Magana Mater њен "ток" је била и менструална крв и порођајна вода и млеко. Реа је била и богиња удобности и лакоће, што је благослов који се огледа у оној уобичајеној хомерској фрази *богови који живе лагодно.*

15. Διός, θυμίαμα, στύρακα.

Ζεῦ πολυτίμητε, Ζεῦ ἄφθιτε, τήνδε τοι ἡμεῖς
μαρτυρίην τιθέμεσθα λυτήριον, ἠδὲ πρόσευξιν.
ὦ βασιλεῦ, διὰ σὴν κεφαλὴν ἐφάνη τάδε πάντα,
γαῖα θεὰ μήτηρ, ὀρέων θ' ὑψαυχένες ὄχθοι,
καὶ πόντος, καὶ πάνθ', ὁπόσ' οὐρανὸς ἐντὸς ἔταξε.
Ζεῦ Κρόνιε, σκηπτοῦχε, καταιβάτα, ὀμβριμόθυμε,
παντογένεθλ', ἀρχὴ πάντων, πάντων τε τελευτή.
σεισίχθων, αὐξητά, καθάρσιε, παντοτινάκτα,
ἀστράπιε, βρονταῖε, κεραύνιε, φυτάλιε Ζεῦ·
κλῦθί μευ, αἰολόμορφε, δίδου δ' ὑγίειαν ἀμεμφῆ
εἰρήνην τε θεὰν, καὶ πλούτου δόξαν ἄμεμπτον.
[Pro versu 7---11 habet istos Thryll. quorum duo
medii sunt H. 18, 20 et 21.

αὐτοπάτωρ· μακάρων τε θεῶν πάτερ ἠδὲ καὶ ἀνδρῶν.
ἀλλά χάριν λοιβῇσι δίδου, φρεσίν αἴσιμα πάντα.

ζωήν δ' ὀλβιόθυμον. ὁμοῦ δ' ὑγίειαν ἄνασσαν

εἰρήνη τε θεόν κουροτρόφον ἀγλαότιμον·
καί βίον εὐθύμοισιν ἀεί θάλλοντα λογισμοῖς.]

15. ХИМНА ЗЕВСУ
(кађење смолом)

Зевсе, многопоштовани, Зевсе непролазни[298],
Ми ти овим молитвама као знак спаса приређујемо.
О крању, у твојој глави обитава све ово,
и земља богиња матера је твоја
и узвишени врхови планина и читаво море,
и сва небеса изнутра невиђена која си ти поставио.
Кронов Зевсе, што жезло држиш, увек приступачни и силног духа,
сверодитељу, ти си почетак свих и крај свега[299]
ти земљу тресеш, увећаваш и прочишћаваш и све дрмаш и помераш.
Муњоношо, громовниче, бацачу ватре, Зевсе, хранитељу.
Почуј ме, ти променљивог лица, дај покорнима здравље,
блажени мир и шаљи нам мисао обиља.
[самодовољни оче и оче блажених богова и јунака,
Сада милост дај овом леваницом и све суђено у срцима умилостиви.
Пружи нам живи блажени дух јер ти си свети господар једнак за све.]

[298] Ζεῦ ἄφθιτε – Зевсе, непролазни тј. вечни. Овај орфички став је познат; Зевс и јуче и данас и сутра. Сви епитети у химни казују да је реч о крању богова тј. Индри. Платон, *у Кратилу*, даје народну етимологију Зевса са значењем „узрок живота свих живих ствари". Зевсово име повезано је с индоевропским кореном **dey-* = светлити тј. **dyēws* = дневно небо. У номинативу он је *Ζεύς πατήρ*, а у генитиву се *Zeús* мења се у *Διός*. То се може повезати с главним богом Праиндоевропљана - **dyēws ph₂tēr* = božanski otac или отац богова што је упоредиво са санскритским *dyauš pítā*. Из истог корена долази и име Зевсов пандан у римској митологији, Јупитера: *Iupiter, Iovis* < старолатински Diovis, од генитива у ie. - **dyeu-ph₂tēr*. Види: Burkert, *Greek Religion*, 1985, 321 и даље.

[299] Зевс је алфа и омега. Упореди хришћанску иконографију и Христову атрибуцију. Упореди: Снежана Вукадиновић, *Да ли Клаудије Клаудијан пева о хришћанском богу?,* „Српска теологија данас ", Зборник радова, гл. уредник Богољуб Шијаковић, Институт за теолошка истраживања, Београд 2011, стр. 556-561.

16. Ἥρας, θυμίαμα, ἀρώματα.

Κυανέοις κόλποισιν ἐνημένη, ἀερόμορφε,
Ἥρη παμβασίλεια, Διὸς σύλλεκτρε μάκαιρα,
ψυχοτρόφους αὔρας θνητοῖς παρέχουσα προσηνεῖς.
ὄμβρων μὲν μήτηρ, ἀνέμων τροφέ, παντογένεθλε.
χωρὶς γὰρ σέθεν οὐδὲν ὅλως ζωῆς φύσιν ἔγνω·
κοινωνεῖς γὰρ ἅπασι κεκραμένη ἠέρι σεμνῷ.
πάντων γὰρ κρατέεις μούνη, πάντεσσί τ᾽ ἀνάσσεις.
ἠερίοις ῥοίζοισι τινασσομένη κατὰ χεῦμα.
ἀλλά, μάκαιρα θεά, πολυώνυμε, παμβασίλεια,
ἔλθοις εὐμενέουσα καλῷ γήθοντι προσώπῳ.

16. ХИМНА ХЕРИ[300]
(кађење мирисним биљем)

Ти од ваздуха саткана што седиш
У хаљини блиставо плавих набора.
Херо, краљице свега, блажена друго Зевсове постеље,
ти прелазиш ветровима животодавним силна пространства
јер од тебе ништа одвојено није ни сва природа створеног света.
Ти си помешана са духом светим и у свему те има[301],
јер ти си једина владарка од свих и свима господарица.
Ти си та што хучиш у звиждуцима ветрова кроз жртву изливену.
Сад блажена богињо, многих имена, свевишња,
увек добро дочекана код оних који ти долазе.
Ја призивам тебе и твоје радосно лице.

[300] Хера (Ἥρα), поштована Зевсова супруга, била је заштитница брака и удатих жена. Њена верност била је пример и боговима и људима. Хера се појављује у бројним митовима, а поред своје, подиже и много друге деце, кажњава неверство и сурово се свети љубавницама свога мужа.У римској митологији Херу можемо да повежемо са Јуноном. Херино име није грчко, највероватније потиче из периода Минојске или неке друге цивилизације настале пре грчке цивилизације.
[301] Оличење женског принципа

17. Ποσειδῶνος, θυμίαμα, σμύρναν.

Κλῦθι, Ποσειδάον γαιήοχε, κυανοχαῖτα,
ἵππιε, χαλκοτόρευτον ἔχων χείρεσσι τρίαιναν·
ὃς ναίεις πόντοιο βαθυστέρνοιο θέμεθλα,
ποντομέδων, ἁλίδουπε, βαρύκτυπος, ἐννοσίγαιε,
κυμοθαλής, χαριτῶπα, τετράορον ἅρμα διώκων,
εἰναλίοις ῥοίζοισι τινάσσων ἁλμυρὸν ὕδωρ·
ὃς τριτάτης ἔλαχες μοίρης βαθὺ χεῦμα θαλάσσης,
κύμασι τερπόμενος θηρσίν θ’ ἅμα, πότνιε δαῖμον.
ἕδρανα γῆς σώζοις καὶ νηῶν εὔδρομον ὁρμήν,
εἰρήνην, ὑγίειαν ἄγων, ἠδ’ ὄλβον ἀμεμφῆ.

17. ХИМНА ПОСЕЈДОНУ[302]
(кађење смирном)

Почуј црнокоси Посејдоне, што земљу носиш,
љубитељу пастува, држећи у рукама резбарен трозубац;
ти који боравиш на дну олујног мора,
владару пучине, бродова, ти што земљу тресеш
кад потераш свој четворпрег и воденим урликом
покренеш лавину таласа и завитлаш морским звиждуцима слану воду;
Ти који вољом три суђаје у бездан жртву леваницу примаш,
тад си радостан таласима уз то и неманима.
о божански господару, престо земље и храмова чуваш силом грозном
и мир и бродовље бојно читаво изливаш плимом изобиља

[302] Посејдон (Ποσειδῶν) је бог је мора, син титана Крона и његове жене Реје, бог мора, олује, земљотреса и коња. Његов римски еквивалент је Нептун. У Грчкој из бронзаног доба поштован је као главно божанство у Пилосу и Теби. Имао је и култну титулу *земљотресца.* У митовима о изолованој Аркадији повезан је са Деметром и Персефоном и био је поштован као коњ, међутим чини се да је првобитно био бог вода. Он је често сматран кротитељем или оцем коња, а ударцем свог трозупца створио је изворе који су повезани са речју коњ. Посејдоново име вероватно је изведено од грчких речи πόσις, = господар, муж и суфикса- именице δᾶ, = „земља”.

18. Εἰς Πλούτωνα.

Ὦ τὸν ὑποχθόνιον ναίων δόμον, ὀμβριμόθυμε,
Ταρτάριον λειμῶνα βαθύσκιον ἠδὲ λιπαυγῆ,
Ζεῦ χθόνιε σκηπτοῦχε, τάδ' ἱερὰ δέξο προθύμως·
Πλούτων, ὃς κατέχεις γαίης κληῖδας ἁπάσης,
πλουτοδοτῶν γενεὴν βροτέην καρποῖς ἐνιαυτῶν.
ὃς τριτάτης μοίρης ἔλαχες χθόνα παμβασίλειαν,
ἕδρανον ἀθανάτων, θνητῶν στήριγμα κραταιόν·
ὃς θρόνον ἐστήριξας ὑπὸ ζοφοειδέα χῶρον,
τηλέπορον τ', ἀκάμαντα, λιπόπνοον, ἄκριτον ᾅδην,
κυάνεόν τ' Ἀχέρονθ', ὃς ἔχει ῥιζώματα γαίης.
ὃς κρατέεις θνητῶν θανάτου χάριν, ὦ πολυδέγμων,
Εὔβουλ'· ἀγνοπόλου Δημήτερος ὅς ποτε παῖδα
νυμφεύσας λειμῶνος ἀποσπαδίην διὰ πόντου,
τετρώροις ἵπποισιν ὑπ' Ἀτθίδος ἤγαγες ἄντρον,
δήμου Ἐλευσῖνος, τόθι περ πύλαι εἶσ' Ἀΐδαο.*
μοῦνος ἔφυς ἀφανῶν ἔργων φανερῶν τε βραβευτής.
ἔνθεε, παντοκράτωρ, ἱερώτατος, ἀγλαότιμε,
σεμνοῖς μυστιπόλοις χαίρων ὁσίοις τε σεβασμοῖς·
ἵλαον ἀγκαλέω σε μολεῖν κεχαρηότα μύσταις.

18. ХИМНА ПЛУТОНА[303]

О Плутоне, моћног духа што подземље је твој дом
у дубоком сеновитом Тартару од светлости опустелом пољу.
Подземни Зевсе, жезлоношо, прихвати сада ову молитву свету.
Ти си тај који кључеве носи земље целе.
Јер дарујеш сваке године обиље плодова роду смртника.
Ти који си вољом три суђаје краљ подземља целог,
твој престо богова силан је и јак, а уз то помогнут и душама смртника.
Ти који имаш трон безваздушан у тами чврсто стоји
и црни Ахерон, река бола што је у земљи укорењена ту је.
Ти си тај који владаш са бригом о крају смртника,
о господару који све прихваташ, добри саветниче,
ти си једном оне пречисте Деметре отео дете[304]са игришта нимфи

---

[303] Хад (Ἅδης, или Ἀΐδης, - онај који се не види, невиђен, невидљив) је у грчкој митологији бог подземног света. Друго име *Плутон* (Πλούτων – онај који је богат) се не јавља у грчкој литератури из архајског периода, али име Плутос, појављује се у Хесиодовој Теогонији као дете Деметре и Јасиона: *добри Плутос, који иде целом земљом и широком површином мора, и ко год да га сретне и дође у његове руке, тог човека он учини богатим, и он му даје велико богатство.* . У грчкој религији и митологији, Плутон представља позитивнији концепт бога који председава загробним животом. Тако је представљен и у орфичкој химни. *Хад* је често био повезиван са Плутом, грчким богом богатства, јер је минерално богатство пронађено у подземљу. Име Плутон ушло је у широку употребу са Елеусинским мистеријама, у којима је Плутон био обожаван као строги владар и као Персефонин вољени муж. У римској митологији бог подземног света је такође Плутон (Pluto), Сатурнов и Опин син. Хад је заправо господар метала и клица, умрлих душа, јаука и разних демона. У подземље су ишли и враћали се само јунаци. И Орфеј је један од њих. Од Плутосовог имена изведена је кованица плутократија.

[304] То је мит о Хаду који је отео Прозерпину (Персефону или Кору), која је била ћерка Деметре (Церере), у подземни свет да му буде жена. Очајна мајка Деметра није дала биљкама да расту на Земљи. Биљке су људима биле толико потребне да је бог Зевс натерао Хада да смисли неку нагодбу или да се одрекне младе жене. Договор који су постигли је био да Хад шест месеци живи са Прозерпином. Док је Прозерпина била у подземном свету, ниједна биљка није могла да расте на Земљи. Све је мировало и била је зима. Када се Прозерпина вратила својој мајци, било је пролеће и лето. Види: Вукадиновић, 2013, 48 и даље.

и преко мора колима и пастувима из Атике у пећину одвео
далеко од народа Елеусине и тако пред капије Хада довео.
Једини си ти пазио на њен раст тајним делима и од видљивих судија.
А сада нам подај, ти што свима владаш, радујући се најсветије и
најплеменитије,
Нама достојним поклоницима, ја те гласно дозивам да дођеш
Благ и пун радости нам посвећенима.

19. Κεραυνίου Διός, θυμίαμα, στύρακα.

Ζεῦ πάτερ, ὑφίβρομον πυρσαυγέα κόσμον ἐλαύνων,
στράπτων αἰθερίου στεροπῆς πανυπέρτατον αἴγλην,
παμμακάρων ἕδρανον θείαις βροντῇσι τινάσσων,
νάμασι παννεφέλοις στεροπὴν φλεγέθουσαν ἀναίθων·
λαίλαπας, ὄμβρους, πρηστῆρας, κρατερούς τε κεραυνούς,
παμφλέκτους, κραιπούς, φρικώδεας, ὀμβριμοθύμους,
βάλλων εὐροθίους, φλογερούς, νεφέεσσι καλύπτων
πτηνὸν ὅπλον δεινόν, κλονοκάρδιον, ὀρθοέθειρον,
αἰφνίδιον, βρονταῖον, ἀνίκητον βέλος ἀγνὸν
ῥοίζου ἀπειρεσίου δινεύμασι, παμφάγον ὁρμῇ,
ἄῤῥηκτον, βαρύθυμον, ἀμαιμάκετον, πρηστῆρος
οὐράνιον βέλος ὀξὺ καταιβάτου αἰθαλόεντος.
ὃν καὶ γαῖα πέφρικε θάλασσά τε παμφανόωσα,
καὶ θῆρες πτήσσουσιν, ὅταν κτύπος οὗας ἐσέλθῃ·
μαρμαίρει δὲ πρόσωπ’ αὐγαῖς, σμαραγεῖ δὲ κεραυνὸς
αἰθέρος ἐν γυάλοισι· διαῤῥήξας δὲ χιτῶνα,
οὐράνιον προκάλυμμα, χαλλᾷς ἀργῆτα κεραυνόν.
ἀλλά, μάκαρ, θυμὸν βαρύν ἔμβαλε κύμασι πόντου,
ἠδ’ ὀρέων κορυφῇσι· τὸ σὸν κράτος ἴσμεν ἅπαντες.
ἀλλὰ χάριν λοιβῆς σὺ δίδου φρεσὶν αἴσιμα πάντα,
ζωήν τ’ ὀλβιόθυμον, ὁμοῦ θ’ ὑγίειαν ἄνασσαν,
Εἰρήνην τε θεὸν κουροτρόφον, ἀγλαότιμον,
καὶ βίον εὐθύμοισιν ἀεὶ θάλλοντα λογισμοῖς.

19.ХИМНА ЗЕВСУ ГРОМОВНИКУ
(кађење мирисном смолом)

О Зевсе, оче, ти што мучиш свет ватреним зубљем узвишеног праска
и севаш таквом светлошћу сјаја од свега највише примећену.
Ти, громовима разбијаш сва света места чак и божија.
У изворима и облацима све пламти од бљеска кад се разјариш.
Ти си тај, што распаљује кратере и шаље громове, олује, кише и муње које жежу.
Ти си тај, што све пали и баца на ноге оне грабежљиве, страшне и снажног духа.
Ти се скриваш у тамним облацима и грозном буком мило се смешиш,
и страшним крилатим оружјем плашиш срца оних што земљу раде.
непредвидиви, непобедиви, громовниче што муњом и
звуком ломљаве витлаш на све стране света.
Моћном силом и кретањем твојим све прождрети можеш.
Ти си застрашујући и неукротиви бог што пламеновима управљаш.
О ти брза ностранa муњо, ватро, сва земља од твог беса дрхти
и бљештаво море и свако звериње што може то чути,
тај ужасан звук уху неугодан, праска се тог плаше.
И лице природе од светлости твојих муња необично за трен засија,
тада небом твоји громови одјекну и твоје беле стреле
плаветну хаљину неба цепају и кидају ваздуха вео.
О блажени, нека твој силни гнев нестане са ударима морских таласа
или нека се види у врлетима планина, јер твоја моћ једнако влада за све.
Али сад, ти дозволи овом жртвом што изливам
и овим речима све што је суђено да буде.
Подари ми благочастиви иметак и краљевско здравље
и мир поштованог бога хранитеља јунака
и увек живот обилат добро промишљеним делима.

20. Διὸς Ἀστραπέως, θυμίαμα, λιβανομάνναν.

Κικλήσκω μέγαν, ἁγνόν, ἐρισμάραγον, περίφαντον,
ἀέριον, φλογόεντα, πυρίδρομον, ἠεροφεγγῆ,
ἀστράπτοντα σέλας νεφέων παταγοδρόμῳ αὐδῇ,
φρικώδη, βαρύμηνιν, ἀνίκητον θεὸν ἁγνόν,
ἀστραπέα Δία, παγγενέτην, βασιλῆα μέγιστον,
εὐμενέοντα φέρειν γλυκερὴν βιότοιο τελευτήν.

20. ХИМНА ЗЕВСУ МУЊОНОШИ[305]
(кађење тамјаном и маном)

Призивам тебе великог блиставог, од беса махнитог,
гласногрмећег, пред очима свима видљивог,
што кроз ваздух ужарен јуриш као светлост,
што севнеш бљесак из облака брзим праском.
Тебе силног и бесног призивам што језу у мени дуго држи
тебе непобедивог светог бога,
Зевса муњоношу, сверодитеља, највећег краља.
Молим те да добронамерно дарујеш благословен крај живота.

[305] Многобожачки народи из многих култура су имали бога грома, персонификацију или извор сила грома тј. муња; Бог муње нема типичан приказ и вариране у зависности од културе. У индоевропским културама, Бог грома је често познат као главни поглавар или краљ богова. Оно што је Индра у хиндуизму то је Зевс у грчкој митологији или Перун у старословенској религији. Ова химна је сјајан опис Зевсове делатности на небу и земљи. Постулат без логичких доказа за једног миста је био довољан гром или грмљавина и тиме је доказано присуство Зевса. Заправо, делатност природе у виду атмосферског пражњења између облака и земљине површине (гром), није тада имала рационалан логос, као ни за грмљавину која је звучна појава, а настаје као последица атмосферског пражњења.

21. Νεφελῶν, θυμίαμα, σμύρναν.

Ἠέριοι νεφέλαι, καρποτρόφοι, οὐρανόπλαγκτοι,
ὀμβροτόκοι, πνοιῇσιν ἐλαυνόμεναι κατὰ κόσμον·
βρονταῖαι, πυρόεσσαι, ἐρίβρομοι, ὑγροκέλευθοι·
ἠέρος ἐν κόλπῳ πάταγον φρικώδε᾽ ἔχουσαι·
πνεύμασιν ἀντίσπαστοι ἐπιδρομάδην παταγεῦσαι,
ὑμέας νῦν λίτομαι, δροσοείμονες, εὔπνοοι αὔραις,
πέμπειν καρποτρόφους ὄμβρους ἐπὶ μητέρα γαῖαν.

21. ХИМНА ОБЛАЦИМА
(кађење миртом[306])

О ви облаци од ваздуха створени, хранитељи плодни[307],
луталице небеским пољима, родитељи киша и пљускова,
гоњени ветровима по целом свету;
Ви који грмите и ватру расипате, муњовити,
Ви који нагоните да вода из небеса тече
стварајући страшну буку из груди ваздуха;
Покренути олујама, тутњите, зидине сламате до кости допирете.
Сада вас молим и ваше ветрове благе росом оденуте,
шаљите пљускове плодоносне на земљу мајку.

306 Мирта (*Myrtus communis*) је зимзелена грмаста биљака, опојног мириса, али веома лековита. У нашем народу зову је мрча, мунта, мрчика и мартина. То је медитеранска биљка. За њену лековитост, мирис и посебност знали су и стари Грци, па су своје олимписке победнике овенчавали поред ловора и миртом. Код Јевреја је света биљка.

307 Облак је пун воде а, земља је жедна. Облак је хранитељ.

22. Τηθύος, θυμίαμα, λιβανομάνναν.

Ὠκεανοῦ καλέω νύμφην γλαυκώπιδα Τηθύν,
κυανόπεπλον ἄνασσαν, ἐΰτροχα κυμαίνουσαν,
αὔραις ἡδυπνόοισι πατασσομένην περὶ γαῖαν.
θραύουσ᾽ αἰγιαλοῖσι πέτρησί τε κύματα μακρά,
εὐδινοῖς ἁπαλοῖσι γαληνιόωσα δρόμοισιν,
νησὶν ἀγαλλομένη, θηροτρόφος, ὑγροκέλευθε·
μήτηρ μὲν Κύπριδος, μήτηρ νεφέων ἐρεβεννῶν,
καὶ πάσης πηγῆς νυμφέων νασμοῖσι βρυούσης·
κλῦθί μου, ὦ πολύσεμνε, καὶ εὐμενέουσ᾽ ἐπαρήγοις,
εὐθυδρόμοις οὖρον νησὶν πέμπουσα, μάκαιρα.

22. ХИМНА ТЕТИДИ[308]

[308] У грчкој митологији, Тетис или Тетија: Τηθύς је била титанска ћерка Урана и Геје, сестра и жена Титана Океана, и мајка речних богова. Дакле, Тетија се удала за свог брата Океана, огромну реку која окружује свет, и са њим је изродила бројне синове (речне богове) и бројне кћери (Океаниде). Према Хесиоду, било је три хиљаде (тј. безброј) речних богова и три хиљаде Океанида. У 14. певању Илијаде (Зевсова обмана) постоји могућност да је Хомер познавао традицију у којој су Океан и Тетида (уместо Урана и Геје, као код Хесиода) били првобитни родитељи богова. Два пута је Хомер натерао Херу да опише пар као *Океан, од кога су настали богови, и мајка Тетида.* Ови редови М. Л. Весту (M. L. West) сугеришу на мит у којем су Океан и Тетида „први родитељи читаве расе богова. Међутим, како истиче Тимоти Ганц (Timothy Gantz), *мајка* би се једноставно могла односити на чињеницу да је Тетија неко време била Херина хранитељица, као што нам Хера то говори (упореди са *Il.* XXI.195–197). Али, у каснијем одломку Илијаде, Хипнос такође описује Океана као „постанак или почетак за све“, што је, према Ганцу, тешко разумети као друго значење осим тога, за Хомера, Океан је био отац Титана. Вест, заправо, открива у одломку 14. певања Илијаде алузију на могући архаични мит *према коме је Тетида била мајка богова, дуго отуђена (одвојена) од свог мужа*, нагађајући да би се отуђење могло односити на раздвајање „горњих и доњих вода... које одговарају причи о Апсу и Тиамат у Вавилонској космогонији тј. да постоје мушке и женске воде, које су првобитно биле уједињене али да *је до Хесиодовог времена мит можда био скоро заборављен и Тетида се памтила само као име Океанове жене*.“ Платон, у *Тимају*, даје вероватно орфичку генеалогију која је можда одражавала покушај да се помири ова очигледна разлика између Хомера и Хесиода, у којој су Уран и Геја родитељи Океана и Тетије, а Океан и Тетија родитељи Крона и Реје, као и осталих Титана,. У *Кратилу*, Платон цитира Орфеја који је рекао да су Океан и Тетија били *први који су се венчали*, вероватно такође одражавајући орфичку теогонију у којој су Океан и Тетија — уместо Урана и Геје — били првобитни родитељи. Оно што је важно јесте да је Тетија Океанова супруга, касније се Тетија поистовећивала са морем, а у хеленистичкој и римској поезији Тетијино име је почело да се користи као поетски израз за море. Да је Тетија мајка и дојиља многих богова пише и касноантички песник Клаудије Клаудијан (370 - 404) *на своје груди прима Хелија и Селену*, децу своје браће и сестара Хипериона и Теје, током њиховог детињства, када је њихова светлост била слаба и још увек није прерасла у своје старије, светлије ја. У Овидијевим Метаморфозама Тетија претвара Ајзака у птицу поморницу. Према Епимениду (7.-6.века пре Христа), прва два бића, Ноћ и Аер, створили су Тартар, који је заузврат створио два Титана (вероватно Океана и Тетију) од којих је настало космичко јаје.Види: Robert L. Fowler, *Early Greek Mythography*: Volume 2: Commentary,Oxford, 2012,7.

(кађење тамјаном и маном)

Зазивам сјајнооку Тетиду нимфу Океана,
Господарицу у хаљини модрој, валова брзих,
Што благим ветровима о земљу удара
И велике таласе разбија о морске хриди,
И многим брзим лађама умирује пучину,
Потакнута водом чак и звериње храни.
Мајко Кипранке, мајко облака тамних
И свих извора нимфи и свих вода што бујају у току;
Молим ти се, о врло поштована госпо вечне плодности,
О блажена, пошаљи нашим лађама ветрове укроћене
Ваљану брзину да доплове мир

23. Νηρέως, θυμίαμα, σμύρναν.
Ὦ κατέχων πόντου ῥίζας, κυαναυγέτιν ἕδρην,
πεντήκοντα κόρῃσιν ἀγαλλόμενος κατὰ κῦμα
καλλιτέκνοισι χοροῖς, Νηρεῦ, μεγαλώνυμε δαῖμον·
πυθμὴν μὲν πόντου, γαίης πέρας, ἀρχὴ ἁπάντων·
ὃς κλονέεις Δηοῦς ἱερὸν βάθρον, ἡνίκα πνοιὰς
ἐν μυχίοις κευθμῶσιν ἐλαυνομένας ἀποκλείεις ·
ἀλλά, μάκαρ, σεισμοὺς μὲν ἀπότρεπε, πέμπε δὲ μύσταις
ὄλβον τ’, εἰρήνην τε, καὶ ἠπιόχειρ’ ὑγίειαν.

23. ХИМНА НЕРЕЈУ[309]

[309] Мит каже да је Нерej (Νηρεύς) био најстарији син Понта (Мора) и Геје (Земље), а сам Понт је био Гејин син. Нерej и Дорис су постали родитељи 50 кћери (Нереида) и сина (Нерита- ово име можемо да доведемо у везу са хидронимом Неретва, реком у Босни и Херцеговини, по њој је добила име и грчка колонија Нарента која се налазила узводно од данашњег Метковића), са којим је Нерej живео у Егејском мору. Име Нерej није познато у Хомеровим еповима; име бога у Илијади је описно ἅλιος γέρων 'морски старац' (Il. xxiv.58), а у Одисеји постоји комбинација αλιος γερων и Πρωτευς *Протеј* (Od. IV.365, 387). Поред Нереја и Протеја, дескриптивни „Старац мора“ коришћен је и за друга божанства воде у грчкој митологији, која деле неколико особина; као што су Форкис и Глаук . Претпоставља се да је „Морски старац“ у једном тренутку имао космогонијску улогу упоредиву са Океановом, и да је могао добити различита имена на различитим местима. Не зна се да ли је Хомеру било познато име Нерej или не, али име Нереида је посведочено пре њега и може се наћи у Илијади. Пошто је Нерej релевантан само као отац Нереида, сугерише се да би његово име заправо могло бити изведено од имена његових ћерки; док је извођење Нереида од Нереја, као патронимика, такође сугерисано. Према Весту, Нерej је много мање важан од његових ћерки, напомињући да је Херодот понудио *Нереиде, а не Нереја, као пример божанског имена које није изведено из Египта*. Види даље: Litchfield West, Martin, *Hesiod: Theogony (Edited with Prolegomena and Commentary)*. Clarendon Press., 1966, 223. Име је први пут потврђено у Хесиодовој Теогонији, где је Нерej је представљен у непосредној супротности са Еридом (Ἔρις – богиња раздора). Ту постоји опозиција женско-мушко, светло - мрачно. Такође, Ерис је најстарије и најважније дете богиње Ноћи, док је Нерej Понтов најстарији и најважнији син. Други пример је Хесиодов избор глагола и придева који се користе за опис Нереја у супротности са Еридином децом; као што су ἀ-ψευδέα - не-лаже и ἀ-ληθέα - не-заборавља, за разлику од ψευδέα - лажи и λήθη заборав. Ово је подстакло истраживаче да предложе деривате за Ἔρις – неслога, раздор са негативним префиксом νη- не- додатом; наиме Не-Ерис - не раздор, што је еволуирало у Νηρεύς (< νη-ερ(ι)-ευς). Даље, Хесиод се такође поиграо вербалном сличношћу између Нереја и његове последње ћерке Немерте Νημερτής - Непогрешива, чије име такође носи негативни префикс νη- Види даље: Scully, Stephen (2015). *Hesiod's Theogony: from Near Eastern Creation Myths to Paradise Lost*. Oxford University Press., 2015, 18.; Vergados, Athanassios (2020). *Hesiod's Verbal Craft: Studies in Hesiod's Conception of Language and its Ancient Reception*. Oxford University Press., 2020,89; *Prier, Raymond A.. Archaic Logic: Symbol and Structure in Heraclitus, Parmenides and Empedocles*. *De Gruyter Mouton.1976,40.*. Дакле Нерej је описан као морски старац кога су красиле одређене врлине; говорио је увек истину, имао је неке пророчанске моћи и нарочите

(кађење смирном)
О ти што живиш дубоко укопан у корену мора.
Са педесет нимфи славан си на овом пољу,
демону модрих дубина. То мрачно дно заталасаног мора
што земљу опасује припада само теби много слављеноме.
О велико божанство изворе свега,
твоја моћ може немерљиву земљу потрести
и кад се олујни ветрови чак и у тајне пећине скрију
од тебе преплашени грозне буре шаљу;
Прифи благословни Нереју, послушај молитву моју;
Стани! Не треси земљу окрутним гневом;
Нама који те штујемо пошаљи здравља у изобиљу,
Али и мир божански и скромно богатство.

способности. Јунаци као на пример Хераклe кад су успели да га ухвате, он им је својим пророчанством помогао да реше одређене задатке. Ту видимо две манифестације бога мора (Нереј – Протеј) које је Посејдон занемарио тј. истиснуо када је Зевс збацио Крона. Најранији песник који је повезао Нереја са Херакловим мукама био је Ферекид са Сира, према сколиону о Аполонију Рођанину

24. Νηρηίδων, θυμίαμα, ἀρώματα.

Νηρέος εἰναλίου νύμφαι καλυκώπιδες ἀγναί,
φρίκιαι, ἐμβύθιαι, χοροπαίγμονες, ὑγροκέλευθοι,
πεντήκοντα κόραι περὶ κύμασι βακχεύουσαι,
Τριτώνων ἐπ’ ὄχοισιν ἀγαλλόμεναι περὶ νῶτα
θηροτύποις μορφαῖς, ὧν βόσκει σώματα πόντος·
ἄλλοι θ’ οἳ ναίουσι βυθόν, Τριτώνιον οἶδμα,
ὑδρόδομοι, σκιρτηταί, ἑλισσόμενοι περὶ κῦμα,
ποντοπλάνοι δελφῖνες, ἁλιῤῥόθιοι, κυαναυγεῖς·
ὑμέας κικλήσκω πέμπειν μύσταις πολὺν ὄλβον·
ὑμεῖς γὰρ πρῶται τελετὴν ἀνεδείξατε σεμνὴν
εὐϊέρου Βάκχοιο καὶ ἁγνῆς Φερσεφονείης,
Καλλιόπῃ σὺν μητρὶ καὶ Ἀπόλλωνι ἄνακτι.

24. ХИМНА НЕРЕИДАМА[310]
(кађење мирисним биљем)

О свете нимфе румених образа, кћери морског Нереја,
ви што на дну мора коло од игре плетете, богобојажљиве,
ви педесет девица водених стаза таласима занесене
радосне пловите на Тритоновим плећима,
на оном што се храни свим телима мора и облицима зверињих лица.
Ви и друга бића живите у морском бездану
уз тритонску бујицу таласа час поскакујете,
час се тетурате од огромних валова.
Ви сте девице свих водених путева и сјајни делфини,
што лутате морима у модром одсјају.
Молим вас да пошаљете обиља многа, нама верницима
јер ви сте прве показале узвишен свршетак
пресветог Бакха и часне Персефоне
са мајком Калиопом и Аполоном господаром.

[310] Нереиде (Νηρηΐδες) (лат. *Nereides*) су биле кћерке морског бога Нереја и његове жене Дориде, морске нимфе. Нереиде су насељавале *унутрашњост мора* и море које је запљускивало обале на којима су живели људи. Живеле су уз стеновите обале, у сребрним пећинама на самом морском дну, надарене музиком и плесом. Као и њихови родитељи и оне су имале благу нарав. Појединачно су представљале различите аспекте мора од слане воде, до морске пене, песка, камења, таласа и морских струја, као и разне вештине које поседују поморци. Нереиде су пружале заштиту поморцима, а њихови кипови још и данас украшавају прамце бродова, као и фасаде кућа на обалама Средоземног мора. Највише су се прославиле Амфитрита — жена бога мора Посејдона, и Тетида — мајка ахејског јунака Ахилеја. Нереиде су у древној уметности приказиване као лепе, младе девојке, које понекад трче са малим делфинима или рибама у рукама, или пак јашу на леђима делфина, хипокампа и других морских створења. Поистовећујемо их са вилама у словенској митологији.

25. Πρωτέως, θυμίαμα, στύρακα.

Πρωτέα κικλήσκω, πόντου κληῖδας ἔχοντα,
πρωτογενῆ, πάσης φύσεως ἀρχὰς ὃς ἔφηνεν,
ὕλην ἀλλάσσων ἱερὴν ἰδέαις πολυμόρφοις,
πάντιμος, πολύβουλος, ἐπιστάμενος τά τ᾽ ἐόντα,
ὅσσα τε πρόσθεν ἔην, ὅσα τ᾽ ἔσσεται ὕστερον αὖτις·
πάντα γὰρ ἐν Πρωτεῖ πρώτη φύσις ἐγκατέθηκεν.
ἀλλά, πάτερ, μόλε μυστιπόλοις ὁσίῃσι προνοίαις,
πέμπων εὐόλβου βιότου τέλος ἐσθλὸν ἐπ᾽ ἔργοις.

25. ХИМНА ПРОТЕЈУ[311]
(кађење мирисном смолом)

Призивам Протеја што кључеве морских одаја има,
који тумачи као прворођени узроке природе целе,
Мењајући своје свето тело у лица многих облика,
И надасве поштован и мудар који зна да управља оним што јесте,
и како је накада било и како ће бити сутра.[312]
Јер теби Протеју природа прва дала је све.
Већ, оче, приступи побожним прорицањем, нама
уведеним у ову тајну службу, даривајући нам
овим Благословеним делима успешан крај нашег срећног живота.

[311] Протеј (Πρωτεύς,) морски бог, Хомер га назива морским старцем као и Нереја, а то свакако сугерише да је једно од праисконских морских божанстава. У 4. певању Одисеје, Хомер каже да је Протејев дом било пешчано острво Фар (речна ада) на обали делте Нила. Био је сточар, чувар Посејдонових туљана и морских звери. Био је прозорљив и тешко ухватљив јер је мењао своју физичку појавност. Према Хесиоду и Хомеру Протеј је био Посејдонов син, а друга тврдња је да је био син Нереја и Дориде или Океана и Најаде. Имао је кћи Идотеју и синове Полигона и Телегона који су страдали од Хераклове руке.

[312] Читава химна Протеју написана је у пророчком духу. Он је неко ко је био на почетку стварања света и његов дар прорицања је природан след. Од њега Менелај тражи помоћ како би потражио искупљење од бога кога је увредио, а он није знао ко је тај бог. Иако је Протеј мењао своја обличија лава, змије, леопарда, воде, дрвета Менелај је некако успео да га ухвати, тада му је Протеј саопштио истину која га је дочекала у домовини, уз то поменуо је Одисејево лутање и Ајантово страдање. Код Вергилија у *Георгикама* има и прича о помору Аристејевх пчела и на који начин га Протеј саветује да његове пчеле оздраве.

26. Γῆς, θυμίαμα, πᾶν σπέρμα, πλὴν κυάμων καὶ ἀρωμάτων.

Γαῖα θεά, μῆτερ μακάρων, θνητῶν τ’ ἀνθρώπων,
πάντροφε, πανδώτειρα, τελεσφόρε, παντολέτειρα,
αὐξιθαλής, φερέκαρπε, καλαῖς ὥρῃσι βρύουσα·
ἕδρανον ἀθανάτου κόσμου, πολυποίκιλε κούρη,
ἢ λοχίαις ὠδῖσι κύεις καρπὸν πολυειδῆ·
ἀϊδίη, πολύσεπτε, βαθύστερν’, ὀλβιόμοιρε,
ἡδυπνόοις χαίρουσα χλόαις, πολυάνθεμε δαῖμον·
ὀμβροχαρής, περὶ τὴν κόσμος πολυδαίδαλος ἄστρων
εἰλεῖται φύσει ἀενάῳ καὶ ῥεύμασι δεινοῖς.
ἀλλά, μάκαιρα θεὰ, καρποὺς αὔξοις πολυγηθεῖς,
εὐμενὲς ἦτορ ἔχουσα, σὺν ὀλβίοισιν ἐν ὥραις.

26. ХИМНА ЗЕМЉИ[313]
(кађење свим семенима осим боба[314] и мирисних трава)

О Земљо, богињо, матеро блажених и свих смртника.
Земљо, свехранитељко, сведатељко, доноситељко краја и свеуништитељко.
Ти бринеш за свачији раст, о плодоносна, ти што зелениш у лепим
временима.
Твој престо је место бесмртног света, о многошаролика дево,
Ти си та шта из набрекле утробе рађа плодове разних облика;
О вечна, много поштована, дубоких недара,
ти срећу доносиш радујући се младим травкама,
о многоцветно божанство, ти знаш и на киши да се веселиш
и звезданом небу створеном вештином уметника радујеш се.
Радујеш се и кад се пред вечном природом затвараш због страшних вода.
Сада ти, о блажена богињо, благосиљај ове плодове са пуно радости,
Јер ти имаш лековиту снагу са блаженим моћима у свим временима.

---

[313] Геа или Гаја или Ге (у атичком дијалекту Γῆ, у дорском Γᾶ везано можда са Δᾶ у значењу Земља, у српском језику за земљу имамо реч *груда* где је сачуван корен *да* у суфиксу*;* Γαῖα је чест епски облик, заправо, не зна се тачно порекло ове речи), је старогрчка персонификација Земље и за све мајка свега лепог и родног на свету. Рођена спонтано или ex nihil или из Хаоса. Геа је родила Урана са којим је изродила Титане, родитеље већине Олимпских богова. Геја се побунила против владавине сва три владара универзума (Урана, Хрона и Зевса). Ова три света имала су потпуно опречне расе живих бића на земљи. О побуни Земље пише Клаудије Клаудијан у митолошком епу Гигантомахија (Види српски превод: С. Вукадновић, *Мит као историјска метафора у поетици Клаудија Клаудијана*, докторска дисетација, Београд, 2013, 103-131). На крају, Земља је морала да прихвати свог унука Зевса као врховног владара свих богова и људи.

[314] Боб (*Vicia faba)* је међу најстаријим биљкама у узгоју и међу најлакшима за узгој. Заједно са сочивом, грашком и леблебијом, верује се да су они постали део исхране источног Медитерана око 6000 година пре нове ере или раније. Биљка је гајена још у касном неолиту, вероватно прво у Алжиру или у југозападној Азији, касније – у гвозденом добу већ је раширена широм Европе. Боб је био једна од најважнијих намирница медитеранске цивилизације, посебно Старих Грка и Римљана. Орфичка забрана да се не једе боб или да се мисти уздржавају од боба је највероватније потреба да се група верника изолује и разликује и по исхрани и по некој врсти поста. То би било у хришћанском кључу нека врста послушања.

27. Μητρὸς θεῶν, θυμίαμα, ποικίλα.

Ἀθανάτων θεότιμε θεῶν μῆτερ, τροφὲ πάντων,
τῇιδε μόλοις κράντειρα θεά, σέο, πότνι', ἐπ' εὐχαῖς,
ταυροφόνων ζεύξασα ταχύδρομον ἅρμα λεόντων,
σκηπτοῦχε κλεινοῖο πόλου, πολυώνυμε, σεμνή·
ἣ κατέχεις κόσμοιο μέσον θρόνον, οὕνεκεν αὐτὴ
γαῖαν ἔχεις, θνητοῖσι τροφὰς παρέχουσα προσηνεῖς.
ἐκ σέο δ' ἀθανάτων τε γένος θνητῶν τ' ἐλοχεύθη·
σοὶ ποταμοὶ κρατέονται ἀεὶ καὶ πᾶσα θάλασσα·
Ἰσίη αὐδαχθεῖσα· σὲ δ' ὀλβοδότιν καλέουσιν,
παντοίων ἀγαθῶν θνητοῖς ὅτι δῶρα χαρίζῃ.
ἔρχεο πρὸς τελετήν, ὦ πότνια, τυμπανοτερπής,
πανδαμάτωρ, Φρυγίης, σώτειρα, Κρόνου συνόμευνε,
Οὐρανόπαι, πρέσβειρα, βιοθρέπτειρα, φίλοιστρε·
ἔρχεο γηθόσυνος, κεχαρημένη εὐσεβίῃσιν.

27. ХИМНА МАЈЦИ БОГОВА[315]

[315] Изида (Ἰσις) је врховна богиња старог Египата, ћерка Геба и Нут (земље и неба), сестра и супруга бога Озириса, мајка бога Хоруса. Она је оличење земаљске снаге и истовремено богиња Месеца. Представља се са Сунчевим диском који се налази између два кравља рога. Њен култ се у своје време био проширио и на Грчку и Рим. Сматрана је идеалном супругом, мајком и била је једно од најцењенијих божанства. Циклус мита о Озирисовој смрти и ускрснућу први пут је забележен у Пирамидним текстовима и прерастао је у најразумљивији и најутјецајнији од свих египатских митова. Изида игра главну улогу у овом миту, тако да се она развијала у књижевности од периода Новог краљевства (око 1550.-1070. п. н. е.) до Птолемејског периода (305.–30. п. н. е.) и постала је најсложенији књижевни лик. У исто време, приписиване су јој карактеристике многих других богиња, проширујући њен значај далеко изван Озирисовог мита. Изидин култ, као и други у грчко-римском свету, није имао чврсту догму, а његова веровања и праксе су можда остали само лабаво слични док се ширио по региону и еволуирао током времена. Грчке ареталогије које хвале Изиду пружају много информација о овим веровањима. Делови ових ареталогија веома личе на идеје у касним египатским химнама попут оних у Филама, док су други елементи потпуно грчки. Други подаци потичу од Плутарха (око 46–120. не), чија књига О Изиди и Озирису тумачи египатска божанства на основу његове средњоплатонистичке филозофије, и из неколико дела грчке и латинске књижевности која се односе на Изидино обожавање, посебно Апулејев роман (око 125–180. не) познат као *Златни магарац*, који се завршава описом како главни лик има визију богиње и постаје њен следбеник. У хеленистичком периоду (323.-30. п. н. е.), када су Египтом владали Грци, онда су Грци и Египћани веровали у култ Изиде, заједно са новим богом Сераписом. Изиди су приписиване особине неких грчких божанстава, као што је изум брака и заштита бродова на мору али је задржана чврста веза са Египтом и другим египатским божанствима која су била популарна у хеленистичком свету, као што су Озирис и Харпократ. Како се хеленистичка култура проширила на територију Рима у 1. веку пре нове ере, култ Изиде је постао део римске религије. Њени следбеници су чинили мали део становништва римског царства али су се простирали на целој територији. Свештеници су развили карактеристичне фестивале, као и церемоније иницијације сличне онима других грчко-римских мистериозних култова. Неки од њених следбеника су веровали да је обухватила све женске божанске моћи. Обожавање Изиде завршено је успоном хришћанства у четвртом и петом веку. Њен култ је можда утицао на хришћанска веровања и праксе као што је поштовање св. Марије, али докази за овај утицај често су контраверзни. Изида наставља да се појављује у западној култури, посебно у езотерији и модерном паганизму, често као персонификација природе или женског аспекта божанства.

(кађење разноврсним биље)

Мајко богова, божанског достојанства, хранитељко бесмртника,
Прићи о ти, јединствена богињо овом који те молитвама зазива.
Ти која седиш у брзокрилим колима упрегнувши рику бикова и лавова.
Ти што држиш божански скиптар што теби припада, многоимена и света.
Ти која заузимаш средњи трон овог света.
И зато земљу имаш што смртницима нуди храну за живот ваљану.
Од тебе су и богови и људи рођени,
од тебе све реке потекоше и сва мора.
Изидо, тебе позивам, тебе коју срећу делиш.
Ти смртницима због сваког добра која учине с љубављу узвраћаш.
Прићи светковини о господарице, ти што уживаш у звуку бубњева.
О свесилна, спаситељко Фригије[316], Кронова госпо,
чедо Ураново, од свих прва рођена, ти која живот и страст славиш.
Прићи, радосна и пуна љубави нама побожнима.

[316] Веже је за фригијску богињу Кибелу.

28. Ἑρμοῦ, θυμίαμα, λίβανον.

Κλῦθί μευ, Ἑρμεία, Διὸς ἄγγελε, Μαιάδος υἱέ,
παγκρατὲς ἦτορ ἔχων, ἐναγώνιε, κοίρανε θνητῶν,
εὔφρων, ποικιλόβουλε, διάκτορος, Ἀργειφόντα,
πτηνοπέδιλε, φίλανδρε, λόγου θνητοῖσι προφῆτα·
γυμνάσιν ὃς χαίρεις, δολίαις τ᾽ ἀπάταις, (στρ)οφιοῦχε*·
ἑρμηνεῦ πάντων, κερδέμπορε, λυσιμέριμνε·
ὃς χείρεσσιν ἔχεις εἰρήνης ὅπλον ἀμεμφές·
Κωρυκιῶτα, μάκαρ, ἐριούνιε, ποικιλόμυθε,
ἐργασίαις ἐπαρωγέ, φίλε θνητοῖς ἐν ἀνάγκαις·
γλώσσης δεινὸν ὅπλον, τὸ σεβάσμιον ἀνθρώποισιν·
κλῦθί μευ εὐχομένου, βιότου τέλος ἐσθλὸν ὀπάζων,
ἐργασίῃσι, λόγου χάρισιν, καὶ μνημοσύνῃσιν.

*Hermann има οφιοῦχε.; Athanassakis има τροφιοῦχε:. Liddell & Scott нуди στροφιοῦχε.

28. ХИМНА ХЕРМЕСУ[317]

[317] Хермес (Ἑρμῆς) је олимпско божанство у древној грчкој религији и митологији које се сматра гласником богова. Такође се сматра заштитнико путника, лопова, трговаца и беседника. У стању је да се креће брзо и слободно између светова смртника и божанског уз помоћ својих крилатих сандала. Хермес игра улогу психопомпа или „водича душа“. Ова химна прати мит о Хермесу где он функционише као изасланик и гласник богова, и представља се као син Зевса и Маје. Сматра се "божанским преварантом" о чему Хомерска химна Хермесу нуди најпознатији извештај. Хермесови атрибути и симболи су херма, петао, корњача, торба, таларија (крилате сандале) и крилати шлем или једноставни петасос, као и палма, коза, број четири, неколико врста риба, и тамјан. Међутим, његов главни симбол је кадуцеј тј. крилати штап испреплетен са две змије. Његови атрибути су раније утицали на етрурског бога Турмса. Најранији облик имена Хермес је из микенског периода *hermāhās написано линеаром Б. Већина научника изводи „Хермес“ од грчког ἕρμα - камен којим се нешто подупире, потпорни камен. Али та етимологија није још у потпуности истражена. Камен се доводи у везу индоевропским *ser-(саставити, везати) Научне спекулације да име „Хермес“ потиче од примитивнијег облика који значи „камен, белег, стуб“ су спорне, опет други научници сугеришу да би Хермес могао бити сродник Ведског Сараме.Види даље: Debroy, Bibek, *Sarama and her Children: The Dog in the Indian Myth.* Penguin Books India, 2008,77; A. L. Frothingham, Babylonian Origin of Hermes the Snake-God, and of the Caduceus I, *American Journal of Archaeology*, Vol. 20, No. 2 (Apr. - Jun., 1916), pp. 175-211. У римској митологији и религији многе Хермесове карактеристике припадају Меркуру, везано за, робу, трговину и трговца корен је merk- . Како су се грчка култура и утицај ширили након освајања Александра Великог, период синкретизма или interpretatio graeca показао је многа традиционална грчка божанства идентификована са страним панданима. У птолемејском Египту, на пример, грчки говорници су египатског бога Тота идентификовали као египатски облик Хермеса. Два бога су обожавана као један у Тотовом храму у Кемену, граду који је на грчком постао познат као Хермополис. Ово је довело до тога да је Хермес добио атрибуте бога превођења и тумачења, или уопштеније, бога знања и учења. Ово је илустровано примером писма из 3. века пре нове ере које је свештеник Петосирис послао краљу Некопсу, вероватно написаног у Александрији 150. године пре Христа, наводећи да је Хермес учитељ свих тајних мудрости, које су доступне искуством религиозног заноса. Тотов епитет који се налази у храму у Есни, „Тот велики, велики, велики“, почео је да се примењује на Хермеса почев од најмање 172. године пре Христа. Ово је Хермесу позајмило једну од његових најпознатијих каснијих титула, Хермес Трисмегист ((Ἑρμῆς ὁ Τρισμέγιστος), „трипут највећи

(кађење тамјаном)

Послушај ме Хермесе, Зевсов гласниче, Мајин сине,
ти што подстичеш и имаш свемоћно срце, заповедниче смртника.
О милостиви водичу, ти разних наума, увек се показујеш у сјајном светлу.
О ти крилатих стопала, човекољубиви тумачу божијих речи људској раси,
Ти који се једнако радујеш пешацима и лукавим божијим подвалама,
тумачу свега, вешти трговче, ти бриге растерујеш.
У рукама имаш похвале мира као оружје твоје,
Коричанину[318], блажени и благодатни многим језицима се служиш,
у пословима ти си помагач и увек пријатељ људима у муци.
Твој језик је опасно оружје и најузвишенији нама смртницима[319]
Почуј ме како те уздижем, подари ми честит живот овом службом,
и милостивим делима речи које се памте.

Хермес“. Види: Van den Broek, Roelof (2006). "Hermes Trismegistus I: Antiquity". In Hanegraaff, Wouter J. (ed.). *Dictionary of Gnosis and Western Esotericism*. Leiden: Brill. pp. 474–478.; Ifigenija Radulović, Snežana Vukadinović, Aleksandra Sminov-Brkić, ΟΥΔΕΝ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΚΛΟΠΗΝ: Hermes the Transformer, *Ágora. Estudos Clássicos em Debate* No. 17, 2015, 45-62. Фигура Хермеса Трисмегиста ће касније апсорбовати разне друге езотеричне традиције мудрости и постати главна компонента херметизма, алхемије и сродних традиција.

[318] Κωρυκιῶτα, μάκαρ, - корикиачки, блажени. Овај придев је можда настао од топонима Κώρυκος, тако се звао рт код Еритре у Јонији са луком истог имена или се мисли на Κωρύκιον ἄντρον – Корикиачка пећина недалеко од Делфа испод Парнаса, мит каже да су се ту окупљале Корикиачке нимфе (Κωρύκιαι Νύμφαι) које су славиле ноћне Дионисове оргије.

[319] Сви који тргују имају лажљиви језик, па према томе и говорници, политичари, а превара у самом зачетку се види у миту о малом Хермесу који је надмудрио Зевса и Аполона. Види: Платон, *О језику и сазнању*, Избор и превод Ксенија Марицки Гаћански, Иван Гаћански, Рад, Београд, 1977, 21-55.

29. Ὕμνος Περσεφόνης.

Περσεφόνη, θύγατερ μεγάλου Διός, ἐλθέ, μάκαιρα,
μουνογένεια θεά, κεχαρισμένα δ’ ἱερὰ δέξαι·
Πλούτωνος πολύτιμε δάμαρ, κεδνή, βιοδῶτι·
ἣ κατέχεις Ἀΐδαο πύλας ὑπὸ κεύθεα γαίης,
Πραξιδίκη, ἐρατοπλόκαμος, Δηοῦς θάλος ἀγνόν,
Εὐμενίδων γενέτειρα, καταχθονίων βασίλεια·
ἣν Ζεὺς ἀῤῥήτοισι γοναῖς τεκνώσατο κούρην.
μῆτερ ἐριβρεμέτου πολυμόρφου Εὐβουλῆος,
Ὥρῶν συμπαίκτειρα, φαεσφόρος, ἀγλαόμορφε·
σεμνή, παντοκράτειρα, κόρη καρποῖσι βρύουσα,
εὐφεγγής, κερόεσσα, μόνη θνητοῖσι ποθεινή,
ἐαρινή, λειμωνιάσιν χαίρουσα πνοῇσιν,
ἱερὸν ἐκφαίνουσα δέμας βλαστοῖς χλοοκάρποις,
ἁρπαγιμαῖα λέχη μετοπωρινὰ νυμφευθεῖσα·
ζωὴ καὶ θάνατος μούνη θνητοῖς πολυμόχθοις,
Φερσεφόνεια· φέρβεις γὰρ ἀεὶ καὶ πάντα φονεύεις.
κλῦθι μάκαιρα θεά, καρποὺς δ’ ἀνάπεμπ' ἀπὸ γαίης,
εἰρήνῃ θάλλουσα καὶ ἠπιόχειρ’ ὑγείῃ,
καὶ βίῳ εὐόλβῳ, λιπαρὸν γῆρας κατάγοντι
πρὸς σὸν χῶρον, ἄνασσα, καὶ εὐδύνατον Πλούτωνα.

29. ХИМНА ПЕРСЕФОНИ[320]

Прићи нам Персефоно, блажена кћери великог Зевса,
јединозачета богињо, радосна прихвати ову свету молитву.
О много поштована брижна Плутонова жено, извору живота.
Ти која под земљом скрита држиш капије Хада.
Ти која судиш и казне извршаваш, дивним локнама украшена.
О Зевсова света младице, О ти потомку Еуменида, краљице подземља.
Тебе девицу Зевс је из тајног семена створио,
Мајко Еубула[321], гласног громовника што многе облике има,
Аполонова дружбенице, светлоносна, чудесне лепоте.
О поштована дево и владарко, свих полодова што ничу.
Ти једина прелепо сијаш и међу смртницима који за тобом жуде.
О краљице, што радост налазиш на пролећним ливадама
чије свете облике у напупелом воћу налазимо.
Твоја јесења постеља плени венчањем и живот и смрт

---

[320] У древној грчкој митологији и религији, Персефона (Περσεφόνη) такође се звала Коре (Κόρη) или Кора, ћерка је Зевса и Деметере. Постала је краљица подземног света након отмице и удаје за свог ујака Хада, краља подземља. Мит о њеној отмици, њеном боравку у подземљу и њеном привременом повратку на површину представља њене функције као оличење пролећа и персонификације вегетације, посебно житарица, које нестају у земљи када се посеју, ничу из земље године. пролеће, а беру се када потпуно порасту. У класичној грчкој уметности, Персефона је увек приказана у хаљини, која често носи сноп жита. Можда се појављује као мистично божанство са скиптром и кутијом, али је углавном била представљена у процесу одношења од Хада. Персефона као богиња вегетације и њена мајка Деметра биле су централне фигуре Елеузинских мистерија, које су иницираним обећавале срећан загробни живот. Порекло њеног култа је неизвесно, али се заснивао на древним аграрним култовима земљорадничких заједница. У Атини су јој посвећене мистерије које се прослављају у месецу Антестериону. Град Епизефирске Локре, у модерној Калабрији (јужна Италија), био је познат по култу Персефоне, где је она богиња брака и рађања на овим просторима. Упореди: S. Vukadinović, *Elementi Hesiodove teogonije u Klaudijanovom mitološkom epu De raptu Proserpinae*, Zbornik radova, *Susreti kultura,* Filozofski fakultet u Novom Sadu, Novi Sad, 2013, str. 1209-1217.

[321] Еубулеј (Εὐβουλεύς), епитет хтонских божанстава, Хада, Зевса и Диониса и то у значењу „добар саветник“.

и страдалом људском роду твоја моћ се открива.
Јер ти Персефона[322] доносиш, али увек и све убијаш.
Почуј ме благословена богињо, пошаљи богати род из земље,
Разног воћа уз блажени мир и добро здравље.
О господарице, награди мој живот обиљем, угодну старост доведи
ка твојој земљи, ка царству моћног Плутона.

[322] Њено име има бројне историјске варијанте. Ту спадају Персефаса (Περσεφάσσα) и Персефата (Περσεφαττα) или као у овој химни Φερσεφόνεια . На атичким вазама из 5. века пре Христа често се среће облик (Φερρϖφάττα) који је Платон назива Ферепафа (Φερέπαφα) у свом Кратилу, „јер је мудра и додирује оно што је у покрету“. Постоје и облици Перифона (Πηριφόνα) и Персефаса (Φερσεφασσα). Постојање толико различитих облика имена можда показује колико је Грцима било тешко да изговоре реч на свом језику и сугерише да име можда има предгрчко порекло. На латинском, њено име је преведено Просерпина. Римљани су је идентификовали као италску богињу Либеру, која је била повезана са Просерпином. Митови слични Персефонином силаску и повратку на земљу такође се појављују у култовима мушких богова, укључујући Атиса, Адониса и Озириса.

30. Διονύσου, θυμίαμα, στύρακα.

Κικλήσκω Διόνυσον ἐρίβρομον, εὐαστῆρα,

πρωτόγονον, διφυῆ, τρίγονον, Βακχεῖον ἄνακτα,

ἄγριον, ἄρρητον, κρύφιον, δικέρωτα, δίμορφον,

κισσόβρυον, ταυρωπόν, ἀρήϊον, εὔϊον, ἀγνόν,

ὠμάδιον, τριετῆ, βοτρυοτρὸφον, ἐρνεσίπεπλον.

Εὐβουλεῦ, πολύβουλε, Διὸς καὶ Περσεφονείης

ἀρρήτοις λέκτροισι τεκνωθείς, ἄμβροτε δαῖμον·

κλῦθι μάκαρ φωνῆς, ἡδὺς δ’ ἐπίπνευσον ἐνηής,
εὐμενὲς ἦτορ ἔχων, σὺν ἐυζώνοισι τιθήναις.

30. ХИМНА ДИОНИСУ[323]

[323] Дионис, Διόνυσος је бог винарства, воћњака, воћа, вегетације, плодности, свечаности, лудила, ритуалног лудила, верског заноса и позоришта. Такође је био познат код Грка и као Бахус (Βάκχος) (име које су касније усвојили Римљани) због лудила које је наводно изазивао бакхе. Као Дионис Елеутерије (ослободилац), његово вино, музика и екстатичан плес ослобађају његове следбенике од самосвесног страха и бриге и подривају унутрашњу, скривену природу појединца. Његов тирс, жезло са стабљиком коморача, понекад намотано бршљаном са које капље мед, је и благотворан штап и оружје којим се уништавају они који се противе његовом култу и слободама које он заступа. Верује се да они који учествују у његовим мистеријама постају опседнути и опуномоћени од самог Диониса. Његово порекло је неизвесно, а култови су имали много облика; неки су у античким изворима описани као трачки, други као грчки. У орфичкој религији, он је различито био син Зевса и Персефоне; хтонски или подземни аспект Зевса; или два пута рођени син Зевса и смртне Семеле. Елеусинске мистерије га поистовећују са Јакхом, сином или мужем Деметере. Већина извештаја каже да је рођен у Тракији, путовао и стигао у Грчку као странац. Вино је било религиозни фокус у Дионисовом култу и било је његова земаљска инкарнација. Вино би могло да ублажи патњу, донесе радост и инспирише божанско лудило. Дионисови фестивали укључивали су извођење светих драма у којима су се одигравали његови митови, почетна покретачка снага развоја позоришта у западној култури. Дионисов култ је такође „култ душа“; његове менаде хране мртве приносом крви, а он делује као божански именитељ између живих и мртвих. Понекад је категорисан као бог који умире и васкрсава. Римљани су поистовећивали Бахуса са својим Либер Патером, „слободним оцем“ фестивала Либералиа, заштитником виноградарства, вина и мушке плодности, и чуваром традиције, ритуала и слобода везаних за пунолетство. Бакхусови фестивали спојени су са фестивалима Либера и Диониса. Префикс *dio-* у имену Διόνυσος се од антике повезивало са Зевсом (ген. Δίος), а варијанте имена изгледа упућују на оригинални **Dios-nysos*. Најраније сведочанство је микенско грчки облик датива *(di-wo-nu-so*), који се налази на две плоче које су пронађене у микенском Пилосу и датиране у 12. или 13. век пре Христа. Али истаживачи нису били сигурни да ли је то заиста био теоним. Археолошка ископавања крајем 19. века потврђују још четири артефакта са натписом линеара Б, која потврђују рано Дионисово обожавање. На микенско грчком облик Зевс који је *di-wo.* други елемент *-nūsos* је непознатог порекла. Неки истраживачи су тај суфик повезали са планином Ниса, родним местом бога у грчкој митологији, где су га неговале нимфе (Нисијаде). Ферекид са Сироса је претпоставио да је *nũsa* архаична реч за „дрво“ до 6. века пре Христа. На вази Софила Нисијаде су назване νύσαι. Кречмер је тврдио да је νύση трачка реч која има исто значење као as νύμφη, реч слична са νυός (у српском *снаха* или *снаја)*, у

Инд.европ. *snusós, Санск. *snusā* – у српском језику имамо и реч *снаша*. Он је сугерисао да је мушки облик νῦσος и то би Дониса учинило „Зевсовим сином“. Џејн Харисон је веровала да име Дионис значи „млади Зевс“, док је Роберт Бекес сугерисао на предгрчко порекло имена, пошто су по њему сви покушаји да се пронађе индоевропска етимологија неутемељени. У орфичкој традицији, „први Дионис“ је био син Зевса и Персефоне, и раскомадали су га Титани пре него што је поново рођен. Дионис је био бог заштитник Орфика, кога су повезивали са смрћу и бесмртношћу, и симболизовао је онога који води процес реинкарнације. Овај орфички Дионис се понекад помиње са алтернативним именом Загреј (Ζαγρεύς). Најранији спомени овог имена у литератури га описују као Геиног партнера и називају га највишим богом. Есхил је повезао Загреја са Хадом, или као Хадовог сина или као самог Хада. Примећујући „Хадов идентитет као подземни Зевсов алтер его“, Тимоти Ганц (Timothy Gantz) је сматрао да се вероватно Загреј, првобитно, можда, син Хада и Персефоне, касније спојио са орфичким Дионисом, сином Зевса и Персефоне. Међутим, ниједан познати орфички извор не користи име Загреј и да се односи на орфичког Диониса. Могуће је да је веза између њих двојице била позната у трећем веку пре Христа, када је песник Калимах можда писао о томе у сада изгубљеном извору. Калимах, као и његов савременик Еуфорион, испричао је причу о комадању малог Диониса, а византијски извори цитирају Калимаха да говори о рођењу „Диониса Загреја“, објашњавајући да је Загреј био име песника за хтонски аспект Диониса. Најраније дефинитивно упућивање на веровање да је Загреј друго име за орфичког Диониса налази се у Плутарховим списима из касног првог века, а грчки песник Нон у *Дионисијакама* 5. век приповеда причу о овом орфичком Дионису, у којој га Ноно назива „*старији Дионис ... опаки Загреј, Загреј рогато дете, Загреј, први Дионис“, Загреј древни Дионис“ и Дионис Загреј.* Многи научници су упоређивали приче о хришћанском лику Исуса са причама везаним за Диониса. Истраживачи компаративне митологије идентификују и Диониса и Исуса са митолошким архетипом бога који умире и устаје. Али, примећено је да се детаљи Дионисове смрти и поновног рођења значајно разликују и по садржају и по симболици од Исуса. Две приче се дешавају у веома различитим историјским и географским контекстима. Такође, начин смрти је другачији; у најчешћем миту, Дониса су Титани растргли и појели, али је „на крају враћен у нови живот“ из срца које је остало. Још једна паралела се може видети у Еурипидовој трагедији *Бакхе* где се Дионис појављује пред краљем Пентејем под оптужбом да тврди да је божанство, што се пореди са новозаветном сликом Исуса кога је испитивао Понтије Пилат. Међутим, научници оспоравају ову паралелу, јер се сукоб Диониса и Пентеја завршава тако што Пентеј умире, растрган од помахниталих жена, док се суђење Исусу завршава тако што је осуђен на смрт. Неподударности између ове две приче, укључујући и њихове резолуције, навеле су многе научнике да сматрају причу о

(кађење мирисном смолом)

Ја призивам Диониса, гласовитог громовника,
прворођеног, из два облика сазданог, трипут зачетог, бакхијског господара.
Ја призвам Диониса дивљег, светог, тајновитог, дворогог, дволиког,
у бршљену радосног, са ликом бика, ратоборног, светог викача,
незрелог трогодишњака, што грожђе носи у лозу одевеног.
Призивам Еубула разних ћуди, сина Зевса и Персефоне рођеног у постељи светој.
О бесмртно божанство, почуј блажени моје речи,
удахни ми угодан и добростив живот.
Јер ти имаш лековито срце са твојом живахном пратњом.

Дионису радикално другачијом од оне о Исусу, осим паралеле са заробљавањем, што је детаљ који се такође појављује у многим биографијама. Е. Кеслер (E. Kessler) је тврдио да се дионисијски култ развио у строги монотеизам до 4. века пре Христа; заједно са митраизмом и другим сектама, култ је формирао пример *паганског монотеизма* у директној конкуренцији са раним хришћанством током касне антике. Истраживачи од 16. века па надаље, посебно Герард Восије (Gerard Vossius), такође су расправљали о паралелама између биографија Диониса/Бахуса и Мојсија. На пример Џон Молс (John Moles) је тврдио да је дионисијски култ утицао на рано хришћанство, а посебно на начин на који су хришћани себе схватали као нову религију усредсређену на сотериолошко божанство. Конкретно, он тврди да је извештај о хришћанском пореклу у Делима апостолским био под јаким утицајем Еурипидових трагедије Бакхе. Молес такође сугерише да је апостол Павле можда делимично засновао свој извештај о Господњој Вечери на обредним оброцима које су изводили мисти, чланови Дионисијског култа.

31. Ὕμνος Κουρήτων Α.

Σκιρτηταὶ Κουρῆτες, ἐνόπλια βήματα θέντες,
ποσσίκροτοι, ῥομβηταί, ὀρέστεροι, εὐαστῆρες,
κρουσιλύραι, παράρυθμοι, ἐπεμβάται ἴχνεσι κούφοις,
ὁπλοφόροι, φύλακες, κοσμήτορες, ἀγλαόφημοι,
μητρὸς ὀρειμανέος συνοπάονες, ὀργιοφάνται,
ἔλθοιτ’ εὐμενέοντες ἐπ’ εὐφήμοισι λόγοισιν,
βουκόλῳ εὐάντητοι ἀεὶ κεχαρηότι θυμῷ.

31. ХИМНА КУРЕТА (А)[324]

О Курети, ви што поскакујете у плесу под оружјем,
стопалима цупкате, о горски играчи, цичећи у колу се вртите.
Ви што у лиру громко ударате, у такту скачући,
ви који лаким стопама под оружјем следите кола траг.
О чувари древне славе, гласовити играчи,
пратиоци горске мајке надахнути свештеници мистерија.
Прићите сјајни, примите ме у дружину вашу са речима благодатним.
И увек милостиви будите према радосној пастирској души.

32. Ὕμνος Ἀθηνᾶς, θυμίαμα, ἀρώματα.

Παλλὰς μουνογενής, μεγάλου Διὸς ἔκγονε σεμνή,
δῖα μάκαιρα θεά, πολεμοκλόνος, ὀμβριμόθυμε,
[Ἄῤῥητ’, εὐρήτη, μεγαλώνυμος, ἀντροδίαιτε·
ἥ τε διαΐσσεις ὑψαυχένας ἀκρωρείας,
ἠδ’ ὄρεα σκιόεντα, νάπησί τε σὴν φρένα τέρπεις.]

[324]У грчкој митологији Курети (Κουρῆτες) су били народ који је ратаовао са Етолцима око Калидона, а у тој борби помагао им је Аполон. Касније је Етол успео да протера Курете из Етолије. Страбон (X,6.5.) каже да су се још у антици водиле полемике око идентитета Курета, те да су извори за њих наводили да су пореклом Акарнанци, Етолци, Крићани или Еубејани, но он сам их је сматрао Етолцима. При томе додаје да су Курети названи по планини Куриј, која се налази између Плеурона и Трихонидског језера. Курети су се родили из Земље, коју је оплодила киша, али било је и оних који су веровали да су Курети синови Реје, Зевса, Аполона или Комбе и Сока. Број Курета је варирао, веровало их је било између двојице и десеторице. Зевс их је муњом усмртио, јер се разгневио када су Курети, по Херином налогу, учинили невидљивим Ијиног сина Епафа. Куретима су приписивани разни изуми. Они су први припитомили животиње, унапредили одгој оваца, увели обраду оружја од метала, а уз то изумели свечане игре под оружјем. Сматрани су заштитницима градова и утмељивачима цивилизације. Грчки мит их памти и као демоне повезане са Корибантима и у служби богиње Кибеле. Њима је Реа поверил одгој и негу нејаког Зевса. Они су око његове колевке на Криту плесали ударајући јаким копљима у шитове да Крон не би чуо бебин плач.

ὁπλοχαρής, οἰστροῦσα βροτῶν ψυχὰς μανίῃσιν·
γυμνάζουσα κόρη. φρικώδεα θυμὸν ἔχουσα.
Γοργοφόνος, φυγόλεκτρε, τεχνῶν μῆτερ πολύολβε.
ὁρμάστειρα, φίλοιστρε κακοῖς, ἀγαθοῖς δὲ φρόνησις.
ἄρσην μὲν καὶ θῆλυς ἔφυς, πολεμήτοκε μῆτι.
αἰολόμορφε, δράκαινα, φιλένθεος, ἀγλαότιμε·
Φλεγραίων ὀλέτειρα γιγάντων, ἱππελάτειρα.
Τριτογένεια, λύτειρα κακῶν, νικηφόρε δαῖμον,
γλαυκῶφ', εὑρεσίτεχνε, πολυλλίστη βασίλεια
ἤματα καὶ νύκτας αἰεὶ νεάταισιν ἐν ὥραις,
κλῦθί μευ εὐχομένου, δὸς δ' εἰρήνην πολύολβον,
καὶ κόρην ἠδ' ὑγίειαν ἐπ' εὐόλβοισιν ἐν ὥραις.

32. ХИМНА АТИНИ[325]
(кађење мирисним биљем)

Јединствена Паладо, божански потомку великог Зевса,
зато си блажена богињо, пуна снажног, ратног духа
[нестална изумитељко имена славног, што у пећини живиш
и поносно прелазиш све горске врхове, сеновите планине,
а у долинама крепиш свој божански дух]
Ти која у оружју радост налазиш, уносећи луди бес у душе смртника.
О девице спремна, ти доносиш страх у срца,
Убицо Горгоне[326] , богињо без брачне постеље, мајко вештина и напретка,
Ти си та која доноси бес злима, а мудрост добрима,
Заиста си створена силна и крепка и не постоји рат без твоје појаве моћне.
Свугде си вођена и виђена са великим почастима.
Ти си убица Дивова на Флегри[327] и гонич коња,

---

[325] Атина (Ἀθηνᾶ, или Ἀθήνη; дорски: Ἀσάνα) је била богиња, мудрости, ткања, заната и дипломатске стране рата јер насиље и крвожедност су били Аресов аспект. Прве приче о Атини говоре о њој као о богињи птица. Првобитно је замишљена као богиња са крилима, а чак је у неким митовима и сама била птица - сова. Зато и не чуди зашто је Атинина порука стизала преко орла, сокола. Атина је и омиљена Зевсова ћерка, рођена из његове главе. Она се појављује као заштитница многих грчких јунака, укључујући Хераклa, Одисеја и Јасона. Пријатељ Атине је богиња Ника. У римској митологији може се повезати са богњом Минервом. Њени симболи су света сова и маслиново дрво.

[326] Горгоне (Γοργόνες или Γοργοῖ) у грчкој митологији женска су створења с оштрим очњацима и змијском косом, а њихов је поглед окамењивао. Заправо, оне су биле три кћи (Стена, Еуријала и Медуза), морског бога Форкиса и Кето а живели су на најудаљенијој страни западног Океана. Смртна и најпознатија међу њима била је Медуза. Њихово заједничко грчко име долази од грчког придева γοργώς, што значи *ужасан*, ту реч можемо извести од индо.еврп. корена **greg-* или **gragnis* , (стар.инд. *garg* у значењу *дибљи*, ") овај корна присутан је и у српском језику *грдан* , *грдобан, грозан.* Зашто је Медуза страдала постоји мноштво прича, али извесно да је Атина као божанство једним њеним поступком била повређена. Наиме лепа смртна Медуза имала је секс са Посејдоном у Атенином храму. Бог је био заведен њеном златном косом. Атина ју је проклела, а њену златне увојке претворила у змије.

рођена на извору Тритон, спаситељко недаћа, победоносно божанство,
соволика девице, налазачу вештина, много мољена краљице,
и данима и ноћима увек у сва годишња доба.
Почуј ме сада богињо, дај ми мир и спокој
и здравље ми дај у временима која долазе.

[327] Флегра (Φλέγρα) је реална и митска локација у грчкој и римској митологији. Флегра је полуострво (тачније на Халкидикију) у модерној Грчкој; то је древни назив за Палену у историјској Тракији, касније према топонимији старих; Палена и Флегра се данас најчешће назива Касандра, или полуострво Касандра. У грчкој митологији, то је место Зевсовог сврgавања дивова тај сукоб називмо Гигантомахија. Тако, бар потврђује и Страбон: *Полуострво Палене, на чијој се превлаци налази град који се раније звао Потидеја, а сада Касандреја, још раније се звало Флегра. Некада су га насељавали дивови о којима се причају митови, безбожно и безаконо племе, које је Хераклe уништио.* (Strab. VII. 27). О Гигантомахији пева и Клаудије Клаудијан. Види: Вукадиновић, 2013, 210-22.

33. Νίκης, θυμίαμα, μάνναν.

Εὐδύνατον καλέω Νίκην, θνητοῖσι ποθεινήν,
ἣ μούνη λύει θνητῶν ἐναγώνιον ὁρμήν,
καὶ στάσιν ἀλγινόεσσαν, ἐπ᾽ ἀντιπάλοισι μάχῃσιν
ἐν πολέμοις κρίνουσα, τροπαιούχοισιν ἐπ᾽ ἔργοις,
οἷς ἂν ἐφορμαίνουσα φέρῃς γλυκερώτατον εὖχος.
πάντων γὰρ κρατέεις· πάσης δ᾽ ἔριδος κλέος ἐσθλὸν
Νίκῃ ἐπ᾽ εὐδόξῳ κεῖται θαλίῃσι βρυάζον.
ἀλλά, μάκαιρ᾽, ἔλθοις πεποθημένῳ ὄμματι φαιδρῷ,
αἰεὶ ἐπ᾽ εὐδόξοις ἔργοις κλέος ἐσθλὸν ἄγουσα.

33. ХИМНА ПОБЕДИ
(кађење маном)

Ја призивам моћну Нике увек жељену међу смртницима[328],
која једина решава надметање у борбеном бесу јуриш људске расе.
У ратовима бира кога ће у бег натерати, а ком' победу дати.
Из сваког сукоба излази славна и племенита,
Јер она влада свим стварима, о божанска Нике!
Твој честити углед обитава и клија на свим пољима.
Сад блажена богињо прићи мени који чезне за твојим светлим очима
које ме увек воде племенитим делима до бесмртне славе.

[328] Нике (Νίκη) је богиња победе. Кћи је Титана Паланта и персонифициране богиње-Стикс. Њен пандан у римској митологији је богиња Викторија. Ника је обично поштована уз богињу Атину са којом је повезивана након грчке победе над Персијанцима у Маратонској бици. Понекад је и сама Атина приказивана с Никиним атрибутима. Према Паусанији, кип богиње Атине Нике који приказује Нику без крила (*Nika Apteros*) био је такав да богиња никад не напусти град. Атину. Познат је и кип богиње која поправља сандалу (*Nika Slancio*). Као богиња ратне победе, приказивана је уз Зевса, Атину. и. Ареса, а као богиња победе у такмичењу, приказана је како овенчава победника. музичког. или. атлетског. такмичења. Била је на Зевсовој страни у Титаномахији, заједно са својим оцем .Палантом. и дедом . Океаном, а такође је подржавала Зевса кад је свргнуо свога оца Хрона. Кад је Зевс затим постао највиши бог, примио је Нику на Олимп и узвисио је на положај своје нераздвојне пратиље. Ника није пружала помоћ само Зевсу него и другим боговима, а уз њих и људима, доносила им победу у борби оружјем, у уметничким и спортским такмичењима. И она је сама могла врло брзо трчати и летети, зато је приказивана с крилима. Приказивана је као предивна дјевојка, а главу јој је често украшавао победнички венац. Спартанци су је приказивали у ланцима тако да их не би никад, као персонификација победе, напустила.

34. Ἀπόλλωνος, θυμίαμα, μάνναν.

Ἐλθέ, μάκαρ Παιὰν τιτυοκτόνε, Φοῖβε Λυκωρεῦ,
Μεμφῖτ', ἀγλαότιμος, ἰηϊος, ὀλβιοδῶτα.
χρυσολύρη, σπερμεῖος, ἀρότριε, Πύθιε, Τιτάν,
Γρύνειε, Σμινθεῦ, Πυθοκτόνε, Δελφικέ, μάντι,
ἄγριε, φωσφόρε δαῖμον, ἐράσμιε, κύδιμε κοῦρε·
Μουσαγέτη, χαροποιός, ἑκηβόλε, τοξοβέλεμνε,
Βράγχιε καὶ Διδυμεῦ, ἑκάεργος, Λοξία, ἀγνέ·
Δήλι' ἄναξ πανδερκὲς ἔχων φαεσίμβροτον ὄμμα,
χρυσοκόμη, καθαρὰς φήμας χρησμούς τ' ἀναφαίνων·
κλῦθί μευ εὐχομένου λαῶν ὕπερ εὔφρονι θυμῷ.
τόνδε σὺ γὰρ λεύσσεις τὸν ἀπείριτον αἰθέρα πάντα,
γαῖάν τ' ὀλβιόμοιρον ὕπερθέν καὶ δι' ἀμολγοῦ
νυκτὸς ἐν ἡσυχίῃσιν ὑπ' ἀστεροομμάτου ὄρφνης
ῥίζας νέρθε δέδορκας, ἔχεις δέ τε πείρατα κόσμου
παντός· σοὶ δ' ἀρχή τε τελευτή τ' ἐστὶ μέλουσα,
παντοθαλής, σὺ δὲ πάντα πόλον κιθάρῃ πολυκρέκτῳ
ἁρμόζεις, ὁτὲ μὲν νεάτης ἐπὶ τέρματα βαίνων,
ἄλλοτε δ' αὖθ' ὑπάτην, ποτὲ Δώριον εἰς διάκοσμον
πάντα πόλον κιρνὰς, κρίνεις βιοθρέμμονα φῦλα,
ἁρμονίῃ κεράσας παγκόσμιον ἀνδράσι μοῖραν·
μίξας χειμῶνος θέρεός τ' ἴσον ἀμφοτέροισιν,
εἰς ὑπάτας χειμῶνα, θέρος νεάταις διακρίνας,
Δώριον εἰς ἔαρος πολυηράτου ὥριον ἄνθος.
ἔνθεν ἐπωνυμίην σε βροτοὶ κλῄζουσιν ἄνακτα
Πᾶνα, θεὸν δικέρωτ', ἀνέμων συρίγμαθ' ἱέντα·
οὕνεκα παντὸς ἔχεις κόσμου σφρηγῖδα τυπῶτιν.
κλῦθι μάκαρ, σώζων μύστας ἱκετηρίδι φωνῇ.

34. ХИМНА АПОЛОНУ[329]
(кађење маном)

Прићи блажени спаситељу, убицо Титија[330] , Фебу[331] ликорејски[332],

---

[329] Аполон (Απόλλων – или Απέλλων) је био олимпски бог пророчанстава и музике, песме и поезије, стрељаштва, лечења, куге и болести и заштите младих. Приказан је као згодан, голобрад младић са дугом косом и атрибутима као што су венац и грана од ловора, лук и тоболац стрела, гавран и лира. Аполон је бог стреличарства, музике, игре, истине и пророчанства, исцељења и болести, Сунца и светлости, поезије и многих још ствари. Један је од најважнијих и најкомплекснијих грчких богова. Син је Зевса и Лете, као и брат близанац Артемиде, богиње лова. Виђен је као најлепши бог и идеал здравог, складно развијеног и лепог младића, кога су Хелени звали курос. Аполон је познат и у етрурској митологији, која је била под утицајем хеленске, под именом Аплу. Као божански заштитник Делфа (*Apollo Pythios*), Аполон се сматра пророчанским богом пророчишзлота у Делфима. Аполон је бог који пружа помоћ и одбија зло, због тога га често називају „онај што одвраћа“. Делфски Аполон је заштитник морепловаца, странаца и заштитник бегунаца и избеглица. Медицина и исцељења су такође повезана са Аполоном било да је он помагао сам или је посредовао преко његовог сина Асклепија. Он је избављао људе од епидемија али је у исто време био и бог који са својим стрелама могао донети лоше здравље и смртоносну кугу. Касније је у римској митологији постаје *Аполон Хелиос* и поистовећује се са Сунцем, односно божанством Сол.

[330] Титије је био син Зевса и Еларе. Како би заштитио своју бремениту љубавницу од гнева своје љубоморне супруге Хере, Зевс ју је под земљу, где је она родила Титија. Ту га је Земља и отхранила и изнела на светлост дана. У Хомеровој Одисеји, као и према још неким ауторима, Геа је заправо његова мајка. Био је застрашујуће велики. Настанио се на Еубеји или у Фокиди. Када је Лета на путу ка Делфима пролазила кроз Панопеј, Титије ју је напао у намери да је силује и стргао вео са главе. Аполон и Артемида су притрчали својој мајци у помоћ и устрелили га, што је Зевс, његов отац, са задовољством прихватио. Међутим, тиме се његова казна није завршила; у Тартару су га клиновима приковали за тло, покривши његовим телом девет јутара земље, а његову јетру су изједала два орла или змије, али је она стално зацељивала, упоредо са Месецом. Његов гроб је приказиван у граду где је напао Лету, а у једној пећини на Еубеји (данас острво Евиа), поштован је као херој. Песник Пиндар га наводи и као Тасовог оца.

[331] Φοῖβος, ὁ - Феб, епитет уз Аполона. Значење овог епитета до данас је неразјашњено, није у вези са именицом φόβος (страх). Постојала су тумачења која су

Мемфићански[333], благодатни, славна је и жељена моћ твоја.
О божанство са лиром златном, о плодни земљоделниче, Питијски, Титане,
Грунејски[334] , сминтијански[335] , убицо Питона[336] , делијски пророку,
Свето и сјајносветло божанство, драги и гласовити младићу,
ти што предводиш Музе, погледа веселог, стрељаштву вичан са луком и стрелом,
о бранхидско и дидимско божанство, ти си свети бранитељ Локсија,
делијски господару ти што светлоносне очи имаш и смртницима сијаш,
златокоси, знамења чиста и пророштва тачна казујеш.
Почуј ме задивљеног како молим за људски род,
јер ти овде мотриш на цело безгранично небо
и сваки део благословене земље и кроз глуво доба ноћи у тишини
ти из таме звезданог ока одозго гледаш на људски род.
Ти познајеш границе целог света, у теби је божански почетак и крај.
И чиниш да све цвета, ти цео небески свод лиром спајаш.
Сад идеш ка последњој струни што необични склад звука прави
тако божански стваraш звукове узвишене, ту дорску мелодију
у космички ред целог света смешташ помешану свеприсутном судбином људи.
И промена годишњих доба нестаје са музиком твојом

овај Аполонов епитет, који се јавља као придев уз именице ὕδορ, αἴγλε или φλόξ у значењу *јасан, бистар, чист, сјајан*.

[332] Λυκωρεὺς ὁ ликорејски, атрибут Аполона Делфиског према топониму Ликореја: Λικϱρεία је била једна од делфских кома. Паусанија јој двојако објашњава настанак имена (Pausan. 10.6.2): или је нимфа Корикија родила Аполону сина Корикија, према коме је село добило име, или је име дошло од вукова који су од поплава избавили становништво извевши га на врх планине

[333] Аполон је Мемфићанин (Μεμφίτης), јер је поштован у Египту у граду Мемфису, одн. асимилован са Хорусом, египатским богом сунца.

[334]Γρὺνειος, 3 – *гринејски*. Односи на еолски град Γρὺναεηα, варијанте придева су Γρὺνιος, Γρὺνειος. У том граду било је познато Аполоново светилиште.

[335] Σμινθεύς јавља се уз Апоона није етимолошки грчка реч. Може да потиче од мизијске речи σμινθος – миш (онај што тамани пољске мишеве) или може да потиче од троадског имена места Σμινθη.

[336] Πυθκτόνος 3 - *убица питијског змаја* - хапаксни атрибут уз Аполона, настао према миту у коме је Аполон убио Питона, те је тамо установљено његово пророчиште.

јер ти мешаш у једнаким деловима и лето и зиму
и све се смењује као у каквом плесу,
једно време бира највишу, а друго најнижу струну,
а дорса мера мелодија призива пролећно доба и љупки цвет,.
Зато те смртници господаром Паном дворогим називају
јер слушају ветрове што звижде кроз направљени сиринкс.
Нико осим тебе таквих обличија нема.
Почуј ме блажени и спаси мистике који те клечећи песмом моле.

35. Λητοῦς, θυμίαμα, σμύρναν.

Λητοῖ κυανόπεπλε, θεὰ διδυματόκε, σεμνή,
Κοιαντίς, μεγάθυμε, πολυλλίστη βασίλεια,
εὔτεκνον Ζηνὸς γονίμην ὠδῖνα λαχοῦσα,
γειναμένη Φοῖβόν τε καὶ Ἄρτεμιν ἰοχέαιραν,
τὴν μὲν ἐν Ὀρτυγίῃ, τὸν δὲ κραναῇ ἐνὶ Δήλῳ·
κλῦθι, θεὰ δέσποινα, καὶ ἵλαον ἦτορ ἔχουσα
βαῖν' ἐπὶ πάνθειον τελετὴν, τέλος ἡδὺ φέρουσα.

35. ХИМНА ЛЕТИ[337]
(кађење миртом)

Почуј ме Лето, тамним хаљинама прекривена, честита богињо близанаца,
Великодушна, многопризивана и мољена краљице.
Ти благословено дете носише Зевсов вредан пород.
Родила си Феба и Артемиду стрелоруку,
Њу у земљи Ортигији, а њега на кршном Делу.
Почуј, богињо, господарице, ти која имаш срце милостиво,
Дођи на светковину свебожанску носећи нам мило испуњење.

[337] Лета или Лето (Λητώ атички диј. и Λατώ дорски диј.) је титанка, Кејова и Фебина кћи, Астеријина сестра и мајка олимпских богова Аполона и Артемиде.Рожена је на острву косу или у земљи Хиперборејаца. За њено порекло и значење имена постоји неколико објашњења. Старији извори спекулишу да је име повезано са грчким λήθη (заборав) и λωτός (биљка које доноси заборав онима који га једу). Дакле, *она скривена, она тајна*. На микенско грчком њено име је потврђено кроз облик *Latios* , што значи син од Лете (линеар Б: *ra-ti-jo*) и *Lato* (линеар Б: *ra-to*). У изворима из 20. века Leto традиционално потиче од ликијске ладе, „жена“, јер је њен најранији култ био усредсређен у Ликији. Поштована је у Ликији као самостално божанство, слично Кибели и њени култови су нађени на више места у Малој Азији. Ликијска *lada* (као *жена*) ово може бити и порекло грчког имена Λήδα – Леда, али Кречмер, Шантрејн, и Бекес сугеришу на предгрчко порекло.

36. Ἀρτέμιδος, θυμίαμα, μάνναν.

Κλῦθί μευ, ὦ βασίλεια, Διὸς πολυώνυμε κούρη,
Τιτηνίς, βρομίη, μεγαλώνυμε, τοξότι, σεμνή,
πασιφαής, δαιδοῦχε, θεά Δίκτυννα, λοχείη,
ὠδίνων ἐπαρωγὲ, καὶ ὠδίνων ἀμύητε·
λυσίζωνε, φίλοιστρε, κυνηγέτι, λυσιμέριμνε,
εὔδρομος, ἰοχέαιρα, φιλαγρότι, νυκτερόφοιτε,
κλεισίη, εὐάντητε, λυτηρίη, ἀρσενόμορφε,
ὀρθίη, ὠκυλόχεια, βροτῶν κουροτρόφε δαῖμον,
ἀγροτέρη, χθονίη, θηροκτόνος, ὀλβιόμοιρε·
ἣ κατέχεις ὀρέων δρυμούς, ἐλαφηβόλε, σεμνή,
πότνια, παμβασίλεια, καλὸν θάλος αἰὲν ἐοῦσα·
δρυμονία, σκυλακῖτι, Κυδωνιάς, αἰολόμορφε.
ἐλθέ, θεὰ σώτειρα, φίλη, μύστῃσιν ἅπασιν,
εὐάντητος, ἄγουσα καλοὺς καρποὺς ἀπὸ γαίης,
εἰρήνην τ’ ἐρατὴν καλλιπλόκαμόν θ’ ὑγίειαν·
πέμποις δ’ εἰς ὀρέων κεφαλὰς νούσους τε καὶ ἄλγη.

36. ХИМНА АТРЕМИДИ[338]
(кађење миртом)

[338] Артемида (Ἄρτεμις) је богиња лова, дивљине, дивљих животиња, природе, вегетације, рађања, бриге о деци и чедности. У каснијим временима, на неким местима, поистовећивана је са Селеном, персонификацијом Месеца. Често је лутала шумама Грчке, праћена својом великом пратњом, углавном сачињеном од нимфа, неких смртника и ловаца. Богиња Дијана је њен римски еквивалент. У грчкој традицији, Артемида је ћерка Зевса и Лете, Аполонова сестра близнакиња. У већини случајева, близанци су производи ванбрачне везе. Због тога је Зевсова жена Хера забранила Лети да рађа било где на копну. Једино је острво Дел дало уточиште Лети, дозволивши јој да рађа своју децу. Артемида је прва рођена, а затим она помаже Лети у рођењу другог детета, Аполона. Као и њен брат, κουροτρόφος (хранитељ/ица јунака) она је божанство, које је покровитељ и заштитник мале деце, посебно младих девојака и жена, и веровало се да и женама и деци доноси болест и ослобађа их. Артемида је обожавана као једна од примарних богиња порођаја и бабице заједно са Еилеитиом и Хером. Слично Атини и Хестији, Артемида је више волела да остане богиња девојка и била је заклета да се никада неће удати, као и једна од три грчке богиње девице, над којима богиња љубави и пожуде, Афродита, није имала никакву моћ. Име *Артемида* је несигурне етимологије, иако су предложени различити извори. Бекес је сугерисао да промена е/и указује на предгрчко порекло. Артемида је у Лидији поштована као *Артим.* Бабиниотис, иако прихвата да је етимологија непозната, такође наводи да је име већ посведочено на микенском грчком и да је вероватно предгрчког порекла. Име може бити повезано са грчким ἄρκτος – медвед (од пре.инд.евр. *h₂ŕtḱos), подржан култом медведа који је богиња имала на Атици (Брауронија) и неолитским остацима у пећини Аркоудиотиси, као и причом о Калисту, која је била првобитно о Артемиди (аркадијски епите καλλιστείον-награда за победу) овај култ је био опстанак веома старих тотемских и шаманистичких ритуала и чинио је део већег култа медведа који се налази даље у другим индоевропским култура. Верује се да је претеча Артемиде била обожавана на минојском Криту као богиња планина и лова, Британартис. Иако је сугерисана веза са анатолским именим. Најранији потврђени облици имена Артемида су микенски грчки *a-te-mi-to,* (ген.) и *a-ti-mi-te* написано у линеар Б писму у Пилосу. Старогрчки писци су, путем народне етимологије, и неки савремени научници, повезивали Артемиду (дорску Артамиду) са ἄρταμος, тј. месар, касапин или, као што је Платон учинио у *Кратилу*, са *ἀρτεμής* тј. сигурна, неповређена, чиста девојка. Ван Виндекенс је покушао да објасни и *ἀρτεμής* и *ἀτρεμής*, што значи непокретан, миран, стабилан, чврст путем метатезе.

Почуј ме о краљице, Дивова кћери имена многих,
громовита, убицо Титија, имена великог, племенита, што стреле љубиш,
ти свима сијаш, бакљу носиш, Диктино божанствена[339], ти порађаш,
иако девица спремно помажеш над трудовима бдиш,
ти појас дрешиш, поману волиш, о ловкињо што бриге растерујеш!
У трку хитра, стрелорука, ти свој плен волиш, луталице ноћна,
Као мушко стојиш, усправна, слободног ума,
Богињо порода брзих, демоне сјајни што негујеш јунаке смртника.
О дивља, бесмртна си, а земаљска и немани убијаш,
ти живиш у брдима храстових шума, о узвишена,
јеленима си непријатељ, а псима заштита, господарице,
краљице свега, ти си увек младица лепа што цвета и с'ја.
О шумско божанство Кидоније, облика разних.
Прађи, богињо, избавитељко, драга свим мистима,
Ја те молим донеси нам лепе плодове земље,
Пошаљи спокој и мир и жућено здравље са плетеницама лепим,
А болести и муке пошаљи ка планинским врховима.

[339] Диктина, са планине Дикти, овде се поистовећује са минојском богињом Британартис. Била је веома популарна богиња, обожавана углавном на западном Криту и у Лаконији. Њено име потиче од планине Дикти на Криту. Народна етимологија добија њено име од речи δίκτιον (мрежа). У легенди Британартис (слатка млада жена) је ловила заједно са Артемидом која ју је необично волела. Побегла је од Миноса који се заљубио у њу она скаче у море и пада у мрежу.

37. Τιτάνων, θυμίαμα, λίβανον.

Τιτῆνες, Γαίης τε καὶ Οὐρανοῦ ἀγλαὰ τέκνα,
ἡμετέρων πρόγονοι πατέρων, γαίης ὑπένερθεν
οἴκοις ταρταρίοισι μυχῷ χθονὸς ἐνναίοντες,
ἀρχαὶ καὶ πηγαὶ πάντων θνητῶν πολυμόχθων,
εἰναλίων, πτηνῶν τε, καὶ οἳ χθόνα ναιετάουσιν·
ἐξ ὑμέων γὰρ πᾶσα πέλει γενεὴ κατὰ κόσμον.
ὑμέας κικλήσκω μῆνιν χαλεπὴν ἀποπέμπειν,
εἴτις ἀπὸ χθονίων προγόνων οἴκοισι πελάσθη.

37. ХИМНА ТИТАНИМА[340]
(кађење тамјаном)

О Титани, сјајни породе Неба и Земље,
Праочеви очева наших, ви што живите у Тартару
Урођеном дому под чврстом земљом.
Ви сте почеци и извори свих јада који људску расу мучи
Те муке не живе само на земљи већ и у ваздуху и мору има,
Јер свака врста рода живог света овог од вас долази.
Вас призивам да свој тешки гнев пошаљате на нас
Нека се сила од племена вашег приближи нашим домовима.

[340] Титани **(**Τιτᾶνες) су били бивши богови тј. генерација богова која је претходила Олимпским боговима. Срушени су као део грчког мита о наследству, према којем је Крон преузео власт од свог оца Урана и владао космосом са Титанима као својим потчињенима, и како су Крон и Титани били поражени и замењени од Зевса и Олимпских богова, у десетогодишњем рату познатом као *титаномахија*. Исход рата био је победа над Кроном и Титанима, који су протерани из горњег света, држани у затвору, под стражом у Тартару, мада је очигледно да је неким од Титана било дозвољено да остану слободни. У свом *Кратилу*, Платон цитира Орфеја који је рекао да су Океан и Тетида били „први који су се венчали“, вероватно такође одражавајући орфичку теогонију у којој су Океан и Тетида, а не Уран и Геа, били првобитни родитељи. Хесиодовим дванаест титана, митограф Аполодор, додаје тринаестог Титана, *Диону*, мајку Афродите од Зевса. Платоново укључивање Форкиса, очигледно, као Титана, а митограф Аполодор, укључивање Дионе, сугерише орфичку традицију у којој се канонских дванаест Титана састојало од Хесиодових дванаест, при чему су Форкис и Диона заузели место Океана и Тетиде. По Хесиодовој „Теогонији”, било је дванаестеро прародитеља деце Урана (Неба)и његове мајке Гее са шест мушких Титана: Океан, Кеј, Крij, Хиперион, Јапет и Хрон, и шест женских титанки (Τιτανίδες): Теа, Реа, Мнемосина, Феба, Темида и Тетија. Крон са старијом сестром Реом рађа прву генерацију Олимпских богова, шестеро браће и сестара: Зевс, Хад, Посејдон, Хестија, Деметра и Хера.

38. Κουρήτων Β, θυμίαμα, λίβανον.

Χαλκόκροτοι Κουρῆτες, Ἀρήϊα τεύχε’ ἔχοντες,
οὐράνιοι χθόνιοί τε, καὶ εἰνάλιοι, πολύολβοι,
ζωογόνοι πνοιαί, κόσμου σωτῆρες ἀγαυοί,
οἵτε Σαμοθρῄκην, ἱερὴν χθόνα, ναιετάοντες,
κινδύνους θνητῶν ἀπερύκετε ποντοπλανήτων·
ὑμεῖς καὶ τελετὴν πρῶτοι μερόπεσσιν ἔθεσθε,
ἀθάνατοι Κουρῆτες, Ἀρήϊα τεύχε’ ἔχοντες.
νωμᾶτ’ Ὠκεανόν, νωμᾶθ’ ἅλα, δένδρεά θ’ αὕτως.
ἐρχόμενοι γαῖαν κοναβίζετε ποσσὶν ἐλαφροῖς,
μαρμαίροντες ὅπλοις. πτήσσουσι δὲ θῆρες ἅπαντες
ὀρμώντων, θόρυβος δὲ βοή τ’ εἰς οὐρανὸν ἵκει,
εἰλιγμοῖς τε ποδῶν κονίη νεφέλας ἀφικάνει
ἐρχομένων· τότε δή ῥα καὶ ἄνθεα πάντα τέθηλεν.
δαίμονες ἀθάνατοι, τροφέες καὶ αὖτ’ ὀλετῆρες,
ἠνίκ’ ἂν ὀρμαίνητε χολούμενοι ἀνθρώποισιν,
ὀλλύντες βίοτον καὶ κτήματα, ἠδὲ καὶ αὐτοὺς
πλάζοντες· στοναχεῖ δὲ μέγας πόντος βαθυδίνης,
δένδρη δ’ ὑψικάρην’ ἐκ ῥιζῶν ἐς χθόνα πίπτει·
ἠχὼ δ’ οὐρανίη κελαδεῖ ῥοιζήμασι φύλλων.
Κουρῆτες Κορύβαντες, ἀνάκτορες, εὐδύνατοί τε,
ἐν Σαμοθρῄκῃ ἄνακτες, ὁμοῦ Ζηνός κόροι αὐτοί·
πνοιαὶ ἀέναοι, ψυχοτρόφοι, ἠεροειδεῖς·
οἵτε καὶ οὐράνιοι δίδυμοι κλῄζεσθ’ ἐν Ὀλύμπῳ
εὔπνοοι, εὔδιοι, σωτήριοι ἠδὲ προσηνεῖς,
ὠροτρόφοι, φερέκαρποι ἐπιπνείοιτε ἄνακτες.

38. ХИМНА КУРЕТА (Б)
(кађење тамјаном)

О Курети што у бронзи звецкате, носећи Аресово оружје,
ви живите на небу, земљи и мору,
о душе рода животињског, часни спасиоци земље.
Ви на Самотраци[341], светој земљи обитавате,
одвраћајући страхоте од смртника што морем лутају.
Ви сте први мистерије одредили људском роду.
О бесмртни Курети, Аресово оружје носите,
тресете Океан, столетна дрвећа, а и друге светове.
Ви на земљу стижете тутњећи брзим корацима, блистави и наоружани.
Све звери од звука ваших стопа у страху беже
и тај гласни ритам што се до неба се чује, долазак ваш наговештава.
И управо тада сво цвеће цвета и биље расте.
О ви бесмртни демони, храните али и убијате.
Кад бујица гнева уз гласне ударе до земље стигне
ви кварите живот и сва стечена блага и звуком игре све заносите,
тада уздише велико море дубоковирно
и дрвеће врлетних крошњи из корена почупано мре,
и док та јека страшна до неба грми лишће шуштећи тихо на земљу пада.
О Курети и Корибанти, господари моћни,
Владари Самотраке, момчине исте једнога Зевса.
О ви даха бесмртног, хранитељи душе, као ваздух прозирни,
Слављени, небески, близанци Олимпа,
О надахнути, ведри, чувари, хранитељи годишњих доба,
и нас надахните ви краљеви плодоносни.

---

[341] Самотрачким обредима (самотрачке мистерије) били су посвећени Орфеј, Херакле, Тезеј, Диоскури Кастор и Полидеук, као и многи други јунаци „скривени" иза имена Аргонаути, који су са Јасоном учествовали у потрази за Златним руном. Још у римско доба веровало се да је пет бронзаних пехара са Самотраке посвећени дар Аргонаута. У Аргонаутици Аполоније Рођанин извештава: *На Орфејев предлог, увече су усидрили лађу на Самотраки, острву Електре, кћери Атласове. Жели им да науче нешто о тајним обредима светом иницијацијом и тако сигурније заплове преко великог мора...*

39. Κορύβαντος, θυμίαμα, λίβανον.

Κικλήσκω χθονὸς ἀενάου βασιλῆα μέγιστον,
Κύρβαντ’ ὀλβιόμοιρον, Ἀρήιον, ἀπροσόρατον,
νυκτερινὸν Κούρητα, φόβων ἀποπαύστορα δεινῶν,
φαντασιῶν ἐπαρωγόν, ἐρημοπλάνον Κορύβαντα,
αἰολόμορφον ἄνακτα, θεὸν διφυῆ, πολύμορφον,
φοίνιον, αἱμαχθέντα κασιγνήτων ὑπὸ δισσῶν·
Δηοῦς ὃς γνώμῃσιν ἐνήλλαξας δέμας ἁγνόν,
θηρότυπον θέμενος μορφὴν δνοφεροῖο δράκοντος·
κλῦθι, μάκαρ, φωνῶν, χαλεπὴν δ’ ἀποπέμπεο μῆνιν,
παύων φαντασίας ψυχῆς ἐκπλήκτου ἀνάγκης.

39. ХИМНА КОРИБАНТУ[342]
(кађење тамјаном)

Дозивам моћног краља непресушне земље,
Блаженог Корибанта, Ареса, страшног за око,
Курета ноћног скитача, ослободиоца, грозних страхова,
Помагача онима што их утваре муче, самотног луталицу Корибанта,
Господара варљиве природе, бога двојаког лика и многих обличија,
Погубног, двапут братском крвљу пошкропљеног,
Тебе који си Деметрино свето тело речима променио,
Претворивши је у зверски стас мрачног змаја.
Почуј ме блажени што те гласно зовем и одагнај страшни бес,
У себе удахни зле снове да се не плашимо судбине наше.

[342] Корибанти (Κορύβαντες) су били наоружани плесачи који су обожавали фригијску богињу Кибелу. Бубњајући и играјући уз гласне повике одражавали су део ритуалног плеса посвећеног богу. У Фригији се називају и Курбанти. Име Корибантес је неизвесне етимологије. Фурне и Бекес сугеришу предгрчко порекло док други упућују име на *κορυβή, македонску верзију *κορυφή - круна, врх, планински врх, објашњавајући њихову повезаност са планинама, посебно Олимпом. Корибанти су били потомци Аполона и музе Талије или Ритије. Један извештај потврђује родитељство Зевса и музе Калиопе, или Хелиоса и Атене, или на крају, Крона. И у српском народу који има своју нарочиту традицију корибанте можемо да доведемо у везу са коринђашима и са обичајем коринђања који се задржао у једном делу Војводине где опстаје српски живаљ. Коринђање и коринђаши су везани за Божићне обичаје и хришћанску матрицу.

40. Δήμητρος Ἐλευσινίας, θυμίαμα, στύρακα.

Δηοῖ παμμήτειρα θεά, πολυώνυμε δαῖμον,
σεμνὴ Δήμητερ, κουροτρόφος, ὀλβιοδῶτι,
πλουτοδότειρα θεά, σταχυοτρόφε, παντοδότειρα,
εἰρήνῃ χαίρουσα καὶ ἐργασίαις πολυμόχθοις,
σπερμείη, σωρῖτις, ἀλωαίη, χλοόκαρπε,
ἣ ναίεις ἀγνοῖσιν Ἐλευσῖνος γυάλοισιν.
ἱμερόεσσ', ἐρατή, θνητῶν θρέπτειρα προπάντων·
πρώτη ὑποζεύξασα βοῶν ἀροτῆρα τένοντα,
καὶ βίον ἱμερόεντα βροτοῖς πολύολβον ἀνεῖσα·
αὐξιθαλής, Βρομίοιο συνέστιος, ἀγλαότιμος,
λαμπαδόεσσ', ἁγνή, δρεπάνοις χαίρουσα θερείοις.
σὺ χθονίη, σὺ δὲ φαινομένη, σὺ δε πᾶσι προσηνής·
εὔτεκνε, παιδοφίλη, σεμνή, κουροτρόφε κούρη,
ἅρμα δρακοντείοισιν ὑποζεύξασα χαλινοῖς,
ἐγκυκλίοις δίναις περὶ σὸν θρόνον εὐαζόντων.
μουνογενής, πολύτεκνε θεά, πολυπότνια θνητοῖς,
ἧς πολλαὶ μορφαί, πολυάνθεμοι, ἱεροθηλεῖς·
ἐλθέ, μάκαιρ', ἁγνή, καρποῖς βρίθουσα θερείοις,
εἰρήνην κατάγουσα καὶ εὐνομίην ἐρατεινὴν,
καὶ πλοῦτον πολύολβον, ὁμοῦ δ' ὑγίειαν ἄνασσαν.

40. ХИМНА ДЕМЕТРИ[343]
(кађење мирисном смолом)

Света богињо, свемајко, божанство имена многих,
честита Деметро, благословена хранитељко младости,
о богињо даровитељко блага, сведавитељко, мајко класја.
Ти која се радујеш миру и много мучним пословима,
земљо натопљена семеном и плодова многих.

---

[343] Деметра (Δημήτηρ) је кћи Реје и Крона, богиња жита и плодности, неговатељица младих и зелене земље, чуварка брака и светог закона. У хомерским химнама назива се „доноситељицом доба“, што се сматра знаком да је била поштована много пре него што је постала једна од олимпских божанстава. Њен римски еквивалент је Церера. Деметрини симболи су клас, нарцис и бубамара, док јој је рода омиљена птица. На три религијска документа писана линеаром А појављује се име Деметре и сва три носе само име *i-da-ma-te*. Мало је вероватно да се Деметра појављује као *da-ma-te* и на линеарном Б писму (микенски грчки).Реч да-ма-те, вероватно се односи на „домаћинства“.С друге стране, *si-to-po-ti-ni-ja , Потниа од жита*, сматра се да се односи на њену претходницу из бронзаног доба или на један од њених епитета. Деметрин лик као богиње мајке идентификован је у другом елементу њеног имена мајка (μήτηρ) који потиче од протоиндоевропског *méh$_2$tēr (мајка). У антици су се већ нудила различита објашњења за први елемент њеног имена. Могуће је да је Да (Δᾶ), реч која одговара речи Ге (Γῆ) атички и дорском облику Де (Δῆ), „земља“, старо име хтонске богиње земље, и да је Деметра „Мајка-Земља“. Упореди у српској религији Дабог. Лидел и Скот сматрају ово „невероватним“, а Бекес пише: „нема назнака да [da] значи „земља“, иако се такође претпостављало да је то име Посејдон пронађено на линеарном Б натпису *E-ne-si-da-o-ne* - тресач земље. Џон Чедвик такође тврди да елемент *да* у имену Деметер није тако једноставно изједначен са "земљом". Вест је предложио да би реч Деметра, првобитно (Da-mater) Даматер, могла бити позајмљеница од илирског божанства посведочоног у месапској богињи Damatura, са обликом dā- (*земља*, од пре инд.евр. *dʰǵʰ(e)m) придруженим -matura (мајка), сродна илирском богу Dei-paturos (dei -, „небо“, везано за -paturos - „отац“). Лезбијски облик Dō - може једноставно да одражава другачији колоквијални изговор негрчког имена. Друга теорија сугерише да би елемент De- могао бити повезан са Deo, епитетом Деметере и могао би да потиче од критске речи δηά), јонско ζειά — која се различито поистовећује са спелтом, ражи или другим житарица — тако да је она Мајка и уопште давалац хране. Ово мишљење дели и Џејн Харисон, која сугерише да Деметерино име значи Мајка жита, уместо Мајка Земља. Упореди: Radulović-Draganić; Vukadinović, 2013, 167-192.

У светим елеусинским долинама ти обитаваш.
О дражесна, вољена храно васцелих смртника,
прва си научила орача да упрегне вратове волова
измолиши за људски род мио и богат живот;
Уз помоћ Зевса што огњиште чува са почастима дивним,
Ти сваки раст и живот подстичеш и све бакље носиш.
О света, ти се радујеш срповима што лети пшеницу жању.
Ти си земља, ти си видљива и свима мила.
О добро чедо, што децу љубиш, дивотна жено, хранитељко младости.
Ти возиш двоколицу коју упрегнути змајеви вуку
И врте се у круг око престола твог славећи песмом Диониса.
Једино зачета, богињо многодетна, што смртницима судбине разне дајеш.
Ти многе облике имаш, богињо разног цвећа и плодова зелених.
Прићи, блажена и света, учини летњу жетву отежалу плодовима.
Са собом донеси мир и жељени ред
И ваљано благо заједно са здрављем господаром свега.

41. Μητρὸς Ἀνταίας, θυμίαμα, ἀρώματα.

Ἀνταίη βασίλεια, θεά, πολυώνυμε μῆτερ
ἀθανάτων τε θεῶν ἠδὲ θνητῶν ἀνθρώπων,
ἥ ποτε μαστεύουσα πολυπλάγκτῳ ἐν ἀνίῃ,
νηστείαν κατέπαυσας Ἐλευσῖνος ἐν γυάλοισιν,
ἦλθές τ᾽ εἰς Ἀΐδην πρὸς ἀγαυὴν Περσεφόνειαν,
ἁγνὸν παῖδα Δυσαύλου ὁδηγητῆρα λαχοῦσα,
μηνυτῆρ᾽ ἁγίων λέκτρων χθονίου Διὸς ἀγνοῦ,
Εὔβουλον τέξασα θεὸν θνητῆς ἀπ᾽ ἀνάγκης.
ἀλλά, θεά, λίτομαί σε, πολυλλίστη βασίλεια,
ἐλθεῖν εὐάντητον ἐπ᾽ εὐϊέρῳ σέο μύστῃ.

41. ХИМНА МАЈЦИ (антајској)[344]
(кађење мирисним биљем)

О љутита краљице, богињо многих имена,
матеро људи и богова бесмртних,
што си некоћ у болу на све стране лутала дете тражећи,
умирила си душу гладовањем у елеусинским долинама.
И у Хад си стигла пред дивну Персефону, твоје свето дете,
а Дионис беше водич твог пута
и доушник постеље свете Зевса земаљског.
Рођен то беше разборити бог ради судбе смртника.
а сад богињо драга, много мољена краљице,
ја ти се молим да дођеш твом мисту
на ово врло свето место само теби приступачно.

[344] Химна посвећена тужној Деметри која лута и тражи свој кћер.

42. Μίσης, θυμίαμα, στύρακα.

Θεσμοφόρον καλέω ναρθηκοφόρον Διόνυσον,
σπέρμα πολύμνηστον πολυώνυμον Εὐβουλῆος,
ἀγνήν τ᾽ εὐΐερόν τε Μίσην, ἄῤῥητον ἄνασσαν,
ἄρσενα καὶ θῆλυν, διφυῆ, λύσειον Ἴακχον·
εἴτ᾽ ἐν Ἐλευσῖνος τέρπῃ νηῷ θυόεντι,
εἴτε καὶ ἐν Φρυγίῃ σὺν μητέρι μυστιπολεύεις,
ἢ Κύπρῳ τέρπῃ σὺν ἐυστεφάνῳ Κυθερείῃ,
ἢ καὶ πυροφόροις πεδίοις ἐπαγάλλεαι ἀγνοῖς,
σὺν σῇ μητρὶ θεᾷ μελανηφόρῳ Ἴσιδι σεμνῇ,
Αἰγύπτου παρὰ χεῦμα σὺν ἀμφιπόλοισι τιθήναις·
εὐμενέουσ᾽ ἔλθοις ἀγάθ᾽ εκτελέουσ᾽ ἐπ᾽ ἀέθλοις.

42. ХИМНА МИСИ[345]
(кађење мирисном смолом)

Призивам тезмофора, што штап од морача носи,
Диониса, семе много прошено, имена многих, разборитог,
Посвећеног и надасве честитог Миса, тајновитог господара,
Снажног, крепког, дволиког и разузданог Јакха[346],
Њему се слави, било да се весели на елеусинској ливади,
Или у Фригији да борави са мајком и мистима,
Или на Кипру да се наслађује овенчаном Китеранком,
Или да се радује по светим ватроносним равницама
Са богињом, мајком дивном Изидом тамних ношњи,
Тамо у Египту где се света вода излива у присуству следбеника одабраних.
Где год да си дођи да трајеш и срца нам добрим испуни, а муке одагнај.

---

[345] Миса или Мисе (Μίση) у орфичкој теогоније она је андрогино божанство, женски део бога Јакха. Ово је Богиња која је женствени део Диониса. Она је његов алтер его. Описана је као девојка, по имену Коре. Асклепијад са Трагилоса каже да је ћерка Дисаулеса и Баубоа. У 19. веку, научници су се питали да ли Миса није Кибела или Персефона под орфичким сјајем. Такође се сматра да је једна од Деметриних пратилаца. Као божанство Орфика, Миса се понекад схвата и као мушко и као женско. Схваћена и као стабилна и генеративна. Упркос њеној андрогиности, Мисе се више пута назива женским терминима. Тешко да је сама у овој особини. Ту је и брадата Афродита, и Хермафродит, као и многи други њени облици и трансформације.

[346] Јахе (Ἰάχη – плач, вика, вриска,крик; упореди у српском језику *јаук*) била је једна од 3.000 Океанида, кћери водених нимфи Титана Океана и његове сестре-супружнице Тетиде. У свом мушком обличију био је демон и пратилац богиње Деметре и главни вођа Елеусинских мистерија. Он је био бог ритуалног повика радости "иакхе" или „јупијее“ поворке иницијата. Као демон приказан је као младић који држи две бакље Мистерија, обично у друштву Деметере, Персефоне, Хекате и других елеусинских богова. Јахе се понекад изједначавао са богом Дионисом на исти начин на који је Елеусинска Хеката била упарена са Артемидом. Орфичари су га идентификовали са елеусинским полубоговима Дисаулом и Еубулеуом. Њихови Јахи су такође имали женски аспект по имену Миса и њих двоје су били изједначени са дворородним орфичким богом створитељем Фаном.

43. Ὡρῶν, θυμίαμα, ἀρώματα.

Ὧραι, θυγατέρες Θέμιδος καὶ Ζηνὸς ἄνακτος,
Εὐνομίη τε Δίκη τε, καὶ Εἰρήνη πολύολβε,
εἰαριναί, λειμωνιάδες, πολυάνθεμοι, ἀγναί,
παντόχροοι, πολύοδμοι ἐν ἀνθεμοειδέσι πνοιαῖς,
Ὧραι ἀειθαλέες, περικυκλάδες, ἡδυπρόσωποι·
πέπλους ἐννύμεναι δροσεροὺς ἀνθέων πολυθρέπτων,
Περσεφόνης συμπαίκτορες, εὖτέ ἑ Μοῖραι
καὶ Χάριτες κυκλίοισι χοροῖς πρὸς φῶς ἀνάγωσιν.
Ζηνὶ χαριζόμεναι καὶ μητέρι καρποδοτείρῃ·
ἔλθετ’ ἐπ’ εὐφήμους τελετὰς ὁσίας νεομύστοις,
εὐκάρπους καιρῶν γενέσεις ἐπάγουσαι ἀμεμφῶς.

43. ХИМНА ГОДИШЊИМ ДОБИМА[347]
(кађење мирисним биљем)

О кћери Зевса и Темиде, сјајна годишња доба,
Реду законити, Правдо и благословени Миру,
Пролећна, ливадска, света, мирисна и цветна.
О годишња доба свих боја, ви бринете о богатству,
ви кружите заувек свежи и лепи, угодног лица,
оденути у хаљине сјајне роде и биљем што многе храни.
Ви сте пријатељи Персефоне, јер кад је Мојре
и Харите изводе из мрака на светлост дана
ви радост делите са Зевсом и њеном мајком што плодове дарује.
Приступите нашој светој служби посвећеној придошлим мистима,
Учините да ваљани плодови угледају светлост у прави час.

[347] Хоре, (Ὧραι), божанска бића која управљају сменом годишњих доба и брину да чокот расте и жито зри. Њима је поверено да чувају врата неба и цео Олимп, да навлаче и уклањају облаке и да испрежу Херине кочије. То су Зевсове и Темидине три ћерке: Еуномија (Законитост), Дика (Правда) и Ејрена (Мир). Оне украшавају прву жену Пандору, ките Афродиту, а Дионисa овенчавају бршљаном. Овде су хоре схваћене као алегоријске фигур, као персонификација годишњих доба, појединих месеци у години, па чак и одређених сати у току дана.

44. Σεμέλης, θυμίαμα, στύρακα.

Κικλήσκω κούρην Καδμηΐδα παμβασίλειαν,
εὐειδῆ Σεμέλην, ἐρατοπλόκαμον, βαθύκολπον,
μητέρα θυρσοφόροιο Διωνύσου πολυγηθοῦς,
ἣ μεγάλας ὠδῖνας ἐλάσσατο πυρφόρῳ αὐγῇ,
ἀθανάτοιο τεκοῦσα Διὸς βουλαῖς Κρονίοιο·
τιμὰς τευξαμένη παρ᾽ ἀγαυῆς Περσεφονείης
ἐν θνητοῖσι βροτοῖσιν ἀνὰ τριετηρίδας ὥρας,
ἡνίκα σοῦ Βάκχου γονίμην ὠδῖνα τελῶσιν,
εὐΐερόν τε τράπεζαν ἰδὲ μυστήριά θ᾽ ἁγνά.
νῦν σέ, θεά, λίτομαι, κούρη Καδμηΐς ἄνασσα,
πρηΰνοον καλέων αἰεὶ μύστῃσιν ὑπάρχειν.

44. ХИМНА СЕМЕЛИ[348]
(кађење мирисном смолом)

Призивам Кадмову деву, краљицу свега,
лепу Семелу, љупких увојака и једрих груди,
Мајку Диониса радосног духа што тирс носи,
призивам те јер су те велике порођајне муке
потерале да сјајни божански пород изнесеш,
родивши дете по замисли бесмртног Зевса Кроновог.
Твоје муке награђене су хвалом код славне Персефоне
међ' смртницима ти си знана у светим трииеиским ритуалима[349],
јер тада приносе на свети жртвеник плодни пород твог Бакха.

---

[348] Семела (Σεμέλη) је била кћи тебанског краља Кадма и Хармоније, мајка бога Диониса и сестра Инонина, Агавина, Аутонојина и Полидорова. Постала је једна од Зевсових љубавница и када је зачела божанско дете, привукла је пажњу Хере, Зевсове супруге. У жељи да јој напакости, Хера је преузела лик Бероје, Семелине дојкиње и наговорила је да затражи од Зевса да јој се прикаже у свој својој моћи — баш онако како се приказивао самој Хери. Семела је наивно изнудила обећање од Зевса да ће јој испунити жељу, а потом не слутећи зло, затражила оно што ју је Хера саветовала. Зевс није могао да прекрши дату реч, али је са жаљењем учинио оно што је Семела тражила; призвао је облаке, кишу и ветрове и приказао се као громовник. Изабрао је најслабију муњу, али и она је била довољна да убије Семелу, а њене одаје претвори у рушевине. Своје нерођено дете је ипак спасио од огња, тако што га је примио у сопствено бедро и однео на Олимп. А лаконско предање каже да Семелу није убила Зевсова муња, већ да је за њену смрт крив Кадмо, који је своју кћер и њеног новорођеног сина ставио у ковчег и пустио га у море; море га је насукало на лаконску обалу, а људи који су отворили ковчег нашли су у њему мртву Семелу и још живо дете, које су дали на чување Инони, жени Атамановој. Паусанија такође говори о томе како се Актеон заљубио у Семелу, а Артемида је подстакла псе да га растргну, како би спречили њихову везу. Семелин гроб и култна статуа приказани су у Теби.

[349] Због увреда и лажи које су сестре нанеле Семели Дионис је окрутно казнио своје тетке. Да би указао част мајци, Дионис је одлучио извести Семелу из подземног света. Хад је пристао да је пусти, али под условом да му Дионис уступи оно што му је најдраже. Дионис му је даровао мирту, онда је мајку одвео на Олимп, дао јој име Тиона и уврстио је међу богове. Триенсики риуал (τριετηρίδας ὥρας) се највероватније односи на тродневни ритуал посвећен Тиони тј. Семели.

Сада те богињо, девице Кадма, господарице, молим и призивам
Да увек умириш душе мистима који су овде присутни.

45. Ὕμνος Διονύσου Βασσαρέως Τριετηρικού.

Ἐλθέ, μάκαρ Διόνυσε, πυρίσπορε, ταυρομέτωπε,
Βάσσαρε καὶ Βακχεῦ, πολυώνυμε, παντοδυνάστα,
ὃς ξίφεσιν χαίρεις ἠδ' αἵματι, Μαινάσι θ' ἁγναῖς·
εὐάζων κατ' Ὄλυμπον, ἐρίβρομε, μαινόλα Βάκχε,
θυρσεγχής, βαρύμηνι, τετιμένε πᾶσι θεοῖσιν
καὶ θνητοῖσι βροτοῖσιν, ὅσοι χθόνα ναιετάουσιν·
ἐλθέ, μάκαρ, σκιρτητά, φέρων πολὺ γῆθος ἅπασιν.

45. ХИМНА ДИОНИСА БАСАРЕЈСКОГ ТРИТОНИКА[350]

[350] Дионис Βασσαρεύς – у наслову ове химне имамо овај епитет, басаријски тј. лисичији, лукави. Ово је трачко име за Диониса, које потиче од грчке именице βασσάριον τὸ (либијска лисица или „лисичја кожа“). Лисичију кожу су носили његови следбеници у својим мистеријамаје. Дионис је познат по многим епитетима. Ево неких: Ἀκρατοφόρος (онај који даје чисто вино), Αἰγοβόλος (козострелац), Αἰσυμνήτης (господар), Ἄγριος (дивљи), Ἀνδρόγυνος (онај који је у полном односу и мушко и женско тј. биполаран), Βραίτης (винопиа или пивопиа или локација), Βρῖσεύς (победник), Βρόμιος (рикач, онај који хучи као од ветра, првенствено се односи на централни елемент мита о смрти/ускрснућу, али и на трансформације бога у лава и бика, и на буку оних који пију алкохол. Такође је сродна са „урлањем грома“, што се односи на Дионисовог оца, Зевса „громовника“; χοιροψάλας („чупач свиња“: гр. χοίρος - свиња, Постоји референца на Дионисову улогу као божанства плодности па се та реч користи као жаргонски израз за женске гениталије), Χθόνιος (подземни) , Κιστοφόρος (носач корпе обмотане бршљаном, Διμήτωρ (двапут рођен) , Δενδρίτης (бог од дрвета) , Διθύραμβος (коришћен на својим фестивалима, мислећи на његово превремено рођење), Ἐλευθέριος (ослободилац), Ἐρίκρυπτος (на дрвету види или стоји), Ἐρίκρυπτος (потпуно тајанствен, скривен), Εὐαστήρ (то је ваљда од поклика ијао или ју), Ἴακχος (могући епитет Диониса, повезан са Елеусинским мистеријама. У Елеусини је познат као Зевсов и Деметрин син. Име "Јахус" можда потиче од Ιακχος, химне која се пева у част Диониса), Ἰνδολέτης (што значи убица Индијаца, због свог похода на Индију), Κεμήλιος (млади јелен), Ληναῖος (бог пресе за вино), Λυαῖος (олабавитељ тј. онај који ослобађа од брига), Λύσιος (ослободиељ разрешатељ), Μελάναιγις (бог са црно козијом кожом), Μόρυχος (размазан, помазан - наиме на Сицилији док је била берба грожђа, његову икону су целивали и мазали грожђем тј. широм тј. вином), Μύστης (од тајних ритуала), Νύσιος (нисиски – према Филострату, тако су га називали стари Индијци. Вероватно зато што је према легенди основао град Нису), Οἰνεύς (од вина мрачан), Φαλλήν („повезан са фалусом“, бог потенције, али може бити и мушки уметни уд који су носиле жене у опходима), Ψευδάνωρ (буквално „лажни мушкарац“, мислећи на његове женске квалитете), Περικιόνιος („пењање на стуб бршљана), Σκυλλίτας (везан за винову лозу), Συκίτης (од смокава), Ταυροφάγος (бикојед) Ταῦρος (бик – ово му се јавља као други део имена), Θέοινος (бог вина), Θυίων (бог тиониски, мисли се на фестивал вина Тије у Елиди), Θυλλοφόρος (носач лишћа). У грчком пантеону, Дионис (заједно са Зевсом) преузима улогу Сабасија, трачког/фригијског божанства. У римском пантеону Сабасије је постао алтернативни назив за Бахуса.

Дођи благословени Дионисе, ватреног духа, са лицем бика,
Басаријски и Бакхов, под разним именима познат,
Весели боже од грозног праска зачет,
Ти који се мачевима, гневу и крви веселиш,
До Олимпа кличеш, о Бакхе громом погођен.
Са копљем од тирса на махнитост тераш,
међ' свим боговима штован што са смртницима живе
прићи блажени, поскакујући, носећи много радости свима.

46. Λικνίτου, θυμίαμα, μάνναν.

Λικνίτην Διόνυσον ἐπ᾽ ευχαῖς ταῖσδε κικλήσκω,
Νύσιον, ἀμφιθαλῆ, πεποθημένον, εὔφρονα Βάκχον·
νυμφέων ἔρνος ἐραστόν, ἐϋστεφάνου τ᾽ Ἀφροδίτης,
ὅς ποτ᾽ ἀνὰ δρυμοὺς κεχορευμένα βήματα πάλλες
σὺν νύμφαις χαρίεσσιν, ἐλαυνόμενος μανίῃσιν.
καὶ βουλῇσι Διὸς πρὸς ἀγαυὴν Φερσεφόνειαν
ἀχθεὶς ἐξετράφης, φίλος ἀθανάτοισι θεοῖσιν.
εὔφρων ἐλθέ, μάκαρ, κεχαρισμένα δ᾽ ἱερὰ δέξαι.

46. ХИМНА ДИОНИСОВОЈ КОШАРИ
(кађење маном)

Призивам Диониса и свету кошару овим молитвама,
Нисијског, богату, жељену и Бакхуса разборитог,
силно чекано весело дете од цвасти нимфи и овенчане Афродите.
Призивам тебе Дионисе што манитим корацима скачеш
у храстовим шумама пун усхићења са нимфама се радујеш.
Промислима Зевса рођен, од брига бременит код свете Персефоне одгајан.
Прађи блажени, наклоност покажи овим светим молитвама.

47. Βάκχου Περικιονίου, θυμίαμα, ἀρώματα.

Κικλήσκω Βάκχον περικιόνιον, μεθυδώτην,
Καδμείοισι δόμοις ὃς ἑλισσόμενος πέρι πάντη,
ἔστησε κρατεροῦς βρασμοὺς γαίης ἀποπέμψας·
ἠνίκα πυρφόρος αὐγὴ ἐκίνησε χθόνα πᾶσαν,
πρηστῆρος ῥοίζοις· ὃ δ’ ἀνέδραμε δεσμὸς ἁπάντων.
ἐλθέ, μάκαρ, βακχευτά, γεγηθυίαις πραπίδεσσιν.

47.ХИМНА БАКХА ПЕРИКОНИЈА[351]
(кађење мирисним биљем)

Призивам Бакха око стубова увијеног, даваоца вина
Кадмејским дворима које је све опасао лозом.
Поставио си големе котлове шаљући из земље силовите потресе
кад год ватроносни сјај муње бљесне земља би се цела покренула.
Од свих тебе призивам из окова истргнутог.
Прићи блажени усхићеном бакханту и у срца нам радости унеси.

[351] Друго име за бога Диониса.

48. Σαβαζίου, θυμίαμα, ἀρώματα.

Κλῦθι, πάτερ, Κρόνου υἱέ Σαβάζιε, κύδιμε δαῖμον,
ὃς Βάκχον Διόνυσον ἐρίβρομον, εἰραφιώτην
μηρῷ ἐγκατέραψας, ὅπως τετελεσμένος ἔλθοι
Τμῶλον ἐς ἠγάθεον, παρὰ θ’ Ἵππαν καλλιπάρῃον.
ἀλλά, μάκαρ, Φρυγίης μεδέων, βασιλεύτατε πάντων,
εὐμενέων ἐπαρωγὸς ἐπέλθοις μυστιπόλοισιν.

48. ХИМНА САБАСИЈА[352]

[352] Сабасије (Σαβάζιος), је бог коњаника и неба код Фригијаца Трачана. Премда су Грци тумачили Сабасиа као Зевса и Диониса, његове представе, чак и у римском периоду њега приказујуа на коњу са својим карактеристичним штапом моћи. Интересантно је да се Сабасије може упоредити са Трачким коњаником, а тај свети коњаник са српским јунаком Марком Краљевићем. Име божанства је различито написано у епиграфији: Σεβάζιος, Σαβάζοις, Sabazius, Sabadius, Σαβασεῖος. Чини се вероватним да су Фригијци који су се селили донели Сабасија са собом када су се населили у Анадолији у раном првом миленијуму пре Христа, а да порекло бога треба тражити у Македонији и Тракији. Древно светилиште Перперикон у данашњој Бугарској, откривено 2000. године, верује се да је Сабасијево. Могући рани сукоб између Сабасија и његових следбеника и аутохтоне богиње мајке Фригије (Кибеле) има неких референци код Хомера и то на младалачке подвиге Приама, који је помагао Фригијце у њиховим биткама са Амазонкама. Аспект компромисног религиозног става сличан је и у другим митским прилагођавањима у егејској култури. На пример у Атини у екстатичне источњачке обреде које су углавном практиковале жене у Атини, говорник Демостен је спојио у реторичке сврхе у поткопавању његовог противника Есхина због учешћа у култним удружењима његове мајке: *По достизању мушкости подстицао си своју мајку у њеним иницијацијама и другим ритуалима, и читао наглас из култних списа... Трљао си змије и замахнуо их изнад главе, ридајући „Euoi saboi u hues attes, attes hues“.* Преношење Сабасија у римски свет у великој мери је посредовано кроз Пергам. Природно синкретички приступ грчке религије замаглио је разлике. Каснији грчки писци, попут Страбона у првом веку нове ере, повезивали су Сабасија са Загрејем, међу фригијским свештеницима и пратиоцима светих обреда Реје и Диониса.Страбонов сицилијански савременик, Диодор, спојио је Сабасија са тајним 'другим' Дионисом, рођеним од Зевса и Персефоне, што је веза коју не потврђују сачувани натписи, који су у потпуности за Зевса Сабасија. Климент Александријски је био обавештен да су Сабасијеве тајне, какве су практиковали Римљани, укључивали змију, хтонично створење које није повезано са коњским богом неба Фригије: *Бог у недрима' је противзнак мистерија Сабасијевим присталицама* . Климент извештава: *Ово је змија, прошла кроз недра посвећених*. Много касније, византијски енциклопедиста Суда (10. век) наводи: *Сабасије... је исто што и Дионис. Овај облик обраћања је стекао из обреда који му се односи; јер варвари бахиски крик зову „сабазеин“. Отуда и неки од Грка следе тај пример и зову крик „сабасмос“; чиме Дионис [постаје] Сабасије. Такође су називали „сабои“ она места која су била посвећена њему и његовим Бахантима... Демостен [у говору] „У име Ктесифона“ [помиње их]. Неки кажу да је Сабои израз за оне који су посвећени Сабасију, односно Дионису, као што су они [посвећени]*

(кађење мирисним биљем)

Призивам оца Сабасија, Зевсовог сина, гласовитог бога,
Тог Бакха, Дионисса, бучног викача, јарца младог.
Призивам те у бедру зашивеног, светог као што беху и они поселе тебе.
И у свети Тмол[353]си стигао код Хипе[354] леполике.

Бакхи [посвећени] Бакхи. Кажу да су Сабасије и Дионис исто. Тако неки кажу и да Грци Бакхе називају Саби.

Прве Јевреје који су се населили у Риму протерао је 139. пре Христа, заједно са халдејским астролозима, Корнелије Хиспал по закону који је забрањивао пропагирање „поквареног" култа „Јупитера Сабасија", према писаним речима Валерија Максима : *Гнеј Корнелије Хиспал, претор перегринус у години конзулата Марка Попилија Лена и Луција Калпурнија, наредио је астролозима едиктом да напусте Рим и Италију у року од десет дана, пошто су погрешним тумачењем звезда узнемирили превртљиве и глупе умове, чиме извлаче профит из својих лажи. Исти претор је приморао Јевреје, који су покушали да заразе римски обичај култом Јупитера Сабасија, да се врате својим домовима.* По овоме се претпоставља да су Римљани идентификовали јеврејског YHVH Tzevaot (sa-ba-oth) као Јупитера Сабасиа. Ова погрешна веза Сабасија и Сабаота често се понављала. На сличан начин, Плутарх је тврдио да су Јевреји обожавали Дионисса и да је дан суботе био Сабасијев празник. Плутарх такође расправља о идентификацији јеврејског Бога са „египатским" Тифоном, што је касније, међутим, одбацио.

[353] Тмол (Τμῶλος) је у грчкој митологији био је бог планине Тмол, ожењен Омфалом или Плутом. Био је бог планине у Лидији у Анатолији и вероватно, попут осталих богова планине, Гејин син. Замишљали су га овенчаног храстовим лишћем. Према Аполодору и Овидијевим *Метаморфозама*, Тмол је препустио владавину својој супрузи Омфали, када је њен отац, краљ, умро. Он је био судија на музичком такмичењу између Пана (или Марсије) и бога Аполона.Тмол је пресудио у корист Аполона, али је брзоплети краљ Мида изјавио како је пресуда неправедна, те су му израсле магареће уши. Неки извори наводе да је његов син био Тантал. Према неким изворима, бог планине и Омфалин супруг нису били иста личност. Наиме, Омфала је наследила престо од свог несрећног мужа, који је био син Ареја и Теогоне. Тмол је ловио по гори Кармanорији, где је угледао девицу Архипу, Артемидину пратиљу. Он се заљубио у њу и почео је да је прогони, али је она побегла у храм своје богиње. Он ју је тамо стигао и силовао, те тако оскрнавио ово свето место. Девојка се зато обесила, али и призвала Артемиду која ју је чула и гневна, послала дивљег бика на Тмола. Бик је јурнуо на њега, те га је одбацио роговима на копље и оштро камење, где је Тмол умро у мукама. Његов син, Теоклимен, сачувао га је на месту где га је и

Сада о благословени , краљу свега, фригијски сањару
Нама приспелим мистима буди помоћник добрих намера.

нашао, те планину назвао по њему. На обронцима планине постојао је и истоимени град, који је срушен у земљотресу у току владавине римског цараТиберија.

[354] Хипа или Хипо (Ἵππη) у грчкој митологији, према Хесиодовој теогонији, била је нимфа Океанида или по Овидију лепа и мудра кћи кентура Хирона, коју су богови пренели у сасвежђе Коња. Види следећи коментар.

49. Ἵππας, θυμίαμα, στύρακα.

Ἵππαν κικλήσκω Βάκχου τροφόν, εὐάδα κούρην,
μυστιπόλον τελετῇσιν ἀγαλλομένην Σάβου ἁγνοῦ,
νυκτερίοισι τε χοροῖσιν ἐριβρεμέταο Ἰάκχου.
κλῦθί μευ εὐχομένου, χθονίη μήτηρ, βασίλεια,
εἴτε σύ γ' ἐν Φρυγίῃ κατέχεις Ἴδης ὄρος ἁγνὸν,
ἢ Τμῶλος τέρπει σε, καλὸν Λυδοῖσι θόασμα·
ἔρχεο πρὸς τελετὰς ἱερῷ γηθοῦσα προσώπῳ.

49. ХИМНА ХИПИ[355]
(кађење мирисном смолом)

Призивам Хипу, Бакхову хранитељку, божанском вољом девицу слављену.
Буди уз мене миста у светковине посвећеног часног Саба[356]
У ноћним играма и песми громогласног Јакха.
Почуј молитву моју, земаљска мајко и краљице,
Било да у Фригији обитаваш на светој планини Иди
Или да те у Тмолу славе у Лидији где лепи трон имаш.
Дођи на светковине радосна са твојим лицем светим.

[355] Хипа као пролећна нимфа поистовећивала са Ауром, титанком, божанством поветарца. Разлог томе је што се и вода и ветар често повезују са коњима, јер је она „нимфа коња“. Према неким изворима, она је идентификована са нимфом Меланипом и била је ћерка кентаура Хирона. Презрела је и запоставила богињу Артемиду јер је заљубљена у Еола, заборавила на лов и култ ове богиње и ова ју је претворила у кобилу. Заправо, описују је као лепу и мудру девојку која је затруднела са Еолом, па је у страху од оца у тајности родила ћерку Меланипу. Пошто ју је отац тражио, замолила је Артемиду да је сакрије у сазвежђу Коња. Окироја се помиње и као њено друго име. На пример у биологији, префикс ὑπο- доле, испод, тајно, неопажено, односи се на коње, по чему је хиподром и добио име, као и хипопотамос (нилски коњ) или неке врсте живих бића род хипокампус, група риба познатих као морски коњићи

[356] Мисли се на Сабасија тј. на Диониса

50. Λυσίου Ληναίου ὕμνος.

Κλῦθι, μάκαρ, Διὸς υἷ’, ἐπιλήνιε Βάκχε, διμήτωρ,
σπέρμα πολύμνηστον, πολυώνυμε, λύσιε δαῖμον.
κρυψίγονον μακάρων ἱερὸν θάλος, εὔϊε Βάκχε,
εὐτραφές, εὔκαρπος, πολυγηθέα καρπὸν ἀέξων,
ῥηξίχθων, ληναῖε, μεγασθενές, αἰολόμορφε·
παυσίπονον θνητοῖσι φανεὶς ἄκος, ἱερὸν ἄνθος,
χάρμα βροτοῖς φιλάλυπον, ἐφάπτορ, καλλιέθειρε,
λύσιε, θυρσομανές, βρόμι’, εὔϊε, πᾶσιν ἐΰφρων,
οἷς ἐθέλεις θνητῶν ἠδ’ ἀθανάτων σὲ πιφαύσκειν·
νῦν σε καλῶ μύστῃσι μολεῖν ἡδύν, φερέκαρπον.

50. ХИМНА ЛЕНЕЈСКОГ ОСЛОБОДИОЦА[357]

Почуј ме, Зевсов сине, ленејски Бакхе,
многопоштованог семена од две мајке рођен, демоне ослободиоче,
тајни и свети породе блажених, викачу, Бакхе,
о моћни, бујних плодова, ти што увећаваш имања пун радости,
о ленејско божанство, облика разних што земљу проламаш.
Ти муке смртницима растерујеш и лек им нудиш, о свети цвету,
спасиоче што тирс носиш, громовниче, гласни викачу свима угодан.
Јер ти о људима бинеш, а боговима се показујеш.
Сада те молим да се међ' мистима милостив јавиш
и донесеш изобиље плодова.

[357] Мисли се на Сабасија тј. на Диониса.

51. Νυμφῶν, θυμίαμα, ἀρώματα.

Νύμφαι, θυγατέρες μεγαλήτορος Ὠκεανοῖο,
ὑγροπόροις γαίης ὑπὸ κεύθεσιν οἰκί᾽ ἔχουσαι,
κρυψίδομοι, Βάκχοιο τροφοί, χθόνιαι, πολυγηθεῖς,
καρποτρόφοι, λειμωνιάδες, σκολιοδρόμοι, ἀγναί,
ἀντροχαρεῖς, σπήλυγξι κεχαρμέναι, ἠερόφοιτοι.
πηγαῖαι, δρομάδες, δροσοείμονες, ἴχνεσι κοῦφαι·
φαινόμεναι, ἀφανεῖς, αὐλωνιάδες, πολυανθεῖς·
σὺν Πανὶ σκιρτῶσαι ἀν᾽ οὔρεα, εὐάστειραι,
πετρόρυτοι, λιγυραί, κρουνίτιδες ὑλονόμοι τε·
παρθένοι εὐώδεις, λευχείμονες, εὔπνοοι αὔραις,
αἰπολικαί, νόμιαι, θηρσὶν φίλαι, ἀγλαόκαρποι,
δρυμοχαρεῖς, ἁπαλαί, πολυθρέμμονες, αὐξίτροφοί τε·
κοῦραι ἁμαδρυάδες, φιλοπαίγμονες, ὑγροκέλευθοι,
Νύσιαι, οἰστρομανεῖς, παιωνίδες, εἰαροτερπεῖς,
σὺν Βάκχῳ Δηοῖ τε χάριν θνητοῖσι φέρουσαι·
ἔλθετ᾽ ἐπ᾽ εὐφήμοις ἱεροῖς κεχαρηότι θυμῷ,
νᾶμα χέουσαι ὑγεινὸν ἀεξιτρόφοισιν ἐν ὥραις.

51. ХИМНА НИМФАМА[358]
(кађење мирисним биљем)

О нимфе, кћери великог гласовитог Океана,
ви што имате воденим стазама скривен дом под земљом,
чуварке Бакха, о земаљске, много цветне,
хранитељке плодова, радосне што на ливадама боравите,
и у пећинама и у подземним шпиљама где идете у тмини кривудавим стазама
ви свете и посвећене хитро кроз ваздух струјите.
О изворима, роси и брзим потоцима ви бринете, час видљиве, час невидљиве,
лутања ваша радост шири кроз цветне долине.
Са Паном поскакујете по планинским врлетима уз цику бахантску,
из камена течете, жуборите, звиждите, о изворкиње шумом се радујте.
О девице белином зимском одевене, ваш издах свеж је поветарац и мирисни ветар.
О чуварице коза, пашњака и грабљивих звери,
ви свеже шумске радоснице, хранитељке многих, храну благосиљате.
О девице хамадријаде[359] што окретну игру волите и свуда водом пловите.
О нисијске нимфе, помамне, избавитељке пеонске,
свуда са радошћу лутате уз Бакха и Деметру и људима љубав носите.
Приступите овој молитви светој и душу ми развеселите,
излијте на сва годишња доба реку благосиљане хране, а нама добро здравље.

[358]Нимфе (νύμφη), су грчке виле. Њихово име значи невеста и младица, према Исихију, једно од значења је и пупољак руже. Нимфе живе веома дуго, 10.000 година, и прате Артемиду, Аполона, Диониса, Пана и Хермеса. Живе у природи, поред потока, у шумама, брдима и на усамљеним острвима. Сатири их веома воле.

[359] Хамадријаде (ἁμαδρυάδες,), нимфе чија је судбина везана за дрвеће (храст, бор) у коме станују и које заштићују. Живе дуже од птице фенкс. Хамадријаде воле хероје који чувају и бране њихово дрвеће.

52. Τριετηρικοῦ, θυμίαμα, ἀρώματα.

Κικλήσκω σε, μάκαρ, πολυώνυμε, μαινόλα, Βακχεῦ,
ταυρόκερως, ληναῖε, πυρίσπορε, Νύσιε, λυσεῦ,
μηροτρεφής, λικνῖτα, πυρίπνοε, καὶ τελετάρχα·
νυκτέρι', Εὐβουλεῦ, μιτρηφόρε, θυρσοτινάκτα·
ὄργιον ἄῤῥητον, τριφυές, κρύφιον Διὸς ἔρνος·
πρωτόγον', ἠρικεπαῖε, θεῶν πάτερ ἠδὲ καὶ υἱέ·
ὠμάδιε, σκηπτοῦχε, χοροιμανές, ἠγέτα κώμων·
βακχεύων ἁγίας τριετηρίδας ἀμφὶ γαληνάς·
ῥηξίχθων, πυριφεγγές, ἐπάπτορ, κοῦρε διμήτωρ,
οὐρεσιφοῖτα, κερώς, νεβριδοστόλος, ἀμφιέτηρε,
Παιὰν θυρσεγχής, ὑποκόλπιε, βοτρυόκοσμε,
Βάσσαρε, κισσοχαρής, πολυπάρθενε, καὶ διάκοσμε,
ἐλθέ, μάκαρ, μύστῃσι βρύων κεχαρημένος αἰεί.

52. ХИМНА ТРИТЕРИКА[360]
(кађење мирисним биљем)

Позивам те, о блажени, усхићени, Бакхе по многим именима знан,
Са лицем бика, о ленејски из огња зачет, нисијски ослободиоче!
У божанском бедру негован, о света кошаро, ти ватру бљујеш,
зачетниче мистерија, о добри саветниче што митру носиш и тирсом тресеш.
Призивам овај свети и тајни обред и тебе трипут рођеног, о чувано Зевсово чедо.
Призивам прворођеног, што разбија[361], оче и сине богова.
Ти живо месо једеш, жезлоношо, махнит за игром предводиш поворку.
Око мирне обале мора занесен светим Триатериком,
и земљу проламаш, сјајан као ватра, о дечаче од две мајке зачет,
што горама луташ кожом ланета одевен, са рогом обиља
веселу песму певаш, а копље од тирса у недрима кријеш, грожђем украшен.
О басаријски са бршљаном радости у пратњи многих девојака.
Прићи, о благословени, твојим мистима увек радостан и млад.

[360] Химна богу трогодишњег фестивала. Дакле, сваке треће године се дешавао. Ово треба повезати са симболом броја 3.

[361] Епитет ἠρικεπαῖε неко пише великим словом Ерикепај, што би била Дионисова епиклеза...о ти рушиоцу или разбијачу.

53. Ἀμφιετοῦς, θυμίαμα, πάντα πλὴν λιβάνου.

Ἀμφιετῆ καλέω Βάκχον, χθόνιον Διόνυσον,
ἐγρόμενον κούραις ἅμα νύμφαις εὐπλοκάμοισιν·
ὃς παρὰ Περσεφόνης ἱεροῖσι δόμοισιν ἰαύων
κοιμίζει τριετῆρα χρόνον Βακχήϊον ἁγνόν.
αὐτὸς δ’ ἡνίκα τὸν τριετῆ πάλι κῶμον ἐγείρῃ,
εἰς ὕμνον τρέπεται σὺν ἐϋζώνοισι τιθήναις,
εὐνάζων κινῶν τε χοροὺς ἐνὶ κυκλάσιν ὥραις.
ἀλλά, μάκαρ, χλοόκαρπε, κερασφόρε, κάρπιμε Βάκχε,
βαῖν’ ἐπὶ πάνθειον τελετὴν γανόωντι προσώπῳ,
εὐϊέροις καρποῖσι τελεσσιγόνοισι βρυάζων.

53. ХИМНА АМФИЕТА[362]

(кађење свим биљем и смолом осим изливања млека)

Призивам Амфиета, Бакха, Диониса земаљског,
да се пробуди заједно са нимфама, девицама лепих увојака,
који ноћива у светим дворима божанске Персефоне.
Враћа се трогодишњи ритуал на свету Бакхову земљу.
Сам би се опет пробудио у време трогодишњег славља.
У веселу песму стигао си са твојим окретним мистима
Због којих опет кличући поскакујеш у светом колу,
а сада о благословени, младице полодна, рогати и божански Бакхе,
приступи овом ритуалу свебожанском са лицем радосним,
Јер ти си тај који нас испуњава животом и светим плодовима.

[362] Друго име за Диониса као опет преобучени, одевени.

54. Σιληνοῦ, σατύρου, Βακχῶν, θυμίαμα, μάνναν.

Κλῦθί μευ, ὦ πολύσεμνε τροφεῦ, Βάκχοιο τιθηνέ,
Σιληνῶν ὄχ’ ἄριστε, τετιμένε πᾶσι θεοῖσιν
καὶ θνητοῖσι βροτοῖσιν ἐπὶ τριετηρίσιν ὥραις,
ἀγνοτελής, γεραρός, θιάσου νομίου τελετάρχα·
εὐαστής, φιλάγρυπνε σὺν εὐζώνοισι τιθήναις,
Ναΐσι καὶ Βάκχαις ἡγούμενε κισσοφόροισιν·
δεῦρ’ ἐπὶ πάνθειον τελετὴν Σατύροις ἅμα πᾶσιν
θηροτύποις, εὔασμα διδοὺς Βακχείου ἄνακτος,
σὺν Βάκχαις Λήναια τελεσφόρα σεμνὰ προπέμπων,
ὄργια νυκτιφαῆ τελεταῖς ἁγίαις ἀναφαίνων,
εὐάζων, φιλόθυρσε, γαληνιόων θιάσοισιν.

54. ХИМНА БАКХОВОМ СИЛЕНУ[363] И САТИРУ[364]
(кађење маном)

Послушај моју молитву о многоштовани хранитељу, васпитачу Бакха.
Ти си од свих силена најбољи, међу свим боговима почаствован,
а међу смртницима жив на трогодишњим ритуалима.

---

[363]Силен (Σειληνός) је пратилац и васпитач бога Диониса. Са сатирима и менадама формирао је Дионисову пратњу, али је у класично доба обично представљан као старији од сатира, па је у том случају назван и Стари Силен (Папосилен). Множина Силени (Σειληνοι) означава демоне дивље природе, раскалашне и пожудне, са коњским ушима, репом и ногама, тупим носом, великим устима и огромним фалусом који је увек у ерекцији. Није могуће повући доследну разлику између ова два појма. Силен је велики винопија, па је обично пијан и у друштву сатира или јаше на магарцу. Силен је описан као најстарији, најмудрији и најпијанији у целој Дионисовој свити, а у орфичким химнама сматран је Дионисовим учитељем. Ово га сврстава у групу фаличких или полуживотињских васпитача богова, у коју се убрајају и Пријап, Хермафродит, Кедалион и Хирон.

[364] Сатири (σάτυρος, Σάτυροι) су полуљуди и полуживотиње који опседају шуме и прате Пана или Диониса. Приказивани су на различите начине, али најчешћи приказ сатира је као митолошко биће које је полу-јарац, а пола човек. Сатири, за разлику од других богова, нису бесмртни већ полубогови. Сатири су приказивани са малим козјим роговима, ушима, репом, а понекад и копитима. Касније су приказани као козе због повезаности са Паном и римским Фауном – имали су дугачак козји или коњски реп. Одрасли сатири су приказивани са козијим роговима, а млађи са мањим коштаним избочинама или роговима на глави. Коса им је често била коврџава, уши шиљате, носеви пљоснати, а брада велика, често са лозом или бршљаном око главе. Често су носили тирс – штап украшен лишћем и бршљаном који је на врху имао конус.Због љубави према вину, приказивани су како држе чаше с вином, а због великог сексуалног апетита често су приказивани са ерекцијом или у ласцивним положајима. У Дионизовом култу, мушки следбеници су називани сатирима, а следбенице менадама. У римској митологији били су познати као Пани, духови повезани са сеоским Паном, а такође су били мешани са Фаунима. Сатири се описују као опасни, али и стидљиви и плашљиви. Били су љубитељи вина, жена и дечака, хедонисти. Лутали су уз музику аулоса, цимбала, кастањета и гајди и волели да играју са нимфама, које су такође често јурили. Њихов посебан плес звао се сикинис. Прмеа Хигину, Ератостен пише да су у Гигантомахији сатири и силени дошли јашући на магарцима који су се уплашили својих страшних непријатеља и гласно зарикали, што је уплашило Гиганте који су побегли.

Слављен и древан у светом празнику о прваку законитог ритуала,
ти будан подврискујеш са твојим бираним и окретним мистима,
и Предводиш Најаде Бакхове што бршљан носе.
Дедер, овамо на свечаност свебожанску са сатирима што шибају звери.
Са ленејским нимфама што тебе прате светог и моћног.
Пусти тај узвик весеља, нашег Бакха господара.
Објави светим ритуалима наше оргије у ноћи сјајне
о света вриско, ти што тирс љубиш, сад наше душе утишај свечаним
опходима

55. Εἰς Ἀφροδίτην, ὕμνος.

Οὐρανίη, πολύυμνε, φιλομμειδὴς Ἀφροδίτη,
ποντογενής, γενέτειρα θεά, φιλοπάννυχε, σεμνή,
νυκτερίη, ζεύκτειρα, δολοπλόκε μῆτερ ἀνάγκης·
πάντα γὰρ ἐκ σέθεν ἐστίν, ὑπεζεύξω δέ τε κόσμον·
καὶ κρατέεις τρισσῶν μοιρῶν, γεννᾷς δὲ τὰ πάντα,
ὅσσα τ’ ἐν οὐρανῷ ἐστι καὶ ἐν γαίῃ πολυκάρπῳ,
ἐν πόντου τε βυθῷ· σεμνὴ Βάκχοιο πάρεδρε,
τερπομένη θαλίῃσι, γαμοστόλε, μῆτερ ἐρώτων·
πειθοῖ λεκτροχαρής, κρυφίη, χαριδῶτι ἄνασσα,
φαινομένη τ’, ἀφανής τ’, ἐρατοπλόκαμ’, εὐπατέρεια,
νυμφιδίη, σύνδαιτε, θεῶν σκηπτοῦχε, λύκαινα·
γεννοδότειρα, φίλανδρε, ποθεινοτάτη, βιοδῶτι·
ἐνζεύξασα βροτοὺς ἀχαλινώτοισιν ἀνάγκαις,
καὶ θηρῶν πολὺ φῦλον, ἐρωμανέων ὑπὸ φίλτρων·
ἔρχεο, Κυπρογενὲς θεῖον γένος, εἴτ’ ἐν’ Ὀλύμπῳ
ἐσσί, θεὰ βασίλεια, καλῷ γήθουσα προσώπῳ,
εἴτε καὶ εὐλιβάνου Συρίης ἔδος ἀμφιπολεύεις,
εἴτε σύ γ’ ἐν πεδίοισι σὺν ἅρμασι χρυσεοτεύκτοις
Αἰγύπτου κατέχεις ἱερῆς γονιμώδεα λουτρά,
ἢ καὶ κυανέοισιν ὄχοις ἐπὶ πόντιον οἶδμα
ἐρχομένη χαίρεις νεπόδων κυκλίῃσι χορείαις·
ἢ νύμφαις τέρπῃ κυανώπισιν ἐν χθονὶ Δίᾳ,
θυιὰς ἐπ’ αἰγιαλοῖς ψαμμώδεσιν ἅλματι κούφῳ·
εἴτ’ ἐν Κύπρῳ, ἄνασσα, τροφῷ σέο· ἔνθα καλαί σε
παρθένοι ἀδμῆται νύμφαι τ’ ἀνὰ πάντ’ ἐνιαυτὸν

ὑμνοῦσιν, σέ, μάκαιρα, καὶ ἄμβροτον ἁγνὸν Ἄδωνιν.
ἐλθέ, μάκαιρα θεά, μάλ᾽ ἐπήρατον εἶδος ἔχουσα·
ψυχῇ γάρ σε καλῶ σεμνῇ ἁγίοισι λόγοισιν.

55. ХИМНА ЗА АФРОДИТУ[365]

О небеска, много опевана Афродито, што смех волиш,
Из мора никла, прародитељско божанство,
Дивна дружбенице свих ноћних светковина, лукава мајко невоља,
О ти ноћна што спајаш и везујеш све, јер све од тебе саме и постоји
и читав свет подвргнут је теби. У власти имаш троструке суђаје
и сва створена поколења; како на небу живиш
и у земљи што многе плодове рађа тако и у дубинама мора.
О штована дружбенице Бакха, блаженствима озарена,
ти што на брак спремаш, матеро страсне жудње,
ти што наговараш на љубавну постељу, о тајновита и мрачна
господарице, дарователько љубави, видљива и невидљива
са заносним увојцима прикривена, кћери племенитог оца.
Увек млада, на гозбама присутна, вучије нарави, жезлоношо богова,
дарователько потомства и живота, ти што јунаке љубиш, највише жељена,
ти која смртнике везујеш разузданим моћима
и многе драге са дивљима, а потом их раздвајаш од највољенијих.
Дођи Кипранко, божији породу, било да си на Олимпу,
краљице, богињо лепог и радосног лица,
или да изливаш жртву леваницу у свом сиријском храму
или да задовољно прелазиш египатске равнице златним двоколицама
и чуваш плодне откупе храмова светих,
или да у модрим лађама пловиш где море уз громке ударе таласа
свежу пену ствара,
или да се са нимфама црнооким веселиш на Зевсовој земљи,
где кадиш козијим биљем пешчане обале од давнина знане,
или да си на Кипру уз мајку своју лепу
где те жене сваке године славе, а прелепе девице песмом прилазе
тако поштујући чистог и светог Адонса и тебе божанску.
Дођи блажена богињо, ти што имаш посебно љубљено место у души

[365] Упореди рад: *Beauty of Aphrodite as a weapon in Claudian's Gigantomachy*, Седми интернационални интердисциплинарни симпозијум *Сусрети култура*, Филозофски факултет у Новом Саду, 2013, Конференцијски рад, vol. 1 br. 1 str. 29-30. https://enauka.gov.rs/handle/123456789/176992

Јер тебе ја молим и призивам овим часним речима светим.

56. Ἀδώνιδος, θυμίαμα, ἀρώματα.

Κλῦθί μευ εὐχομένου, πολυώνυμε, δαῖμον ἄριστε,
ἁβροκόμη, φιλέρημε, βρύων ὥρῃσι ποθειναῖς,
Εὐβουλεῦ, πολύμορφε, τροφεῦ πάντων ἀρίδηλε.
κούρη καὶ κόρε· πᾶσι καλὸν θάλος αἰὲν, Ἄδωνι,
σβεννύμενος λάμπων τε καλαῖς ἐν κυκλάσιν ὥραις·
αὐξιθαλής, δίκερως, πολυήρατε, δακρυότιμε,
ἀγλαόμορφε, κυνηγεσίαις χαίρων, βαθυχαῖτα·
ἱμερόνους, Κύπριδος γλυκερὸν θάλος, ἔρνος ἔρωτος·
Φερσεφόνης ἐρασιπλοκάμου λέκτροισι λοχευθείς·
ὃς ποτὲ μὲν ναίεις ὑπὸ Τάρταρον ἠερόεντα,
ἠδὲ πάλιν πρὸς Ὄλυμπον ἄγεις δέμας ὠριόκαρπον·
ἐλθέ, μάκαρ, μύστῃσι φέρων καρποὺς ἀπὸ γαίης.

56. ХИМНА АДОНИСУ[366]

[366] Адонис (Ἄδωνις) је бог поновног рођења. Грци су ову фигуру усвојили у своју митологију из асирске или вавилонске или феничанске културе, у етрурској митологији звао се Атунис, а у семитској Тамуз. Постоји неколико извора о његовом рођењу. Најчешћи је да је Афродита наговорила Миру да превари и изврши инцест са својим оцем Тиом, краљем Смирне или Сирије. Када је отац то открио, узео је нож у руке и напао ћерку. Она је побегла, а Афродита је претворила у дрво миру, мирисну смолу која не расте у Грчкој. Када је њен отац одапео стрелу у то дрво или када је вепар у њега забио кљове, Адонис је рођен из тог дрвета. Грци су сматрали да је Адонисов култ блискоисточног порекла. Адонисово име потиче од хананске речи која значи „господар“ и већина савремених научника сматра да је прича о Афродити и Адонису изведена из ранијег месопотамског мита о Инани (Иштар) и Думузиду (Тамузу). Грчки мит о Адонису је врло интересантан и заокупио је пажњу многих научника. Наиме, Афродита је малог Адониса закључала у кутију и дала је Персефони да је задржи. Песефона се такође заљубила у Адониса и одбила да га врати Афродити. На крају Зевс је одлучио да ће Адонис провести четири месеца са Афродитом, четири са Персефоном и четири у самоћи. Али Афродита то није послушала већ је наговорила Адониса да буде са њом четири месеца када му је дозвољено да буде сам. Говорила је да не треба да лови звери. Ипак, Адонис је отишао у лов и убио га је вепар. Вепра је послала Артемида, или Арес, бог рата, који воли да убија. Афродита је плакала због смрти и била је бесна на Мојре, које су моћније од богова. Адонис је умро на Афродитиним рукама и док је богиња плакала Адонисова крв се помешала са њеним сузама и тако је настао цвет анемоне. Афродита је прогласила фестивал Адониа у знак сећања на његову трагичну смрт, коју су жене славиле сваке године усред лета. Током овог фестивала, Гркиње би засадиле „Адонисове баште“, мале саксије са биљкама које брзо расту, које би постављале на врх својих кућа на врелом сунцу. Биљке би ницале, али убрзо и увену. Тада би жене оплакивале Адонисову смрт, кидале своју одећу и тукле се у груди у јавном исказивању туге. Зевс је васкрсао Адониса који је поново постао бог. Његово ускрснуће је повезано са променом годишњих доба. У проучавању религије крајем 19. и почетком 20. века, Адонис је био широко виђен као врхунски пример архетипског бога који умире и устаје. Опет, друга традиција каже да је Дионис, бог вина и лудила, однео Адониса. Крајем 19. века Адонисом се бави Џорџ Фрејзер који је опширно писао о Адонису у *Златној грани* као и у каснијим радовима. Фрејзер је тврдио да је Адонис био само један пример архетипа „бога који умире и устаје“ који се налази у свим културама. Средином двадесетог века, неки научници су критиковали ознаку „бог који умире и устаје“, у неким случајевима тврдећи да би божанства попут Адониса, која се раније називала „умирање и ускрснуће“, боље

(кађење мирисним биљем)

Почуј речи молитве моје о најбољи демоне, многим именима зван,
О ти лепокоси што осаму волиш, тако млад свим добима чежњу побуђујеш,
о разборити, изврсни хранитељу свих, ти си облика разних.
Адонисе, ти си и женско и мушко[367] и увек свима најлепши цвет.
У добима лепим што на круг личе ти си тај као сунце што нестане и опет засија.
Ти бдиш над свему што расте, о двороги, много вољени у сузама обожаван.
Прелеп је твој лик, дугокоси младићу и лову се радујеш.
О жудњо, биљко слатка, љубљени лепотану Кипранке
И Персефоне увојака љупких у чијој постељи си растао.
Ти који једном у Тартату мрачном живиш,
А онда изнова на Олимп се враћаш налик земаљском плоду.
Прађи блажени мистима својим носећи из земље плодове.

назвати одвојено као „ умируђи богови“ и „богови који нестају“, тврдећи да се богови који су „умрли“ нису вратили, а они који су се вратили никада „заиста“ нису умрли.

[367] За Адониса се такође говорило да су га волели и други богови као што су Аполон, Хераклe и Дионис. Описан је као андрогин јер се понашао као мушкарац у својој наклоности према Афродити, али као жена према Аполону. Дакле, Адонис је преузео пасивну „женску“ улогу у својој љубави са Аполоном. Хераклову љубав према Адонису у пролазу помиње Птолемеј Хефестион. У тексту се наводи да је због његове љубави према Адонису Афродита наговорила кентаура Неса да Хераклa ухвати у смртну замку.

57. Ἑρμοῦ Χθονίου, θυμίαμα, στύρακα.

Κωκυτοῦ ναίων ἀνυπόστροφον οἶμον ἀνάγκης,
ὃς ψυχὰς θνητῶν κατάγεις ὑπὸ νέρτερα γαίης,
Ἑρμῆ, βακχεχόροιο Διωνύσοιο γένεθλον,
καὶ Παφίης κούρης, ἑλικοβλεφάρου Ἀφροδίτης,
ὃς παρὰ Περσεφόνης ἱερὸν δόμον ἀμφιπολεύεις,
αἰνομόροις ψυχαῖς πομπὸς κατὰ γαῖαν ὑπάρχων·
ἃς κατάγεις, ὁπόταν μοίρης χρόνος εἰσαφίκηται,
εὐϊέρῳ ῥάβδῳ θέλγων ὑπνοδώτιδι πάντα,
καὶ πάλιν ὑπνώοντας ἐγείρεις. σοὶ γὰρ ἔδωκεν
τιμὴν Φερσεφόνεια θεὰ, κατὰ Τάρταρον εὐρὺν
ψυχαῖς ἀενάοις θνητῶν ὁδὸν ἡγεμονεύειν.
ἀλλά, μάκαρ, πέμποις μύσταις τέλος ἐσθλὸν ἔπ᾽ ἔργοις.

57. ХИМНА ПОДЗЕМНОГ ХЕРМЕСА[368]
(кађење мирисном смолом)

Тебе призивам што боравиш по заповести судбе
крај јаукног Кокита на стази без повратка,
тебе који одводиш душе смртника у доњи свет.
О Хермесе, божански потомче Диониса махнитог плеса
и девојке из Пафа, Афродите трепавица дугих.
Ти штитиш свете Персефонине дворе,
ту си пратилац под земљом душама што грозне облике има,
кад дође време смрти њих водиш.
Успављујеш светом палицом и све дариваш сном[369].
И опет будиш оне што су у сан пали, јер ти је богиња Персефона
велику почаст дала у Тартару пространом
да заувек предводиш пут вечним душама смртника.
Ипак о благословени, послатим мистима подари по заслугама срећан крај[370].

[368] И у литератури и у култу Хермес се стално повезивао са заштитом говеда и оваца, а често је био уско повезан са божанствима вегетације, посебно Паном и нимфама. У Одисеји се, међутим, појављује углавном као гласник богова и оним који спроводи мртве у Хаду. Хермес је такође био бог сна, а Грци су му приносили последњу либацију пре спавања. Као гласник, он је можда постао и бог путева и врата, а био је и заштитник путника. Случајно пронађено благо био је његов поклон, а и сваки случајан добитак тј. ударац среће му се приписивао; ово схватање и његова функција као божанства добитка, поштеног или непоштеног, природни су деривати његовог карактера као бога плодности.

[369] Додирнути смртника Хермесовим штапом значи умрети у сну

[370] Срећан крај ...мисли се на старост без болести и смрт у сну.

58. Ἔρωτος, θυμίαμα, ἀρώματα.

Κικλήσκω μέγαν ἀγνόν ἐράσμιον ἡδὺν Ἔρωτα,
τοξαλκῆ, πτερόεντα, πυρίδρομον, εὔδρομον ὁρμῇ,
συμπαίζοντα θεοῖς ἠδὲ θνητοῖς ἀνθρώποις·
εὐπάλαμον, διφυῆ, πάντων κληῖδας ἔχοντα,
αἰθέρος οὐρανίου, πόντου, χθονός, ἠδ' ὅσα θνητοῖς
πνεύματα παντογένεθλα θεὰ βόσκει χλοόκαρπος,
ἠδ' ὅσα Τάρταρος εὐρὺς ἔχει, πόντος θ' ἁλίδουπος·
μοῦνος γὰρ τούτων πάντων οἴηκα κρατύνεις.
ἀλλά, μάκαρ, καθαραῖς γνώμαις μύστῃσι συνέρχου,
φαύλους δ' ἐκτοπίους θ' ὁρμὰς ἀπὸ τῶνδ' ἀπόπεμπε.

58. ХИМНА ЕРОСА[371]

[371] Ерос (Ἔρως) је бог љубави или бог жеље за љубављу. Грчко ἔρως што значи „жеља“, долази од глагола ἔραμαι „желети, волети“, неизвесне је етимологије па Бекес сугерише прегрчко порекло. Његов римски пандан је био Купидон (жеља). У најранијим извештајима, он је исконски бог, док је у каснијим извештајима описан као једно од деце Афродите и Ареса и, са неким од своје браће и сестара, био је један од Ерота, групе крилатих богова љубави. Ерос се појављује у древним грчким изворима под неколико различитих маски. У најранијим изворима (космогоније, најранији филозофи и текстови који се односе на мистеријске религије као орфичка), он је један од исконских богова укључених у настанак космоса. У неким верзијама Орфичко јаје које садржи Ерос креирао је Хронос, а Ерос је родио Ноћ као своју ћерку и узео је за супругу. Ерос је назван "прворођени" јер је био први од бесмртника које је човек могао да замисли, и сматран је творцем свих других бића и првим владаром универзума. Ноћ је Еросу родила богове Геју и Урана. Ерос предаје свој скиптар моћи богињи Ноћи, која га затим предаје Урану. Примордијални Ерос се такође звао Фанес („створитељ, који осветљава“), Ерикепај („моћник“), Метис („мисао“) и Дионис. Речено је да је Зевс прогутао Фана (Ерос) и апсорбујући његове моћи стварања изнова направио свет, тако да је Зевс тада био и творац и владар универзума. Орфичари су такође сматрали да је Дионис инкарнација првобитног Ероса и да је Зевс (савремени владар) пренео жезло моћи на Диониса. Тако је Ерос био први владар универзума, и као Дионис поново је задобио скиптар моћи. У прекласичној Грчкој постојао је култ Ероса, али је био много мање важан од Афродитиног. Међутим, у касној антици, Ерос је био обожаван култом плодности у Теспији. Теспијци су славили Еротидију (Ερωτιδεια) - празник Ероса. У Атини је био веома популаран култ са Афродитом, а четврти дан сваког месеца му је био свет који су делили и Херакле, Хермес и Афродита. У каснијим изворима, међутим, Ерос је представљен као Афродитин син, чије несташне интервенције у стварима богова и смртника изазивају стварање љубавних веза, често незаконито. Ерос у свом римском еквиваленту, Купидону, остао је популаран током средњег века и ренесансе. Његова иконографија и улога утицали су на приказ Купидона, у хришћанској традицији. Обично се представља као згодан младић, мада је у неким појавама малолетник пун несташлука, увек у друштву своје мајке. У оба случаја, он је крилат и носи свој препознатљиви лук и стреле, које користи да заљуби и смртнике и бесмртне богове, обично под Афродитиним вођством. Његова улога у митовима је углавном комплементарна; често се појављује у присуству Афродите и других богова љубави и често делује као катализатор да се људи заљубе, али има мало своје јединствене митологије; највећи изузетак од тога је мит о Еросу и Психи, прича о томе како је упознао и заљубио се у своју жену. Прича о Еросу и Психи има дугу традицију као народна прича старог грчко-римског света много пре него што је била посвећена

(кађење мирисним биљем)

Призивам великог, светог, љупког и угодног Ероса
са моћним луком, крилатог, који ужарен лута у страсти брз,
који се са боговима и људима смртним заједно игра.
Призивам чулног и дволиког што кључеве свега има
и високих небеса и мора и земље и подземља.
Час је смртницима сверодитељка богиња
што ветром храни млади плод, час она што има широки Тартар,
Час вода морска што одјекује; јер ти, о Ероте,
једини владаш и кормило држиш свега овога.
А сада о благословени приближи се мистима у речима чистим,
испуни им све махните и необуздане жеље.

књижевности у Апулејевом латинском роману *Златни магарац*. Прича говори о потрази за љубављу и поверењем између Ероса и Психе. Афродита је била љубоморна на лепоту смртне принцезе Психе, пошто су мушкарци остављали њене олтаре неплодне да би уместо тога обожавали људску жену, па је наредила свом сину Еросу, богу љубави, да изазове Психу да се заљуби у најружније створење на земљи. Али уместо тога, Ерос се заљубљује у саму Психу и одводи је у свој дом. Њихов крхки мир руши посета Психиних љубоморних сестара, због којих Психа изневери поверење њеног мужа. Рањен, Ерос напушта жену, а Психа лута Земљом тражећи своју изгубљену љубав. На крају, она прилази Афродити и тражи њену помоћ. Афродита Психи намеће низ тешких задатака које је у стању да оствари уз помоћ натприродне помоћи. Након успешно извршених задатака, Афродита попушта и Психа постаје бесмртна да би живела са својим мужем Еросом. Заједно су имали ћерку Хедоне или на латинском Voluptas (физичко задовољство, блаженство). Можда овде треба додати да се у гностичком наративу који се налази у спису *De origine mundi* (the Nag Hammadi library, in Codex II and Codex XIII) Ерос је током стварања универзума расут у свим створењима Хаоса, која постоје између средине светлости и таме, као и анђела и људи. Касније, Психа излива своју крв на њега, узрокујући да прва ружа изникне на Земљи, а за њом сваки цвет и биљка.

59. Μοιρῶν, θυμίαμα, ἀρώματα.

Μοῖραι ἀπειρέσιοι, Νυκτὸς φίλα τέκνα μελαίνης,
κλῦτέ μου εὐχομένου, πολυώνυμοι, αἵτ' ἐπὶ λίμνης
οὐρανίας, (ἵνα λευκὸν ὕδωρ νυχίας ὑπὸ θερμῆς
ῥήγνυται ἐν σκιερῷ λιπαροῦ μυχῷ εὐλίθου ἄντρου)
ναίουσαι, πεπότησθε βροτῶν ἐπ' ἀπείρονα γαῖαν·
ἔνθεν ἐπὶ βρότεον δοῦλον γένος ἐλπίδι κοῦφῃ
στείχετε πορφυρέῃσι καλυψάμεναι ὀθόνῃσι,
μορσίμῳ ἐν πεδίῳ, ὅθι πάγγεον ἅρμα διώκει
δόξα, δίκης παρὰ τέρμα καὶ ἐλπίδος ἠδὲ μεριμνῶν,
καὶ νόμου ὠγύγιον παναπείρονος εὐνόμου ἀρχῆς.
Μοῖρα γὰρ ἐν βιότῳ καθορᾷ μόνον, οὐδέ τις ἄλλος
ἀθανάτων, οἳ ἔχουσι κάρη νιφόεντος Ὀλύμπου,
καὶ Διὸς ὄμμα τέλειον· ἐπεί γ' ὅσα γίγνεται ἡμῖν,
Μοῖρά τε καὶ Διὸς οἶδε νόος διὰπαντὸς ἅπαντα.
ἀλλά μοι, ἀέριοι, μαλακόφρονες, ἠπιόθυμοι,
Ἄτροπε, καὶ Λάχεσι, Κλωθώ, μόλετ', εὐπατέρειαι,
νυκτέριοι, ἀφανεῖς, ἀμετάτροποι, αἰὲν ἀτειρεῖς,
παντοδότειραι, ἀφαιρέτιδες θνητοῖσιν ἀνάγκης,
Μοῖραι, ἀκούσατ' ἐμῶν ὁσίων λοιβῶν τε καὶ εὐχῶν,
ἐρχόμεναι μύσταις λαθιπήμονες εὔφρονι βουλῇ.

59. ХИМНА МОЈРАМА[372]
(кађење мирисним биљем)

О бескрајне Мојре, драге кћери мрачне Ноћи,
под многим именима знане, почујте речи молитве моје,
ви што у небеском језеру станујете (где бела пенушава вода
шикља под ноћним и топлим сјајем у мрачни бездан камените пећине)
ви лебдите над бескрајном земљом смртника,
одатле стижете ка смртном људском роду подложном крхкој Нади[373],
огрнуте тамним плаштима и гледате на поље судбом досуђено,
где Мисао људска двоколицу чврсту тера, где је Правда циљ
уз то Нада сад и бриге и по закону древном мишљење људско,
ту моћ нема да се закон доброг држи.
Јер сама Мојра у живот гледа и предвиђа, никo други од смртника за то не зна,
Ни они што имају главе на снежном Олимпу,

---

[372] Мојре (Μοῖραι/ *Parcae*) су богиње усуда. У римској митологији то су Парке, а у старословенској митологији Суђаје. По рођењу човека, Мојре су извукле нит његовог будућег живота, пратили његове кораке и усмеравали последице његових поступака према савету богова. То није била непопустљива судбина; Зевс је, ако је хтео, имао моћ да спасе чак и оне који су већ били на прагу да их захвати њихова судбина. Судбине се нису нагло мешале у људске ствари, већ су се послужиле посредним узроцима, и одредиле судбину смртника не апсолутно, већ само условно, чак је и самом човеку, у својој слободи, било дозвољено да врши известан утицај на њих. Како се човекова судбина завршила његовом смрћу, богиње судбине постају богиње смрти. Мојре су биле три сестре, а звале су се: Клота, Лахеса и Атропа. Њихово порекло је нејасно али верује се да су биле ћерке Ереба, вечне таме, и Никте, богиње ноћи, прва два божанства која су настала из Хаоса, али и да су кћерке бога Зевса и богиње Темиде или Ананке. Представљане као три врло ружне старице у складу са тиме како је обичан свет доживљавао судбину и једину извесну ствар по рођењу - крај живота. За разлику од словенске митологије у грчкој митологији над Мојрама је био Усуд, који је био њихов врховни Бог, јер и поред њихове моћи, оне су биле само његови чувари и извршиоци. Усуд је често мењао свог господара, па је то био и Зевс или неки од других богова који је унапред знао како да поступи у одршеним ситуацијама.

[373] У крхку наду полажу обични смртници. Иза сваке наде стоје очекивања, а иза очекивања разочарења. Зато је нада крхка и није божија.

Тамо је Мојра Зевсово око савршено, тако је и нама постала.
Мојра и Зевсов ум сасвим све добро знају.
Сада ми прићите, о небеске, добродушне, ви нежног срца,
Атропо, Лахесо и ти Клото, ви од честитог оца плод,
Ноћне и невидљиве, ви што се никада не осврћете, увек постојане,
Даровательке свега, ви што смртницима из нужде одузимате моћ.
О Мојре, прихватите моју свету леваницу и молитве моје,
Прићите мистима јер знате несрећу да уклоните умом разборитим.

60. Χαρίτων, θυμίαμα, στύρακα.

Κλῦτέ μοι, ὦ Χάριτες μεγαλώνυμοι, ἀγλαότιμοι,
θυγατέρες Ζηνός τε καὶ Εὐρυνόμης βαθυκόλπου,
Ἀγλαΐη, Θαλίη τε, καὶ Εὐφροσύνη πολύολβε,
χαρμοσύνης γενέτειραι, ἐράσμιαι, εὔφρονες, ἀγναί,
αἰολόμορφοι, ἀειθαλέες, θνητοῖσι ποθειναί·
ὔτε γὰρ ἠελίου ταχιναὶ φλόγες, οὔτε σελήνης,
καὶ σοφίης, ἀρετῆς τε, καὶ ἐργασίμου θρασύτητος
αὔχημ', οὔτε βίου λιπαρῆς περικαλλέος ἥβης
ὑμέων χωρὶς ἐγείρει ἐϋφροσύνας βιότοιο.
εὐκταῖαι, κυκλάδες, καλυκώπιδες, ἱμερόεσσαι·
ἔλθοιτ' ὀλβοδότειραι, ἀεὶ μύστῃσι προσηνεῖς.

60. ХИМНА ХАРИТА[374]
(кађење мирисном смолом)

Почујте ме сјајне Харите, имена моћног,
Кћери Зевса и Еурономе што носи хаљу набора дубоких.
Аглајо, Талијо и ти Еуфросино најсрећнија,
О родитељице радости, о љупке, свете деве честитих мисли.
Задовољства изобиља пуна вама припадају.
О ви променљивог облика, увек цветајуће, жудња сте смртницима.
Ви нисте горући сјај сунца што пржи, нити светлост месеца,
Хвалите се ради мудрости, врлине и радиности најпоузданије.
Вас није занео богат живот ни прелепа младост.
Животна радост се буди само на вашим пољима.
О жељене, окретне, румених образа, љупке девице,
Ви што срећу делите, прићите увек мистима ваљаних намера.

[374] Харите (Χάριτες) су богиње љупкости, лепоте, људског шарма и плодности.У римској митологији то су Грације. Сматране су кћерима Зевса и Еуриноме, али неки извори говоре да су кћери Диониса и Афродите или Хелија и Најаде Егле. Најпознатије су три Харите: Аглаја (Ἀγλαΐα- лепота), Еуфросина (Εὐφροσύνη – радост), Талија (Θαλία – задовољство). Повезиване су и с подземљем и елеусинским мистеријама. Посвећена река им је била Кефис код Делфа.

61. Νεμέσεως ὕμνος.

Ὦ Νέμεσι, κλήιζω σε, θεά, βασίλεια μεγίστη,
πανδερκής, ἐσορῶσα βίον θνητῶν πολυφύλων·
ἀϊδίη, πολύσεμνε, μόνη χαίρουσα δικαίοις,
ἀλλάσσουσα λόγον πολυποίκιλον, ἄστατον αἰεί,
ἣν πάντες δεδίασι βροτοὶ ζυγὸν αὐχένι θέντες.
σοὶ γὰρ ἀεὶ γνώμη πάντων μέλει, οὐδέ σε λήθει
ψυχὴ ὑπερφρονέουσα λόγων ἀδιακρίτῳ ὁρμῇ.
πάντ' ἐσορᾷς, καὶ πάντ' ἐπακούεις, πάντα βραβεύεις·
ἐν σοὶ δ' εἰσὶ δίκαι θνητῶν, πανυπέρτατε δαῖμον.
ἐλθέ, μάκαιρ', ἁγνή, μύσταις ἐπιτάῤῥοθος αἰεί·
δὸς δ' ἀγαθὴν διάνοιαν ἔχειν, παύουσα πανεχθεῖς
γνώμας, οὐχ ὁσίας, πανυπέρφρονας, ἀλλοπροσάλλας.

61. .ХИМНА НЕМЕЗИ[375]

О Немезо, призивам те богињо, свемоћна краљице,
свевидећа, што мотриш на живот много вољених смртника.
О вечна, много поштована вида безграничног,
ти си та једина која се правди радује,
и она што мења врло мудром речи увек несигуран људски наум[376]
Призивам тебе у вечном покрету од које су сви смртници
поучени на ред што у природи постоји.
Јер и теби увек разборитост о свему брине.
Теби се охола људска душа не може сакрити у какав нагон несигуран.
Ти си та која све види, све чује, све одлучује.
О најузвишеније божанство, у теби живи правичност људске расе.
Прифи, о блажена и света, буди увек мистима помоћник,
И дај им да имају одлуку добру, а безбожне, непостојане и охоле одагнај.

[375] У древној грчкој религији, Немеза или Немезис (Νέμεσις) се звала и Рамнусиа (Ῥαμνουσία). Била је богиња која персонификује одмазду: за грех охолости према боговима. Име Немесис доводе у везу са грчком речи νέμειν , што значи дати или доделити једнако оно што треба, од протоиндоевропског **nem-* „расподелити“. По Хесиодовој Теогонији, Немеза је била само дете богиње Ноћи. Немеза је описана и као ћерка Океана, Ереба или Зевса, али према Хигину била је Еребово и Никсино дете. Неки су је од неименоване мајке учинили Зевсовом кћерком. У неколико традиција, Зевс је Немезу сматрао мајком Хелене, коју су усвојили и одгајали Леда и Тиндарej. Према византијском песнику Цецесу, Бахилид је имао Немезу као мајку. О. Группе (1906) и други повезују Немезу са „осећати праведну огорченост”. Са овим се не могу сложити јер она је та која дели и расподељује свакоме по његовим заслугама. Огорченост се јавља када се деси дисбаланс како у природи тако и у човеку. Она име неумољиву потребу за правдом, зато је упоређују са Деметром, Кибелом и Артемидом. У грчким трагедијама Немесис се појављује углавном као осветник злочина и неко ко кажњав охолост и гордост и као таква је сродна Еринијама. Понекад су је звали Адрастеја, што би вероватно значило „она од које нема бежања“.

[376] Људски наум је превртљив за стабилан наум треба искуства, трпељивости и мудрости

62. Δίκης, θυμίαμα, λίβανον.

Ὄμμα Δίκης μέλπω πανδερκέος, ἀγλαομόρφου,
ἣ καὶ Ζηνὸς ἄνακτος ἐπὶ θρόνον ἱερὸν ἵζει,
οὐρανόθεν καθορῶσα βίον θνητῶν πολυφύλων,
τοῖς ἀδίκοις τιμωρὸς ἐπιβρίθουσα δικαίη,
ἐξ ἰσότητος ἀληθείῃ συνάγουσ᾽ ἀνομοῖα.
πάντα γάρ, ὅσσα κακαῖς γνώμαις θνητοῖσιν ὀχεῖται,
δύσκριτα, βουλομένοις τὸ πλέον βουλαῖς ἀδίκοισιν,
μούνη ἐπεμβαίνουσα δίκῃ ἀδίκοις ἐπὶ ἔργοις,
ἐχθρὴ τῶν ἀδίκων, εὔφρων δὲ σύνεσσι δικαίοις,
ἀλλά, θεά, μόλ᾽ ἔπι γνώμαις ἐσθλῆσι δικαίῃ,
ὡς ἂν ἀεὶ βιοτῆς τὸ πεπρωμένον ἦμαρ ἐπέλθῃ.

62. ХИМНА ПРАВДИ[377]
(кађење тамјаном)

Ја певам свевидећем оку Правде, лепог изгледа,
која на светом небеском трону крај Зевса господара седи.
И одозго гледа животе много вољене људске расе.
Ти си праведни заштитник који неправду гази,
посвађане можеш сабрати и истину и једнакост донети[378].
Јер ти тако моћна трпиш све зле одлуке међу смртницима.[379]
О Правдо тешко достижна, ти једина судиш злим намерама и лошим делима,
теби је неправда мрска, а угодна праведност разборита.
А сад о богињо, молим те прифи овим искреним мислима чистим,
Како би нам увек пружила још један светао дан који долази.

---

[377] Дике (Δίκη) је богиња Правде. Она је била једна од три Хоре, богиње годишњих доба, и чувара небеских врата. Била је кћи Зевса и Темиде, а њене сестре су биле су Еуномија (добар закон или правило) и Ејрена (мир). За разлику од њихове мајке, која управља правдом над боговима, тј. божанском правдом, Дика је владала људском правдом. Њена супротност је сестра Адикија, која је богиња неправде. Мит каже да је Дика је рођена као смртник, а њен отац Зевс ју је поставио на Земљу да би се у човечанству одржала праведност. Брзо је схватио да је то немогуће па је ставио поред себе на планину Олимп. Дика је живела на Земљи у време златног и сребрног доба, када још није било ратова или болести, кад су се мушкарци бавили земљорадњом и гајили фине усеве и још нису знали како да плове морима. Међутим, кад су људи постали похлепни Дика је оставила земљу и прешла на небо, одакле је из сазвежђа гледала људску расу. Након њеног одласка, људска раса је прешла у бронзано доба, када су се појавиле болести. Тада су људи научили и да плове. Идеја о Дики као персонификованој правди је развијена у драмама Софокла и Еурипида.

[378] *...посвађане можеш сабрати и истину и једнакост донети*...Ова прастара крилатица има своје матаморфозе. Где је раздор, могућ је само један мост (идеолошки) који би их опет спојио или је то на пример «храна» анимално-егзистенцијални аспект опстанка. Истину треба гледати као релативан појам, а једнакост може бити само међу једнакима бар у неком да ли духовном или материјалном виду.

[379] Правда трпи , али правда је достижна

63. Δικαιοσύνης, θυμίαμα, λίβανον.

Ὦ θνητοῖσι δικαιοτάτη, πολύολβε, ποθεινή,
ἐξ ἰσότητος ἀεὶ θνητοῖς χαίρουσα δικαίοις,
πάντιμ', ὀλβιόμοιρε, Δικαιοσύνη μεγαλαυχής,
ἣ καθαραῖς γνώμαισ αἰεὶ τὰ δέοντα βραβεύεις,
ἄθραυστος τὸ συνειδός· ἀεὶ θραύεις γάρ ἅπαντας,
ὅσσοι μὴ τὸ σὸν ἦλθον ὑπὸ ζυγόν, ἀλλοπρόσαλλοι,
πλάστιγξιν βριαρῇσι παρεγκλίναντες ἀπλήστως·
ἀστασίαστε, φίλη πάντων, φιλόκωμ', ἐρατεινή,
εἰρήνῃ χαίρουσα, βίον ζηλοῦσα βέβαιον.
αἰεὶ γάρ τὸ πλέον στυγέεις, ἰσότητι δὲ χαίρεις.
ἐν σοὶ γὰρ σοφίη ἀρετῆς τέλος ἐσθλὸν ἱκάνει.
κλῦθι, θεά, κακίην θνητῶν θραύουσα δικαίως,
ὡς ἂν ἰσορῥοπίῃσιν ἀεὶ βίος ἐσθλὸς ὀδεύοι
θνητῶν ἀνθρώπων, οἳ ἀρούρης καρπὸν ἔδουσιν,
καὶ ζώων πάντων, ὁπόσ' ἐν κόλποισι τιθηνεῖ
γαῖα θεὰ μήτηρ καὶ πόντιος εἰνάλιος Ζεύς.

63. ХИМНА РАВНОПРАВНОСТИ[380]
(кађење тамјаном)

О људима најправеднија, блажена, жељена,
увек радосна за једнкост међу праведним смртницима[381]
о свечасна, благословена, много хваљена Равноправности,
ти која увек о узроцима судиш честитим пресудама.
О трајни сведоку, ти увек све нечасне људе гониш.
Они превртљиви и неправедни не служе теби
празно узмичу и они којима је равнотежа тешка[382]
Ти складна, пријатељска моћи, силно жељена у слављу и плесу,
ти срећним сматраш сигуран живот[383]љупка, лепорека богињо,
јер сваки вишак увек презиреш, а једнакости се веселиш[384].
И частан крај стиже са твојом мудрошћу и врлином.
Почуј ме богињо, праведно згази свако зло смртника,
како би поштен живот људи увек у равнотежи био.
Молим се да сви људи од свог смртног рођења теби стреме,
Они би дали плодове ораница и храну за све живо,
Онолико Колико у недрима може држати
И мајка Земља и Зевс водени, морски.

---

[380] Поштење, Праведност (Δικαιοσύνη); У делу *Живот Аполонија из Тијане* (1.28), Филострат пише: *[Дарије, историјски краљ Персије,] каже се да је, када је осетио да му се ближи крај, принео жртву Поштењу и да јој се овако обратио: „О госпођо, господарице, или ко год да си“. Ово показује да је он дуго волео Поштење и желео је, али је још није упознао, нити је сматрао да ју је освојио.*

[381] Дакле, једнакост је могућа само међу праведним и једнаким смртницима. Да ли је то утопија коју је филозоф Карл Маркс добро разрадио у свом докторату *Разлика између Епикурове и Демокритове филозофије* треба још једном истражити.

[382] *.којима је равнотежа тешка...*Равнотежа је тешка онима који су гладни, њих је увек више у односу на оне друге

[383] *Сигуран живот*...Да ли је храна и кров над главом сигуран живот?

[384] *сваки вишак увек презиреш, а једнакости се веселиш*. Вишак вредности је створио размену тј. трговину. Реч је свакако о Златном добу човечанства када Олимпљани нису владали.

64. Ὕμνος Νόμου.

Ἀθανάτων καλέω καὶ θνητῶν ἁγνὸν ἄνακτα,
οὐράνιον Νόμον, ἀστροθέτην, σφραγῖδα δικαίαν
πόντου τ᾽ εἰναλίου καὶ γῆς, φύσεως τὸ βέβαιον
ἀκλινὲς ἀστασίαστον ἀεὶ τηροῦντα νόμοισιν,
οἷσιν ἄνωθε φέρων μέγαν οὐρανὸν αὐτὸς ὁδεύει,
καὶ φθόνον οὐ δίκαιον ῥοίζου τρόπον αὐτὸς ἐλαύνει·
ὃς καὶ θνητοῖσιν βιοτῆς τέλος ἐσθλὸν ἐγείρει.
αὐτὸς γὰρ μοῦνος ζώων οἴηκα κρατύνει,
γνώμαις ὀρθοτάτῃσι συνών, ἀδιάστροφος αἰεί,
ὠγύγιος, πολύπειρος, ἀβλάπτως πᾶσι συνοικῶν
τοῖς νομίμοις, ἀνόμοις δὲ φέρων κακότητα βαρεῖαν.
ἀλλά, μάκαρ, πάντιμε, φερόλβιε, πᾶσι ποθεινέ,
εὐμενὲς ἦτορ ἔχων μνήμην σέο πέμπε, φέριστε.

64. ХИМНА ЗАКОНУ[385]

Ја зазивам светог краља богова и људи,
небески Закон који звезде слаже, праведни печат свега,
мора и земље, чврсту основу природе и воденог пространства.
Непроменљивог, складног, чуваног у законима
којим одозго носећи велико небо сам створеним светом путује.
Ти сам тераш неправедну Злобу својим моћним звиждуком.
Ти у људима будиш блажени крај постојања,
Јер једино ти владаш свему што живи и истинити ред у сваки дом доносиш[386]
Ти увек посматраш и мислима јасним руководиш,
увек исправан савезник праведницима,
о древни, пун искуства, лишаваш моћи оне што безакоња чине.
Сада о блажени, свечасни, носиоче среће, у свима жељен,
ти који имаш милостиво срце, пошаљи ми твоју мудрост најчеститију.

---

[385] Закон, Номос (Νόμος) је био демон закона, одлука, правила и уредби. Закон треба посматрати као узвишену Силу реда којој се смртници хтели не хтели морају покоравати. На пример у орфичкој рапсодијској теогонији такође имамо химну Закону, то је проширени молетвени логос који је врло сличан орфичкој химни. По Еусебију Номосова жена је Побожност, а њихова ћерка је Правда. Ради компаративног увида ево и рапсодијске химне Номосу:
Призивам те свети краљу Богова и људи, о небески Законе, прваведни печату свих/на све си ставио белег на све што земља има, чврсту основу природе и пловне површине/о ти стабилно и звездано божанство, складног оквира, ти што чуваш законе вечно исте/Твоја свемоћ на небу се појављује, повезује овај свод и подупире звездане сферуе/ и тресе слабу Завист грозним звуком, коју твоја рука баца у грозним вртлозима./Твој је живот смртника који браниш и крунишеш постојање благословеним крајем/ јер твоја заповест је сама јака и живи ред и владање сваком дому даје/ увек пазиш на исправну мисоа и на праведне поступке сапутника/ ти си непријатељ безакоња, пун си тада осветничког гнева, ти кораци уништења су страшни/ Дожи, благослови, изобиљем, кога сви желе, благословеним умом приближи се/ Дај ми живот, по твојој жељи своју борбу поправићу и молим те не напуштај исте законите путеве. (Orphic Rhapsodies fr. 159 Kern.)
[386] Услов реда је рад, а услов рада је вештина слушања и учења. То чини Номос.

65. Ἄρεος, θυμίαμα, λίβανον.

Ἀῤῥηκτ’, ὀμβριμόθυμε, μεγασθενές, ἄλκιμε δαῖμον,
ὁπλοχαρής, ἀδάμαστε, βροτοκτόνε, τειχεσιπλῆτα,
Ἄρες ἄναξ, ὁπλόδουπε, φόνοις πεπαλαγμένος αἰεί,
αἵματι τ’ ἀνδροφόνῳ χαίρων, πολεμόκλονε, φρικτέ,
ὃς ποθέεις ξίφεσίν τε καὶ ἔγχεσι δῆριν ἄμουσον·
στῆσον ἔριν λυσσῶσαν, ἄνες πόνον ἀλγεσίθυμον·
εἰς δὲ πόθον νεῦσον Κύπριδος, κώμους τε Λυαίου,
ἀλλάξας ἀλκὴν ὅπλων εἰς ἔργα τὰ Δηοῦς,
εἰρήνην ποθέων κουροτρόφον, ὀλβιοδῶτιν.

65. ХИМНА АРЕСУ[387]
(кађење тамјаном)

О несаломљиви, моћни, духа снажног, храбри,
ти што се стрелама радујеш, неукроћени, убицо људи, уништитељу градова,
о Аресе господару што оружјем звекећеш и увек уништаваш
одушевљен крвљу убица, пун ратног метежа, о страшни Боже!
Ти жудиш за мачевима, стрелама и суровим бојем.
Заустави бесну срџбу што људски живот испуњава тугом и горчином.
На жуђено острво Кипранке иди, на веселе гозбе Диониса.
Измени бојиште оружја у Деметрина дела,

---

[387] Арес (Ἄρης) је грчки бог рата. Он је најстарији син Зевса и Хере. У хеленској књижевности, он често представља физички или насилни и неукроћени аспект рата, за разлику од његове сестре Атине у оклопу, чије функције као богиње хладног рата или дипломатије укључују војну стратегију и вештине војсковође. Арес у римском миту је бог Марс..Грци су били амбивалентни према Аресу: иако је отелотворивао физичку храброст неопходну за успех у рату, он је био опасна сила, „преплављујућа, незаситна у борби, деструктивна и склона уништавању људи". Синови Фоб (страх) и Дим (терор) и његова љубавница, или сестра, Енио (завада) су га пратили на његовим ратним кочијама. Име Арес је традиционално повезана са грчком речју ἀρή, јонским обликом од дорског ἀρά, „ пропаст, проклетство, клетва". Буркерт каже да је „Арес очигледно древна апстрактна именица која значи гомила битке, рата." Он је свакако овде у праву јер се тако може и разумети Хераклитов исказ да је „рат отац свих ствари" Овде мислим на свакодневни рат у души која није нашла своју равнотежу тј. спокој. Бекес је сугерисао прегрчко порекло имена. Најранији потврђени облик имена је микенски грчки a-re, написан слоговним писмом линеара Б. У класичном периоду, Аресу је дат епитет Еналиос, који се појављује на микенској плочи (КН В 52) као *e-nu-wa-ri-jo* Еналиос је понекад поистовећиван са Аресом, а понекад се разликовао од њега као други бог рата са посебним култом, чак у истом граду. Арес има ограничену улогу у грчком миту као што је приказано у књижевним наративима, иако се на његове многобројне љубавне афере и обилно потомство често спомињу. Када се Арес појављује у митовима, он се обично суочава са понижењем. Он је добро познат као љубавник Афродите, која је била Хефестова жена, бога заната. Најпознатија прича која се односи на Ареса и Афродиту показује их изложе подсмеху. (Od. VIII, 233-250). Овај догађај помиње и песник орфичке химне Аресу.

охрабри мир, буди хранитељ јунака и онај што благослов даје.

66. Ἡφαίστου, θυμίαμα, λιβανομάνναν.

Ἥφαιστ’ ὀμβριμόθυμε, μεγασθενές, ἀκάματον πῦρ,
λαμπόμενε φλογέαις αὐγαῖς, φαεσίμβροτε δαῖμον,
φωσφόρε, καρτερόχειρ, αἰώνιε, τεχνοδίαιτε,
ἐργαστήρ, κόσμοιο μέρος, στοιχεῖον ἀμεμφές,
παμφάγε, πανδαμάτωρ, πανυπέρτατε, παντοδίαιτε,
αἰθήρ, ἥλιος, ἄστρα, σελήνη, φῶς ἀμίαντον·
ταῦτα γὰρ Ἡφαίστοιο μέλη θνητοῖσι προφαίνει.
πάντα δὲ οἶκον ἔχεις, πᾶσαν πόλιν, ἔθνεα πάντα·
σώματά τε θνητῶν οἰκεῖς, πολύολβε, κραταιέ·
κλῦθι, μάκαρ, κλῄζω σε πρὸς εὐϊέρους ἐπιλοιβάς,
αἰεὶ ὅπως χαίρουσιν ἐπ’ ἔργοις ἥμερος ἔλθῃς.
παῦσον λυσσῶσαν μανίην πυρὸς ἀκαμάτοιο,
καῦσιν ἔχων φύσεως ἐν σώμασιν ἡμετέροισιν.

66. ХИМНА ХЕФЕСТУ[388]
(кађење тамјаном и маном)

О моћни Хефесте, снажног духа, ватро неуморна,
о блистави у пламену и сјају, божанство што светлиш људима.
Зубљоношо јаких руку, вечни што у уметности живиш,
радниче, твој део света је савршен почетак,
ти све прождиреш, покораваш, на све стране се ширriш,
и небо и сунце и звезде и месец и светлост чиста,
смртницима се указују кроз ове песме о теби Хефесту.
Сви домови, сви градови, сва племена теби припадају.
Ти владаш у телима људи снажан и светао.
Почуј о блажени, славим те кроз ову свету жртву леваницу.
Увек се радујемо твојим делима кад дође време.

---

[388] Хефест (грч. Ηφαιστος, Хепхаистос) бог је ковач, заштитник обртника, кипара, металурга и ватре. Хефестов је пандан у римској митологији Вулкан. Хефестова је жена Афродита или Аглеја. Химна Хефесту. Како и Хомер наводи у Илијади Зевс га је бацио с Олимпа јер је ослободио своју мајку Херу која је била привезана златним ланцем између земље и неба, након свађе са Зеусом. Хефест је падао девет дана и ноћи, а потом је пао на оток Лемнос где су га одгојиле Тетида и Еуринома. Израстао је у мајстора обртника, а потом су га вратили на Олимп јер је својим умијећем био користан боговима. Друга иначица мита говори да је Хера била ужаснута кад је видјела ружноћу свога потомка те да га је сама бацила с Олимпа. Хефест се осветио својој мајци Хери која га је одбила направивши јој зачарано златно пријестоље које јој, кад би се она сјела на њ, није допуштало да га напусти. Остали су богови молили Хефеста да се врати на Олимп и да је пусти, али он их је стално одбијао. Дионис га је напио и вратио га на Олимп на мулиним леђима. Хефест је ослободио Херу након што су му дали Афродиту, божицу љубави као своју жену. У другој иначици мита, добио је њену руку да би се спречили сукоби осталих богова око ње саме, будући да је он био најнесигурнији од богова. Хефест је створио већину величанствене опреме, оруђа и оружја за богове: Зеусове муње, Хермесову крилату кацигу и сандале, Егиду, Зеусов и Атинин штит, Афродитин појас, Агамемнонов штап,,Ахилејев штит, Хераклову чегртаљку, Хелијеве кочије,Еросов лук и стрелу, Хадову кацигу невидљивости (по другом миту је ту кацигу направио Киклоп). Хефесту је помагао Киклоп, његов асистент у ковању. Такође је саградио и металне робове (роботе) који су му помагали. Његову је ватру украо Прометеј и однео људима, а после је Хефест направио и жену Пандору. Хефестове је радио у вулкану Етни.

Одврати помамни бес необуздане ватре
и задржи животни плам природе у нашим телима.

67. Ἀσκληπιοῦ, θυμίαμα, μάνναν.

Ἰητὴρ πάντων Ἀσκληπιέ, δέσποτα Παιάν,
θέλγων ἀνθρώπων πολυαλγέα πήματα νούσων,
ἠπιόδωρε, κραταιέ, μόλοις κατάγων ὑγίειαν,
καὶ παύων νούσους χαλεπὰς θανάτοιο τε κῆρας.
αὐξιθαλής κόρε, ἀπαλεξίκακ', ὀλβιόμοιρε,
Φοίβου Ἀπόλλωνος κρατερὸν θάλος ἀγλαότιμον,
ἐχθρὲ νόσων, Ὑγίειαν ἔχων σύλλεκτρον ἀμεμφῆ,
ἐλθέ, μάκαρ, σωτήρ, βιοτῆς τέλος ἐσθλὸν ὀπάζων.

67. ХИМНА АСКЛЕПИЈУ[389]

[389]Асклепије (Ἀσκληπιός) је херој и бог медицине у древној грчкој религији и митологији. Он је син Аполона и Кориниде, или Арсиноје, или само Аполона. Асклепије представља исцелитељски аспект медицинске уметности; његове кћери, "Асклепијаде", су: Хигија (Здравље), Јасо (од ἴασις - исцељење, опоравак, тј. богиња опоравка од болести), Акесо (од ἄκεσις -исцељење, богиња исцељења), Аегле (богиња доброг (вечног) здравља) и Панакеа (богиња универзалног лека). Имао је и неколико синова. Био је повезан са римско/етрурским богом Ведиовисом и египатским Имхотепом. Са Аполоном је делио епитет Παηάν (Исцелитељ или Владар). Асклепијев штап, штап преплетен змијом, (слично кадуцеју) и данас је симбол медицине. Они лекари и пратиоци који су служили овом богу били су познати као Асклепијеви терапеути. Према првим извештајима Асклепије је био син Аполона и смртнице по имену Коронида , која је била принцеза од Трике у Тесалији. Починила је прељубу са смртником по имену Исхис, Аполон је својим пророчким моћима убио Исхиса. А Коронида је страдала од Артемиде због неверности Аполону и положена је на погребну ломачу, али је Аполон спасао дете тако што је мајци распорио утробу и извадио нејаког Асклепија. Према делфијској традицији, Асклепије је рођен у Аполоновом храму, при чему је Лахеса била бабица, а Аполон је ублажавао Коронидине болове. Аполон је детету дао име по Коронидином надимку, Егле. Опет феничка традиција тврди да је Асклепије рођен од Аполона без икакве умешаности жене. У још једној верзији, Коронида, која је већ била трудна са Аполоновим дететом, морала је да прати свог оца на Пелопонез. Своју трудноћу је скривала од оца. У Епидауру је родила сина и изложила га на планини званој Титејон (од τίτθη - дојиља, τιτθεύω - сисати, дојити). Према Страбону и другим предањима, Асклепијевим родним местом се сматра Трика (данас град Трикала у Тесалији).

Асклепије је једном почео да враћа у живот мртве људе попут Тиндареја, Капанеја, Глаука, Хименеја, Ликурга и других. Други кажу да је вратио Хиполита из мртвих на Артемидин захтев и за то примио злато. То је једино помињање Асклепија који васкрсава мртве. У свим другим извештајима каже се да своје вештине користи једноставно као лекар. Међутим, Хад је оптужио Асклепија за крађу његових поданика и пожалио се на то свом брату Зевсу. Према другима, Зевс се плашио да ће Асклепије научити вештину васкрсења и друге људе. Тако је убио Асклепија својим громом. Ово је наљутило Аполона који је заузврат убио Киклопе који су направили муње за Зевса. За овај чин Зевс је протерао Аполона са Олимпа и заповедио му да годину дана служи Адмету, краљу Тесалије. После Асклепијеве смрти, Зевс је тело поставио међу звезде као сазвежђе Змијоносник (Ophiuchus). Касније, међутим, на Аполонов захтев, Зевс је васкрсао Асклепија као бога и дао му место на Олимпу.

(кађење маном)

О Асклепије, избавитељу свега, Пајане владару,
оних што одлучише да лече свет богова и људи,
ти заустављаш људима многа болна страдања и зла од болести.
О милосрдни, силни, што Здравље доводиш болнима
и одбијаш тешке болести и муке смртника,
о ти младићу блажене судбине што обиљем увећаваш свет
и од сваке несреће људски род браниш,
потомче Феба Аполона, ти носиш врч биља пун и честитост племениту,
ти Здравље као сапутницу имаш. О најдивнији непријатељу болести.
Прићи о блажени спасиоче, пратећи частан крај нашег живљења.

68. Ὑγείας, θυμίαμα, μάνναν.

Ἱμερόεσσ’, ἐρατή, πολυθάλμιε, παμβασίλεια,
κλῦθι, μάκαιρ’ Ὑγίεια, φερόλβιε, μῆτερ ἁπάντων.
ἐκ σέο γὰρ νοῦσοι μὲν ἀποφθινύθουσι βροτοῖσιν,
πᾶς δὲ δόμος θάλλει πολυγηθὴς εἵνεκα σεῖο,
καὶ τέχναι βρίθουσι. ποθεῖ δέ σε κόσμος, ἄνασσα,
μοῦνος δὲ στυγέει σ’ Ἀΐδης ψυχοφθόρος αἰεί·
ἀϊθαλής, εὐκταιοτάτη, θνητῶν ἀνάπαυμα.
σοῦ γὰρ ἄτερ πάντ’ ἐστὶν ἀνωφελῆ ἀνθρώποισιν.
οὔτε γὰρ ὀλβοδότης Πλοῦτος γλυκερὸς θαλίῃσιν,
οὔτε γέρων πολύμοχθος ἄτερ σέο γίγνεται ἀνήρ.
πάντων γὰρ κρατέεις μούνη, καὶ πᾶσιν ἀνάσσεις.
ἀλλά, θεά, μόλε μυστιπόλοις ἐπιτάῤῥοθος αἰεὶ,
ῥυομένη νούσων χαλεπῶν κακόποτμον ἀνίην.

68. ХИМНА ХИГИЈИ[390]
(кађење маном)

О дражесна, силно жељена, хранљива, велика краљице,
почуј ме о Хигијо, што срећу доносиш свима, о мајко свих.
Пред тобом се болести повлаче што животе смртницима разарају
и свака кућа цвета због тебе пуне радости
и све вештине тешке живе. За тобом свет чезне, господарице.
Једино Хад заводник душа презире тебе[391].
О увек свежа, заветна, сачувај људе јер без тебе смртницима све је залудно.
Без твоје помоћи ни блажени дароватељ Плутон не може опстати
Ни старост мучна неће тамо доћи јер само ти владаш свима, краљице
свеприсутна.
Сада о богињо мистима прићи и увек помоћник буди.
Буди богиња што лечи и чува људски род од грозних болести
И ослободи нас блажена од горког живота.

[390] Хигија (Ὑγιεία или Ὑγεία) је богиња здравља и чистоће. Њено име је извор речи "хигијена". Хигија се најчешће помиње као кћер Асклепија и његове жене Епионе. Хигиа и њене четири сестре извеле су сваки аспект Аполонове уметности: Хигију (здравље, чистоћа; Панакеа (универзални лек); Јасо (опоравак од болести); Акесо (процес зарастања); и Аегле (блистав добро здравље).

[391] *Хад презире тебе*...Хаду није у интересу да људи буду здрави јер неће бити умрлих душа. Тиме би била поремећена „равнотежа“ у природи.

69. Εὐμενίδων Α, θυμίαμα, ἀρώματα.

Κλῦτε, θεαὶ πάντιμοι, ἐρίβρομοι, εὐάστειραι,
Τισιφόνη τε καὶ Ἀλληκτώ, καὶ δῖα Μέγαιρα·
νυκτέριαι, μύχιαι, ὑπὸ κεύθεσιν οἰκί' ἔχουσαι
ἄντρῳ ἐν ἠερόεντι, παρὰ Στυγὸς ἱερὸν ὕδωρ·
οὐχ ὁσίαις βουλῇσι βροτῶν πεποτημέναι αἰεὶ
λυσσήρεις, ἀγέρωχοι, ἐπευάζουσαι ἀνάγκαις,
θηρόπεπλοι, τιμωροί, ἐρισθενέες, βαρυαλγεῖς,
Ἄΐδεω χθόνιαι φοβεραὶ κόραι αἰολόμορφοι,
ἠέριαι, ἀφανεῖς, ὠκύδρομοι ὥστε νόημα.
αἵτ' αἰεὶ θνητῶν πάντων ἐπ' ἀπείρονα φῦλα
ὄμμα Δίκης ἐφορᾶτε, δικασπόλοι αἰὲν ἐοῦσαι.
ἀλλά, θεαὶ Μοῖραι, ὀφιοπλόκαμοι, πολύμορφοι,
πρηΰνοον μετάθεσθε βίου μαλακόφρονα δόξαν.

69. ХИМНА ЕУМЕНИДА А [392]
(кађење мирисном смолом)

О ви божанства гласне цике бакхичког заноса, почујте
много поштоване, Тисафоно, Алекто и ти света Мегаро,
О ноћне и тајновите што дом имате у мраку скривен
у пећини мрклој близу места где свети Стикс тече.
Ви се не држите праведних жеља смртника.
Долазите увек љутите и дивље са вриском и јауком на Бакхове светковине
оденуте кожом звериња, ужасно моћне, о божанске заштитнице,
ви тешке патње у душама смртника изазивате.
О ужасавајуће девице облика разних што у најдубљем Хаду живите,
О божанства тмине, невидљиве, брзог корака као мисао.
Увек мољене од свих смртника за овај невешти људски род.
Ви надзирете око Правде, о судије вечне.
Сада о богиње Мојре што змије место косе имате,
Умирите ваш гнев промените га за одлуку благу нашег живота.

[392] Еумениде (Εὐμενίδες) и Ериније(Ἐρινύες) су богиње освете и проклетства, које станују у подземљу. Есхил их сматра кћерима богиње Ноћи, а Софокле Гејиним кћерима. У орфичким су химнама њихови родитељи назначени као Хад и Персефона, јер су они владари подземља. Еурипид пише да су биле три, а потоњи аутори наводе и имена: Алекта, Мегера и Тисифона. Српски назив за њих је Срдаје или Срде, а њихов су пандан у римској митологији Фурије или Дире. Ериније су се приказивале као старе и ружне жене у црној одећи с црвеним појасом. Очи су им биле подливене крвљу, уместо прстију имале су канџе, а уместо праменова косе змије. Према Еурипиду, имале су крила, а у рукама змије и буктиње. Каткад су приказиване са крилима слепог миша или псећим телом. Ериније су најпознатије по прогону Ореста због убиства његове мајке Клитемнестре која је убила његовог оца Агамемнона. Аполон му је рекао да убије очевог убицу, и он је послушао. После му се молио да га спасе од Еринија. Атеина је интервенисала и претворила Ериније у помирљиве Еумениде које су биле нешто пријатнијег спољњег изгледа и уместо црне носиле су белу одећу.

70. Εὐμενίδων Β, θυμίαμα, ἀρώματα.

Κλῦτέ μευ, Εὐμενίδες μεγαλώνυμοι, εὔφρονι βουλῇ,
ἁγναὶ θυγατέρες μεγάλοιο Διὸς χθονίοιο,
Φερσεφόνης τ', ἐρατῆς κούρης καλλιπλοκάμοιο,
αἳ πάντων καθορᾶτε βίον θνητῶν ἀσεβούντων,
τῶν ἀδίκων τιμωροί, ἐφεστηκυῖαι ἀνάγκῃ,
κυανόχρωτοι ἄνασσαι, ἀπαστράπτουσαι ἀπ' ὄσσων
δεινὴν ἀνταυγῆ φάεος σαρκοφθόρον αἴγλην·
ἀΐδιοι, φοβερῶπες, ἀπόστροφοι, αὐτοκράτειραι,
λυσιμελεῖς οἴστρῳ, βλοσυροί, νύχιαι, πολύποτμοι,
νυκτέριαι κοῦραι, ὀφιοπλόκαμοι, φοβερῶπες,
ὑμέας κικλήσκω γνώμαις ὁσίῃσι πελάζειν.

70. ХИМНА ЕУМЕНИДАМА Б
(кађење мирисним биљем)

Почујте молитву моју о Еумениде имена славног,
Свете кћери великог Плутона и Персефоне дражесне деве лепих увојака[393].
Ви које надзирете живот свих безбожних смртника,
О пратиље безакоња, као чуварке над мукама стојите.
Краљице тамних боја, ваше очи из даљине сијају
Са грозном блиставом светлошћу што пустоши и кожу гули.
О вечне владарке, страшне што дан заклањате,
О самосилне краљице, ви смртницима удове слабите вашим гневом,
Грозне сте за људско око, авети ноћне, а опет много угодне,
Ви девице таме, змијских увојака свима страшне.
Ја вас зовем молитвеним гласом да се приближите овим светим ритуалима.

[393] *...дражесне деве лепих увојака...* Верује се и да су назване Еумениде као еуфемизам, да би се избегао њихов гнев који би уследио ако би их звали правим именом. Овај табу да се не изговарају имена како се не би призивали духови и божанства уобичајен је у многим културама. Ериније су такође познате по многим именима Σέμναι (Узвишене), Πότνιαι (ужасне господарице), Μάνιαι (Луде), Πρακτιδίκαι (Осветнице).

71. Μηλινόης, θυμίαμα, ἀρώματα.

Μηλινόην καλέω, νύμφην χθονίην, κροκόπεπλον,
ἣν παρὰ Κωκυτοῦ προχοαῖς ἐλοχεύσατο σεμνὴ
Φερσεφόνη, λέκτροις ἱεροῖς Ζηνὸς Κρονίοιο·
ἦι ψευσθεῖς Πλούτων᾽ ἐμίγη δολίαις ἀπάτῃσιν,
θυμῷ Φερσεφόνης δὲ δισώματον ἔσπασε χροιήν,
ᾗ θνητοὺς μαίνει φαντάσμασιν ἠερίοισιν,
ἀλλοκότοις ἰδέαις μορφῆς τύπον ἐκπροφανοῦσα·
ἄλλοτε μὲν προφανής, ποτὲ δὲ σκοτόεσσα, νυχαυγής,
ἀνταίαις ἐφόδοισι κατὰ ζοφοειδέα νύκτα.
ἀλλά, θεά, λίτομαί σε, καταχθονίων βασίλεια,
ψυχῆς ἐκπέμπειν οἶστρον ἐπὶ τέρματα γαίης,
εὐμενὲς εὐΐερον μύσταις φαίνουσα πρόσωπον.

71. ХИМНА МЕЛИНОЈИ[394]
(кађење мирисним биљем)

Призивам Мелиноју, нимфу подземља што вео боје шафрана носи,
Коју крај ушћа реке Кокит родише у постељи светој Зевс Кронов
И Персефона славна; тад ласкави Плутон помути лукавим лажима
Душу Персефоне и двоструку боју коже, тамну и светлу ти доби тада.
Тако сад смртнике утварама грозним мучиш,
Показујући свој лик у појавама разним јер увек се друга јављаш
И кад у ноћној тмини обилазиш душе непријатеља по мрачном Хаду.
Сад те молим о богињо, краљицо подземља,
одагнај страх из наше душе на крај света,
и нека се појави мистима твоје свето лековито лице.

[394] Мелиноја (Μηλινόη) је била страшна богиња подземног света која је председавала духовима мртвих. Ноћу је лутала земљом са својим низом духова, уносећи страх у срца људи. Њени удови су били црни са једне стране и бели са друге, што је била манифестација њене двоструке хтоничне и небеске природе. Мелиное је вероватно била орфичка титула за богињу Хекату која је такође била вођа духова и понекад описивана као Персефонина ћерка.Име може да значи *Мрачно настројена* или *Милосрдна*.

72. Τύχης, θυμίαμα, λίβανον.

Δεῦρο, Τύχη, καλέω σ’, ἀγαθὴν κράντειραν ἐπ’ εὐχαῖς,
μειλιχίην, ἐνοδῖτιν, ἐπ’ εὐόλβοις κτεάτεσσιν,
Ἄρτεμιν ἡγεμόνην, μεγαλώνυμον, Εὐβουλῆος
αἵματος ἐκγεγαῶσαν, ἀπρόσμαχον εὖχος ἔχουσαν,
τυμβιδίην, πολύπλαγκτον, ἀοίδιμον ἀνθρώποισιν.
ἐν σοὶ γὰρ βίοτος θνητῶν παμποίκιλός ἐστιν·
οἷς μὲν γὰρ τεύχεις κτεάνων πλῆθος πολύολβον,
οἷς δὲ κακὴν πενίην, θυμῷ χόλον ὁρμαίνουσα.
ἀλλά, θεά, λίτομαί σε μολεῖν βίωι εὐμενέουσαν,
ὄλβοισιν πλήθουσαν ἐπ’ εὐόλβοις κτεάτεσσιν.

72. ХИМНА ТИХЕ[395]
(кађење тамјаном)

Тихо, призивам те овом молитвом мојом,
тебе богињу добру која све постиже,
богињу Благу, за обиље иметка, тебе што имаш безброј светилишта крајпуташа,
тебе Артемидину предводницу, тебе рођену по добром савету
и од светог рода, тебе коју носиш неодољиву славу,
тебе што на све стране луташ и до гробова стижеш, тебе од људи слављену;
јер у теби живи разнолики живот смртника.
Ти једнима правиш беритетно обиље имања
док другима носиш зло сиромаштво и мржњу у души.
Сад богињо, молим те, прићи и остани међу нама живима
ти си та која ће нас обогатити обиљима и угодним имањима.

[395] Тиха или Тихе (грчки: Τύχη) је једно од божанстава судбине, богиња случаја и среће. Према Хесиоду, кћи Океана и Тетије, а према Пиндару, Мојрино дете. Тиха је ћудљива, непредвидива и понекад неправедна, живела је на Олимпу и углавном је била у друштву Зевса. Од осталих богова, она је била најинтимнија са Плутоном, богом богатства, којег је одгајала заједно са Еиреном, богињом мира. Атрибути богиње Тихе су: крма (означава управљање људском судбином), кугла (која означава променљивост среће), рог изобиља (за богатство и дарове среће). Тај Рог потиче од козе Амалтеје, која је хранила Зевса својим млеком, јер је мајка Реја морала да га напусти након рођења на Криту. Тиха је код Менандра и његових савременика основни принцип који одређује људски живот и судбину града. У грчким градовима Мале Азије Тиха је била веома поштована као заштитница градова. Имала је своје јавне и приватне култове, подизали су јој храмове и статуе, приносили крв и бескрвне жртве. У Аргосу је Паламед поклонио своје коцкице Тихином светилишту. У то време култ Тихе је био још недовољно развијен и њен храм се ретко посећивао. Култ Тихе се посебно проширио у хеленистичко доба, када се сматрала најважнијим божанством – у време великих промена у свету и афирмације индивидуалне иницијативе.Код Римљана се поистовећивала са веома поштованом богињом Фортуном. О популарности Тихе сведочи и чињеница да су лична имена која садрже овај корен (у значењу нашег Срећка) веома честа (Тијана Тихомир, Тихана) Брахе итд.) посебно из 1. века пре нове ере.

73. Δαίμονος, θυμίαμα, λίβανον.

Δαίμονα κικλήσκω, μέγαν εὐηγήτορα, φρικτόν,
μειλίχιον Δία, παγγενέτην, βιοδώτορα θνητῶν,
Ζῆνα μέγαν, πολύπλαγκτον, ἀλάστορα, παμβασιλῆα·
πλουτοδότην, ὁπόταν γε βρυάζων οἶκον ἐσέλθῃ,
ἔμπαλι δὲ τρύχοντα βίον θνητῶν πολυμόχθων·
ἐν σοὶ γὰρ λύπης τε χαρᾶς κλῆδες ὀχοῦνται.
τοιγάρ τοι, μάκαρ, ἁγνέ, πολύστονα κήδε’ ἐλάσσας,
ὅσσα βιοφθορίην πέμπει κατὰ γαῖαν ἅπασαν,
ἔνδοξον βιοτῆς γλυκερὸν τέλος ἐσθλὸν ὀπάζοις.

73. ХИМНА ДЕМОНУ[396]
(кађење тамјаном)

Призивам, велико божанство, племенитог управитеља, божанство страшно,
Благог Зевса, родитеља свега, дароватеља људског бивствовања,
Великог Зевса, светску луталицу, краља над краљевима[397],
Дароватеља богатства; кад год у кућу уђеш ти у њој цветаш,
У супротном ти си онај што мучи живот јадних смртника,
Јер ти кључеве радости и туге носиш.
Стога те молим о блажени и свети, да бациш кључ који јаде отвара.
Колико туге има толико по целој земљи распи семе што живот даје[398],
А мени додели блажен и без горчине крај достојан живљења.

[396] Дајмон или демон (δαίμων - бог, побожан, моћ, судбина) првобитно се односио на мање божанство или дух водича као што су демони древне грчке религије и митологије и касније хеленистичке религије и филозофије. Реч је изведена од прото-индоевропског daimon - снабдевач, делилац (судбина), из корена *da – делити или дати. У словенској митологији Дабог. Демони су вероватно виђени као душе људи златног доба који делују као божанства чувара. Наравно треба ту укључити и религиозни, филозофски, књижевни и психолошки концепт.

[397] ...*краљ над краљевима*...Химна је посвећена Зевсу.

[398] *Распи семе што живот даје*... радости – хране дај туге је – глади је превише.

74. Λευκοθέας, θυμίαμα, ἀρώματα.

Λευκοθέην καλέω Καδμηΐδα, δαίμονα σεμνήν,
εὐδύνατον, θρέπτειραν ἐϋστεφάνου Διονύσου.
κλῦθι, θεά πόντοιο βαθυστέρνοιο μέδουσα,
κύμασι τερπομένη, θνητῶν σώτειρα μεγίστη.
ἐν σοὶ γὰρ νηῶν πελαγοδρόμος ἄστατος ὁρμή,
μούνη δὲ θνητῶν οἰκτρὸν μόρον εἰν ἁλὶ λύεις,
οἷς ἂν ἐφορμαίνουσα φίλη σωτήριος ἔλθοις.
ἀλλά, θεὰ δέσποινα, μόλοις ἐπαρωγὸς ἐοῦσα
νηυσὶν ἐπ᾽ εὐσέλμοις σωτήριος εὔφρονι βουλῇ,
μύσταις ἐν πόντῳ ναυσίδρομον οὖρον ἄγουσα.

74. ХИМНА ЛЕУКОТЕЈИ[399]
(кађење мирисним биљем)

Призивам Леукотеју, Кадмовог рода, узвишено божанство.
Врло вешту, што је храна за чување Диониса лепо овенчаног.
Почуј ме богињо ти што бринеш о широком морском пространству,
У таласима радосна, о највећа спаситељко смртника.
Због тебе поморски пут бродова има путању несигурну,
На мору једина ти решаваш кукавну судбину људи.
Тим путницима морем ти си пријатељ жељени јер као спасилац стижеш.
Сада, богињо, господарице, буди помоћник
Лађама са обе стране весала што морским путем журе.
Овом милостивом молитвом донеси повољан ветар,
буди спас и твојим мистима који по мору плове.

[399] Види белешку 271.

75. Παλαίμονος, θυμίαμα, μάνναν.

Σύντροφε βακχεχόροιο Διωνύσου πολυγηθοῦς,
ὃς ναίεις πόντοιο βυθοὺς βαθυκύμονας ἀγνούς,
κικλήσκω σέ, Παλαῖμον, ἐπ᾽ εὐϊέροις τελετῇσιν
ἐλθεῖν εὐμενέοντα, νέῳ γήθοντα προσώπῳ,
καὶ σώζειν μύστας κατά τε χθόνα καὶ κατὰ πόντον.
ποντοπλάνοις γὰρ ἀεὶ ναυσὶν χειμῶνος ἐναργὴς
φαινομένου σωτὴρ μοῦνος θνητοῖς ἀναφαίνῃ,
ῥυόμενος μῆνιν χαλεπὴν κατὰ πόντιον οἶδμα.

75. ХИМНА ПАЛАЈМОНУ[400]
(кађење маном)

О ти, што те је Дионис, заносни коловођа, пун радости одхранио
у светим дубинама мора у таласима моћним живиш.
Позивам те Паламоне на бакхичке светковине
да добронамеран дођеш са лицем веселим и свежим,
да сачуваш своје свештенике што по земљи и по мору иду.
Јер у олујним таласима лађама што пучином лутају ти се увек видљив јављаш;
Људима се оглашаваш као једини чувар
што задржава грозни гнев мора и страшне ударе таласа.

[400] Палаимон (Παλαῖμον) је био дете-бог мора који је са својом мајком Леукотејом притекао у помоћ морнарима у невољи. Као смртно дете завао се Меликертес. Име Меликертес је изведено од имена феничанског бога Мелкарта. Међутим, Грци су поново протумачили ово име па значи „медождер“. Римљани су поистовећивали Палаимона са богом „луке“ Portunus.

76. Μουσῶν, θυμίαμα, λίβανον.

Μνημοσύνης καὶ Ζηνὸς ἐριγδούποιο θύγατρες,
Μοῦσαι Πιερίδες μεγαλώνυμοι, ἀγλαόφημοι,
θνητοῖς, οἷς κε παρῆτε, ποθεινόταται, πολύμορφοι,
πάσης παιδείης ἀρετὴν γεννῶσαι ἄμεμπτον·
θρέπτειραι ψυχῆς, διανοίας ὀρθοδότειραι,
καὶ νόου εὐδυνάτοιο καθηγήτειραι ἄνασσαι,
αἳ τελετὰς θνητοῖς ἀνεδείξατε μυστιπολεύτους,
Κλειώ τ', Εὐτέρπη τε, Θάλειά τε, Μελπομένη τε,
Τερψιχόρη τ', Ἐρατώ τε, Πολύμνιά τ', Οὐρανίη τε,
Καλλιόπῃ σὺν μητρὶ, μάλ' εὐδύνάτοι θεαὶ ἀγναί.
ἀλλὰ μόλοιτε, θεαί, μύσταις, πολυποίκιλοι, ἀγναί,
εὔκλειαν ζῆλόν τ' ἐρατὸν πολύυμνον ἄγουσαι.

76. ХИМНА МУЗАМА[401]
(кађење тамјаном)

О кћери Мелпомене и Зевса громогласног.
Музе Пиеријске, о сјајне лепореке деве гласовитих имена.
О најжељеније, разног су облика појаве ваше, ви што међ' људима боравите.

---

[401] Музе (Μοῦσαι) су се сматрале извором знања оличеног у племенитој речи, поезији, лирским песмама и митовима који су се вековима усмено повезивали у старој грчкој култури. У савременој фигуративној употреби, Муза би била натприродна сила која служи као нечији извор уметничке инспирације. Етимологија речи муза није у потпуности расветљена али оно што је извесно да је μοῦσα од *μουθ-ja* по сатр. герм. mendi (χαρά-срећа, радост, одушевљење) (‹*mάnpī ‹ *mónthi), menden – сатр. санкс , mendian (χαίρω – радовати се веселити се; ἀγάλλομαι – хвалити се , поносити се чим). Други опет кажу да реч потиче из прото инд.евр. коерена *men- (у основи значи - имати на уму) или од корена *men- (кула, брдо ,планина) будући да су сва најважнија обредна места Муза била на планинама и брдима. Ово су све још хипотезе. Бекес одбацује потоњу етимологију и сугерише да је могуће и предгрчко порекло. Поред Олимпа, Музе бораве и на планини Хеликону у Беотији, где је пронађено њихово светилиште са позориштем. Број Муза, њихова имена и функција нису били потпуно одређени и јединствени у митолошкој традицији. Првобитно је поштована једна или три Музе, а касније се обично сматрало да их има девет. Њихова имена наводи Хесиод у *Теогонији*, позивајући их да му дају ловорову гранчицу као симбол његовог песничког позива и да га надахну даром за пева тј ентузијазмом. Поред Хесиода, и Хомер своју песничку инспирацију дугује Музама; он призива једну Музу на почетку *Илијаде* и *Одисеје*, али каже да су оне на Олимпу забављале богове својом песмом, док је њихов предводник Аполон свирао у формингу. У хеленистичком периоду Музе су схватане као персонификација највиших интелектуалних и уметничких делатности човекових и свака муза је добила неку специфичну функцију: Талија (Θάλεια), муза комедије (бршљанов венац, комична маска), Ураниа (Οὐρανια), муза астрономије (глобус), Мелпомена (Μελπομένη) муза трагедије (венац винове лозе, трагична маска), Полихимиа (Πολύμνια), муза религијске и озбиљне поезије (без атрибута,понекад свитак), Ерато (Ἐρατώ), муза љубавне лирике (инструмент са жицама), Калиопа (Καλλιόπη), муза епског песништва и елегије (воштана плочица, свитак, писаљка), Клио (Κλειώ), муза историје (воштана плочица, свитак, писаљка), Еутерпа (Ευτέρπη), муза музичке уметности (двојнице), Терпсихора (Τερψιχόρη муза играчке вештине и хорског певања (лира и плектрон).

Савршена племенитост сваког детета ваше је дело.
Ви сте награда и храна за живот душе.[402] О даровитељке
спознаје јасне и моћног разума, о владарке
ви што водите до истине чисте. Ви човечанству дајете
свете ритуале јер знање мистика из вас тече.
О Клио и Еутерпо и Талијо и Мелпомено и Терпсихоро
И ти Ерато и Полихимнио и Уранио и ти Калиопе са мајком на челу.
О богиње свете, врло снажне.
Сада бих желео да мистима дођете тако разнолике и посвећене
са собом водећи гласовиту и жарко жељену опевану срећу.

[402] *Ви сте награда и храна за живот душе*...Ово је потпуно духовна и узвишена сфера живота која се даје само одабраним.

77. Μνημοσύνης, θυμίαμα, λίβανον.

Μνημοσύνην καλέω, Ζηνὸς σύλλεκτρον, ἄνασσαν,
ἣ Μούσας τέκνωσ’ ἱεράς, ὁσίας, λιγυφώνους,
ἐκτὸς ἔχουσα κάκης μνήμην βλαψίφρονος αἰεί,
πάντα νόον συνέχουσα βροτῶν ψυχῇσι σύνοικον,
εὐδύνατον κρατερὸν θνητῶν αὔξουσα λογισμόν,
ἡδυτάτη, φιλάγρυπνος, ὑπομνήσκουσά τε πάντα,
ὧν ἂν ἕκαστος ἀεὶ στέρνοις γνώμην κατάθηται·
οὔτι παρεκβαίνουσ’, ἐπεγείρουσα φρένα πᾶσιν.
ἀλλά, μάκαιρα θεά, μύσταις μνήμην ἐπέγειρε
εὐϊέρου τελετῆς, λήθην δ’ ἀπὸ τῶνδ’ ἀπόπεμπε.

77. ХИМНА МНЕМОСИНИ[403]
(кађење тамјаном)

Призивам Мнемосину, господарицу, Зевсову жену

---

[403]Мнемосина (Μνημοσύνη‹ μνήμη- сећање, памћење,успомена) је богиња памћења и мајка Муза. Она је титанка, Уранова Геина кћи. У Хесиодовој *Теогонији*, краљеви и песници добијају ауторитет моћ таквог говора од присуства Мнемосине и свог посебног односа са музама. Зевс, у облику смртног пастира проводи са Мнемосином девет непрекидних, страсних љубвних ноћи, зачевши тако девет муза. Мнемосина је такође била присутна и у подземном свету као река, слична реци Лети. Мртве душе су пиле воду из реке Лете да се не би сећале својих прошлих живота када се реинкарнирају, а у орфизму, иницирани су поучени да уместо тога пију из реке Мнемосине, тј. из реке сећања, која би зауставила сеобу њихове душе. Мнемосина је била једно од божанстава обожаваних у Асклепијевом култу који се формирао у Старој Грчкој око 5. века пре Христа. За Асклепија, грчког хероја и бога медицине, говорило се да је могао да излечи болести, а култ је укључио мноштво других грчких хероја и богова у свој процес лечења. Тачан редослед приноса и молитви разликовао се у зависности од локације. Онај који је молио за здравље прво је приносио жртву Мнемосини. Након што је дао жртву самом Асклепију, на неким местима, Мнемосини је изговорена последња молитва док се молилац спремао да ноћива у најсветијем делу Асклепиона како би био у инкубацији. Увек је постојала Вера да ће молитва Мнемосини помоћи молиоцу да се сети било каквих визија које је имао док је тамо спавао. Иако је била категорисана као један од Титана у Теогонији, Мнемосина се није сасвим уклапала у ту разлику. Титани су једва обожавани у старој Грчкој, а сматрали су их толико архаичнима да припадају дубокој античкој прошлости. Они су више него било шта друго личили на историјске личности. Али Мнемосина се, с друге стране, традиционално појављивала у првих неколико редова многих усмених епских песама; појављује се и у Илијади и у Одисеји, између осталих — јер је говорник позвао да му помогне у тачном памћењу. Сматра се да је Мнемосина добила дистинкцију као „Титан“ јер је памћење било толико важно и основно за усмену културу Грка да су је сматрали једним од суштинских стожера цивилизације у свом миту о стварању. На пример Платон се у *Еутидему* осврнуо на старију традицију позивања на Мнемосину. Наиме, Сократ се спрема да исприча причу и каже *ὥστ’ ἔγωγε, καθάπερ οἱ (275d) ποιηταί, δέομαι ἀρχόμενος τῆς διηγήσεως Μούσας τε καὶ Μνημοσύνην ἐπικαλεῖσθαι*. (Сходно томе, као и песници, морам да почнем своју причу призивањем Муза и Мнемосине). Аристофан се такође вратио на традицију у својој драми *Лизистрата* када пијани спартански достојник призива њено име док се около хвалише и шепури претварајући се да је од давнина познати бард.

која је родила Музе свете, божанске деве звонког гласа,
и држала их увек даље од злих сећања да им мисли остану чисте.
Тебе призивам јер носиш сав разум који скупа живи у душама смртника.
Ти моћну снагу промишљањем људском роду увећаваш,
О најмилија, увек будна, ти си та која све подсећа.
На теби је да пробудиш све успаване мисли и у груди сместиш,
Ниси та која заборавља већ она што подстиче ум свима.[404]
Сада о благословена богињо, пробуди сећање мистима твојим
На свети ритуал, а од њих заборав одагнај.

[404] *Ниси та која заборавља већ она што подстиче ум свима* . Тај архотативни Мнемосинин епиет је суштина кумулативног сећања што рађа искуство, а искуство мудрост и ваљане одлуке.

78. Ἠοῦς, θυμίαμα, μάνναν.

Κλῦθι, θεά θνητοῖς φαεσίμβροτον ἦμαρ ἄγουσα,
Ἠὼς λαμπροφαής, ἐρυθαινομένη κατὰ κόσμον,
ἀγγελίεια θεοῦ μεγάλου Τιτῆνος ἀγαυοῦ,
ἣ νυκτὸς ζοφόεντα κελαινόχρωτα πορείην
ἀντολίαις ταῖς σαῖς πέμπεις ὑπὸ νέρτερα γαίης·
ἔργων ἡγήτειρα, βίου πρόπολε θνητοῖσιν·
ᾗ χαίρει θνητῶν μερόπων γένος· οὐδέ τίς ἐστιν,
ὃς φεύγει τὴν σὴν ὄψιν καθυπέρτερον οὖσαν,
ἡνίκα τὸν γλυκὺν ὕπνον ἀπὸ βλεφάρων ἀποσείῃς,
πᾶς δὲ βροτὸς γήθει, πᾶν ἑρπετὸν, ἄλλά τε φῦλα
τετραπόδων, πτηνῶν τε, καὶ εἰναλίων πολυεθνῶν·
πάντα γὰρ ἐργάσιμον βίοτον θνητοῖσι πορίζεις.
ἀλλά, μάκαιρ', ἀγνή, μύσταις ἱερὸν φάος αὔξοις.

78.ХИМНА ЕОЈИ[405]

[405] Еос или Еоја или Еоа (Ἠώς.или Ἔως или Αὔως или Ἀώς) је била богиња јутарњег руменила неба и праскозорја, кћерка титана Хипериона и његове жене Теје. Као богиња и персонификација зоре, она је сваког јутра устајала из свог дома на ивици реке Океана да би осветлила и распршила ноћ. У грчкој традицији и поезији је окарактерисана као богиња великих љубавних апетита, која је за своје задовољство узела бројне љубавнике и родила им много деце. У римском митологији то је Aurora, а у Ригведи Ушас. Њено се име веже за раније индоевропско божанство зоре Хаусос. Еоа такође дели неколико елемената са богињом љубави Афродитом, што можда означава Еоин утицај на њу или на неки други начин заједничко порекло две богиње. У преживелој традицији, Афродита је одговорна за бројне Еоине љубавне везе, проклевши богињу неутаживом пожудом за смртним људима. Еоа је била лепа као само свитање дана, прозрачна и сјајна и волела је страсно све што је лепо па се веома често и веома лако заљубљивала.у лепе смртнике. Њен први муж био је титан Астреј, са којим је родила све звезде и ветрове. Једном је Афродита затиче у Аресовој постељи, и због тога је проклела да стално жуди за младим смртницима. Заљубила се у Клита, а затим у великог јунака Атине Кефала, у славног ловца Ориона, а за Титона, сина тројанског краља Лаомедонта, се удала и живела са њим на самом крају света, где је он постао краљ Етиопије. Са Титоном Еос је имала два сина — Ематиона и Мемнона. Први син није постигао неку велику славу и није се много истицао, али је зато Мемнон био један од најславнијих јунака Тројанског рата. У правом тренутку, Мемнон је притекао у помоћ свом стрицу Пријаму, а након смрти Хектора постао је, због својих врлина, своје снаге и храбрости, врховни заповедник тројанске војске. Није прошло много времена од тога, а Мемнон страда у двобоју с грчким јунаком Ахилом. Неутешна Еос је, у великом болу проливала сузе — које се на земљи свакога дана показују као роса. У грчкој књижевности, Еос је сестра бога сунца Хелиоса и богиње месеца Селене. У неким предањима, она је ћерка Титана Паласа. Сваког дана она вози своју двоколицу најављујући почетак новог дана и братов долазак. Дакле, њен најчешћи епитет богиње у Хомеровим еповима је рододактила тј. богиња ружичастих прстију, како Милош Ђурић преводи *ружопрста* што се односи на боје неба у зору. Јавља се и епитет и еригенеиа у преводу као рано тек рођена у српском језику би то био *освит*. Иако се првенствено повезивала са зором и раним јутром, понекад би Еос пратила Хелиоса током целог његовог путовања, па је тако чак и виђена у сумрак. Ако погледамо њено протогрчко име Ἠώς, оно је реконструисано од ајолског Αὔως ‹**ἀυhώς*, а то је опет сродно са ведском богињом Ушас (*Ushas.).* Бекес увиђа да је прото-грчки облик **ἆϝος* идентичан са санскритским релативним *yāvat*, што би значило *што је сада.* Упореди у српском језику реч *јава*. Маиснер (Meissner) је предложио продужење од еолског дијалекта *áwwɔ̄s* > /au̯wɔ̄s/ > αὔως и */au̯wɔ̄s/ > **āwɔ̄s* > **ᾱ̆wɔ̄s* > /ᾱ̆ɔ̄s/ за атичко јонски

(кађење маном)

Почуј ме, о богињо! Ти чији се зраци рађају и воде дан за собом.
О румена Зоро, по свету објављујеш светлост чисту.
Гласнице великих богова и Титена светог!
Ти си она што одводи чемерни мрак под земљу
и својим зрацима шаљеш светлост што живот значи.
Ти послове све водиш. О слуго и помагачу свих смртника.
Људски род теби се радује и нико не избегава
твоју појаву живу и моћну јер ти радујеш свему живом.
Све што се миче, гмиже, лети или на четри ноге хода
и све народе веселиш што поред мора живе.
Ти си људском роду прибавила сву земљу обрадиву и постојање само.
А сада, о благословена и света, увећај твојим мистима тај свети сјај дана.

облик. На микенском грчком њено име је такође посведочено у линеарном Б писму, *a-wo-i-jo* (*Āw(ʰ)oʰios*; Ἀϝοhιος), пронађено на плочи из Пила. То је је тумачено као пастирско лично име повезано са „зором“. Вилхелм Штол (Heinrich Wilhelm Stoll) је понудио другачију (сада одбачену) етимологију за *ἠὼς*, повезујући је са глаголом αὔω,, што значи „дисати или дувати“. У грчком пантеону, Еос, Хелиос и Зевс су три бога који су јасне индоевропске лозе и по етимологији и по статусу, иако су претходна два била по страни у пантеону од стране придошлица које нису из пре.инд.евро. Уобичајени епитет везан за ову богињу зоре је *Diwós Dhuǵhtḗr, 'Дивоваа кћи тј. небеска кћи. Међутим, у хомерској традицији, Еос се никада не наводи да је Зевсова ћерка, јер је уместо тога ћерка Титана Хипериона, који игра малу улогу у митологији. Уместо тога, њен уобичајени епитет је δῖα – божанска што припада Зевсу тј. небеска, од ранијег *díw-ya. Ово вероватно прото-индоевропско порекло богиња зоре често је мешана и изједначавана са Хемером, богињом дана и дневне светлости. Еос је очигледно имала важну улогу у протоиндоевропској поезији. Еос се појављује у многим делима античке књижевности и поезије, али упркос њеном прото-индоевропском пореклу, мало је доказа да је Еос примила било какав култ или да је била центар обожавања током класичног времена.

79. Θέμιδος, θυμίαμα, λίβανον.

Οὐρανόπαιδ’ ἁγνὴν καλέω, Θέμιν εὐπατέρειαν,
Γαίης τὸ βλάστημα νέον, καλυκώπιδα κούρην,
ἣ πρώτη κατέδειξε βροτοῖς μαντήιον ἁγνὸν
Δελφικῷ ἐν κευθμῶνι, θεμιστεύουσα θεοῖσιν,
Πυθίῳ ἐν δαπέδῳ, ὅτε Πυθοῖ ἐμβασίλευεν·
ἣ καὶ Φοῖβον ἄνακτα θεμιστοσύνας ἐδίδαξεν.
πάντιμ’, ἀγλαόμορφε, σεβάσμιε, νυκτιπόλευτε·
πρώτη γὰρ τελετὰς ἁγίας θνητοῖς ἀνέφηνας,
βακχιακὰς ἀνὰ νύκτας ἐπευάζουσα ἄνακτα·
ἐκ σέο γὰρ τιμαὶ μακάρων μυστήριά θ’ ἁγνά.
ἀλλά, μάκαιρ’, ἔλθοις κεχαρημένη εὔφρονι βουλῇ
εὐϊέρους ἐπὶ μυστιπόλους τελετὰς σέο, κούρη.

79. ХИМНА ТЕМИДИ[406]
(кађење тамјаном)

Призивам свето Ураново чедо, Темиду, кћер племенитог оца,
млади пупољак мајке Земље, девицу прелепог лица.
Ти си прва открила људима свето прорицање
и боговима си прорекла Питију на скровитом
Делфијском месту и тада је Питија завладала.
и Феба господара поучила си прорицању.
О много штована, велике славе, узвишена, о ноћна луталице!
Прва си смртницима показала Бахантске ноћне ритуале свете
у којима цика и плач поклоника за Бакхом се чује, о владарко
ти си поставила свете мистерије да се поштују.
Сада о благословена, призивам те мојим милостивим речима
да радосна дођеш на свете и тајне бакхијске ритуале, ради тебе девице.

[406] Темида (*Θέμις)* је богиња и персонификација правде, божанског поретка, закона и обичаја. Она је једна од дванаест Титана, деца Геје и Урана, и друга Зевсова жена. Повезан је са пророчанствима, укључујући пророчиште из Делфа. Њен симбол је Вага правде али неки класични прикази Темиде приказују је како држи мач. Темида значи „божански закон“ пре него нека људска уредба, тј. „оно што је постављено“, од грчког глагола τίθημι, - ставити, поставити. За старе Грке она је очито била организатор „заједничких послова људи, посебно скупштина.“ Мозес Финли (Moses Finley) је приметио да је њено име употребио Хомер, да би дочарао друштвени поредак у свету. Темида се појављује у Хесиодовој Теогонији као прво забележено појављивање Правде као божанске личности. Ослањајући се не само на друштвено-религијску свест свог времена већ и на многе од ранијих култних религија, Хесиод је описао силе универзума као космичка божанства. Хесиод је временску правду, Дике, приказао као ћерку Зевса и Темиде. Дика је спроводила закон пресудама и казнама и заједно са својом мајком Темидом извршила Мојрине коначне одлуке. У Есхиловој трагедији *Оковани Прометеј*, Прометеј каже да се Темида назива многим именима, укључујући и Гаја. Дакле, дар богова и обележје цивилизованог постојања, понекад значи исправан обичај, исправан поступак, друштвени поредак, а понекад само вољу богова са мало идеје о праву.

80. Βορέου, θυμίαμα, λίβανον.

Χειμερίοις αὔρῃσι δονῶν βαθὺν ἠέρα κόσμου,
κρυμοπαγὴς Βορέα, χιονώδεος ἔλθ’ ἀπὸ Θρῄκης·
λῦέ τε παννέφελον στάσιν ἠέρος ὑγροκελεύθου,
ἰκμάσι ῥιπίζων νοτεραῖς ὀμβρηγενὲς ὕδωρ,
αἴθρια πάντα τιθείς, θαλερόμματον αἰθέρα τεύχων
ἀκτίσιν λάμπουσαν ἐπὶ χθονὸς ἠελίοιο.

80. ХИМНА БОРЕЈУ[407]
(кађење тамјаном)

Ти си онај који дува ветровима оштрим и гони густе, дубоке магле светом.
О Бореју, хладнећом ледиш, из Тракије стижеш доносећи снег.
Отвори све густе облаке чији путеви су влажни
Распирујући кишом и влагом сакупљену воду.
Наместио си тако да све хладно буде, створивши небески студени поглед.
И такав си у зимским зрацима сунца на земљи онај што блиста.

[407] Борej (Βορέας и Βορρᾶς) је бог северног ветра, бог хладноће и зиме. Премда се обично сматрао северним ветром, писци Аул Гелије и Плиније Старији су узели Борej као североисточни ветар, што би сличио римском богу Аквилу (Aquilus) или Септентриу (Septentrius), слично североисточним зимским олујама. Приказан као веома снажан, насилног темперамента као крилати старац или понекад као младић чупаве косе и браде, који држи школьку и носи огртач који се диже. Најпознатији мит је прича о његовој отмици атинске принцезе Ореитије. Борej је био блиско повезан са коњима, олујама и зимом.Види даље: Plin. *Nat.,* IV 35 i VIII 67. Грци су веровали да је његов дом у Тракији, а Херодот и Плиније су описали северну земљу познату као Хипербореја „Изван северног ветра“ где су људи живели у потпуној срећи и имали изузетно дуг животни век. Мит даље каже да је био отац три гигантска хиперборејска свештеника Аполона од Хионе. Паусанија је писао да је Борej уместо стопала имао змије, иако је у уметности обично приказиван са крилатим људским стопалима. Инспирисао је Вергилија у Енеиди (3.27)
Interea magnum sol circumvolvitur annum,
et glacialis hiemps aquilonibus asperat undas.
Сад је сунце годину откотрљало целим кругом,
и таласи се узбуркаше леденим зимским северним олујама

81. Ζεφύρου, θυμίαμα, λίβανον.

Αὖραι ποντογενεῖς Ζεφυριτίδες, ἠεροφοῖτοι,
ἠδύπνοοι ψιθυραί, θανάτου ἀνάπαυσιν ἔχουσαι,
εἰαριναί, λειμωνιάδες, πεποθημέναι ὅρμοις,
σύρουσαι νηυσὶν τρυφερὸν πόρον, ἠέρα κοῦφον,
ἔλθοιτ' εὐμενέουσαι, ἐπιπνείουσαι ἀμεμφεῖς,
ἠέριαι, ἀφανεῖς, κουφόπτεροι, ἠερόμορφοι.

81. ХИМНА ЗЕФИРУ[408]
(кађење тамјаном)

О Зефире свежи и благи из мора рођен што у тмини бдиш.
О миомирисни што пиркаш и шапћеш и човеку одушка од посла дајеш.
О пролећни, ти ливадски, жељен по природном реду.
Твоји звиждуци брзог ветра лађама морски пут отварају.
Желим да дођеш о благословени да надахнеш оног ко те хвали.
О невидљиви Зефире од ваздуха саткан облика разних,
Утишај се јер ти једра и весла за пловидбу спремаш.

[408] Зефир (*Ζέφυρος*) је један од синова богиње Еоје и титана Астреја. Он је бог и персонификација западног ветра, који најављује пролеће. Хомер често помиње њега и његовог брата Бореја заједно као ветрове који живе у Тракији. Римски пандан Зефиру је Фавоније (Favonius). Старогрчка именица ζέφυρος значи ветар који дува са запада. Његово име је потврђено на микенском грчком (линар Б) као ze-pu$_2$-ro што указује на могући протохеленски облик ***Dzép^{h}uros*** . Даље сведочење о богу и његовом обожавању као делу Анемоја (богови ветрови) налази се у облицима речи ***a-ne-mo-i-je-re-ja***, односно „свештеница ветрова“. Али традиционално, ' Zέφυρος се повезује са речју ζόφος - тама или запад. Хомер у Илијади помиње да је Зефир с Харпијом Подаргом родитељ Ахилејевих коња Ксанта и Балија, који су били брзи као ветар. Као његову жену Овидије наводи Хлору, богињу пролећа (у римској митологији то је Флора), с којом има сина Карпоса (плод). Неки извори, као на пример песник Алкеј, наводе Ириду као његову жену с којом је родио Ероса, за кога традиција чешће даје друга божанства као његове родитеље, и Потоса. Зефир је тај који је пренео Психу у Еросову пећину. Најзначајнију улогу Зефир има у миту о убиству Хијацинта, лепог спартанског принца у кога су Зефир и Аполон били заљубљени. Богови су се надметали за Хијацинтову наклоност, али младић је на крају изабрао Аполона, што је изазвало јаку љубомору код Зефира. Према једној верзији мита, када је Зефир затекао Аполона и Хијацинта како се надмећу у бацања диска, Зефир је дувајући скренуо диск с пута и погодио Хијацинта у главу и на месту га убио. Аполон је из Хијацинтове крви створио зумбул (Hyacinthus).

82. Νότου, θυμίαμα, λίβανον.

Λαιψηρὸν πήδημα δι’ ἠέρος ὑγροπόρευτον,
ὠκείαις πτερύγεσσι δονούμενον ἔνθα καὶ ἔνθα,
ἔλθοις σὺν νεφέλαις νοτίαις, ὄμβροιο γενάρχα.
τοῦτο γὰρ ἐκ Διός ἐστι σέθεν γέρας ἠερόφοιτον,
ὀμβροτόκους νεφέλας ἐξ ἠέρος εἰς χθόνα πέμπειν.
τοιγάρ τοι λιτόμεσθα, μάκαρ, ἱεροῖσι χαρέντα
πέμπειν καρποτρόφους ὄμβρους ἐπὶ μητέρα γαῖαν.

82. ХИМНА НОТУ[409]
(кађење тамјаном)

Призивам оног што хитар скок има кроз влажни небески пут
Који мора моћним крилима проћи. Призивам њега што дува овде и онде.
Дођи са облацима јужним о Ноте, оче свих киша
Јер од Зевса си добио ту службу часну, да из пећине тамне

[409] Нот (Νότος) је бог јужног ветра и један од синова богиње зоре Еоје и титана Астреја. Нот је повезиван са олујама касног лета и ране јесени, влажношћу, маглом и виђен је као носилац кише. За разлику од своја два значајнија брата, Бореја (бог северног ветра) и Зефира (бог западног ветра), Нот нема неку своју јединствену митску приповест. У римској митологији то је бог Аустер (Auster). Именица νότος односи се на ветар који дува из јужног основног праваца. Његова етимологија је непозната, иако се чини да је највероватније прегрчког порекла. У Одисеји се каже да ветрови живе на острву Еолији, јер је Зевс поставио Еола за чувара ветрова. Еол прима Одисеја и његову посаду, и гости их месец дана. На растанку Еол даје Одисеју торбу у којој се налазе сви ветрови, осим Зефира; иако су били упозорени да не отварају торбу, Одисејеви другови из посаде су ипак отворили торбу, мислећи да се у њој налази неко благо, и ослободили Нота заједно са свим осталим ветровима, који су затим однели бродове назад у Еолију. Код Нона у *Дионисиакама* Нот и његова браћа живе са својим оцем Астрејем. Нот служи воду из бокала када Деметра долази у посету. У Пергамском олтару (Берлин) који приказује битку богова против дивова, Нот и остала три бога ветра приказани су као божанства у облику коња која вуку Херину кочију. Нот се појављује у два Дијалога морских богова у сатиричном делу Лукијана са Самосате. У првом, он и Зефир расправљају о невољама аргивске принцезе Ио коју је спопао Зевс док у другој Зефир са одушевљењем описује чудесну слику отмице Европе од стране бика тј. Зевса док Нот признаје да му то није ништа занимљиво. Ипак Нот је један од три бога ветра које спомиње Хесиод у Теогонији заједно са Борејем и Зефиром. То су три бога ветра која су стари Грци сматрали кориснима. Међутим, за разлику од своја два истакнутија брата, Нот као што сам напоменула нема своју митолошки наратив тј. углавном се појављује у коњукцији са својом браћом. Можда треба додати и онај детаљ из Овидијевих Метаморфозама (1. 253), наиме, припремајући се за Велики потоп, Зевс је затворио Бореја и друге олује које су наносиле облаке, и пустио Нота да пљушти на земљу кишу, пустивши да се излије по целој земљи и све потопи

где са браћом бдиш, шаљеш небеске облаке кишне на земљу суву.[410]
Стога те молимо, о блажени Ноте, пошаљи посвећенима
Кишу ту хранитељку плодова на земљу мајку коју то весели.

[410] *пошаљи ...кишу ту хранитељку плодова на земљу* – Нот је Зевсов гласник у агрикултурни он је неопходан

83. Ὠκεανοῦ, θυμίαμα, ἀρώματα.

Ὠκεανὸν καλέω, πατέρ᾽ ἄφθιτον, αἰὲν ἐόντα,
ἀθανάτων τε θεῶν γένεσιν θνητῶν τ᾽ ἀνθρώπων,
ὃς περικυμαίνει γαίης περιτέρμονα κύκλον·
ἐξ οὗπερ πάντες ποταμοὶ καὶ πᾶσα θάλασσα,
καὶ χθόνιοι γαίης πηγόῤῥυτοι ἰκμάδες ἀγναί.
κλῦθι, μάκαρ, πολύολβε, θεῶν ἅγνισμα μέγιστον,
τέρμα φίλον γαίης, ἀρχὴ πόλου, ὑγροκέλευθε,
ἔλθοις εὐμενέων μύσταις κεχαρισμένος αἰεί.

83. ХИМНА ОКЕАНУ[411]
(кађење мирисним биљем)

Призивам Океан, вечног оца, увек постојаног.
Он је створио свет смртних бића, богова и људи.
Он таласе око земље ваља омеђен границом кружном.
О свети, од тебе постадоше све реке и мора сваи
и понорнице и свети подземни извори што под земљом пенушају.
Почуј ме о благословени, од свих богова највећи и најчистији.
О моћни, пријатељску међу са земљом делиш. О узроку многих дела!
Прићи мистима твојим заувек милостив и радостан

[411] Океан (Ὠκεανός) је био титан син Урана и Геје, муж његове сестре титанке Тетида и отац речних богова и Океанида, као и велика река која је окруживала цео свет. По Весту, етимологија Океана је *нејасна* и *не може се објаснити са грчког*. Употреба облика Ὠγενός од стране Ферекида са Сироса за име даје подршку да је име позајмљена реч.Међутим, према Весту, нису пронађени *веома убедљиви* страни модели. Неколико научника је предложило семитско извођење, док је Бекес предложио позајмицу из егејског предгрчког неиндоевропског супстрата. Ипак, Михаел Јанда (Michael Janda) види могуће индоевропске везе.

84. Ἑστίας, θυμίαμα, ἀρώματα.

Ἱστίη εὐδυνάτοιο Κρόνου θύγατερ βασίλεια,
ἣ μέσον οἶκον ἔχεις πυρὸς ἀενάοιο μεγίστου,
τούσδε σὺ ἐν τελεταῖς ὁσίους μύστας ἀναδείξαις,
θεῖσ᾽ αἰειθαλέας, πολυόλβους, εὔφρονας, ἁγνούς·
οἶκε θεῶν μακάρων, θνητῶν στήριγμα κραταιόν.
ἀϊδίη, πολύμορφε, ποθεινοτάτη, χλοόμορφε,
μειδιόωσα, μάκαιρα, τάδ᾽ ἱερὰ δέξο προθύμως,
ὄλβον ἐπιπνείουσα καὶ ἠπιόχειρ᾽ ὑγίειαν.

84. ХИМНА ХЕСТИЈИ[412]

[412] Хестија (Ἑστία) је богиња је (домаћег) огњишта, кћи титана Хрона и његове жене Реје. Кад се родила, отац Хрон ју је прогутао, као и њену браћу и сестре. У Хроновој утроби била је све док је није ослободио њен најмлађи брат Зевс, који је избегао судбину своје браће и сестара тако што га је мајка Реа кришом родила у пећини на острву Криту. Ова богиња је оличење породичног дома, од свог брата Зевса захтевала доживотно девичанство након Посејдонове и Аполонове просидбе. Њен смирени живот и стабилан положај у Кући на Олимпу, разлог је, што се не помиње ни у каквом ласцивном или интригантном догађају за разлику од осталих богова. Као таква своје место на Олимпу уступила је Дионису. Заправо како примећује Кенет Дортер (Dorter, K. ,1971, *Imagery and Philosophy in Plato's Phaedrus. Journal of the History of Philosophy*, *9* (3), 279–288) „ У Платоново време постојало је неслагање у списку дванаест главних богова у погледу тога да ли су Хестија или Дионис укључени са осталих једанаест. Олтар на агори, на пример, укључивао је Хестију, али је на источном фризу Партенона уместо Дониса.“ Међутим, огњиште је било непокретно и „нема говора о томе да је Хестија икад била уклоњена из свог сталног пребивалишта“. Буркерт (Walter Burkert, *Greek religion*, Harvard University Press, 1985, 61,171) примећује да „пошто је огњиште непомично Хестија не може да учествује чак ни у процесији поворки богова, а камоли осталих олимпских лудости“.Овој девици Зевс је доделио част да председава свим жртвама. Била је обожавана углавном као богиња породичног огњишта; али, како је градска заједница била и породична заједница у великим размерама, она је такође имала, барем у неким државама, јавни култ на грађанском огњишту у пританеју, или градској кући. Хестија је била блиско повезана са Зевсом у свом спољашњем односу гостопримства и унутрашњег јединства. Такође је била повезана са Хермесом, њих двоје су представљали домаћи живот с једне стране и пословни живот на отвореном с друге стране. У каснијој филозофији Хестија је постала богиња огњишта универзума. Хестијино име значи „огњиште, олтар или камин“, Ово потиче од пре.инд.европ. корена *wes - спалити (можда и од*h₂wes- боравити, преноћити, остати). Буркерт наводи да се „рани облик храма огњиште тј. рани храмови овог типа јављају у Дреросу и Принији на Криту, као и Аполонов храм у Делфима који је увек имао своју унутрашњу хестију“. Микенска велика дворана (мегарон), попут Хомерове дворане Одисејевог дома на Итаки, имала је централно огњиште. Исто тако, огњиште каснијег грчког пританеума било је ритуално и световно средиште заједнице и владе. Хестијино именовање тако је чини персонификацијом огњишта и његове ватре, симболом друштва и породице, који такође означава власт, живот, моћ и краљевство. Херодот изједначава скитку богињу Табити са њом. И Зороастријска света ватра (атар) Сасанида у Адхур Гушнаслу такође се изједначава са Хестијом.

(кађење мирисним биљем)

О Хестијо, часна краљице и кћери силног Крона.
Ти која свој трон од вечног пламена у дому имаш.
У светим ритуалима ови свештеници теби припадају.
Учини их да трају, да расту, да су богати, разборити и побожни.
Ти живиш у дому блажених богова и људима си ослонац сигуран.
О вечна, моногооблична, најтраженија, заувек младог лица.
О блажена, у свему присутна, прихвати спремно ову молитву свету,
јер ти си она што живот удахњује и милостивом руком здравље даје.

Хестијин римски пандам је Веста. Хестија се поистовећује са огњиштем као физичким објектом и апстракцијама заједнице и домаћинства, за разлику од ватре ковачнице која се користила у ковачком занату и обради метала, области бога Хефеста. Њени портрети су ретки и ретко сигурни. У класичној грчкој уметности, она је повремено приказана као жена једноставно и скромно заогрнута велом на глави. Понекад је приказана са штапом у руци или уз велику ватру. Чини се да њен митографски статус прворођене Реје и Крона оправдава традицију у којој се Хестији даје мали принос пре било какве жртве. Хестија је прва, иако то није било универзално међу Грцима. Али У Одисеји (XIV, 432–436) наћи ћете да одани свињар Еумеј почиње гозбу за свог господара Одисеја тако што је чупао чекиње с главе вепра и бацао их у ватру уз молитву упућену свим силама, а затим је месо исекао на седам једнаких делова: *један је оставио на страну, уздижући молитву шумским нимфама и Хермесу, Мајином сину*. Уз то треба напоменути да је Хестијина животиња била је домаћа свиња.

85. Ὕπνου, θυμίαμα, μετὰ μήκωνος.

Ὕπνε, ἄναξ μακάρων πάντων, θνητῶν τ’ ἀνθρώπων,
καὶ πάντων ζώων, ὁπόσα τρέφει εὐρεῖα χθών·
πάντων γὰρ κρατέεις μοῦνος, καὶ πᾶσι προσέρχῃ,
σώματα δεσμεύων ἐν ἀχαλκεύτοισι πέδῃσιν.
λυσιμέριμνε, κόπων ἡδεῖαν ἔχων ἀνάπαυσιν,
καὶ πάσης λύπης ἱερὸν παραμύθιον ἔρδων·
καὶ θανάτου μελέτην ἐπάγεις, ψυχὰς διασώζων·
αὐτοκασίγνητος γὰρ ἔφυς Λήθης Θανάτου τε.
ἀλλά, μάκαρ, λίτομαί σε κεκραμένον ἡδὺν ἱκάνειν,
σώζοντ’ εὐμενέως μύστας θείοισιν ἐπ’ ἔργοις.

85. ХИМНА ХИПНОСУ[413]
(кађење маком)

Хипносе, о господару свих блажених богова и људи
и свега живог што земља храни и створи.
Ти сам свима владаш и свима стижеш.
Да, ти си онај што сва тела без окова веже.
О ослободиоче брига, од тебе угодан одмор стиже
јер скидаш бреме уморнима и приносиш свети мир.
Људске муке ти заводиш како би им душе сачувао[414],
јер ти си рођени брат Лете и Танатоса страшног.
А сада блажени, молим те дођи благословен и угодан;
Сачувај милостиво твоје поклонике у делима божанским.

[413] Хипнос (Ὕπνος) у грчкој митологији је бог сна тј. он је персонификација сна; римски еквивалент је познат као Сомнус (*Somnus*). Паусанија је писао да је Хипнос био најдражи пријатељ Муза. Хипнос је дете богиње Ноћи наводно без оца рођен, мада се понекад Еребус (Тама) именује као његов отац. Хипносов брат близанац је Танатос (Смрт). Оба брата живе у подземном свету (Хад). Према Хесиоду, он је живео у великој пећини, из које извирала река Лета (Заборав) и где се сусрећу ноћ и дан. Његов кревет је направљен од ебановине, на улазу у пећину расле су опојне биљке које имају успављујућу моћ, мак је био најзаступљенија биљка. Никаква светлост и никакав звук није допирао до његове пећине. Према Хомеру, он живи на острву Лемнос, за које се касније тврдило да је његово острво из снова. За њега се каже да је миран и благ бог, јер помаже људима у невољи и, због њиховог сна, поседује половину њихових живота. Његова жена била је Паситеја, једна од најмлађих Харита. Према одломку у делу Δειπνοσοφισταί (вечера софиста) дитирамбски песник Ликимније са Хиоса (3. век) прича другачију причу о миту о Ендимиону (Плиније Старији помиње Ендимиона као првог човека који је посматрао кретање месеца, што према њему објашњава Ендимионову заљубљеност у богињу Селену) у којем Хипнос воли Ендимиона и не затвара очи свом вољеном чак ни док спава, већ га успављује и он се одмара широм отворених очију како би без прекида уживао у задовољству гледања у њих.

[414] *Људске муке ти заводиш како би им душе сачувао* – сан лечи

86. Ὀνείρου, θυμίαμα, ἀρώματα.

Κικλήσκω σε, μάκαρ, τανυσίπτερε, οὖλε Ὄνειρε,
ἄγγελε μελλόντων, θνητοῖς χρησμῳδὲ μέγιστε.
ἡσυχίῃ γὰρ ὕπνου γλυκεροῦ σιγηλὸς ἐπελθών
προσφωνῶν ψυχαῖς θνητῶν, νόον αὐτὸς ἐγείρεις,
καὶ γνώμας μακάρων αὐτὸς καθ’ ὕπνους ὑποπέμπεις,
σιγῶν σιγώσαις ψυχαῖς μέλλοντα προφαίνων,
οἷσιν ἐπ’ εὐσεβίῃσι θεῶν νόος ἐσθλὸς ὁδεύει,
ὡς ἂν ἀεὶ τὸ καλὸν μᾶλλον, γνώμῃσι προληφθέν,
τερπωλαῖς ὑπάγῃ βίον ἀνθρώπων προχαρέντων,
τῶν δὲ κακῶν ἀνάπαυλαν, ὅπως θεὸς αὐτὸς ἐνίσπῃ,
εὐχωλαῖς θυσίαις τε χόλον λύσωσιν ἀνάκτων.
εὐσεβέσιν γὰρ ἀεὶ τὸ τέλος γλυκερώτερόν ἐστιν·
τοῖς δὲ κακοῖς οὔ κεν φαίνοι μέλλουσαν ἀνάγκην
ὄψις ὀνειρήεσσα, κακῶν ἐξάγγελος ἔργων,
ὄφρα κεν εὕρωνται λύσιν ἄλγεος ἐρχομένοιο.
ἀλλά, μάκαρ, λίτομαί σε θεῶν μηνύματα φράζειν,
ὡς ἂν ἀεὶ γνώμαις ὀρθαῖς κατὰ πάντα πελάζῃς,
μηδὲν’ ἐπ’ ἀλλοκότοισι κακῶν σημεῖα προφαίνων.

86. ХИМНА ОНЕИРУ[415]
(кађење мирисним биљем)

Призивам те, о ти благословени разапетих крила! Онеире здраво!
Гласниче, будућих судбина! О најмоћнији пророче смртницима[416],
Ти си тај који стиже без позива у тишину слатког сна,
са људским душама разговараш, твоје силе буде видовит ум,
тако мисли блажених богова тајно кроз снове људима шаљеш
у тишини износећи будућу судбу умиреним душама
које у побожности живе и честити ум их прати.
Јер ти, драго божанство, весељем подстичеш живот људи,
оних што са надом благослов ишчекују
и жртвеним заветима умирују сваку срџбу господара;
јер побожнима увек следи најдостојнији крај.
А оне људе зле природе одвраћаш од благослова,
не показујеш удес што их чека, већ си гласник мучних дела
све док не би смислили неку жртву боговима ради пристиглог јада.
Сада о благословени, молим те покажи богова објаву,
како би увек са исправним намерама били њима ближи,
а оним због мука другачијим не износи никакво знамење.

---

[415] Онеир (Ὄνειρος или Ὄνειροι) је бог сна или снова или сновиђења. У Хесиодовој *Теогонији* Онеирои су синови богиње Ноћи и браћа Хипноса, а код Хомера у Илијади Зевс шаље Онеира да се појави Агамемнону у сну. У Одисеји (XIX, 559-567), каже се да истинити снови долазе кроз капију направљену од рога, док лажни снови долазе кроз капију од слоноваче. Еурипид, у својој трагедији *Хекуба* назива Хекубу „мајком црнокрилих снова“. Песник Овидије је именовао тројицу Онеирових тј. Сомнусових синова: Морфеја (Μορφέας), који се појављује у лепом људском облику, Икелоса (богови су га тако звали)/ Фобетора од грчке речи φόβος – страх, тако су га звали смртници), који се појављује као звер, и Фантаса (Φάντασος), који се појављује као неко привиђење. Имена ове тројице браће се не налазе нигде раније од Овидија и можда је то Овидије измислио. Ове три фигуре су пре књижевна, а не митска концепција. Међутим, Грифин (Griffin, A. H. F. (1997), *A Commentary on Ovid, Metamorphoses XI,* Hermathena, vol. 162/163, Dublin) сугерише да је ова подела облика снова између Фобетора и његове браће, укључујући и њихова имена, можда била хеленистичког порекла што је врло могуће.

[416] *О најмоћнији пророче смртницима* – сном предсказује неки будући догађај

87. Θανάτου, θυμίαμα, μάνναν.

Κλῦθί μευ, ὃς πάντων θνητῶν οἴηκα κρατύνεις,
πᾶσι διδοὺς χρόνον ἁγνόν, ὅσων πόῤῥωθεν ὑπάρχεις.
σὸς γὰρ ὕπνος ψυχὴν θραύει καὶ σώματος ὁλκόν,
ἡνίκ’ ἂν ἐκλύῃς φύσεως κεκρατημένα δεσμὰ,
τὸν μακρὸν ζωοῖσι φέρων αἰώνιον ὕπνον,
κοινὸς μὲν πάντων, ἄδικος δ’ ἐνίοισιν ὑπάρχων,
ἐν ταχυτῆτι βίου παύων νεοήλικας ἀκμάς.
ἐν σοὶ γὰρ μούνῳ πάντων τὸ κριθὲν τελεοῦται·
οὔτε γὰρ εὐχῇσιν πείθῃ μόνος οὔτε λιταῖσιν.
ἀλλά, μάκαρ, μακροῖσι χρόνοις ζωῆς σε πελάζειν
αἰτοῦμαι, θυσίῃσι καὶ εὐχωλαῖς λιτανεύων,
ὡς ἂν ἔοι γέρας ἐσθλὸν ἐν ἀνθρώποισι τὸ γῆρας.

87. ХИМНА ТАНАТОСУ[417]
(кађење маном)

Почуј ме Танатосе, ти који кормилом свих смртника управљаш,
свима дајеш свето време живота и толико је дуго до твог доласка.
Јер твој сан душу гаси и ти си ремен телу што га руши.
Кад год би чуо окове грозне да природи људској не дају даха,
ти би дошао међу људе живе носећи дубок и вечни сан.
Исти си за сваки пол и доба, а ипак некима неправда,
јер пребрзо кидаш младост ту живахну снагу живота[418].
У теби је сам судија што свима на крају суди,
јер ни заветним дарима ни молитвама ти се не можеш наговорити.

---

[417] Танатос или Танат (Θάνατος) је бог смрти. Родила га је богиња ноћи Ноћи са Еребом, богом таме, када је Хрон преотео власт од Урана. Имао је срце од гвожђа и црних, ледених крила, и често је приказиван како носи лептира. У раном митолошком приказу, био је снажно илустрован наоружан мачем, са чупавом брадом и бесним лицем. Његов долазак је био праћен болом и тугом. У каснијим епохама, када је прелазак из живота у смрт у Елисиј постао привлачнија опција, Танатос је почео да се посматра као прелепи младић или крилати дечак, сличан Еросу. Више се повезивао са благим пролазом него са жалосном смрћу. Многи римски саркофази га приказују као крилатог дечака, веома сличног Еросу. Ерос са укрштеним ногама и окренутом бакљом на доле постао је најчешћи од свих симбола смрти“ каже Бернард Кук.(Cook, Zeus: A study in ancient religion, 1940:1045., citing Adolf Furtwängler, in Wilhelm Heinrich Roscher, *Ausführliches Lexikon der grieschischen und römischen Mythologie*, 1940, 1045). Само два пута су људи преварили Танатоса: Херакле га је савладао и украо душу Адметове жене Алкестиде, а Сизиф га је везао и затворио у гвоздено буре или у подрум. Зевс је наредио Аресу да га ослободи јер су људи престали да приносе жртве боговима. Друга верзија мита каже да га је љутити Арес сам ослободио јер више није могао да ужива у крвопролићу битака јер нико није умирао. Танатос је такође приказан као успавано дете у наручју своје мајке богиње Ноћи, или као младић који носи лептира (ψυχή - може да значи душа или лептир, или живот или венац од мака јер макови су били повезани са Хипносом и Танатосом због њихових хипнотичних особина и евентуалне смрти изазване прекомерним узимањем). У Еурипидовој Алкестиди (438. пре нове ере), приказан је обучен у црно и са мачем. Танатос је ретко приказиван у уметности без свог брата близанца Хипноса.

[418] *Свето време живота*... људи не знају да је живот свето време.

Сада о блажени, прићи нашим светим тренуцима живота.
Ја те преклињем кађењем и молитвама, за милост твоју молим
како би у овим људима свету службу као старост сачували.[419]

ЗАКЉУЧАК

Орфеј је митска и протоисторијска личност античког медитерана. Рођен на трачким просторима , а васкрсо у архајско и класично доба Грчке. Хомер и Хесиод нису чули за Орфеја. Његова дела која се јављају као „древна“ су новија, настала у историјском периоду. Разлог томе треба тражити у преузимању феничанског писма, у социјалним, економским и религијским променама. Али да би култура сећања имала свој континуитет грчка традиција Орфеја и његово трачко порекло ставља у херојско доба. Диодор са Сицилије говори о „пелазгијским словима“ (Πελασγικά Γράμματα) што би значило феничанско писмо, које су користили Орфеј, Лин и Пронапид, који је био Хомеров учитељ. Ово сведочанство датира Орфеја после пада Микене.

Мит о Орфеју није јединствен нити га је могуће сажети у једну причу. У класичном периоду створене су четири одвојене приче о Орфеју које су нам и данас познате, а све су везане и односе се на његове музичке таленте. 1) Пре свега био је то песник и певач који је својим нарочитим гласом и музиком очаравао сав живи и неживи свет и сви су долазили да га чују како свира и пева. И реке су мењале своје токове, скретале из својих корита и беживотно камење се од задовољства котрљало и дрвеће са планина померало. 2) По наговору хероја Јасона Орфеј се придружио експедицији Аргонаута на пут у Колхиду (Грузија) по златно руно. Својом песмом он их спашава свих недаћа чак је и натпевао заводљиве Сирене. 3) Поред Херакла и Тезеја Орфеј је херој јер је успео да надвлада силе подземног света у покупшају да ослободи жену Еуридику из Хада. 4) Група трачких жена убија Орфеја. Оне су му у екстази раскомадале тело и одкинуле главу, која је наставила да пева. Многи су препознали у Орфејевој легенди, побезаност са религијом, музичким генијем, језиком који има магична својства, трагичном смрти као могућим основом уметничког израза. Заправо, кључни мотиви везани за Орфеја као опчињавање песмом и свирком, силазак у доњи свет по душу умрле жене, откинута глава која пева, били су распрострањени, у склопу шаманистичких представа, широм света, а посебно у великом појасу

[419] *Живахна снага живота* – метафора младости.

који се протеже од обала Црног Мора преко средњеазијских степа и Сибира до северне Америке.

Орфејево име није трачко већ грчко. Не ради се о антропониму, већ о називу за класу људских или митолошких бића. Једна етимологија везује име Ὀρφευς са ορφανός – сироче, лат. *orbus*, итал. orfano, можда слов. раб, роб; Орфеј би био тако назван као певач усамљеник, који је у дубинама шума певао зверињу и дрвећу. Орфеј као чедо Музе имао је невероватан дар памћења, речитости и слуха, а то је стекао образовањем уз помоћ најбољих учитеља. Отац му је био трачки краљ Еагар или можда бог Аполон који га је поучавао у певању и свирању. Своју бистонску лиру од корњачиног оклопа замењује аполонском. Као и други древни и талентовани људи и „теургисти“ и Орфеј се образовао у египатским школама, како каже Диодор са Сицилије:...*боравио је у Египту, и касније је много научио, највише знања стекао је од Грка у теологији и церемонијама и песмама и мелодијама...*

За разлику од Хомера, за Орфеја се никад није сматрало, бар у архајско и класично доба, да је саставио неки велики еп. Верзија пута лађе Арго коју говори својим гласом, из угла учесника, написана је у римско царско доба и удаљено је од остатка Орфејеве поезије. Његова посебност, слична Хесиодовој, била је теогониска поетика. Његов узвишена реч обојена музиком заправо јесте магиско-мистична делатност која је у правом смислу речи религија. У прехомерско доба Трачанима је представио своја религијска учења која се баве феноменом бесмртности и божанском природом људске душе. Као пророк и песник кроз ритуал истакао је моралну чистоту као сотериолошку функцију његовог учења. Пошто су га Грци адоптирали и сместили међу своје хероје, ми морамо бити врло опрезни када је у питању време Орфејевог живота. Ипак, сложићемо се да је то био човек Великог Времена и „изгубљеног“ писма али са трајним печатом у грчкој традицији. Ако су после Орфеја остали свети списи, онда са разлогом можемо рећи да је у питању свети или одобрани човек.

У античкој Грчкој, важно је разлучити религије на Олимпијске и Хтонске, то јест на религију култова чистог ваздуха на врху свете планине са њиховим карактеристикама које се тичу здравог разума, светлости, веселог расположења, отворености и религију култова земље и предела испод ње, често обавијену тамом, неку величанственост и тајанствену чежњу за савезом између човека и бога. Ово је важна одредница за боље разумевање контекста орфичког феномена као мистичне религије или секте или

теозофске школе. Велики је број хеленских мистеријских религија али најпознатије су елеусинске, самотрачке и орфичке. Оно што је заједничко код ових религија јесте давнина њиховог постанка и тајно вршење култова. Живеле су на Медитерану и на хеленском земљишту у време пре него што су освајачи са севера продрли са својим новим боговима и створили тзв. Хомерску религију, религију господара, која је ширила уранско-патријархалне, а одбацивала хтонско матријархалне култове, прастару веру затеченог становништва. Религије староседелеца покушале су да игноришу освајаче дошљаке. Успеле су у томе делимично јер религије подвлашћеног становништва иако потискиване опстају на маргинама друштвеног збивања, заклоњене од света и дневне светлости вршећи своје култне радње ноћу, незаштићене, без крова и олтара. Ноћне религијске церемоније постају пракса чак и онда када су се у хеленском свету афирмисале као Елеусинске мистерије које су уживале државну заштиту или фестивали комедије и трагедије у коме је сачувана есенција Дионисових мистерија, екстатичног бога увеженог из Тракије. У мистеријским религијама и њиховим мистичним култовима долазиле су до израза најчистије особине човековог бића. Мистеријски верник, налазио је у њима своје присно сједињавање са божанством и тиме подизао своје постојање и повећавао своје осећање живота. Заправо, циљ им је био јачање и оспособљавање човека за свакодневно испуњавање тешких дужности и спремање за живот после смрти. Тајна живота, смрти и ускрснућа постала је заједничака тајна мистеријских религија. Орфичке мистерије стоје у вези са Орфејевим тајнама, које су засноване на поштовању хтонског Диониса Загреја.

Као социјални феномен, орфизам је – као што су истакли Нилсон и Додс – само једна грана мистичне струје која се нагло снажила при крају архајског доба са уласком нижих слојева у јавни живот. Олимпијска религија била је религија виших класа. Њени богови су штитили племе и породицу, а култове су одржавали стари аристократски родови. Са кризом родовске државе, разорном сеобом народа настаје нагло ширење мистичко – естатичних струја које се први пут обраћају појединцу и које су у ствари пропратна појава пораста индивидуализма, који се развија упоредо са распадом родовског друштва. Најновији правци у истраживању орфизма показују да се у науци тежиште проучавања све више помера од чисто религијског аспекта на социјалну природу овог покрета и његову конкретну историјску позадину.
Орфеј се, ма какво да је његово порекло, у историји помиње као песник, певач, пророк и учитељ, чије је учење обједињено као колекција разних

молитвених записа. Орфеј није понудио неку нову и потпуно различиту врсту религијских уверења, него је на неки начин по можда, личном нахођењу и искуству реформисао постојећу религију трачког екстатичног бога Диониса. Они који су то сматрали прикладним, прихватили су га за свог пророка, живели живот на орфички начин и себе називали Орфичарима. Њихови ритуали су постали Орфика, па је тако, у њихов религијски дух, удахнут нови орфички живот (βίος ὀρφικός). Притом, од њих није тражено да обожавају неког новог бога или да то чине на драстично различит начин. Одатле и потиче проблем разврставања овог или оног уверења или ритуала по питању тога да је орфички или не.

Орфика се ширила путем једне врло богате литературе која је стално флуктуирала и током времена примала у себе разне елементе: митолошке спекулације, принципе других религијских струја (посебно елементе хтонских веровања), утицаје појединих филозофских школа (Платон, питагорејци, стоици, неоплатоничари) и тако се са свим овим позајмљеним елементима коначно утопила у хришћански синкретизам. На основу изворног материјала орфичари су развили сопствену митологију. Она има еклектични карактер – садржала је традиционалне грчке митологије (Хомер, Хесиод), примесе са истока и сопствене иновације. Орфичка митологија, послужила је као основ за главна орфичка учења – порекло човечанства, учење о души, орфички начин живота, ритуали и друго.

Када говоримо о орфичким изворима можемо их поделити у две групе: 1) извори које су створили орфичари 2) извори који говоре о орфизму, али аутори нису били орфичари. У прву групу спадају извори за које са сигурношћу можемо претпоставити да су их створили орфичари, људи који су били поштоваоци орфичке религије (ὀρφικοί). Ови извори као примарни су непосредно сведочанство орфизму, премда многи од њих варирају у хронолошком и просторном аспекту. Неки од њих су настали у класичном периоду, док су други , опет, настали у римско царско доба, а често су настајали и у различитим поднебљима (Мала Азија, Јужна Италија, Крит, Северна Африка). У примарне орфичке изворе убрајамо: Орфичке химне, Орфичке теогоније, Златне таблице и Олбијске коштане таблице. Све друго су секундарни орфички извори који говоре о орфизму; папирус из Дервенија, папирус из Гуроба и едикт Птоломеја IV Филопатора ту су и антички писци и иконографија.

Из списа који су придавани Орфеју, као и орфичка литература, у којој се религија везује са полуфилозофским спекулацијама, показује се да је орфичко учење имало своју теологију, и по томе се разликовало не само од

признате религије Олимпа него и од осталих верских заједница, чији свештеници и привржени нису били везани ни за какве догме. Само Орфеј говори својим следбеницима кроз свете списе (ἱερός λόγος).

Орфички идеал чистоте духа и тела није обична формалност. Та морална страна орфике везана је за само једно питање; Шта доноси човеку спасење и какав начин живота треба водити онај човек који следи орфичка учења? По орфицима две ствари доносе спасење – иницијација и живљење у складу са орфичким правилима о чистоти. Наиме, орфички начин живота, водио је прочишћењу људске, дионисијске природе у циљу задобијања блаженог посмртног живота међу или поред богова. То је у основи био аскетски начин живота. Тело се је схватано као извор зала и незаситих апетита жудње. Уверење које стоји иза тога је да је физичко тело, заправо казна душе за предходни грех – јер душа је везана за физичко тело. Тако се тело може схватити као да је тамница или гроб душе.

Орфика постаје изразито индивидуалистичка религија оног момента када Атина и други грчки полиси губе компас своје социјалное, економске и политичке моћи. Јавља се као револт колективном духу, слави града - државе и званичној религији полиса. Орфика је историјски оживела у времену декаденције полиса нарочито од 4. века пре Христа.

Аристофан у комедији *Жабе* преко Есхила јасно ставља до знања важност, место и дело песника и светих тајни Орфеја. Подсећа на вредност песника и песничке делатности на људе којом се могу научти животни постулати и на крају превазићи и трпети муке овоземаљског света. Временом су Орфејеви наследници постали путујући свештеници ὀρφεοτελεσταί који су у Орфејево име, убеђивали лаковерне људе да је само иницијација без вођења орфичког начина живота била довољна за спасење душе.

Орфика има своју теогонију и космогонију. Орфичари су ишли ка идиосинкретичној митологији како би својој религији дали посебно обележје. То је послужило као основа орфичким учењима да се темеље на орфичкој теогонији и космогонији. Главни и једини бог код орфика је Дионис, стога је било потребно створити сакрални наратив који ће описати његову судбину како су је орфичари схватили. Када имамо на уму орфичку литературу која се бави космогонијом, Орфеј је био цитиран, попут Акусилаја, Епаменида и Ферекида. Орфичке песме имамо само у фрагменитима и цитатима. О пореклу света, почецима, рађању богова и њиховим међусовним односима говоре сакрални текстови. Једина теогонија очувана и прихваћена у целини јесте Хесиодова. Ипак од свих космогонија и теогонија, највише се истичу оне од Орфеја и Хесиода.

У орфичкој теогонији стварање света предато је Фану. Од глагола φαίνω (чинити, делати, стварати, производити) изведено је Фаново име. Из химне Протогону – Фану сазнајемо порекло његовог имена. Фан се појавио у сјају, величанствен и моћан. Најранији помен његовог имена срећемо код Диодора када цитира Орфеја који каже да је египатски бог Озирис називан и Фаном и Дионисом. Уз Фаново име се понекад јавља и епитет „Прворођени“ .Таj, примордијални свет са Фаном на челу прогутао је Зевс који је створио нови поредак. Из воде и земље се родило чудовиште налик змији које има главу бика и лава са лицем бога између тих глава. То чудовиште звало се Време. Орфичко Време је окарактерисано као *Време које не стари* (χρόνος ἀγήραος) и његов персијски пандан би могао бити Зрван Акарана (Бескрајно Време). Полемика око степена, времена и начина на који је оријентална култура извршила утицај на Грке се још увек води, али нема сумње да се у некој мери морао постићи културни импулс са истока, вероватно, најприсутнији у 6. веку пре Христа.

Ако тражимо сличност орфичке космогоније са другим видимо да је мотив стварања света у медитеранским културама сличан. Бог гута предходног бога и његово време. Зевс је прогутао Фана и створио нови свет из своје утробе; Кумарби је прогутао Ануов фалус у хуритском миту и родио Ануово божанско потомство; Крон је прогутао своју децу; Зевс је прогутао своју прву жену Метиду након чега се из његове главе родила Атина; моменат када Семела гута Дионисово срце уклапа се у ту слику медитеранских митологија. Такође, човек у хришћанском ритуалу причешћа (када пије вино и једе хлеб) врши обред теофагије.

Присутан је и првобитни грех човечанства, али се поставља питање, шта је то првобитни грех? Да ли је то крађа или убиство или непослушана реч или нешто сасвим друго? Прометај је украо ватру, Епиметеј је прихватио Пандорин дар, Пандора је отворила кутију, титани су убили и раскомадали Диониса, Ева је узела јабуку. Очито, настанак човечанства на земљи није прихваћен са благонаклоношћу Створитеља. И сам почетак стварања људи од блата или остатака злих титана био је весник нових невоља. Идеја да су људи створени од блата и капи божанског зноја сачувана је и код Срба. У српском народу постоји клетва *Од блата ћеш ме правити*! Тиме неко ко ово изговара даје до знања ономе коме је упућен прекор да ће се сетити њега, коначног у неком тешком тренутку, тиме га и подсећа на прву генерацију људи створених од воде и земље. И код Вука Караџића има сачувана једна народна пословица која је по много чему орфичка: *Земља по земљи ходи*,

заправо од земље створен у земљу се враћа. Овде се земља и вода виде као исконски стваралачки и рушилачки елементи. Мит да су људи настали од злих бића Грци преузимају са истока. По орфичком учењу постојале су три генерације људи: златна под Фаном, сребрна под Кроном и последња под Зевсом. Дакле, ова традиција се држи да је човечанство настало са извесним планом богова и ту се не може препознати нека спонатаност или случајност настанка из титанског пепела. Ова подела на три поколења људског рода је највероватније створена као реакција на општеприхваћен Хесиодов мит о пет поколења људи.

Тешко је поуздано утврдити кад и где су Орфичке химне настале. Име Орфеја се традиционално доводило у везу са химничком поезијом. Ваљано је претпоставити да израз Орфејеве химне не означава неку одређену колекцију попут оне коју данас поседујемо, већ орфичку поезију узету у целини која је приписана Орфеју. Слава Орфејевог имена засигурно је утицала на то да Орфичке химне буду преписиване и да стигну до 9. или 10. век пре Христа, кад их први пут спомиње Јован Ђакон Гален. Данас имамо да захвалимо пуком случају да су баш Орфичке химне, поред свег мноштва литературе написане под Орфејевим именом, преписане и очуване. Датирање Химни незахвалан је задатак, како због одударања пролога од преосталих химни, тако и због незабележеног ауторства. Истраживчи Орфичке химне датирају у 3. или 4. век. и да су припадале скромној верској заједници из Мале Азије. Питање да ли су Орфичке химне настале у одређене култне сврхе или су пука књижевна творевина, једна је од недоумица које прате овај древни поетски текст. Дитерих изнео је тврдњу да су Орфичке химне срочене у корист чланова бахичког тијаса. Касније истраживања ишла су у правцу подробније лингвистичке анализе епитета који су чинили богат речник збирке. Анализом речника, издвојен је скуп речи који јасно указује на употребу Орфичких химни у култној пракси једне посебне заједнице, тј. тијаса. Сви истраживачи до данас мишљења су да се ради о тексту који је имао обредну употребу. Молитве су изговаране одрђеног дана са одређеном сврхом. Био је то мали ескапистички искорак из реланости који очито није био лак као и данас за сваког смртника. Јер, сложићемо се живот је, ипак, Свето време и Свети дар свком појединсцу.

CONCLUSION

Orpheus is a mythical and protohistoric figure of the ancient Mediterranean. Born in the Thracian region and resurrected in the archaic and classical era of Greece. Homer and Hesiod had not heard of Orpheus. His works (that appear as „ancient“) are of more recent time - created in the historical period. The reason for this should be sought in the adoption of the Phoenician script and in social, economic and religious changes. But in order for the culture of memory to have its continuity, the Greek tradition places Orpheus and his Thracian origin in the heroic age. Diodorus Siculus speaks of „Pelasgian letters“ (Πελασγικά Γράμματα) which would mean the Phoenician alphabet - used by Orpheus, Linn and Pronapidus (who was Homer's teacher). This testimony dates Orpheus after the fall of Mycenae.

The myth of Orpheus is not unique, nor can it be summed up in one story. In the classical period, four separate stories about Orpheus were created that are still known to us today; and all of them are connected and refer to his musical talents. 1) First of all, he was a poet and singer who enchanted the whole living and non-living world with his special voice and music, and everyone came to hear him play and sing. The rivers also changed their courses, diverted from their beds; the lifeless stones rolled with pleasure and the trees moved from the mountains. 2) At the persuasion of the hero Jason, Orpheus joined the Argonaut expedition on their way to Colchis (Georgia) for the Golden Fleece. With his songs, he saves them from all misfortunes; he even out-sang the seductive Sirens. 3) Along with Heracles and Theseus, Orpheus is also a hero because he managed to overcome the forces of the underworld in an effort to free his wife Eurydice from Hades. 4) A group of Thracian women kill Orpheus. In ecstasy, they dismembered his body and tore off his head, which continued to sing. In the Orpheus legend many have recognized the connection with religion, musical genius, language that has magical properties and tragic death as a possible basis of artistic expression. In fact, the key motifs related to Orpheus - such as bewitchment with song and music, descent into the underworld for the soul of his dead woman, a severed head that sings - were widespread (as part of shamanistic performances) all over the world and especially in the great belt, that stretches from the shores of the Black Sea, across the Central Asian steppes and Siberia, to North America.

Orpheus' name is not Thracian but Greek. It is not an anthroponym but a name for a class of human or mythological beings. One etymology connects the name Ὀρφευς with ορφανός – the orphan (lat. Orbus; ital. an orphan; and perhaps Slavic word slave). So, Orpheus would represent a name of solitary singer who, in the depths of the forest, sang to beasts and trees. Orpheus, as the child of the Muse, had an incredible gift of memory, eloquence and hearing, which he acquired through education received from the best teachers. His father was the Thracian king Eagar or perhaps the god Apollo, who taught him singing and playing. He replaces his bistonic lyre made of tortoiseshell with an Apollonian one. Like other ancient and talented people and „theurgists", Orpheus was also educated in Egyptian schools - as Diodorus Siculus says: *„…he stayed in Egypt, and later he learned a lot - of all the Greeks, he acquired the most knowledge about theology and ceremonies and songs and melodies..."*

Unlike Homer, Orpheus was never considered (at least in the archaic and classical times) to have composed a great epic. The version of the voyage of the ship Argo that he tells in his own voice, from the point of view of the participants, was written in the Roman imperial era and is distant from the rest of Orpheus' poetry. His specialty, similar to Hesiod's, was theogonic poetics. His exalted words, colored by music, is actually a magical-mystical activity which represents the true meaning of the religion words. In pre-Homeric times, he presented his religious teachings (which deal with the phenomenon of immortality and the divine nature of the human soul) to the Thracians. As a prophet and poet, he emphasized moral purity as a soteriological function of his teachings, through ritual. Since the Greeks adopted him and placed him among their heroes, we must be very careful when it comes to the timing of Orpheus' life. Nevertheless, we will agree that he was a man of Great Time and of „lost" letter, but with a permanent signet on the Greek tradition. If the sacred writings remained after Orpheus, then we could rightly say that he was a holy or chosen man.

It is important to distinguish between Olympian and Chthonic religions in ancient Greece; that is, the religion of the cults of the clean air, on the top of the sacred mountain, with their characteristics of sanity, light, cheerfulness, openness; and the religion of the cults of the earth and the landscape below, often shrouded in darkness, some magnificence and a mysterious longing for an alliance between men and gods. This is an important determinant for a better understanding of the context of the Orphic phenomenon as a mystical religion, or sect, or theosophical school. There are a large number of Hellenic mystery religions but the most

famous are Eleusinian, Samothracian and Orphic. What these religions have in common is the antiquity of their origin and the secret practice of cults. They existed in the Mediterranean and on Hellenic land, in the time before the invaders from the north (with their new gods) came and created the so-called „Homeric religion“ - the religion of the masters, which spread the Uranian-patriarchal cults and rejected the chthonic matriarchal cults, the ancient faith of the native population. The indigenous religions tried to ignore the foreign invaders. They partly succeeded in this because the religions of the subjugated population (although suppressed), survive on the margins of social events; hidden from the world and daylight (performing their cult activities at night), unprotected, without roofs and altars. Nocturnal religious ceremonies became a practice even when they were established in the Hellenic world as the Eleusinian Mysteries that enjoyed state protection; or festivals of comedy and tragedy in which the essence of the Mysteries of Dionysus (the ecstatic god imported from Thrace) was preserved. In the mystery religions and their mystical cults, the purest qualities of the human being were expressed. A mystical believer found in them his intimate union with the divinity and thus raised the value of his existence and increased his sense of life. In fact, their goal was to strengthen and educate man for the daily fulfillment of difficult duties and to prepare him for a life after death. The secret of life, death and resurrection, became the common secret of the mystery religions. The Orphic Mysteries are related to the Mysteries of Orpheus, which are based on the veneration of the chthonic Dionysus Zagreus.

As a social phenomenon, Orphism is - as pointed out by Nilsson and Dodds - only one branch of the mystical current that suddenly gained strength at the end of the archaic age, with the entry of the lower classes into public life. The Olympian religion was the religion of the upper classes. Its gods protected the tribe and the family, and the cults were maintained by the old aristocratic families. With the crisis of the tribal state, the devastating migration of peoples, there is a sudden spread of mystical-ecstatic currents that address the individual for the first time and which are in fact a concomitant phenomenon of the rise of individualism - which develops alongside the disintegration of tribal society. The latest trends in the research of Orphism show that in science the focus of study is increasingly shifting from the purely religious aspect to the social nature of this movement and its concrete historical background.

Orpheus (no matter what origin he had) is mentioned in history as a poet, singer, prophet and teacher, whose teaching is unified as a collection of various

prayer writings. Orpheus did not offer some new and completely different kind of religious beliefs but rather reformed the existing religion of the Thracian ecstatic god Dionysus in some way - perhaps based on personal discretion and experience. Those who saw that fit, accepted him as their prophet and lived life in the Orphic way and called themselves Orphians. Their rituals became Orphic and thus a new Orphic life (βίος ὀρφικός) was breathed into their religious spirit. At the same time, they were not asked to worship some new god or to do so in a drastically different way. Hence the problem of classifying this or that belief or ritual as to whether it is Orphic or not.

Orphics spread through a very rich literature that constantly fluctuated and over time absorbed various elements: mythological speculations, principles of other religious currents (especially elements of chthonic beliefs), influences of certain philosophical schools (Plato, Pythagoreans, Stoics, Neoplatonists) and so on - with all these borrowed elements finally merged into Christian syncretism. Based on the source material, the Orphists developed their own mythology. It had an eclectic character - it contained traditional Greek mythologies (Homer, Hesiod), admixtures from the East and its own innovations. Orphic mythology served as the basis for the main Orphic teachings - the origin of humanity, the teachings of the soul, the Orphic way of life, rituals and more.

When we talk about Orphic sources, we can divide them into two groups: 1) sources created by Orphists; 2) sources that talk about Orphism, but whose authors were not Orphists. The first group includes sources that we can safely assume were created by the Orphists, people who were followers of the Orphic religion (ὀρφικοί). These primary sources are direct testimony to Orphism, although many of them vary in chronological and spatial aspects. Some of them were created in the classical period, while others originated in the Roman imperial era and they were often created in different climates (Asia Minor, Southern Italy, Crete, North Africa). Primary Orphic sources include: Orphic Hymns, Orphic Theogonies, Golden Tablets and Olbian Bone Tablets. All the rest are secondary Orphic sources that speak of Orphism: papyrus from Derveni, papyrus from Gurob and the edict of Ptolemy IV Philopator. There were also ancient writers and iconography in this group.

From the writings attributed to Orpheus (as well as the Orphic literature, in which religion is associated with semi-philosophical speculations) it is shown that the Orphic teaching had its own theology and thus differed not only from the recognized religion of Olympus but also from other religious communities, whose priests and adherents were not bound by any dogmas. Only Orpheus speaks to his followers through scriptures (ἱερός λόγος).

The Orphic ideal of purity of mind and body is no mere formality. That moral side of Orphic is related to only one question: What brings salvation to a person and what kind of life should a person who follows the Orphic teachings lead? According to the Orphics, two things bring salvation - initiation and living according to the Orphic rules of purity. Namely, the Orphic way of life led to the purification of the human (Dionysian) nature, in order to obtain a blissful afterlife among or alongside the gods. It was basically an ascetic way of life. The body was understood as the source of evil and insatiable appetites of desire. The belief behind it is that the physical body is actually the soul's punishment for previous sin - because the soul is tied to the physical body. Thus, the body can be understood as the dungeon or grave of the soul.

Orphics becomes a distinctly individualistic religion at the moment when Athens and other Greek polises lose the compass of their social, economic and political power. It appears as a revolt against the collective spirit, the glory of the city-state and the official religion of the polis. Orphic (historically) came to life during the decadence of the polis, especially from the 4th century BC.

Aristophanes, through Aeschylus - in the comedy The frogs, makes clear the importance, place and work of the poet and the sacred secrets of Orpheus. It reminds people of the value of poets and poetic activity, which can be used to learn the postulates of life and, eventually, overcome and endure the pains of this earthly world. Over time, Orpheus' successors became itinerant priests ὀρφεοτελεσταί who, in Orpheus' name, convinced gullible people that only initiation (without leading the Orphic way of life) is sufficient for the salvation of the soul.

Orphic has its own theogony and cosmogony. The Orphists strived for an idiosyncratic mythology to give their religion a distinctive character. This served as the foundation for Orphic teachings to be based on Orphic theogony and cosmogony. The main and only god among the Orphics is Dionysus, therefore, it was necessary to create a sacred narrative that would describe his fate as the Orphics understood it. When we have in mind the Orphic literature dealing with cosmogony, it quoted Orpheus, Acusilaus, Epamenes and Pherecydes. We only have Orphic poems in fragments and quotations. Sacred texts talk about the origin of the world, the beginnings, the birth of the gods and their interrelationships. The only theogony preserved and accepted in its entirety is Hesiod's. However, of all the cosmogonies and theogonies, those of Orpheus and Hesiod stand out the most.

In the Orphic theogony, the creation of the world is entrusted to Fan. Fan's name is derived from the verb φαίνω (to make, to do, to create, to produce). From the Hymn to Protogon - Fan we learn the origin of his name. Fan appeared in

splendor, majestic and powerful. The earliest mention of his name can be found in Diodorus, when he quotes Orpheus who says that the Egyptian god Osiris was called both Phanus and Dionysus. Along with Fan's name, the epithet „Firstborn" sometimes appears. That primordial world with Fan at its head was swallowed up by Zeus, who created a new order. From the water and earth was born a snake-like monster with two heads - of a bull and a lion, with the face of a god between them. That monster was called Time. Orphic Time is characterized as Ageless Time (χρόνος ἀγήραος) and its Persian counterpart could be Zrvan Akarana (Flawless Time). Controversy over the degree, time and manner in which Oriental culture influenced the Greeks is still being waged but there is no doubt that there must have been some cultural impulse from the East, probably most present in the 6th century BC.

If we look for the similarities of the Orphic cosmogony with others, we can see that the motive of creating the world in Mediterranean cultures is similar. God swallows the previous god and his time. Zeus swallowed Phanus and created a new world from his womb; Kumarbi swallowed Anu's phallus in Hurrian myth and gave birth to Anu's divine offspring; Cronus swallowed his children; Zeus swallowed his first wife Metis after which Athena was born from his head; the moment when Semele swallows the heart of Dionysus fits into that image of Mediterranean mythologies. Also, in the Christian ritual of communion (when one drinks wine and eats bread) a man performs the rite of theophagy.

The original sin of humanity is also present but the question arises - what is the original sin? Is it theft or murder or a broken word or something entirely different? Prometheus stole the fire, Epimetheus accepted Pandora's gift, Pandora opened the box, the titans killed and dismembered Dionysus, Eve took the apple. Obviously, the creation of humanity on earth was not accepted with the favor of the Creator. The very beginning of creating people from mud or the remains of evil titans was a harbinger of new troubles. The idea that people were created from mud and drops of divine sweat is also preserved among the Serbs. Serbian people still have a curse: „You will make me out of mud"! In this way, someone who says this lets the one to whom the rebuke is directed know that he will be remembered in some difficult moments, thereby reminding him of the first generation of people created from water and earth. Vuk Karadzic also has a folk proverb that is Orphic in many respects: „The earth walks on the earth" - in fact, what is created from the earth, will return in the earth. Here earth and water are seen as primordial creative and destructive elements. The Greeks took over the myth that people came from evil beings from the East. According to Orphic teaching, there were three

generations of people: golden under Phanus, silver under Cronus and the last under Zeus. Therefore, this tradition holds that humanity was created with a certain plan of the gods, and there cannot be recognized any spontaneity or coincidence of creation from titanic ashes. This division of the human race into three generations was most likely created as a reaction to Hesiod's (generally accepted) myth of the five generations of men.

It is difficult to reliably determine when and where the Orphic hymns were composed. The name Orpheus was traditionally associated with hymn poetry. It is valid to assume that the term Hymns of Orpheus does not denote a particular collection like the one we possess today but the Orphic poetry taken as a whole, attributed to Orpheus. The glory of Orpheus' name certainly influenced the Orphic hymns to be copied and to reach the 9th or 10th century BC, when they were first mentioned by John the Deacon Galen. Today, we have to thank mere chance that the Orphic hymns, in addition to all the literature written under Orpheus' name, were transcribed and preserved. Dating the Hymns is a thankless task, because of the prologue's divergence from the rest of the hymns and because of the unrecorded authorship. Researchers date the Orphic Hymn to the 3rd or 4th century and that they belonged to a modest religious community from Asia Minor. The question whether the Orphic hymns were created for specific cultic purposes or they are a mere literary creation, is one of the doubts that accompany this ancient poetic texts. Dietrich made the claim that the Orphic hymns were written for the benefit of the members of the Bacchic tiyas. Later research went in the direction of a more detailed linguistic analysis of the epithets that made up the rich vocabulary of the collection. By analyzing the dictionary, a set of words was singled out that clearly indicates the use of Orphic hymns in the cult practice of a special community, i.e. tiyas. All researchers to this day are of the opinion that it is a text that had a ritual use. Prayers were said on a specific day with a specific purpose. It was a small escapist step out of reality thatwas, obviously, not as easy as it is today for every mortal. Because, we will agree, life represents (after all) a Holy time and a Holy gift to every individua

APPENDIX
MYTHICAL POETICS AS A MEDICINE OR ORPHEUS AND ORPHIC RELIGION

University of Zadar, Croatia, The Int. Classics Conference “Natales grate numeras?” 7.04. - 8.04.2017.

Dear colleagues,

The title of this work is the working title of my future scientific monograph, which I have chosen for two reasons. The first one is to try to understand the Greek word ἐνθουσιασμός in all its forms and derivatives of human creativity. The second reason is that I wanted to take on the Promethean role to show and give the present and future generations one of the most important conditions for happiness. There are many potions for happiness, but one of them is, undoubtedly, the healthiest. It is a compliant practice of mind and body. Now, I'm supposed to sing a hymn to the Goddess of Health. But there is no need for that because the Orphic poets, a long, long time ago, already sang it. Buried under virtual information technologies, people are now separated from themselves; they began to live other people's lives and forgot to celebrate their own. Everyone needs their own prayer, winner and loser alike. We are all equal in one thing. It is the finality. Everything else belongs to Kronos and his epigones. Since I belong to those researchers who deeply believe in the myth and its lively presence, on this occasion I will use one sentence from my foreword in a scientific monograph on the Phoenix bird. “Myth is certainly not a privilege only of a certain epoch and just a phenomenon of the archaic past. It is exactly the opposite; with a growing impact of rational spirit and strengthening of logos throughout the history of civilization, it became increasingly difficult to "cope with" the mysterious essence and power of the mythical narratives, its flexibility to the moody social conditions and changes, and finally, all the more obvious and greater presence of myth in various spheres of human being.

A religious-praying hymn-like poetic style is very cathartic for a modern man. The Orphic hymns are essential remedies for the return of a man to himself. The flow of these anthems has a very symbolic meaning. While the reader reads the Orphic hymns, his soul gets a motivational echo and embarks on a journey to its own temple, to the depths of its final shrine. The Orphic hymns have awaken the true memories of all those great and beneficent beings who have enabled their

lives and consciousness, and they recognize their own path and destiny. The Orphic hymns gild and celebrate life, whatever it may be.

The exact occurrence of any of the myths is, by its very nature, shrouded in secrecy and the myth of Orpheus is no exception. The ancient tradition does not agree with the terms of the historical authenticity of Orpheus and his origin. The majority of authors agree on the Thracian origin of Orpheus and believe that Orpheus was a real person. They usually associate him with Mount Leibethros in Thracian Pieria. Ion of Chios disclaims the authenticity of the Orphic writings and says that pre-Socrates poet Pythagoras wrote under the name of Orpheus.

According to Aristotle's testimony, Orphic dogmas were presented in poetic form by Onomacritus of Athens, court theologian of tyrant Peisistratos and the founder of the Athenian Orphic sect in the 6th century BC; but he counterfeited a lot and he was caught, says Herodotus in his sixth book (vii.6). According to Strabo, Muses of Eleusine transferred the Orphic learnings from Pieria to the middle of Greece, particularly in Athens, where they have shown his tomb on the hill of Muses. Aristophanes, a playwright of antique Athenian comedies, says in The Frogs that Orpheus was the divine singer. This is confirmed by Plato in his philosophical dialogue The Feast, where he claims that Orpheus homeland was Pieria and that he was the son of a Thracian king, Oeagrus, and Calliope, the Muse. On the other hand, some Greeks pointed out that Orpheus was the son of Apollo (among them the poet Pindar (Pyth. IV), but that was after he was proclaimed by his followers as a famous singer and cithara player. Although there is no historical evidence to support historical Orpheus, some perceptions ascribe his historical existence. Whereas Plato believed in his historical existence, Aristotle denounces the poetic form of Orpheus writings (Cic. No. Deor. I 107). With no doubt, the Orpheus figure is the earliest expression of ancient beliefs in human-god beings. The sophists attributed him with the invention of the alphabet and grammarians with the invention of hexameter.

Each Orphic hymn is dedicated to a specific natural-divine force which, by origin or some of its most important qualities, is invoked at the beginning of the hymn. Reciting or singing the holy verses, a priest, initiated into their deep knowledge, invokes the power of a particular deity. The exalted tone of the dedicated words runs smoothly, creating vivid images that open the horizons of an immense reality. It reveals the deities who can be seen in Greek mythology and natural phenomena that have no anthropomorphic guise nor show any human weakness. On the contrary, they are seen as entities, as beings who live in high

spheres of the unknown world. Their mastery of the forces that they express is clear and unquestionable; they know the secrets of life and death; they are exemplary rulers and guides at the same time. Although they are the embodiment of certain eternal and infinite principles, the ideas of closeness and care for the human as an individual being are woven into them. They are benevolent gift-givers, powerful supporters, and comforters that return strength and promote optimism. Through sincere prayer, a man can reach out to them and with a pure heart, he can gain their favor. Only then is he ready to hear the answer and get inspiration for what he wants to do.

How Orpheus became the founder of the Hellenic religion of salvation can't be reliably explained. However, remnants of the writings attributed to him and Orphic literature, in which religion is associated with semi-philosophic speculations, show that the Orphic teachings had theology, which distinguished them not only from the state religion, but also from the other religious communities whose priests and followers were not tied to any dogma. Neither Vedas nor Avesta, nor Tripitaka, nor the Old and New Testament, nor the Koran, have any similar writings, claims Alexander Loma. Only Orpheus speaks to his believers (followers) through the holy scripts.

Orpheus is, like a mythical figure, unquestionably much older. Ibycus and, probably, Alcaeus, the poets of the pre-classic period (sixth century BC), spoke about him. The very tradition of mythical Orpheus gives the impression of even deeper antiques; some key motives related to him - such as the descent to the Underworld to save the soul of the deceased wife Eurydice, bewitching the animals and trees by his songs, and severed head singing - are distributed, as a part of shamanistic performances, around the world, especially in the vast zone that extends from the coasts of the Black Sea, through the Central Asian steppes and Siberia, to North America. The name of Orpheus does not seem Thracian (although we know very little about the long-extinct Thracian language), but Greek. According to all etymologies, that is not a true, personal name — anthroponyms — but the name for a class of human or mythological beings. One etymology associates his name with ὀρφανός "orphan", lat. orbus, and maybe even with the Slavic word rab, meaning "slave"; so Orpheus could be a lone singer who sang for the beasts and trees in the depths of the forests, as opposed to another famous Thracian singer, Thamyris (Θάμυρας), whose name meant "the one who performs at gatherings".

In modern science, Harrison emphasizes the hypothesis that identifies the mythical Orpheus with the historical person of Epimenides of Crete, who came to Athens around the year 600 BC to perform the rites of purification after the murder of Cimon. This hypothesis has no strong basis unless it is assumed that the Orphism came from Crete (i.e., that it was related to the cult of Dionysus). However, many indications show that the penetration of Orphism in Athens and the Peloponnese can be related to certain historical figures. Nilsson`s opinion is very interesting because he does not deny that behind the mythical figure of Orpheus might be some historical truth.

The aim of the mysterious Hellenic religions was to strengthen the training of men for the daily discharge of heavy responsibilities and to prepare them for the afterlife. What is common to these religions lies in the fact that the secret of life, death, and resurrection became their secret, too. In Eleusinian mysteries, those secrets (just like the secrets of seeds, sprouts, and mature ears) are related to the cult of the goddess Demeter and her daughter Persephone, which is always called Kore ("a girl") in this cult. In Samothracian mysteries, they warship a god, Cabeiri, and his son, who is called "the boy" (Kouros) or Cadmus in the Samothracian cult. The Orphic mysteries are associated with Orpheus secrets, which are founded on the respect of the chthonic god Dionysus.

In the mysterious religions and their mystic cults, the purest characteristics of the human being were revealed. The mystery believer finds in them his intimate union with divinity, which raised his existence and kept increasing his sense of life. This union was achieved by force (i.e., in the deafening play of instruments and the breakneck dance, for example, dervish dance known as sama), prostration and watching in a bright object, which would make the individual to lose consciousness, or the introduction of the union was accomplished through the signs, the secrets (the symbol, mysteria, and sacramenta).

A common feature of the mentioned religions is the ancient origin and secrecy of their cults. They were performed on Hellenic ground, in the time before the invaders from the north penetrated with their new gods and created and established the so-called Homeric religion - a religion of lords that promoted the uranium-patriarchal and denied chthonic-matriarchal cults (the ancient, true faith of the native population). Although the conquerors ignored the native religions, they still held and were more powerful than the new religion because they were irresolvable in relation to the regions from which they originated. As a religion of conquered populations, they were suppressed, and therefore it is understandable

that they hid from the daylight and performed their cult activities at night, even when they were approved in the Hellenic world as Eleusinian mysteries that enjoyed state protection.

But these basics of Orphic doctrine, which were largely reconstructed by science through the traces of Orphism in the writings of Plato and the Neo-Platonists, were never finally defined in the system of certain dogmas. The Orphism spread through a very rich literature that constantly fluctuated and included various elements in itself: the mythological speculations, the principles of other religious currents (particularly elements of the chthonic beliefs), the impact of certain philosophic schools (Plato, the Pythagoreans, Stoics, and Neo-Platonists), and with all these borrowed elements, it finally drowned in Christian syncretism.

The original Orphic system can hardly be separated from the Orphic literature and its various interpolations. In its long history, from archaic times to the early centuries of Christianity, the Orphism set not only a problem of authenticity of Orphic texts and original learnings (i.e., separation of older strata from the huge deposits of foreign elements) but also the other questions, for example: what Plato received from early Orphism; or what has the late Orphism brought into Plato's system via the Neo-Platonists?

Hence, modern science is increasingly limited to the study of early Orphism and older sources, e.g., tragedian Euripides, comedian Aristophanes, and especially Plato. Although limited to its early stage, chronologically and by its content, Orphism represents a whole range of issues that I've already cited: the relationship between other mythical figures and Orpheus and the cycle of myths related to him - the myth of the Argonauts, the myth of Orpheus and Eurydice, Orpheus catabasis (descent), the myth of the death of Orpheus, etc. - where Orpheus is shown more as a magician, musician, and poet than as a religious prophet and founder of a cult. In addition to the difficulties of connecting the Orpheus character with the Orphic movement, the problem is also the comparison of Thracian elements in the myth of Orpheus with other parts of Orphic doctrine (particularly in relation to Cretan Dionysus and his introduction into the center of the cult), which would indicate the assumption that in early Orphism also existed earlier and older layers. It is difficult to further separate Orphism from other mysterious religions, primarily the Dionysus orgies and the agrarian cult of Demeter. Orphic theogony and cosmogony set up not only the problems of demarcation with the Hesiod system but also a philosophical problem of

multiplicity and unity, contained in those cosmogonic and anthropogonic interpretations that are purely Orphic. The philosophical aspect has a distinction between Orphic and Platonic elements in Plato's speculations about the immortality of a soul. Syncretism between Orphism and Pythagoreanism has already been noticed by ancient authors. This explains the phenomenon of Orphism in South Italy and Sicily, where it was widespread among the Pythagoreans. However, unlike Orphism that originated in Attica, the Italic variation of Orphism has exclusively eschatological features, which may be due to the nature of historical documents (Orphic mortal tables from Thurii, Patelle, etc.). Therefore, there was little chance that new sources of this kind (Orphic tablets, papyri, and epigraphs) could solve the question of Orphic and Pythagorean priorities in relation to those elements that are common to both systems - the ascetic rules of life and eschatology - as most of these new documents belong to the later, syncretistic phase of Orphism, in which we can also find Christian influences.

Modern science, in the past few decades, has shown great interest in the problem of orphism. In addition, some researchers have tended to assess its importance in the Hellenic religion system, probably because they saw some similarities with Christianity in it, especially with some elements of Christian eschatology. Others denied the character of a religious movement to Orphism, although they recognized its impacts through Orphic literature. Vilamovic stood under the influence of German humanism of the 18th century and its tradition, and he was the most consistent in his negative attitude towards Orphism, although he didn’t mention that in his work Glaube der Hellenen, and he also denied every share of Orphism in Hellenic religious and philosophical thought in general, and especially in Plato’s works.

The true place of Orphism within the Hellenic system of belief and cults was determined by M. Nilsson, who had paid great attention to it in his work Geschichte der greichischen Religion and in special monographs that are specially engaged in the study of ecstatic-mystical and eschatological elements in popular folk religion. These elements occur in parallel with the religion of the Olympians, but they are particularly characteristic of a very complex religious movement of the archaic era. Nilsson believes that Orphism was the most important mystical current of archaic times, but in the overall system of Hellenic religion and cults, he puts it in a modest place. It certainly comes from his initial, methodological

attitude: the study of religion as a cult and not as a theological-philosophical system.

In the middle of the last century, Thomson started a new methodology approach. He tried to find out the economic and social background of Orphism. He connected the Orphism with the landless peasants who lived in poverty and misery at the end of the archaic age, and he also characterized the Orphism as a quietism movement that is derived from the social class, which represents an acceptable interpretation of the Orphic current. It is also possible to accept his hypothesis of Thracian miners as carriers of Orphic influence. Tomson`s speculations about the relationship between some elements of Orphic doctrine and slave labor in the mines are less documented. A significant contribution to the interpretation of Orphism was given by Dods in his study, The Greeks and the Irrational, in which he attempted to determine the place of Orphism in the wider context of mystical currents of the archaic era. By applying a wider anthropological method of study and using the results of American sociology with anthropologic positions, Dodds gave several very significant formulations of the movements and changes in the psychological structure of society in the archaic period, and he especially underlined the great transformation from the culture of shame into the guilt-culture (the culture of guilt).

Interpreting the Orphism, Dodds, relying on some notes found at Rodeo and Nilsson, especially on the study of Meuli, revived the theory of shamanism: of Nordic-Scythian shamans, who, with their miraculous power of bilocation, contributed to the appearance of an abstract notion of the soul and the separation of the soul from the body. Their relationship with Orphism and the movement of legalism around the Delphic oracle were, according to Dodds, essential for strengthening the mystical elements in the religion of the archaic era. The latest trends in research on Orphism show that in science studies, the focus has increasingly shifted from a purely religious point of view to the social nature of this movement and its concrete historical background.

The Orphic movement can be seen as a social phenomenon, namely as a social-historical phenomenon dependent in its genesis and development on a certain set of social factors that were active during the archaic era. The genesis of these factors determined the further fate of the Orphic movement during its variable phases of “ups and downs." At the same time, my study is limited to the area of Attica where the Orphism was best documented, and it coincides with the early period of the movement, which ends with a classical epoch, leaving aside the

latter Orphism, which developed into syncretism and transformed into other religious movements such as the Gnostic movement and Christianity.

The Orphic cosmogony and theogony started with Hesiod, but the center of the whole system was the Orphic antropogony, which is based on the myth of Dionysus and the Titans. Zeus's son Dionysus was dismembered to pieces and eaten by the Titans, and then Zeus used lightning to turn them into ashes. From those ashes arose a genus of humans composed of the titanic part, i.e., the mortal body, and the divine part, i.e., the immortal soul. This myth contained the basis of Orphic dualism - the separation of the soul and the body. The soul is immortal and imprisoned in the body, like in a prison. The body is the soul`s tomb (soma-ssema), according to Plato in his philosophical writings, Cratylu. Since the soul is subject to reward or punishment in Hades, it is moved again to the other bodies (palingenesis). The salvation of the soul requires a formal requirement: a purification ritual, which is performed during initiation into a cult, and a life of asceticism that is subjected to the rules, i.e., an Orphic way of life (orfikos bios). It consists of the avoidance of contact with certain impurities (miasma), the avoidance of certain kinds of clothing and food, and particularly the prohibition of the use of animal meat and the spilling of their blood. The ascetic system of prohibitions and belief in the transmigration of the souls (metempsihosis) binds Orphism to Pythagoreanism, and although it has the character of primitive taboo regulations, it contains at its core an ethical principle of respect for life and the unity of all living beings.

A collection of 87 hymns under the name of Orpheus comes from the 2nd and 3rd centuries BC and later. They are dedicated to all the Greek deities of pre-Homeric, Homeric, and Hesiod's theogony. They were written in hexameter. They were sung as prayers, and each of them ends with the invocation of a certain deity or mythical hero, like Heracles. We do not know the author of these hymns, but one thing is certain: in his mysterious, ecstatic spirit, a priest of mysteries used songs and music to address an individual for the first time, and that is, in fact, a side effect of the increase of individualism, which is being developed in parallel with the dissolution of tribal society. In addition to the song, the priests used various fragrant Mediterranean herbs, such as basil, frankincense, cinnamon, etc., to purify people who performed the rituals.

We are all contemporaries of a serious eclipse of civilization in all spheres of human existence, but that should not create fear and resistance to continue in us, but rather a new awakening and a new initiation of tomorrow. This is a major

reason why the Orphic hymns should be presented in Serbian. Therefore, here and now, I sing an Orphic hymn to Heaven:

O mighty Heaven, your power knows no boundaries,
Father of all, you hoist the world:
Hear me, my good parent, you – who is the start and the end of everything,
You who twists forever around this lump of earth
You are above all the Gods, whose forces surrounds
Your endless world with bonds of infinity.
Your open chest breaths for us all
And care for Nature burdens.
You are ulterior and from this world, the one that forever changes
Blue and in many shapes, that no Power can`t tame.
You, all-seeing Heaven, progenitor of time, forever blessed
The Gods are your subjects
Shine forever new, and again with a new mystical glow
And you crown all the desires by the divine life.[420]

[420] Transl. Apostolos N. Athanassakis .

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Извори:

Цитираним изворима у овој монографији приступљено је преко дигиталне библиотеке *Perseus Tufts University - Greek and Roman Materials* и *Thesaurus Linguae Graecae*
Све скраћенице писане су по Оксфордком клаичном речнику (Oxford Classical Dictionary, 4th Edition)

Aeschylus, test. 113, *Orphicorum Fragmenta*, Kern.

Anthologia Palatina I, ed. W. R. Paton, London, William Heinemann Ltd. 1916.

Apollodorus, *Bibliotheca*, ed. Sir James George Frazer, Cambridge, MA, Harvard University Press; London, William Heinemann Ltd. 1921.

Apollonius Rhodius, *Argonautica*, ed. George W. Mooney, London, Longmans, Green, 1912.

Apuleius, *Metamorphoses*, ed. S. Gaselee, London, William Heinemann; New York: G.P. Putnam's Sons, 1915.

Aristophanes: *Wasp*s, ed. F.W. Hall and W.M. Geldart, Clarendon Press, Oxford, 1907.

Birds, ed. F.W. Hall and W.M. Geldart, Clarendon Press, Oxford, 1907.

Frogs, ed. F.W. Hall and W.M. Geldart, Clarendon Press, Oxford, 1907

Aristotel: *De anima*, ed. W.D. Ross, Clarendon Press, Oxford, 1956.

Frg. 15, *Aristoteles Pseudepigraphus*, ed. Valentin Rose, B.G. Teubneri, 19 Leipzig, 1863.

Historia Animalium, ed. Heinrich Balss, Tusculum, München, 1943.

Cicero, *De natura deorum*, ed. O. Plasberg, Teubner, Leipzig, 1917.

Critias, *Orphicorum Fragmenta* Bernabé 1029.

Demosthenes, *De corona*, ed. W.W. Goodwin, Cambridge University Press, 1904.

Derveni papyrus, ed. K. Tsantsanoglou and G.M. Parássoglou, Casa Leo S. Olschki, Firenze, 2006.

Diodorus Siculus, *Bibliotheca Historica*, I-II, ed. I. Bekker, L. Dindorf, F. Vogel, In Aedibus B.G. Teubneri, Leipzig, 1888-1890.

Diogenes Laertius, *Vitae philosophorum*, ed. R.D. Hicks, Cambridge, MA, Harvard University Press, 1972.

Empedocles, Frg. B 136 DK; frg. 102, 132, ed. M.R. Wright, Empedocles: *The Extant Fragments*, Edwards Brothers Inc., Michigan, 1981.

Etymologicum Magnum, F. Sylburg, Apud J.A.G. Weigel, Leipzig, 1816.

Euripides : *Alcestis*, ed. D. Kovacs, Cambridge, Harvard University Press, 1994.
Bacchae, ed. G. Murray, Oxford, Clarendon Press, Oxford, 1913.
Heracles, ed. E.P. Coleridge, New York, Random House, 1938.
Hippolytus, ed. D. Kovacs, Cambridge, Harvard University Press, 1995.
Kiklop, ed. D. Kovacs, Cambridge, Harvard University Press, 1994.
Cretians, frg. 475 kod Porfirija, *De abstin*. 4, 19; frg. 472, Kannicht.
Firmicus Maternus, *De errore profanarum religionum*, ed. K. Ziegler, Teubner, Leipzig, 1907.
Heraclitus, frg. 22; frg. 15 ; frg. 12 B 14 . *Die Fragmente der Vorsokratiker*, H. Diels, sixth ed. by W. Kranz; Weidmann, Berlin, 1951. Hermip, *Fragmente der griechischen Historiker* I-III, F. Jacoby, Brill, Leiden, 1997.
Herodot, *Istorije*, prev. Milan Arsenić, Dereta, Beograd, 2018.
Hesiod: *Opera* et dies, ed. H.G. Evelyn-White, Cambridge, MA, Harvard University Press; London, William Heinemann Ltd. 1914.
Theogonia, ed. H.G. Evelyn-White, Cambridge, MA, Harvard University Press; London,William Heinemann Ltd. 1914.
Hippocrates, *De morbo sacro*, ed. C. Darwin Adams, New York, Dover, 1868.
Homer: *Ilijada*, prev. Miloš N. Đurić, Matica srpska, Novi Sad, 1972.
Odiseja, prev. Miloš N. Đurić, Matica srpska, Novi Sad, 1972.
Homeric hymns, ed. H.G. Evelyn-White, Cambridge, MA, Harvard University Press; London, William Heinemann, Ltd. 1914.
Iamblichus, *De vita pythagorica*, ed. L. Deubner, Teubner, Stuttgart, 1937.
Ibik, frg. 8b, *Anthologia lyrica sive lyricorum graecorum veterum praeter Pindarum reliquiae potiores*, In Aedibus B.G. Teubneri, Leipzig, 1897.
Ion, frg. 36 B 2, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, H. Diels, sixth ed. by W. Kranz,
Weidmann, Berlin, 1951.
Lexicon Hesychii, ed. M. Schmidt, Sumptibus Hermanni Dufftii, 1867.
Lucian: *Adversus indoctum* et libros multos ementem, ed. A.M. Harmon, Cambridge, MA, Harvard University Press, London, William Heinemann Ltd. 1921. 3.
De sacrificiis, ed. A.M. Harmon, Cambridge, MA, Harvard University Press, London, William Heinemann Ltd. 1921. 3.
Macrobius, *Comentarii in Somnium Scipionis*, ed. F. Eyssenhardt, In Aedibus B.G. Teubneri, Leipzig, 1893.
Ovidius, *Metamorphoses*, ed. H. Magnus, Friedr. Andr. Perthes, Gotha, 1892.

Olimpiodorus, *In Platonis Phaedonem*, ed. Westerink, The *Greek Commentators on Plato's Phaedo* I: Olympiodorus, North-Holland Publishing Company, Amsterdam, 1976.

Орфичака *Аргонаутика*, ed. Stephani-Eschenbach, Hymni Libellus de lapidibus et fragmenta cum notis, Leipzig, 1764.

Pausanija, *Opis Helade* I-II, prevod sa starogrčkog i komentar Ljiljana Vulićević i Zora Đorđević, Matica srpska, Novi Sad, 1994.

Pindar: Frg. 129, 130, 131a, 133 Bergk, *Poetae lyrici Graeci, In Aedibus* B.G. Teubneri, Leipzig, 1923.

Odes, ed. Sir John Sandys, Litt.D., FBA, Cambridge, MA, Harvard University Press; London, William Heinemann Ltd. 1937.

Platon: *Apology*, ed. J. Burnet, Oxford University Press, 1903.

Država, prev. Albin Vilhar i Branko Pavlović, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 2002.

Cratylus, ed. J. Burnet, Oxford University Press, 1903. Euthydemus, ed. J. Burnet, Oxford University Press, 1903.

Gozba, prev. Miloš N. Đurić, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1983.

Menon, prev. Filip Grgić, Kruzak, Zagreb, 1997.

Phaedo, ed. J. Burnet, Oxford University Press, 1903. Phaedrus, ed. J. Burnet, Oxford University Press, 1903.

Zakoni, prev. Albin Vilhar, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1990.

Plutarh: *Agis*, ed. B. Perrin, Cambridge, MA, Harvard University Press; London, W.H. Ltd. 1921. 10.

Alexander, ed. B. Perrin, Cambridge, MA, Harvard University Press, 1919. 7.

An Recte Dictum Sit Latenter Esse Vivendum, ed. G.N. Bernardakis, Teubner, Leipzig, 1895. 6.

Apophthegmata Laconica, ed. F. C. Babbitt, Cambridge, MA, Harvard University Press, 1931.

Consolatio Ad Apollonium, ed. G.N. Bernardakis, Teubner, Leipzig, 1888. 1.

De audiendis poetis, ed. Hunter-Russel, Cambridge University Press, 2011.

De esu carnium I-II, G.N. Bernardakis, Teubner, Leipzig, 1895. 6. Porphyrius,

De abstinentia ab esu animalium I-III, ed. Bouffartigue-Patillon-Segonds, Budé, Paris, 1979-1995.

Simonid, frg. 567 , *Poetae Melici Graeci*, ed. D.L. Page, Clarendon Press, Oxford, 1962.

Stesihor, frg. 194 , *Poetae Melici Graeci*, ed. D.L. Page, Clarendon Press, Oxford, 1962.

Strabon, frg. 18, *Fragmente der griechischen Historiker* I-III, F. Jacoby, Brill, Leiden, 1997.
Suda, *Lexicon*, ed. A. Adler, In Aedibus B.G. Teubneri, Leipzig, 1928. 24
Теофраст, *Карктери*, предговор, превод и коментари Гордан Маричић, Моно и Манана, Београд, 2003
Tukidid, *Povijest Peloponeskog rata* I-II, prev. Stjepan Telar, Matica hrvatska, Zagreb, 1957.
Тукидид, *Пелопонеки рат*, превели Обрадовић Душанка, Милин Милена, Мирослава Мирковић, Admiral Books, Београд, 2010.
Virgil: *Aeneis*, ed. J.B. Greenough,
Bucolics, Aeneid and Georgics of Vergil, Ginn & Co. Boston, 1900.
Eclogae, ed. J.B. Greenough, Ginn & Co. 1900.
Georgica, ed. J.B. Greenough, Ginn & Co. 1900

Литература:

Abel Eugenius, *Orphica*, rec., Leipzig Hildesheim Gerstenberg, 1885.
Alderink J. Larry, *Creation and Salvation in ancient Orphism*, Chico, California,1981.
Asman Jan, *Kultura pamćenja*, prev. Nikola Cvetković, Proseta, Beograd, 2007, 76 – 79.
Athanassakis N. Apostolos, *The Orphic hymns, (ed.) Apostolos N. Athanassakis*, Missoula Mont, 1988
Μπαμπινιώτης Δ. Γεώργιος, *Ετιμολογικό λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*, Κέντρο λεξθκολογίας, Αθήνα, 2010.
Μπαμπινιώτης Δ. Γεώργιος , *Ιστορική γραμματική της αρχαίας ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα, 1985.
Beekes S. P. Robert., *Etymological Dictionary of Greek*, ed. Robert S. P. Beekes, Leiden, 2010.

Benjamin Leonard, *Secret Rites of Samothrace*, Archaeological Institute of America, 2021.
Bernabé Albertus, *Orphei Hymnorum Concordantia*, instruxit Albertus Bernabé adiuvantibus M.J. Alvaro, J.A. Barreto, A. Benito, A. Gil Modrego, B. Gómez González, R. González Galicia, C. Isart, A.M. Lucas, C. Molina, A. Pinillas, J.M. Rodríguez Jiménez, A. Urbán, Hildesheim/Zürich/New York, 1988.

- *Poetarum epicorum Graecorum testimonia et fragmenta*, Pars 2, fasc. 1-2: *Orphicorum et Orphicis similium testimonia et fragmenta, ed. Albertus Bernabé*, München. Fasc. 1, (2004), Fasc. 2. (2005).
- *Two Orphic Images in Euripides*, TC, 2016, 183–204. https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/tc-2016-0011/pdf Преузето 22.5.2022. године.

Betegh Gábor, *The Derveni Papyrus, Cosmology, Theology and Interpretation*, Cambridge, 2004

Burkert Walter, *Babylon, Memphis, Persepolis: eastern contexts of Greek culture*, Cambridge-Massachussets/London-England, 2004.

Böhme Robert., *Orpheus. Das Alter des Kitharoden*, Berlin 1953

Orpheus, Der Sänger und seine Zeit, Bern / München, 1970.

Bremmer N. Jan, *Initiation into the Mysteries of the Ancient World*, Münchner Vorlesungen zu Antiken Welten, University of Groningen, De Gruyter

Casadiegos Yidy Páez, *Orpheus or the Soteriological Reform of the Dionysian Misteries*, American Journal of Sociological Research, 2012, 2 (3), 37-51. https://www.researchgate.net/publication/314831365_Orpheus_or_the_Soteriological_Reform_of_the_Dionysian_Mysteries1 Преузето 28.8.2023. године.

Casadio Giovanni, Patricia A Johnston., *Mystic Cults in Magna Graecia*, Austin, University of Texas Press, 2009

Chevalier J., GhreerbrantA., *Riječnik simbola*, MH, Zagreb,1983,

Diels Hermann, *Die fragmente der Vorsokratiker: griechisch und deutsch von Hermann Diels*, Berlin. 1903

Dieterich Albrecht, *Kleine Schriften*, Leipzig/Berlin, 1911.

Dods R. Erich, *Grci i iracionalno*, preveo Branimir Gligorić, Beograd, 2005.

Драгојловић Драгољуб, *Богумилство и орфичка традиција*, Зборник Филозфског факултета, књ. X – 1, Београд, 1968.

Чајкановић Веселин, *Студије из српске религије и фолклора 1910-1924*, Београд, 1994.

Ћосић Павле, *Српски речник синонима*, Прометеј, Нови Сад, 2018 (2. допуњено и исправљено издање)

Đurić Miloš, *Kulturna istorija i rani filozofski spisi*, Beograd, 1997.

Istorija Helenske etike, BIGZ, Beograd, 1976.

Елијаде Мирча, *Слике и симболи – огледи о магијско-религијској симболици*, ИК Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад, 1999.

Elijade Mirča, *Istorija verovanja i religijskih ideja*, I-III, Prosveta, Beograd, 1991

Fayant Marie Christine, *Hymnes orphiques, texte établi et traduit par Marie Christine Fayant* Paris. 2014

Фемић Касапис Јелена, *Етимологија речи μυστήριον и њених еквивалената у неким индоевропским језицима*, Српска теологија данас, књ. 2. Зборник радова Другог годишњег симпосиона (ПБФ Београд, 28–29. мај 2010), ур. Б. Шијаковић, Институт за теолошка истраживања, Београд, 2011, 577–582.

- *Основне црте мистеријских култова*, Теолингвистика, ур. А. К. Гадомски, К. Кончаревић, Институт за теолошка истраживања ПБФ, Београд, 2012, 342–348.

Frye Northrop, *Anatomija kritike*, prevod Giga Gračan, Naprijed, Zagreb, 1979.

Frisk Hjalmar: *Griechisches etymologisches Wörterbuch von Hjalmar Frisk*, Bd. I/II/III: Nachträge, Wortregister, Corrigenda, Nachwort,Heidelberg. 1960, 1961,1966,1995.

Furley D. William., *Praise and Persuasion in Greek Hymns*, Journal of Hellenic Studies, 15, 29-45. 1995:

Graf Fritz, *Eleusis und die orphische Dichtung Athens in vorhellenistischer Zeit*, Berlin, New York. 1974

Greek Mythology: an introduction, John Hopkins University Press, Baltimore, 1993.

Serious Singing: The Orphic Hymns as Religious Texts, Kernos 22, 2009.

Orphic Literature, *Orphism*, s.v. y: *The Oxford Dictionary*, eds. Hornblower, Spawforth, Edinow, Oxford, 2012.

Grevs Robert,*Grčki mitovi*, prev. Gordana Mitrinović-Omčikus, Nolit, Beograd,1990.

Guthrie W. K. C.,*Epithets in Orphic Hymns*, The Classical Review, vol. 44, no. 6, 1930.

Orpheus and Greek religion, a study of the Orphic movement, London, 1952.

Orpheus and Greek religion, Princent Universiti Press,1993.

Gruppe Otto, *Die griechischen Culte und Mythen in ihren Beziehungen zu den orientalischen Religionen* I, Teubner, Leipzig, 1887;

Orphische Theogonien in Griech. Culte und Mythen, Leipzig, 1887.

Хамовић Драган, *Васко Попа*, Десет векова српске књижевности, књ.73, МС. Нови Сад, 2015, 95-98.

Harrison, Jane Ellen, *Prolegomena to the Study of Greek Religion*, second edition, Cambridge: Cambridge University Press, 1908

Harison Džejn, *Drevna umetnost i ritual*, prevela Natašy Karadžić, Beograd, 2008

Hauck Maximilianus, *De hymnorum orphicorum aetate*, Breslau. 1911

Herrero de Jáuregui Miguel, *Orphism and Christianity in Late Antiquity*, Berlin/New York, 2010.

Jiménez San Cristóbal Ana Isabel, *The Rape of Persephone in Berlin Papyrus*, Les étudesclassiques 83, 2015, 239–262.

Hopman-Govers Marianne, *Le jeu des épithèthes dans les Hymnes orphiques*, Kernos (14), 2001, 35-49

Hölderlin Friedrich, *Hymns and Fragments*, Princeton University Press,1983,

Hugh Bowden, *Mystery Cults of the Ancient World*. Princeton University Press, 2010.

Hunsucker R.L., *A Select Commentary on the Orphic Hymns*, a dissertation presented to the Faculty of Princeton University in candidacy for the degree of Doctor of Philosophy recommended for acceptance by the Department of Classics,1973.

Илић Ж. Марија, *Епитети у Орфичким химнама: стилистичка истраживања*, докторска дисертација, Београд, 2018.

Ишигуро Казуо, *Клара и Сунце*, превео Милош Митић, ДЕРЕТА, Београд 2021.

Jáuregui Miguel Herrero, *Orphism and Christianity in Late Antiquity*, Berlin/New York, 2010.

Караџић В.С., *Српске народне пјесме*, II, Сабрана дела В.С.Караџић, Просвета, Београд, 1988.

Keller, M.L., *The Eleusinian Mysteries of Demeter and Persephone: Fertility, Sexuality, and Rebirth*. Journal of Feminist Studies in Religion, 1988. 35-52.

Kerényi Károly, *Die Mythologie der Griechen, Volumen 4,* Magda Kerényi (ed.). Five volumes. Klett-Cotta, Stuttgart,1994–1998.

Kern Otto, *Orpheus*, Berlin 1920.

Fragmenta Orphicorum, 1922

Orphicorum fragmenta, collegit Otto Kern, Berlin. 1963:

Krumbacher Karl, *Geschichte der byzantinischen Literatur von Justinian bis zum Ende des oströmischen Reiches (527 - 1453), vol. 1 und vol. 2*, New York 1970, репринт = 1897.

Kouremenos Theodoros, Parássoglou M George., Kyriakos Tsantsanoglou: *The Derveni Papyrus*, Firenze, 2006.

Kretschmer Paul, Locker Ernst, *Rückläufiges Wörterbuch der griechischen Sprache*, im Auftrage der Wiener Akademie der Wissenschaften unter Leitung ihres ordentlichen Mitgliedes Paul Kretschmer ausgearbeitet von Ernst Locker, Göttingen, 1944.

Lesky Albin, *Geschichte der griechischen Literatur*, Bern/München, 1971.

Лески Албин, *Класична студија о класичним вредностима : Грчка трагедија*, превео Томислав Бекић, Светови, Нови Сад 1995.

Lobeck Christian August, *Aglaophamus*, Königsberg, 1892, репринт: Wissenschaftl. Buchgesellschaft, Darmstadt 1961.

Linforth Montimer Ivan., *The Arts of Orpheus*, Berkeley 1941.

Loma Aleksandar, *Mitski koreni filozofije*, Lucida intervalla 8-9, II/III, Beograd, 1999

Лома Александар, *И на небу и на земљи*, СКЗ, Београд, 2023.

Maas Ernst, *Orpheus. Untersuchungen zur griechischen römischen altchristlichen Jeneseitsdichtung und Religion* von Ernst Maas , München,1895.

MacMullan Ramsay, *Paganism in the Roman Empire*, New Haven and London, 1981.

Martinez Javier, *Onomacritus, Hipparchus᾽ Scapegoat?*, Faces and forgers of classical literatur, Madrid Ediciones clasicas, 2011, 217−227.

Минц Г. Зинаида., *Појам текста и симболистичка естетика*, Трећи програм, бр.42, лето, Београд, 1979.

Mora Fabio, *Religione e religioni nelle storie di Erodoto*, Milano,1986.

Morand Anne-France, *Études sur les Hymnes orphiques*, Leiden, 2001.

Mouliner Louis, *Orphée et l'Orphisme a l'époque classique*, Paris, 1955

Nillson Martin, *Early Orphism and Kindred Religious Movements*, Harward Theological Review 28 (1935)

Ogilvie Robert Maxwell, *The Romans and their gods in the age of August*, London, 1969

Parker Robert, *Hymns (Greek)*, The Oxford Classical Dictionary, Oxford, 2012.

Parsons P.J., *Callimachus (3), The Oxford Classical Dictionary*, Oxford, 2012.

Petersen Christian, *Ueber den ursprung der unter Orpheus namen vorhandenen hymnen*, Philologus (vol. 27), Berlin, 1868, 385–431.

Quandt Guilelmus, *Orphei hymni, iteratis curis edidit Guilelmus Quandt. Editio nova lucis ope expressa, apud Weidmannos*, Berolini, 1962.

Radulović-Draganić Ifigenija, Vukadinović Snezana, *Demeter and Persephone, the Story of Abduction in the the Greco-Roman world and Its Reminiscences in the Balkans*, Études Balkaniques. Institut d'études balkaniques et Centre de Thracologie. Académies des sciences de Bulgarie, 3-4, 2013, 167-192.

Ricciardelli Gabriella: *Inni orfici a cura di Gabriella Ricciardelli*, Milano, 2000.

Rode Ervin, *Psyche kult duše i vere u besmrtnost kod Grka*, preveli Drinka Gojković i Olga Kostrešević, Novi Sad, 1991.

Rudhardt Jean *Opera inedita. Essai sur la religion grecque & Recherches sur les Hymnes orphiques*, Liege, 2008.

San Cristóbal Ana Isabel Jiménez, *The Rape of Persephone in Berlin Papyrus*, Les étudesclassiques 83, 2015.

Segal Charles, *Orpheus: The Myth of the Poet*, The Johns Hopkins University Press, 1989.

Σκουρτέλη Δημήτρη, *Ορφέας: Θράκας, Φοίνικας ή Αιγύπτιος; Η Βαρβαρική προέλευση τού Ορφέα*, https://sites.google.com/site/archaiaelladaealetheia преузето 2.6.2021

Smith H. S., Stewart H. M., *The Gurob Shrine Papyrus*, The Journal of Egyptian Archaeology, vol. 70, 1984, 54–64.

Smyly J. Gilbart: *Greek Papyri from Gurob*, ed. by J. Gilbart Smyly, Dublin, 1921.

Срејевић Драгослав, Црмановић-Кузмановић Александрина, *Речниг грчке и римске митологије*, СКЗ, Београд, 1979.

Σταματακος Ιωαννης, ΛΕΞΙΚΟΝ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ, Δρακου Ι. Αθηνα, 1972.

Стевановић Михајло, Марковић Светозар, Матић Светозар, Пешикан Митар, *Речник српскохрватског књижевног језика*, Матица српска – Матица Хрватска, Нови Сад – Загреб, 1967 (друго фототипско издање 1976.)

Stoković Marko, *Orfizam*, Master rad, Filozofski fakultet u Beogradu, Beograd, 2018, preuzeto 2.02.2020. http://147.91.75.9/manage/shares/ZRAD/IS1410190653.pdf

Taylor Thomas: *The Hymns of Orpheus*, translated by Taylor Thomas 1792, репринт: The University of Pennsylvania Press.

Thomson, George Derwent, *Marxism and Poetry*, Lawrence & Wishart, University of Michigan,1975 (1945).

Ziegler Konrat., *Orpheus*, Pauly / Wissowa, Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft, XVIII 1, Stuttgart, 1939.

- *Orphische Dichtung*, in *Paulys Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft*, neue Bearbeitung begonnen von Georg Wissowa unter Mitwirkung zahlreicher Fachgenossen herausgegeben von Wilhelm Kroll und Karl Mittelhaus, Stuttgart, 1942.

Van Liempt Leonardus, *De vocabulario hymnorum Orphicorum atque aetate,* Utrecht, 1930.

Вукадиновић Снежана, Тошовић Огњен, *Феномен смрти у епским песмама Косовског циклуса – један оквир културе сећања*, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, Год. 48, бр. 1-2, 2023, 123-140.

Вукадиновић Снежана, *Антички мит као историјска метафора у песништву Клаудија Клаудијана*, докторска дисертација, Београд, 2013.

- *Гигантомахија: митолошки спев Клаудија Клаудијана,* Зборник радова *Античка култура, европско и српско наслеђе*, Друштво за античке студије Србије, Институт за теолошка истраживања, Београд 2010, 58-69.
- Orfej – mitska ili istorijska ličnost. *Jezici i kulture u vremenu i prostoru,* X/3. Tematski zbornik. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu-Filozofski fakultet, 2022, 47-59.
- *Marko Kraljevic and Turkish Royal Power in the Epic Poetic Key of Southeastern Europe*, "Empires and Peninsulas. Southeastern Europe between Karlowitz and the Peace of Adrianople, 1699-1829", ed.: P. Mitev, I. Prvev, M. Baramova, V. Racheva. LIT Verlag, Berlin 2010, 124-131.

West M. L., *The Orphic Poems*, Oxford, 1983.

White Heather, *New studies in Greek Poetry*, Amsterdam, 1989.

Wilamowitz-Moellendorff Ulrich , *Der Glaube der Hellenen*, 1. Band, Berlin, 1931.

Der Glaube der Hellenen, 2. Band, Berlin,1932.

Wünsch Robert, *Hymnos* y: *Paulys Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft*, neue Bearbeitung begonnen von Georg Wissowa herausgegeben von Wilhelm Kroll, Stuttgart, 1916.

Ziegler Konrat, *Hymnos* in *Der kleine Pauly, Lexikon der Antike*, auf der Grundlage von Paulys *Realencyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft* unter Mitwirkung zahlreicher Fachgelehrter bearbeitet und herausgegeben von Konrat Ziegler und Walther Sontheimer, Stuttgart, 1967.

Živković Dragiša, *Rečnik književnih termina*, ur Dragiša Živković, Beograd. 1985.

БИОГРАФИЈА

Снежана Вукадиновић, рођена је 1964. године у Оџацима. Академску каријеру започела је 1995. године са запослењем у Карловачкој гимназији – Сремски Карловци као професор латинског и старогрчког језика. Од 2004. године радила је као сарадник у настави на Филозофском факултету у Новом Саду. Магистрирала је 2006. године на Одсеку за српски језик и књижевност у Новом Саду, са темом „Упоредне судбине два хероја: Хераклe и Марко Краљевић“. Од 2007. до 2013. године радила је као асистент на Одсеку за историју Филозофског факултета у Новом Саду. Исте године је и докторирала на Катедри за класичне језике у Београду са темом „Антички мит као историјска метафора у песништву Клаудија Клаудијана“. Од 2014. до 2019. године радила је као доцент класичне филологије на Одсеку за историју Филозофског Факултета у Новом Саду. Од 2019. године ради као ванредни професор класичне филологије на истом факултету. Од 2023. године покреће по први пут на Медицинском факултету у Новом Саду предмет *класични језици у медицинској терминологији*. Идејни је покретач Интердисциплинарног научног скупа са међународним учешћем под називом „Сеобе од антике до данас“ који се од 2018. године одржава сваке треће године на Филозофском факултету у Новом Саду. Истражује античку и српску епику, античку митологију и религију и компаративну књижевност. Аутор је научне монографије „Феникс – птица вечности, Лактантије – Клаудије Клаудијан“. Потписник је многих научних радова у земљи и иностранству. Пише поезију (*На маргинама дневника професорке мртвих језика*, 2012) и кратке приче (*Глад и један глагол*, 2016.) Живи у Новом Саду.

UNIVERZITET U NOVOM SADU
FILOZOFSKI FAKULTET NOVI SAD
21000 Novi Sad
Dr Zorana Đinđića 2
www.ff.uns.ac.rs

Elektronsko izdanje
https://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2023/978-86-6065-826-7

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

821.14'02-1.09

ШАКИЋ-Вукадиновић, Снежана, 1964-
Орфеј, орфичке химне [Електронски извор] / Снежана Вукадиновић. - Нови Сад : Филозофски факултет, 2023

Dostupno i na: https://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2023/978-86-6065-826-7. - Опис заснован на стању на дан 26.12.2023. - Насл. са насловног екрана. - Део текста на срп. и енгл. језику. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија.

ISBN 978-86-6065-826-7

а) Старогрчка књижевност - Орфичке химне

COBISS.SR-ID 133991945